

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Јелена Б. Лепојевић

*Супстантивизација као творбени процес
и именице неименичких деклинација у
руском и српском језику*
докторска дисертација

Београд, 2014.

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF PHILOLOGY

Jelena B. Lepojević

Substantivation as a word-formation process
and the nouns of non-nominal types of
declension in the Russian and Serbian
languages

Doctorial Dissertation

Belgrade, 2014

Ментор:

Проф. др Радмило Маројевић,
редовни професор Филолошког факултета у Београду

Чланови комисије:

Проф. др Божо Ћорић,
редовни професор Филолошког факултета у Београду у пензији

Др Ана Пејановић,
ванредни професор Филозофског факултета у Никшићу

датум одбране: _____

Супстантивизација као творбени процес и именице неименичких деклинација у руском и српском језику

У раду се разматра појава супстантивизације и супстантивата са аспекта једнојезичне и двојезичне (преводне, руско-српске, односно српско-руске) анализе. Анализи су подвргнути и лексикализовани супстантивати и они контекстуалног карактера.

У првом делу рада разматра се супстантивизација као творбени процес у целини, карактеристике лексичке у односу на контекстуалну супстантивизацију, особености супстантивизације различитих врста речи и појава синонимије супстантивата са речима другачијег творбеног порекла.

Други део рада има неколика поглавља у којима се супстантивати разматрају са различитих аспеката.

Тема првог поглавља су творбене базе супстантивата (различите придевске речи) а у директној вези са творбеним базама су и парадигматске особености супстантивата, чему је посвећено друго поглавље у оквиру кога се, на основу морфолошко-категоријалних карактеристика одређује припадност супстантивата неименичким типовима деклинација.

Треће поглавље представља поделу супстантивата на основу синтагматских особености на одређене лексичко-семантичке групе.

У четвртном поглављу се разматрају карактеристике функционалних стилова које непосредно утичу на употребу и број супстантивата у оквиру стила.

У петом поглављу се спроводи поредбена анализа супстантивата и утврђује се степен еквивалентности на руско-српском плану који се може кретати од апсолутне (формалнограматичке), преко лексичке до одсуства еквивалентности

(безеквивалентна лексика). У оквиру овог поглавља дошло се до посебно занимљивих резултата у испитивању фразеолошке еквивалентности.

У оквиру последњег поглавља супстантивати се третирају као преводачки и ортографски проблем. У њему се разматрају, с аспекта теорије и праксе превођења, проблеми превођења супстантивата са руског на српски и обратно, као и могући примери неусаглашености на ортографском нивоу.

Кључне речи: супстантивизација, супстантиват, деклинација, лексичко-семантичка група, функционални стил, еквивалентност/еквивалент, лексичка/контекстуална супстантивизација.

Научна област: Филологија, лингвистика.

Ужа научна област: Русистичка лингвистика, Дериватологија, Морфологија, Конфронтациона проучавања руског и српског језика.

УДК:

Substantivation as a word-formation process and the nouns of non-nominal types of declension in the Russian and Serbian languages

This PhD thesis deals with the phenomena of substantivation and substantives from the point of view of both monolingual and bilingual (Russian-to-Serbian and Serbian-to-Russian translation) analysis. Both lexical and contextual substantives have been analysed.

The first part of the thesis deals with substantivation as a word-formation process, the characteristics of lexical and contextual substantivation respectively, the features of the substantivation of different word classes and the synonymy of substantives and words of different word-formation.

The other part of the thesis has several chapters in which substantives are dealt from different points of view.

The topic of Chapter 1 is the formation bases of substantives (different adjectives) including the paradigmatic features of substantives; the latter is the topic of Chapter 2, which determines the categorization of substantives as non-nominal types of declension on basis of the morphological and category characteristics.

Chapter 3 presents the classification of substantives into particular lexical and semantic groups based on the syntagmatic features.

Chapter 4 deals with the characteristics of functional styles which directly determine the use and number of substantives within a particular style.

Chapter 5 gives a comparative analysis of substantives and determines the degree of equivalence in Russian and Serbian respectively, which may range from absolute equivalence, through lexical equivalence to the absence of equivalence (non-equivalent lexis). This chapter reveals particularly interesting findings in the study of idiomatic equivalence.

In the last chapter substantives are treated as translation and orthographic problems. It deals with the problems of translating substantives from Russian into Serbian and vice versa from the point of the theory and practice of translation, as well as some potential examples of discrepancy at the level of orthography.

Key words: substantivation, substantive, declension, lexical-semantic group, functional style, equivalence/equivalents, lexical/contextual substantivation.

Scientific Field: Philology, Linguistics.

Scientific Area: Russian Linguistics, Morphology, Confrontational studying of Russian and Serbian languages.

UDK:

Субстантивация как словообразовательный процесс и существительные неименного склонения в русском и сербском языках

В настоящей статье рассматривается феномен субстантивации и субстантивов с точки зрения двуязычного (переводного – с русского на сербский и с сербского на русский язык) и одноязычного анализа. Проанализированы лексические и контекстуальные субстантивы.

В первой части статьи рассматривается субстантивация как словообразовательный процесс во всей его полноте, выявляются особенности лексической субстантивации по отношению к контекстуальной, охарактеризована субстантивации различных типов слов и появление синонимии со словами различного словообразовательного происхождения.

Вторая часть работы состоит из нескольких глав, в которых субстантиваты рассматриваются в различных аспектах: первая глава посвящена словообразовательным основам субстантивов с чем непосредственно связаны парадигматические характеристики субстантивов, чему посвящается вторая глава, в рамках которой, на основании морфо-категориальных характеристик, определяется принадлежность субстантивов неименным типам склонений.

В третьей главе представлено, на основе определенных синтагматических характеристик, разделение субстантивов на лексико-семантические группы.

Четвертая глава описывает стилистические особенности субстантивов и их употребление в различных стилях речи.

В пятой главе проводится сравнительный анализ субстантивов и определяется степень их эквивалентности в русском и сербском языках. Анализ показал, что эквивалентность может быть абсолютной (формальнограмматической), только лексической или вообще отсутствовать (безэквивалентная лексика). В этой главе, на наш взгляд, особенно интересны результаты в исследовании фразеологической эквивалентности.

В последней главе рассматривается, с позиции теории и практики перевода, проблема перевода русских субстантивов на сербский язык и наоборот. В рамках этой главы анализируются и случаи их различного графического представления.

Ключевые слова: субстантивация, субстантив, склонение, лексико-семантическая группа, функциональный стиль, эквивалентность/эквивалент, лексическая/контекстуальная субстантивация.

Научная область: Филология, лингвистика.

Область научных интересов: Языкознание, Словообразование, Морфология русского языка, Сопоставительный анализ русского и сербского языков.

УДК:

САДРЖАЈ

0. Увод	13
0.1 Предмет и задаци рада	13
0.2 Грађа и начин њене интерпретације	14
0.3 Методологија рада	16
0.4 Теоријска и термилошка питања	17
0.4.1 Транспозиција као један од начина творбе речи	14
0.4.2 Супстантивизација као тип транспозиције	18
0.4.3 Творбени формант	19
0.5 Из историје питања	25
0.6 Структура рада	27
Први део: Супстантивизација као творбени процес	33
1. Супстантивизација са теоријског и историјског становишта	33
2. Лексичка и контекстуална супстантивизација	39
3. Однос супстантивата именичке промене према супстантиватима неименичких деклинација (придевске, заменичке, мешовите)	53
4. Супстантивизација називних речи према супстантивизацији заменичких речи	56
5. Супстантивизација у оквиру властитих имена према супстантивизацији у оквиру апелатива	58
6. Синонимија супстантивата са дериватима и придевско-именичким синтагмама	64
Други део: Именице неименичких деклинација	
1. Творбена база супстантивата	68
1.1 Придев	71
1.1.1 Именице мушког рода	72
1.1.2 Именице женског рода	76
1.1.3 Именице средњег рода	80
1.1.4 Именице pluralia tantum	84
1.2 Придев партиципског порекла	86
1.2.1 Именице мушког рода	89

1.2.2	Именице женског рода	93
1.2.3	Именице средњег рода	94
1.2.4	Именице pluralia tantum	96
1.3	Глаголски придев	96
1.4	Специфичности супстантације придевских заменица	98
1.5	Бројеви у функцији именица	102
2.	Парадигматске особености лексичко-семантичких група супстантива	105
2.1	Придевска деklinација	106
2.1.1	Именице мушког рода	109
2.1.1.1	Сингулар у руском језику	109
2.1.1.2	Сингулар у српском језику	113
2.1.1.3	Плурал у руском језику	116
2.1.1.4	Плурал у српском језику	119
2.1.2	Именице женског рода	124
2.1.2.1	Сингулар у руском језику	125
2.1.2.2	Сингулар у српском језику	128
2.1.2.3	Плурал у руском језику	131
2.1.3	Именице средњег рода	132
2.1.3.1	Сингулар у руском језику	132
2.1.3.2	Сингулар у српском језику	136
2.1.3.3	Плурал у руском језику	138
2.2	Заменичка деklinација	140
2.2.1	Именице мушког рода	141
2.2.1.1	Сингулар у руском језику	141
2.2.1.2	Сингулар у српском језику	142
2.2.1.3	Плурал у руском језику	143
2.2.1.4	Плурал у српском језику	143
2.2.2	Именице женског рода	145
2.2.2.1	Сингулар у руском језику	145
2.2.2.2	Сингулар у српском језику	146
2.2.3	Именице средњег рода	148
2.2.3.1	Сингулар у руском језику	148
2.2.3.2	Сингулар у српском језику	150
2.3	Мешовита деklinација	151
2.3.1	Мушки род сингулара	153
2.3.2	Женски род сингулара	158
2.3.3	Плурал	161
2.4	Нулта деklinација	164
3.	Синтагматске особености лексичко-семантичких група супстантива	168

3.1	Лексичко-семантичка група са значењем „лице“	170
3.1.1	Лексичко-семантичка група са значењем „лице са физичким или психичким карактеристикама“	179
3.1.2	Лексичко-семантичка група са значењем „лице именовано према професији“	181
3.1.3	Лексичко-семантичка група са значењем „лице именовано према узрасту“	188
3.1.4	Лексичко-семантичка група са значењем „лице именовано према националној припадности или месту боравка“	190
3.1.5	Лексичко-семантичка група са значењем „лице именовано у односу на друго лице“	191
3.1.6	Лексичко-семантичка група са значењем „лице именовано према радњи“	194
3.1.7	Лексичко-семантичка група са значењем „лице именовано према политичкој партији, покрету, класи“	196
3.2	Лексичко-семантичка група „називи биљака и животиња“	198
3.3	Лексичко-семантичка група „називи митских бића“	199
3.4	Лексичко-семантичка група са значењем „називи просторија“	200
3.4.1	Просторије назване према радњи која се у њима одвија	202
3.4.2	Просторије назване према лицу којем је намењена	206
3.4.3	Просторије назване према карактеристичном предмету	209
3.5	Лексичко-семантичка група са значењем „официјална документа“	211
3.6	Лексичко-семантичка група са значењем „новчана јединица“	212
3.7	Лексичко-семантичка група са значењем „таксе, порези, наплате“	213
3.8	Лексичко-семантичка група са значењем „врсте хране и пића“	214
3.9	Лексичко-семантичка група са значењем „врста одеће“	216
3.10	Лексичко-семантичка група са значењем „врста лека“	217
3.11	Лексичко-семантичка група са значењем „медицински термин“	218
3.12	Лексичко-семантичка група са значењем „временски период“	219
3.13	Лексичко-семантичка група са значењем „научни термин“	219
3.14	Лексичко-семантичка група са значењем „музички инструмент“	221
3.15	Лексичко-семантичка група са значењем „врста рада“	222
3.16	Лексичко-семантичка група „терминологија образовног система“	222
3.17	Лексичко-семантичка група „средства комуникације“	225
3.18	Лексичко-семантичка група „топоними“	226
3.19	Лексичко-семантичка група „називи држава“	226
3.20	Лексичко-семантичка група „спортска терминологија“	227
4.	Стилске карактеристике супстантивата	228
4.1	Супстантивати карактеристични за књижевни функционални стил	230
4.2	Супстантивати карактеристични за научни функционални стили	236

4.3 Супстантивати карактеристични за публицистички функционални стил	240
4.4 Супстантивати карактеристични за разговорни функционални стил	249
4.5 Супстантивати карактеристични за административно-пословни функционални стил	254
4.6 Функционалностилски неутрални супстантивати	259
5. Поредбена анализа руских и српских супстантивата	263
5.1 Формалнограматички еквиваленти	264
5.2 Лексичкосемантички еквиваленти	267
5.3 Фразеолошки еквиваленти	271
5.4 Безеквивалента лексика	285
6. Супстантивати као преводачки и ортографски проблем	289
6.1 Српски еквиваленти руских супстантивата	291
6.2 Руски еквиваленти српских супстантивата	296
6.3 Транскрипција руских супстантивата	298
6.4 Транскрипција српских супстантивата	306
7. Закључна разматрања	307
Библиографија	321
8.1 Извори	321
8.2 Речници	325
8.3 Литература	327
Прилог 1. Индекс руских супстантивата	335
Прилог 2. Индекс српских супстантивата	351

0. УВОД

0.1 Предмет и задаци рада. — Предмет рада представља супстантивизација као творбени процес и именице неименичких деклинација, то јест, именице које представљају резултата супстантивизације, процеса који подразумева прелазак других врста речи, углавном придева и партиципа, у именице. Именице и придеви се налазе у тесној узајамној вези, па је и појава синтаксичке употребе придева у улози „замене“ за именицу одувек била распрострањена: временом се за неке придеве са двојаком, именичком и придевском функцијом, све више почиње везивати именичка функција, док њихова примарна функција знатно слаби или се, у неким случајевима, сасвим губи. Ове новонастеле именице, међутим, у једном сегменту не раскидају везу са својим мотивским придевима – готово све чувају стари систем флексија. Због тога ове и овакве именице не припадају именичкој већ, како и у наслову теме стоји, неименичким деклинацијама.

Супстантивизација је продуктивна лексичко-синтаксичка појава условљена сплетом морфолошких, синтаксичких и семантичких фактора. Ово је процес са дугом историјом који је, умногоме, условио развој савремених категорија придева и именица.

Предмет истраживања представља лексичко-граматичка група речи настала супстантивизацијом придева и придева партиципског порекла, затим оне речи које се користе у функцији именице, као и речи придевске промене настале морфолошким путем. Рад представља анализу деривационих, морфолошких, парадигматских, семантичких и функционално-стилских карактеристика супстантивата.

Како проблем транспозиције (по другој терминологији: конверзија) придева у именице још увек није довољно истражен, први задатак рада би био да се у оквиру разматраног корпуса издвоје сви забележени случајеви супстантивизације

и утврди степен заснованости ове појаве од морфолошких, синтаксичких и лексичких односа.

Други задатак је био да се у руском и српском језику испитају функционално-стилски и семантички односи ових речи кроз призму њихове граматичке структуре и припадности разговорној или књишкој лексици.

Трећи задатак се састоји у утврђивању односа преводних еквивалената анализираних језичких јединица на руско-српском и српско-руском плану, затим проблеми превођења који из тога проистичу, као и у утврђивању заступљености супстантивизираних речи у руском и српском језику.

Различити су ставови научника о супстантивизацији као типу творбе. Нема јединственог става о природи супстантивизираних речи као ни о њиховој класификацији. Веома је актуелан семантички аспект супстантивизације заснован на задовољавању човекове потребе за изражавањем мисли и осећања постојећим језичким средствима. Важна је и функционално-стилска маркираност супстантивизираних речи као пуноправних комуникативних јединица подређених потребама носилаца језика. Све ово сведочи о актуелности једног оваквог истраживања у савременој лингвистици. Осим тога, истраживања која су досад рађена, а тичу се супстантивата, мало су се односила на руско–српски план и ниједан рад који је нама био доступан није се свеобухватно бавио супстантиватима са свих аспеката који су предмет нашег рада.

0.2 Грађа и начин њене интерпретације. — Рад је заснован на материјалу руских књижевних текстова и њихових превода на српски, као и књижевних текстова на српском језику и њихових руских превода: роман Ф. М. Достојевског *Подросток* и превод овог романа на српски језик (превели Милена и Радмило Маројевић), затим роман Б. Пастернака *Доктор Живаго* и његовог превода на српски (превела Олга Влатковић), роман М. Булгакова *Мастер и Маргарита* и превод овог романа на српски (превела Злата Коцић), романа Л. Н. Толстоја *Воскресение* и *Анна Каренина* и превода ових романа (превео Виктор Димитријев, односно Зорка Велимировић), романи М. Црњанског *Сеобе* и *Друга књига сеоба* и њихов превод на руски језик (оба романа преведена су на руски језик под једним заједничким насловом *Переселение*, превод И. Добры) и *Роман о Лондону* истог аутора (превод Т. Вирты и Т. Поповой), романи Ива Андрића *На*

Дрини ћуприја и превод овог романа на руски језик (превод Т. Вирты) и *Травничка хроника* (превод М. Волконског), те роман Вука Драшковића *Руски конзул* и његовог превода на руски (превео Иљја Числов).

Поред наведених прозних текстова, материјал за овај рад смо пронашли и у поезији великих руских и српских песника попут Александра Блока, А. С. Пушкина, В. В. Мајаковског, С. А. Јесењина, Ф. И. Тјучева; А. Шантића, Б. Радичевића, Војислава Илића Млађег, В. Рајића, Ј. Дучића, Јована Јовановића Змаја, М. Јакшића, М. Ракић, С. Пандуровића, Светислава Стефановића.

У глави о стилским карактеристикама супстантивата материјал потиче и из *Устава Републике Србије*, односно *Руске Федерације*, затим интернет издања дневних новина *Метро* и *Аргументи и факты*, са интернет портала, као и из штампаних издања часописа и реклама на популарним телевизијским каналима.

Материјал из поглавља о фразеолошким еквивалентима преузет је из речника фразеологизама (Федосов/Лапицки¹ и Молотков² за руске фразеологизме, као и из фразеолошких речника Ђ. Оташевића³ и Ј. Матеша⁴) и пословица – руски примери су из Жуковљевог речника⁵ а примери на српском су забележени у Вуковом речнику пословица⁶ или се, пак, ради о преводним еквивалентима који су у употреби и у српском језику.

Грађа је подвргнута темељној селекцији, а онде где је било ограниченог броја примера, грађа је допуњена подацима који се дају у *Грамматичком речнику руског језика* А.А. Зализњака, који је истовремено и обратни, и у *Обратном речнику српског језика* Мирослава Николића. У неким случајевима основна грађа је допуњена примерима из других текстова, али ти примери неће бити анализирани у смислу поређења оригинала и превода.

Сав прикупљени материјал из грађе није било могуће подвргнути потпуној и

---

¹ **Федосов/Лапицкий 2003**: И.В. Федосов, А.Н. Лапицкий, *Фразеологический словарь русского языка*, Москва: ЮНВЕС.

² **Молотков 1968**: А.И. Молотков (ред.) и другие, *Фразеологический словарь русского языка*, Москва: Сов. Энциклопедия.

³ **Оташевић 2012**: Ђ. Оташевић, *Фразеолошки речник српског језика*, Нови Сад: Прометеј

⁴ **Матеша 1982**: Ј. Матеша, *Фразеолошки рјечник хрватског или српског језика*, Загреб: Школска књига

⁵ **Жуков 2000**: В. П. Жуков, *Словарь русских пословиц и поговорок*, Москва: Русский язык

⁶ **Сабрана дела Вука Караџића 1965**: *Српске народне пословице*, књига 9, Београд: Просвета

детаљној анализи у самом раду зарад прегледности рада, али су у прилогу садржани сви примери, укључујући и оне који у раду нису анализирани. Напомињемо да, када нам примарни корпус није дао ниједан пример, наводимо примере из секундарног корпуса.

Тамо где је превод изостао, додали смо наш преводу у угластој загради.

У руско-српском пару примера коментарима смо обухватили само проблемске корпусе који су били предмет нашег истраживања, док смо остале елементе превода, који нису улазили у тај опсег, методолошки занемарили.

Супстантивате језика оригинала у наведеним примерима обележавали смо подвлачењем, а уколико је лексички еквивалент у језику превода такође супстантиват, обележен је курзивом.

Уколико се семантички садржај супстантивата језика источника на језик превода преноси другим језичким средствима (именицама другачијег творбеног порекла, синтаagmaма, описним преводом) одговарајући лексичкосемантички еквиваленти обележени су испрекиданим подвлачењем.

Онда када супстантиват из једног језика није на други језик преведен одговарајућим средствима, а да еквивалент у форми супстантивата у датом језику постоји, наши су се коментари односили на адекватност избора преводних средстава, навођење изостављеног супстантивата и међусобно поређење са творбеног аспекта.

Уколико одређени супстантиват у језику превода нема одговарајући еквивалент у форми супстантивата, већ се у преводу користе деривати или описни превод, пропратни коментари су творбено-семантичког карактера.

У случају да се у наведеном примеру налази више од једног супстантивата, коментарима смо обухватили само пример који припада одговарајућој групи.

Библиографске јединице које наводимо у поглављу 8.3 послужили су као теоријска база за ово истраживање.

0.3 Методологија рада. — У раду ће бити примењивани, у складу с одговарајућим посебним аспектима анализе, различити методи: метод синхроног описа, метод интерпретационе анализе, метод концептуалне анализе, метод конфронтативне анализе на творбено-семантичком и формалнограматичком плану,

као и компаративно-историјски метод (нарочито кад буде било потребно расветлити етимологију појединих творбених јединица), метод речничких дефиниција.

Централно место у другом делу дисертације заузима метод творбено-семантичке анализе са синхронијског аспекта, а у првом делу — комбинација различитих метода у складу с посебним аспектима истраживања.

0.4 Теоријска и термилошка питања. — Већ смо на почетку рада истакли да се овакав начин творбе, где се нова реч добија само променом врсте којој припада, термилошки различито дефинише. Неки овај процес називају транспозицијом, други конверзијом, трећи су склони да користе термине попут творбе претварањем или превођењем. Термин којим се ми у раду служимо и који нам је најблискији је траснпозиција. Међутим, овај творбени тип обједињује још неке процесе такозване творбе претварањем и иако није нетачно рећи да су лексеме коју су предмет нашег истраживање настале транспозицијом, уједно ово објашњење није потпуно, нити довољно прецизно. Иако је даља подела творбених поступака у руском и српском језику готово идентична, у термилошком систему српске дериватологије не постоји термин који се односи само и конкретно на речи настале ни транспозицијом у глобалу, ни конкретније, супстантивизацијом. Ми ћемо у овом раду именице настале процесом супстантивизације називати *супстантиватима*. Овај термин је у науку о творби речи руског језика први увео В. В. Лопатин, у чланку *Субстантивация как способ словообразования в современном русском языке*.⁷ Овај термин прихвата и Ј. А. Земска, и сви они који су се супстантивизацијом бавили на темељима које су ово двоје научника поставили.

Питање термина поново поставља Зализњак⁸, предлажући за овај појам термин „*отадъективные существительные*“, међутим, предлог није наишао на велики одзив руских дериватолога.

0.4.1 Транспозиција као један од начина творбе речи. — Морфолошко-синтаксичка творба је начин образовања нових речи преласком једних врста ре-

---

⁷ Лопатин 1967: В. В. Лопатин, *Субстантивация как способ словообразования в современном русском языке*, Москва: Русский язык

⁸ Зализњак 2001: А. А. Зализњак, *Русское именное словоизменение*, Москва: Языки словянской культуры

чи у другу без посебног додавања творбеног форманта. Други назив за овај начин творбе на руском језику је *конверсия*, док се у српском језику назива транспозицијом, мада неки аутори користе термин конверзија (од лат. *conversion*). Ову групу творбених поступака чине:

1) **супстантивизација**, подтип транспозиције који одликује прелазак именичких, тачније придевских врста речи, у именице: *рабочий, раненый, столовая, мороженое, учащийся, трудящиеся, заведующий* у руском, док у српском имамо примере типа *млада, добро, зло, стрина, ујна, благо, хемијска, возачка*.

2) **адјективизација**, односно прелазак глаголских придева у придеве: *блестящий (доклад), любимая (книга), уважаемый (человек), начинающий (писатель), руководящая (работа) избитая (истина)*; а у српском примере попут *прочитан, увео, залутао*.

3) **адвербијализација**, коју карактерише образовање прилога од падешких форми именица: *мигом, рядом, шагом, утром, осенью, ночью; кући, колима, крадом, зими, лети* код којих именичке флексије постају предлошки суфикси.

4) **прономинализација**, која представља употребу других врста речи у функцији заменица. За разлику од претходних видова транспозиције, код којих до образовања нових речи долази променом морфолошких категорија, код овог типа друге врсте речи само врше функцију заменица, углавном показних.

„Из транспозиције се – како проналазимо у критици Р. Маројевића⁹ – искључује поглагољивање или вербализација, коју у својој граматичкој помиње Бабић, јер се глаголи у српском језику једино могу градити додавањем суфикса, а не транспозицијом“.

Супстантивизација је, и у српском и у руском језику, најпродуктивнији вид транспозиције који одражава језичку тенденцију ка економији језичким средствима.

0.4.2 Супстантивизација као тип транспозиције. — Под супстантивизацијом (од термина «супстантив»¹⁰ — именица) се подразумева прелазак других врста речи у именице, иако се само прелаз придева и партиципа у именице може

⁹ Маројевић 2005¹ и 2007

¹⁰ Лат. *substantivus* – независан, важан, значајан; *nomen substantivum* – именица, из Словарь иностранных слов, с. 617

сматрати посебним начином творбе, пошто једино у том случају стварно настаје нова реч са особинама карактеристичним за именице – одговарајуће флексије придева или партиципа преобразују се у независне именичке афиксе. „Наставци придева који улазе у категорију предметности се функционално преображавају. Они постају наставци-суфикси именица и престају да буду знак особине“¹¹. Такав је став о супстантивизацији чувеног руског лингвисте Виноградова. Међутим, ово питање није до краја разгонетнуто, па не постоји јединствен став научника ни када је дефиниција у питању. Док једни, попут Шанског, супстантивизацију одређују као процес условљен елидирањем именице, односно, под супстантивизацијом подразумевају *процесс возникновения слов в результате «опущения» определяемых существительных и концентрации семантики оборота в целом на прилагательное* [Шански ³2010: 19], други сматрају да је она резултат ситуативне употребе придевских речи у именичкој функцији.

Земска, са друге стране, супстантивизацију одређује као процес настанка именица и по форми и по смислу мотивисаних придевима и партиципима. [Земска ⁶2009: 187].

У Граматици савременог руског језика¹² на супстантивизацију се гледа као на начин творбе при којем придеви, семантички мотивисани одређеном синтагмом, присвајају родни систем флексија придева у зависности од рода елидираних именице.

Као што нема јединственог става о творбеном процесу, тако нема ни јединственог става по питању резултата овога процеса, тј. речи насталих супстантивизацијом.

0.4.3 Творбени формант. — Важан елемент сваког творбеног поступка свакако је *творбени формант* (*словообразовательный формант*, од лат. *formatis – образующий*). То је, у формалном и семантичком смислу, најмање творбено средство од оних којима се дата мотивисана реч разликује од мотивске, то јест, она морфема која у творбеном пару разликује сваку изведену реч (*производное слово*) од њеног лексичког претходника (*производящее слово*).

---

¹¹ Виноградов ²1972: В. В. Виноградов, *Русский язык (грамматическое учение о слове)*, Москва: Высшая школа

¹² Русская грамматика (2005): Том I. Институт русского языка им. В. В. Виноградова, Москва: РАН

За творбени формант се везује дериватолошко значење које је компонента структуре изведене речи, повезана са категоријалним и лексичким значењем и јавља се у оквиру творбеног типа и уређује односе елемената творбеног пара.

Међутим, творбени формант при супстантивизацији није нека посебна морфема која разликује дериват од њене мотивске речи. У овој се врсти творбе формантом сматра промена облика општеграматичког значења и функције придева или партиципа. Те се промене састоје у следећем:

1) у сужавању парадигме и промени категоријалног значења флексије: придевске речи, односно речи са значењем особине (рус: *раненый, учительская, учащийся*; срп: *стари, младо, одрасли*), подвргнуте процесу супстантивизације претварају се у речи са значењем предметности, то јест, постају именице, у одређеним облицима хомонимичне мотивским придевима или партиципима и за свој основни облик узимају један од три рода сингулара или форму плурала. Парадигма се на тај начин сужава на 12 или, ако је у питању именица *pluralia tantum*, само 6 облика од могућих 24 у руском, односно 42 у српском.

2) у реченици такви придеви, партици и заменице врше исту функцију као и именице: функцију субјекта, односно, адвербијала.

(1)

Больной, про которого он говорил, сидел в этом же вагоне в углу.

В, ч. II, г. XLII

Болесник о коме је говорио седео је и тим истом вагону у углу.

Вас, д. II, г. XLII, стр. 401

Руски супстантиват *больной*, иако се ради о делимичној супстантивизацији, много се чешће употребљава у предметном значењу од његовог српског еквивалента. Српски супстантиват од дате основе неизоставни је део спрске изреке *Здрав болесноме никада не вјерује*, у осталим случајевима се, као и у наведеном примеру, руски супстантиват преводи српским дериватом.

(2)

[...] и Нехлюдов вошел за ним в пустую женскую посетительскую.

В, ч. I, г. LIX

[...] и Нехлюдов изађе с њим у празну женску собу за посете.

Вас, д. II, г. LIX, стр. 219

(3)

Остали, без крви у лицу и мисли у глави, прихватише тај закључак

Остальные члены делегации без единой кровинки в лице и без еди-

[...].

ной мысли в голове согласились с этим предложением [...].

НДћ, г. X, стр. 160

МнД, г. X, с 176

3) супстантивизиране придевске речи губе промену по роду; категорије рода и падежа су код њих постале самосталне као и код именица.

(4)

Из них стали выносить раненых.

Почеше да износе рањенике [...].

ДЖ, к. I, ч. IV, 5, с 125

ДокЖ, т. I, г. IV, 5, стр. 155

(5)

[...], упућивала децу на школе или занате, слала болесне на лечење, опомињала и карала нерадне и расипне, а хвалила чуварне и предузимљиве.

[...], определяя в школы или на обучение ремеслу детей, посылая на излечение *больных*, отчитывала и карала *нерадивых* и *расточительных*, хвалила *бережливых* и *предприимчивых*.

НДћ, г. XIV, стр. 221

МнД, г. XIV, с 246

На тај начин, при супстантивизацији, промена обрасца дефлексије (парадигме речи) придева или партиципа врши функцију творбеног средства. Притом се парадигма придева или партиципа мења квантитативно — чува се само део парадигме придева (облик једног од три рода једине или форма множине за руски језик, односно једна од могућих шест форми у српском језику) и квалитативно — флексије придева или партиципа, који зависе од одговарајуће форме рода, броја и падежа именице, постају независни именички афикси и добијају творбено значење. Супстантивизација се тако налази између безафиксалних (безморфемских) и афиксалних (морфемских) начина творбе.

Именица, добијена као резултат супстантивизације чува део парадигме мотивског придева или партиципа – у руском облик једног од три рода сингулара или облик плурала, а у српском језику један од шест могућих облика (српски језик, за разлику од руског, има облике плурала за сва три рода). Такве именице добијају различита творбена значења. Ево неких.

0.4.3. а **Именице мушког рода** са значењем лица образују следеће творбене типове:

1) назив лица по особини указаној основном мотивског описног придева: *большой, больной, левый, правый, красный, белый* и сл.

(6)

Своим пленом, своей дружбой и дурацкой болтовней он без нужды превращает здорового в неврастеника.

ДЖ, к. II, ч. XI, 8, с 400

Он својим заробљеништвом, својим пријатељским и лудачким брбљањем, без потребе претвара *здравог* у неврастеника.

ДокЖ, т. II, г. XI, 8, с 113

Супстантиват *здоровый* из руског примера у преводу на српски језик за еквивалент има придев *здрав* у функцији именице; дакле, реч је о делимичној супстантивизацији у српском језику, али је истовремено употреба овог придева у именичкој функцији честа, посебно у народним изрекама типа *Здрав болесноме не верује*.

2) Другу групу чине именице мотивисане придевом глаголске основе. Овакве именице означавају лице према радњи коју врши, а која је садржана у глаголској основи мотивског придева. Такве су именице *встречный* и *ссылный*, које наводимо у примерима из грађе.

(7)

Путник при виде путника сворачивал в сторону, встречный убивал встречного, чтобы не быть убитым.

ДЖ, к. II, ч. XIII, 2, с 435

Путник би у сусрету с путником скретао у страну, или би убијао оног другог да не буде убијен.

ДокЖ, т. II, г. XIII, 2, с 151

(8)

Выволочнов пришел просить Николая Николаевича выступить в какой-то школе в пользу политических ссылных.

ДЖ, к. I, ч. II, 10, с 56

Виволочников је дошао да моли Николаја Николајевића да у корист политичких прогнаника одржи предавање у некој школи.

ДокЖ, т. I, г. II, 10, стр. 85

У оба случаја руски супстантивати су на српски језик преведени дериватима јер одговарајући еквиваленти у виду супстантивата не постоје. Овом типу још припада и именица *посылный*, која у српском језику има облик *посилни*.

У случају супстантивата из другог примера, који је најпре прошао кроз процес адјективизације, па тек онда супстантивизације, значење предметности се појачава употребом датог супстантивата у синтагматској вези са придевом *политический*.

3) именованье лица према радњи коју врши у садашњости или је вршило у прошлости: *учащийся, отстающий, опоздавший, пострадавший*. Мотивска основа је партицип актива садашњи или прошли.

(9)
– От заведующего больницей? – Од управника болнице?

ДЖ, к. I, ч. VI, 10, с 233

ДокЖ, т. I, г. VI, 10, стр. 265

(10)
Их командующий был моим другом. Њихов заповедник је био мој пријатељ.

ДЖ, к. I, ч. VII, 29, с 291

ДокЖ, т. I, г. VII, 29, стр. 325

Као што се из наведених примера може приметити, у случајевима када је руски супстантиват партиципског порекла, његов српски еквивалент је, у највећем броју случајева, изведена именица, мотивисна истим или по значењу врло блиским глаголом чија основа представља творбену базу руског супстантивата.

4) именованье лица према радњи којој се подвргава у садашњости или прошлости: *эксплуатируемый, обвиняемый, командированный, эвакуированный*. Мотивска основа је партицип пасива садашњи или прошли.

(11)
По лестнице на станцию вели несколько захваченных в плен или арестованных, среди них гимназиста, раненного в голову. Преко вијадукта спроводили су ка станици неколико заробљеника и ухапшеника, међу њима и једног гимназијалца рањеног у главу.

ДЖ, к. I, ч. VII, 29, с 290

ДокЖ, т. I, г. VII, 29, стр. 324

Супстантивати овог типа, настали на партиципским основама, углавном су стилски маркирани и припадају административном стилу. Иако су њихове мотивске лексеме у највећем броју случајева само лексички еквиваленти, највећи број руских супстантивата овог типа у српском језику има одговарајуће еквиваленте (види тачку 4.5). У наведеном примеру, међутим, руски супстантиват на српски језик преведен је дериватом *ухапшеник*.

0.4.3. б **Именице женског рода** мотивишу се именским или глаголским основама и образују следеће творбене типове:

1) назив просторије према лицу којем је намењена: *учительская, ассистентская, операторская*; као и примери забележени у грађи, *дворницкая* и *мастерская*, који се на српски могу превести описно, као просторија за послугу или

мајсторе, односно, у случају друге именице, као атеље, што је контекстуално најадекватније.

(12)

По бокам дворницкой тянулись лавки с подсунутыми под них пожитками в мешках и сундуках.

ДЖ, к. II, ч. XV, 6, с 290

Дуж зидова протезале су се клупе испод којих су били нагурани сандуци и вреће с намирницама.

ДокЖ, т. II, г. XV, 6, стр. 265

И поред тога што руски супстантиват у српском језику нема одговарајући ни формални, ни лексички еквивалент, смисао садржан у датој лексеми могао је на језик превода бити пренет описно; међутим, преводилац се одлучује да овај сегмент изостави из превода.

(13)

За перегородкой, отделявшей жилые закоулки от большой мастерской [...].

ДЖ, к. I, ч. IV, 4, с 290

Иза преграде, која је одвајала простор за становање од великог атељеа [...].

ДокЖ, т. I, г. IV, 4, стр. 150

2) назив просторије према карактеристичном предмету: *душевая, гардеробная, пельменная*; такође, овој групи припада именица забележена у грађи:

(14)

Эту крайнюю долю квартиры составляли: старая бездействовавшая ванная Свентицких [...].

ДЖ, к. II, ч. XV, 5, с 290

Тај крајњи део стана сачињавали су: старо неупотребљиво купатило Светњицких [...].

ДокЖ, т. II, г. XV, 5, стр. 264

3) назив просторије према радњи која се у њој врши: *операционная, перевязочная, курительная*. Именица овог типа је и супстантиват из следећег примера:

(15)

[...], и направился по коридору покурить в приемную.

ДЖ, к. I, ч. IV, 5, с 290

[...], па се упути ходником да попуши у чекаоници.

ДокЖ, т. I, г. IV, 5, стр. 155

Последња два подтипа именица женског рода карактеристика су руског језика; њихови српски еквиваленти нису супстантивати, већ деривати.

0.4.3. в **Именице средњег рода** могу означавати врсте јела и лекова: *горячее, холодное, мороженое, заливное, сладкое, наружное, внутреннее* и слично, или изражавају уопштено значење „носилац особине садржане у мотивском

придеву или партиципу“: *светлоє, родноє; блискоє, далекоє, новоє, староє, передовоє, прогресивноє; уходящоє, минувшее, заданноє, пројденоє*. Таквих супстантивата има и у српском језику: *слатко, слано, љуто, кисело*; мада већина супстантивата средњег рода у српском језику припада апстрактним именицама, попут оних у следећих неколико примера.

(16)
[...] као да чита нешто ново и драго.

ТХ, г. XXI, стр. 397

[...] словно читал что-то *новое* и *приятное*.

Тх, г. XXI, с 315

(17)
То је важило и за саму њихову варош у чијем је положају и распореду било нечег нарочитог, особеног и поноситог.

ТХ, г. I, стр. 13

Это относилось и к самому городу, в местоположении и устройстве которого было нечто *особенное, своеобразное* и *горделивое*.

Тх, г. I, с 10

(18)
Дивљи народ, проста светина; мрзе све што је страно и тако сваког дочекују.

ТХ, г. II, стр. 30

Это дикий народ — простолюдины; они ненавидят все *иностранное* и всех встречают одинаково.

Тх, г. II, с 24

У горенаведеном примеру, форме *сваког*, односно *всех* на руском, такође су супстантивати, само не припадају групи апстрактних именица средњег рода већ се ради о супстантиватима мотивисаним заменицама са значењем лица.

0.4.3. г **Именице pluralia tantum**, оне које се употребљавају само у множини, у руском језику означавају различите начине плаћања: *отпускные, премиальные, командировочные, квартирные, чаевые* и сл. У српском језику су овакве форме веома ретке: множинску форму у српском језику има само супстантиват *десни*.

На основу изложеног може се закључити да је супстантивизација продуктиван начин творбе у савременој руској дериватологији, док је у српској заступљена у мањој мери. У овом начину творбе се огледа исконска тежња ка економичности у језику.

0.5 **Из историје питања**. Тема супстантивизације и супстантивата, осим неких појединачних питања, није обрађивана као тема и није обрађена као целина, и то не само на конфронтативном руско-српском плану: ово је питање у литера-

тури на српском језику још увек отворено. Мало се о супстантивизацији говорило, још мање писало у српским школским граматицама, осим уопштених упута да постоји творба претварањем и да се друге врсте речи могу наћи у функцији именица. Нигде се, међутим не говори о парадигматским особеностима таквих именица, а од творбених основа готово искључиво се наводе придеви, обични и понеки глаголски.

Међутим, у руским граматицама писаним на српском језику таквих недоумица није било – у њима експлицитно стоји да се поједине именице у руском језику настале од придева и да се као придеви и мењају. Најстарија таква граматика, аутора Вере Николић, датира из 1969. године. У њој се, у делу *Морфологија*, поред уобичајених именских дефлекција, расправља и о именицама придевског и партиципског порекла и о начину њихове промене [Николић ⁷1978: 78 – 80]. Наводи се да такве именице могу припадати мушком, женском или средњем роду, дају се обрасци парадигме за сва три рода и по неколико именица које имају исти систем флективних наставака. Међутим, у поменутој граматици се не наводи да неке именице придевског и партиципског порекла могу припадати групи *pluralia tantum*, нити се успостављају паралеле са овом појавом у српском језику. Такође, аутор не користи термине потпуна и контекстуална супстантивизација, а сви наведени супстантивати у потпуности су лексикализовани.

Друга руска граматика на српском језику издата је 1987. године, а 2001. је изашло њено руско издање. Питању супстантивизације се у овој граматици много аналитичније приступа: продукту овог творбеног поступка посвећено је поглавље *Придевске речи у именичкој функцији* [Маројевић ⁴1994: 70] у којем се каже да се у функцији именица могу, поред досад навођених придева, партиципа и бројева, наћи и придевске заменице. Такође се наводи да супстантивати могу бити формирану у множинском облику и припадати именицама *pluralia tantum*. Новине у овој граматици је анализа супстантивата насталих на бази придевских заменица и док се за заменице наводи да се и у српском језику ова врста речи може налазити у именичкој функцији, за друге врсте речи, рецимо, српске преводне еквиваленте облика трпног глаголског придева садашњег *вољени, драги, вољена, драга*, није речено да представљају супстантивате и имају придевску промену.

Најновија граматика о руском језику са овог говорног подручја објављена је 1988. године и, с обзиром на то да је конфронтационог карактера, лингвистичке појаве из руског језика пореде се са стањем у српском. И у овој граматици налазимо да се именице, поред именичких (мада, за разлику од општеприхваћеног академског стандарда, аутор наводи пет именичких деклинација) могу мењати и по придевској деклинацији [Тошовић 1988: 128]. Аутор наводи да су именице придевске деклинације настале од придева, партиципа и бројева, међутим, придевске заменице не разматра као могућу творбену базу. Новину у овој граматици представља укључивање руских презимена у придевску промену и навођење примера српских супстантивата, уз коментар да „у српскохрватском језику мање има именица ове врсте” [Тошовић 1988: 130]. Нигде се, међутим, експлицитно не говори о томе да и у српском језику именице овог типа припадају придевској деклинацији.

0.6 Структура рада. — Композицију рада, поред уводних и закључних разматрања, чине две тематске целине.

Први део дисертације је посвећен супстантивизацији као творбеном процесу, у одговарајућим поглављима трудили смо се да дамо свеобухватне одговоре и одржива решења на следећа питања: у оквиру првог поглавља првог дела рада даје се преглед описа супстантивизације у најважнијим граматицама и монографијама из творбе речи руског и српског језика. Поредџи стање и степен заступљености у науци тема из дериватологије, и не чуди чињеница да је ово поље на руском говорном подручју много детаљније и свеобухватније анализирано и описано. Велики број познатих руских научника је био интригиран творбом, велики је број радова који је остао да сведочи о њиховој пожртвованости на творбеном боишту, док се у српској лингвистичкој јавности тек спорадично о томе пише, тек се по неко осмели да у творбу „закорачи“.

Друго поглавље првог дела анализира однос супстантивата именичке промене према супстантиватима неименичких деклинација (придевске, заменичке, мешовите). Проблематика којим се у овом поглављу бавимо није довољно осветљена ни у граматицама које су нама послужиле као теоријска база за ово истраживање: разлика између стања у испитиваним језицима је та, да у руском нико не спори ове типове неименичких промена супстантивата, мада има малих

одступања којем типу тачно припада одређена именица, док у српском језику и нема студије посвећене овој теми, а у грататикама се о томе ретко пише, односно, једино што се из граматика може закључити, је да сви српски супстантивати припадају придевском типу промене, јер се једино помињу у оквиру промене придева.

Треће поглавље у оквиру првог дела бави се двама типовима супстантивизације: лексичком и контекстуалном. Оба ова типа супстантивизације су препозната као равноправна у руској лингвистичкој пракси, док се у литератури на српском језику акценат ставља на контекстуални, наводећи чињеницу да се свака придевска реч може употребити у функцији именице. С друге стране, већи је број руских супстантивата који су прошли кроз процес потпуне лексикализације и који имају статус самосталне лексеме, док је у српском језику таквих случајева мало, такве речи готово и да нису забележене у речницима, па отуда и не чуди утисак да је у српском језику контекстуална супстантивизација примарни начин образовања супстантивата.

Четврто поглавље за тему има супстантивизацију називних речи према супстантивизацији заменичких речи. Супстантивизација се у оквиру ове две групе разликује како квантитативно, тако и квалитативно. Квантитативна разлика је условљена тиме што се називним речима номинују одређени појмови и појаве, те се њихово значење особине предмета путем супстантивизације лакше трансформише у значење предметности. Због тога је супстантивата насталих на придевским основама знатно више него оних образованих од заменица. Наравно, не треба занемарити ни чињеницу да је систем заменица затворен и ограничен, док у оквиру придевског система постоје активни творбени процеси. И квалитативна разлика међу овим супстантиватима се везује за номинацију предмета или појаве или простог указивања на њу. Због тога се пунозначне речи попут придева и партиципа процесом супстантивизације могу довести до стадијума потпуне лексикализације, док се супстантивизиране придевске заменице могу само приближити именицама вршењем синтаксичких функција карактеристичних за именице, али се никада не могу у потпуности поименичити.

Пето поглавље првог дела рада истражује однос супстантивизације у оквиру властитих имена према супстантивизацији у оквиру апелатива. На основу

грађе коју смо прикупили у овом истраживању, намеће се закључак да је група супстантивата која припада заједничким именица знатно бројнија од групе супстантивата са карактеристикама властитих имена, а да се ова последња група јавља у форми надимака и презимена у оба језика, затим у оквиру имена животиња и топонима. За српски језик, из групе властитих имена, карактеристична је група супстантивата који озбачавају називе држава, док њихови руски еквиваленти нису супстантивати по пореклу. Супстантивати који припадају заједничким именицама су бројнији и семантички разуђенији, па се њиховом анализом и разврставањем у лексичко-семантичке групе бавимо у трећем поглављу другог дела рада.

Последње, шесто поглавље, проучава појаву синонимије супстантивата и деривата, односно, придевско-именичких синтагми. Како супстантивати настају на бази придевско-именичких синтагми, синонимија између њих је природна ствар. Међутим, са становишта закона о екомији језичким средствима, придевско-именичка синтагма и супстантиват не би требали бити потпуни синоними, јер се онда поставља питање потребе за њиховим паралелним постојањем. Супстантивати такође могу улазити у односе синонимије са дериватима насталим од придева који је и у њиховој основи. У том случају је дошло до неких семантичких диференцијација између супстантивата и деривата, што је најочљивије у номинацији лица – дериват из овог пара припада групи именица субјективне оцене, углавном се ради о форми пејоратива, док се супстантиватом даје неутралнија оцена.

Други део рада посвећен је именицима неименичких деклинација и чини га шест поглавља, и то: 1. творбена база супстантивата; 2. парадигматске особености лексичко-семантичких група супстантивата; 3. синтагматске особености лексичко-семантичких група супстантивата; 4. стилске карактеристике супстантивата; 5. поредбена анализа руских и српских супстантивата; 6. супстантивати као преводилачки и ортографски проблем.

У оквиру првог поглавља анализирају се основе које су послужиле за образовање супстантивата. Творбену базу супстантивата могу чинити све врсте придева, партиципи, придевске заменице и редни бројеви у оба језика.

У оквиру првог потпоглавља разматрали смо супстантивате чију творбену базу чине придеви. Ова група супстантивата представљена је именицама сва три рода, у зависности од тога који је облик придева постао основна форма новонастале именице.

Именице настале на бази партиципа се такође јављају у облицима сва три рода и форми *pluralia tantum*. У руском језику сва четири партиципа (актива и пасива презента и перфекта) могу бити базе за образовање супстантивата који, као и у случају придева као творбене основе, могу бити фиксирани у форми једног од три рода или, пак, само у множинском облику. У српском језику, за разлику од руског, постоје само два партиципска облика: радни и трпни глаголски придев. Облик трпног глаголског придева је чешће заступљен као творбена основа супстантивата, док се форма радног глаголског придева срећа само у неколико примера. Супстантивати настали на партиципској бази су предмет разматрања у другом и трећем потпоглављу.

Четврто потпоглавље првог поглавља посвећено је заменицама као творбеној основи јер се супстантивизирани придевске заменице често употребљавају и у руском и у српском језику.

Пето, уједно и последње потпоглавље у оквиру првог поглавља разматра врсте бројева које су послужиле као творбена база за образовање супстантивата.

Друго поглавље посвећено је парадигматским особеностима супстантивата. Именице настале на бази придева, партиципа, придевских заменица и бројева у највећем броју су сачувале парадигматске особености својих мотивских основа и обележја врсте којој су припадале. Неки супстантивати су комплетно, и својом парадигмом, прешли у именичку врсту, али се ми оваквим супстантиватима нисмо опсежно бавили; предмет овог поглавља били су супстантивати чије се падежне флексије подударају са флексијама врста од којих су настале те тако, у оквиру посебних потпоглавља, разматрамо придевску, заменичку, мешовиту и нулту деκлинацију.

Треће поглавље разматра синтагматске особености лексичко-семантичких група супстантивата. У оквиру овог поглавља супстантивате смо, преваходно према њиховом значењу, поделили у одређене групе. У оквиру група смо, где је за тим постојала потреба и могућност, као што је то био случај са лексичко-се-

мантичким групама са значењем „лице“ и „просторија“, издвајали мање, хомогене подгрупе.

Четврто поглавље има за предмет истраживања стилске карактеристике супстантивата и степен заступљености супстантивата у сваком од стилова појединачно. Намера нам је била да најпре испитамо да ли се, и у којој мери, супстантивати користе у функционалним стиловима и да ли постоје супстантивати који су карактеристични за поједине стилове. С друге стране, желели смо да утврдимо да ли постоје и функционално-стилски неутрални супстантивати који се могу подједнако успешно користити у свим стиловима.

Пето поглавље третира разлике међу супстантиватима у руском и српском језику. Циљ овог поглавља је да испита који је степен формалнограматичке еквивалентности између пара руско-српских супстантивата, односно да ли су чланови пара настали од истих творбених основа и да ли им се подударају семантичка поља или су еквиваленти само на плану значења а да су, притом, образовани од различитих творбених основа.

Фразеолошки еквиваленти и безеквивалентна лексика су такође битан сегмент у овој студији. С обзиром на заједничко порекло и велику блискост руског и српског језика, било је очекивано да имамо много тога заједничког и на плану фразеологије. Како су фразеолошки обрти и пословице својеврсне народне умотворине, испитивали смо колико су супстантивати, с обзиром на то да је највећи број супстантивата потекао из разговорног стила, заступљени у њима и какав је однос на конфронтационом плану. Безеквивалентна лексика, с друге стране, представља специфику једног језика и сама чињеница да одређени појам не постоји у структури свести другог народа је сама по себи фасцинантна, па смо желели да истражимо да ли у састав поменути лексике улазе и супстантивати.

Шесто поглавље се бави преводилачким и ортографским проблемима. Поменути проблеми углавном настају услед превелике сличности руског и српског ортографском и семантичког система, па се понекад у преводу превиде специфична значења једне лексеме и могућности њеног преношења у језик превода. Истраживали смо и случајеве када је преводни еквивалент одређеног супстантивата уствари својеврстан калк, форма преузета из језика оригинала која је само благо трансформисана употребом другачијих графема па изгледа

као да је део језичког система датог језика, а да суштином својом не поштује многа правила система којем припада. Такође у овом поглављу успостављамо три типа односа међу преводним еквивалентима супстантивата: најједноставнији с тачке превода је први тип односа, када супстантивату из једног језика у језику превода одговара такође супстантивизирана форма. Други и трећи тип су случни, само је у питању обрнут смер односа: еквивалентне форме руских супстантивата у српском језику нису супстантивизирани, односно, њихов садржај се преноси другим лексичким средствима и последњи тип односа јесу руски еквиваленти српских супстантивата.

Поред тога, замисао одељка који анализира преводне еквиваленте јесте да да податке о решењима за које су се преводиоци одлучивали приликом преношења експресивно-семантичких карактеристика језика оригинала у језик превода.

Сегмент који се тиче ортографских норми анализира којим се граfiјским средствима преносе супстантивати који не могу имати другачије преводне еквиваленте из једног језика у други и који се тип адаптације примењује: да ли је у питању транскрипција, транслитерација или оба истовремено.

На крају рада даје се прилог, индекс руских супстантивата и индекс српских супстантивата. Сматрали смо да ће индекс допринети прегледности, те су примери у индексима разврстани по азбучном реду. Примери су узети из примарне грађе на којој се рад заснива, али су умногоме допуњени примерима из *Граматичког речника руског језика* А. А. Зализњака и *Обратног речника српског језика* Мирослава Николића. У прилозима се указује на родну припадност сваког појединачног супстантивата. За супстантивизирани множинске форме користили смо два начина обележавања: неке од ових форми заиста припадају именицама групе *pluralia tantum* те смо њих обележавали скраћеницом *пл*, док смо за оне друге, који се користе скоро готово у плуралу (код којих је индивидуална употреба сингуларних облика у функцији именице могућа) користили ознаку *мн*, у оба језика.

Библиографија на крају рада подељена је на изворе, речнике и литературу. Извори су нам били примарни корпус из којих је грађа ексцерпирана, док смо у недостатку примера користили речнике као секундарни корпус, а литература нам је помогла у методском дефинисању и систематизацији грађе.

ПРВИ ДЕО.
СУПСТАНТИВИЗАЦИЈА КАО ТВОРБЕНИ ПРОЦЕС

1. СУПСТАНТИВИЗАЦИЈА СА ИСТОРИЈСКОГ И
ТЕОРИЈСКОГ СТАНОВИШТА

Дериватологија, као самостална грана науке, у руском језику издвојила се 60. година XX века. То, међутим, не значи да се руски научници пре тог периода нису бавили проблемима настанка нових лексичких јединица. Напротив, радови В.М. Ломоносова, А.А. Потебње, Ф.Ф. Фортунатова и других, говоре о живом интересовању научника ка разрешењу проблема управо на овом пољу. Пионером ове области може се сматрати Ломоносов, руски научник који је у својој *Руској граматици*¹³ из 1775. године први уочио и забележио карактеристику неких заменица да се користе у функцији именица, па, између осталог, наводи и следећи пример: *онъ ему свой, то есть родственникъ* [Ломоносов: § 437]. Дакле, прво помињање појаве која ће касније добити назив супстантивизација датира из XVIII века.

У првој половини XX века проблеми творбе заинтересовали су научнике попут А.А. Шахматова, А.М. Пешковског, Л.В. Шчербе, В.В. Виноградова. Шахматов је у своме делу *Из трудов по современному русскому языку* (учение о частях речи) међу првима побројао процесе преласка речи из једне врсте у другу. Пешковски, с друге стране, иде толико далеко да каже да уз именице *родной, больной, хромой, слепой, глухой* и њима сличним никада није стајала именица *человек*, која се и данас чини сувишном уз именице овога типа, а камоли у давнини, када је придев био предметнији и када није било толике потребе за упо-

---

¹³ В. М. Ломоносов, «Российская грамматика», преузето 22. октобра 2011. године са адресе: <http://www.ruthenia.ru/apr/textes/lomonos/lomon01/428-592.htm>

требом именице [Пешковски 1956: 123]. Пешковски такође прави паралелу између супстантивата и елиптичних конструкција типа *Вы чай или кофе? Я сейчас!* које, како тврди, настају услед подређености не само говорне, већ свих наших делатности, општем закону економисања [Пешковски 1956: 125].

Најшири опсег творбених питања из овог периода проналазимо у радовима Виктора Владимировича Виноградова. Прослављени руски лингвиста у својој књизи *Русский язык. Грамматическое учение о слове*¹⁴ говори о тесној вези између именица и придева, истичући да категорија именица у себе непрестано инкорпорира бивше придевске форме (*глухонемой, дежурный, верховой, вестовой, второе, жаркое, заливное, млекопитающее, пирожное, портной, посылный, рядовой, рулевой, рвотное, слабительное, столовая, часовой, уборная* и т. п.) те се тако и проширује синтаксичка употреба придева у функцији замене за именицу (*встречный, третий решающий, посевная, уборочная, первая конная, непокупное, зажитое, старое* и т. п.) [Виноградов 2001: 52]. Он даје и неке парадигматске особености супстантивата и одређује сферу њихове употребе.

Проблемима супстантивизације руски научници се најинтензивније баве у периоду између 60. и 80. година XX века, углавном са аспекта синхроније и дијахроније образовања. У то време и настају први радови на ту тему сада истакнутих руских дериватолога међу којима су Ј.А. Земска, Н.М. Шански, В.В. Лопатин, И.С. Улуханов, А.А. Зализњак.

Шански посматра творбу кроз призму синхроније и дијахроније и само морфолошки процес образовања речи сматра синхроним; све остале процесе – лексичко-синтаксички, лексичко-семантички и морфолошко-синтаксички, у чијим се оквирина налази супстантивизација, сматра дијахронијским процесима и каже да су речи типа *блинная, сосисочная, закусовая, пельменная* настале по аналогiji са *столовая* и *гостиная* [Шански³2010: 265].

Земска такође примењује синхронију и дијахронију као критеријум у творби речи. Она, на супрот Шанском, супстантивизацију сврстава у синхроне процесе образовања. Такође напомиње да супстантивизацију треба разликовати од раширене ситуативне употребе других врста речи у функцији именице.

---

¹⁴ Виноградов⁴2001: В.В. Виноградов, *Русский язык. Грамматическое учение о слове*, Москва: Русский язык

В.В. Лопатин, у својој докторској дисертацији под насловом *Русская словообразовательная морфемика. Проблемы и принципы ее описания*, износи став да су границе међу речима покретне и да отуда и долази до појаве супстантивизације. Аутор даље тврди да се суштина овог творбеног процеса огледа у замени система флексија придева или партиципа, који имају категорије рода, броја и падежа, системом именичких флексија променљивих само по броју и падежу [Лопатин 1977: 26].

Након овог периода супстантивизација и супстантивати су тема многих научних спорова и дисертација. Научне дисертације углавном се овим проблемом баве са компаративно–контрастивног становишта, поређењем стања затеченог у руском језику са другим светским језицима, најчешће енглеским.

И поред свега тога, а узимајући у обзир и време откада је ова појава позната у науци о руском језику, није се дошло до јединственог решења, нити су до краја решени многи проблеми, док читав низ питања остаје отворен за дискусију. Тако постоје различити ставови по питању супстантивизације као начина творбе, нема јединственог става по питању природе супстантивата, као што не постоји ни јединствена класификација супстантивата.

У српском језику, с друге стране, у науци о грађењу речи српскога језика, мало се пажње поклања транспозицији. Услед мање продуктивности, у односу на, рецимо, деривацију или композицију, српски дериватолози овом начину творбе не посвећују ни времена ни простора. Транспозиција се тако третира као нешто о чему нема потребе расправљати и писати, као нешто што је до краја докучено, а опет не постоји јединствен став о овом процесу. У великој граматици¹⁵ М. Стевановића, иако је поглављу о грађењу речи посвећено нешто више од двеста страна на којима аутор расправља о сложеницама и врстама односа компоненти сложенице, сложеним скраћеницама и изведеницама код променљивих врста речи (сем бројева), нема ни помена овога творбеног поступка. Међутим, у поглављу које се бави морфолошким особинама придева постоји део под насловом *Облици придева у именичкој функцији*¹⁶. Овде се аутор осврће на чињеницу „ да се придеви не употребљавају само у служби означавања особине

---

¹⁵ **Стевановић** ⁵1986: М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (Грамматички системи и књижевнојезичка норма)* I, поглавље *Грађење речи* 387–593, Београд: Научна књига

¹⁶ **Стевановић** ⁵1986: М. Стевановић, исто, стр. 264 – 267

неког појма него и у служби означавања збира особина као самосталне речи“ и наводи, између осталог, следеће примере: *Стари га нестрпљиво прекиде. — Старији увече направе распоред послова за сутрадан. — Ако ми домаћи дозволе, доћи ћу. — Сит гладноме не верује* [Стевановић ⁵1986: 264]. Даље се каже да „било да значе оно што би значили заједно с именицом на коју се односе и која се уз њих подразумева, било да су се значењем изједначили с другим именицама – према служби њиховој у оба случаја имамо поименичене придеве“ [Стевановић ⁵1986: 265].

Супстантивизацију међу првима, и то не у дериватологији о српском, већ о хрватском књижевном језику, помиње Бабић и то под називом *Преобразба* и о овом проблему расправља на свега две стране [Бабић ²1991: 47–49]. Аутор још додаје и синонимичне називе овога творбеног модела као што су мутација, конверзија, трансфигурација.

Транспозиција се помиње и у средњошколској граматици српског језика¹⁷ (аутор поглавља о Творби речи је Ж. Станојчић). У поменутој граматици, у поглављу *Основни принципи творбе*, транспозицији су посвећена свега два параграфа. Аутор у пар реченица и са по неколико примера објашњава типове транспозиције и употребу речи насталих овим творбеним поступком. [Станојчић, Поповић ⁴1995: ¶ 288, 289]. У истој граматици, међутим, налазимо да, поред основне, одредбене функције, „придеви се у реченици употребљавају и са функцијом самосталне речи, тј. оном које као основну имају именице“. У наставку се говори, иако их сам аутор тако не дефинише, о контекстуалним („сваки придев за који се подразумева да стоји уз именицу која се не изриче“) и лексикализованим супстантиватима („поименичен придев који не подразумева обавезну именицу“). Из групе поименичених именица придевског порекла издвајају се заједничке именице *добро, благо и зло*, за које се каже да имају именичку промену када значе *имање, богатство и несрећа*; затим, заједничке именице *млада, ујна и стрина* од којих, по речима аутора, само прва чува и придевску промену, док се друге две мењају искључиво по именичкој; и као последња група издвојени су лична имена, презимена и географски појмови – називи места, покрајина и земаља, са напоменом да су овакве именице само у мушком и женском роду сачувале при-

---

¹⁷ Станојчић, Поповић ⁴1995: Ж. Станојчић, Љ. Поповић, *Грамматика српскога језика. Уџбеник за I, II, III и IV разред средње школе*, Београд: ЗУНС

девску промену, а да је већина таквих именица средњег рода прешла у именичку промену: аутор наводи пример *Косово – Косова – Косову* [Станојчић, Поповић ⁴1995: 89].

Транспозицијом као специфичним обликом творбе, иако је он све време назива конверзијом, бавио се и Иван Клајн¹⁸. Овај начин творбе се тек у делу овог аутора сврстава у творбени систем српскога језика као његов равноправни члан. Иако је овим исправљена неправда којом је деценијама уназад овај творбени поступак дискриминисан, не може се рећи ни да је добио заслужено место и простор. Клајн се најпре осврће на историју питања, на радове својих претходника – Станојчића, Поповића, Бабића, Симеона, Еугенију Барић, а онда штуро и нетачно објашњава сваки вид транспозиције понаособ. Проблематична је тврдња коју износи да се готово искључиво поименичавају придеви и да до поименичења долази елипсом, то јест изостављањем именице из придевско-именичке синтагме. На још једном месту у својој граматици аутор каже да „нема оштре границе између поименичења придева и обичног изостављања именице“ и тиме се придружује групи лингвиста који не разликују контекстуалну од лексикализоване супстантивизације [Клај 2003: 382]. Слично, само у скраћеном облику, налазимо и у Клајновој *Граматици српског језика*.¹⁹ Кључни проблем Клајновог концепта огледа се, дакле, у томе што аутор у своју типологију не укључује придевске заменице и бројеве, који се такође могу супстантивизирати, и што експлицитно не каже, мада их у примерима наводи, да и глаголски придеви, па и понеки глаголски прилог, могу бити творбена база супстантивата. Сматрамо да је ова неправилност могла бити избегнута употребом термина *придевске речи* уместо *придеви*, који је сувише узак.

Као одговор на Клајнову *Творбу речи* изашла је још једна студија о дериватолошком систему српског језика. Аутор ове студије, Р. Маројевић,²⁰ указује на

---

¹⁸ **Клајн 2003:** И. Клајн, *Творба речи у савременом српском језику*. Други део. *Суфиксација и конверзија* (Прилози граматици српскога језика. II), Београд: ЗУНС, САНУ, Нови Сад: Матица Српска.

¹⁹ **Клајн 2005:** И. Клајн, *Грамматика српског језика*, Београд: ЗУНС

²⁰ **Маројевић 2005¹:** Р. Маројевић, *Творба речи у савременом српском језику Ивана Клајна* (I). [Приказ књиге: Клајн 2002 I], Београд: Студије српске и словенске. Серија I, број 10/1–2, година X, 685–779;

Маројевић 2007: Р. Маројевић, *Творба речи у савременом српском језику Ивана Клајна* (II). [Приказ књиге: Клајн 2002 II], Београд: Студије српске и словенске. Серија I, број 12/1–2, година XII, 501–600.

све погрешне тезе у Клајновој *Творби*, те тиме и сам учествује у богаћењу више него сиромашног фонда који за тему има творбени систем српског језика.

Међу најновијим студијама о творби речи у савременом српском језику је и *Творба именица*²¹ Божа Ћорића, у којој се аутор у само неколико реченица осврће на овај проблем, и истиче, да „с обзиром на то да конверзија не поседује материјално изражена творбена средства, ретко се укључује у творбу“ [Ћорић 2008: 17].

У овој једној реченици је, сматрамо, сумирана читава проблематика због које овај творбени процес у српској дериватологији још увек није постављен у јасне оквире, а поред тога, проблем дефинисања супстантивизације и супстантивата проистиче и из тога што у српској дериватологији концепт лексичке и контекстуалне супстантивизације није широко заступљен.

У међувремену је објављена још једна граматика српског језика. У њој се каже да је „Супстантивизација такав вид творбе речи када у именице прелазе поједини придеви, задржавајући један од три рода. Промена по падежима у таквим случајевима углавном и даље остаје придевска, уз неке изузетке“ [Пипер, Клајн 2012: 254]. У наставку сегмента може се прочитати да поименичена могу бити презимена са присвојним придевским суфиксима *-ов* и *-ев*, али се, као и у Клајновој *Творби речи*, у својству примера, између осталог, поново наводи *Миљанов* и каже да има деклинацију као иманица. Да *Миљанов* заиста припада именичкој деклинацији је несумњиво, али да је у питању презиме настало на бази присвојног придева је дискутабилно. У ствари, у критици на Клајнову *Творбу* се може прочитати иста замерка: *Миљанов* је облик имена по оцу [Маројевић 2005¹: 771]. За презимена на *-ски*, *-чки*, *-шки*, *-ци*, као и она из других словенских језика, се каже да су придеви по пореклу и да задржавају придевску промену.

Међу наведеним супстантиватима, било оних који припадају придевској, или оних који су прешли у именску промену, заиста преовладавају они настали на бази придева у ужем смислу. Од осталих творбених база супстантивата помињу се само још глаголски придеви. О бројевима и придевским заменицама као мо-

---

²¹ **Ћорић 2008:** Б. Ћорић, *Творба именица у српском језику*, Београд: Књижевност и језик

гућим творбеним базама супстантивата, као и о лексикализованој и контекстуалној супстантивизацији, није било речи.

Међутим, новина, а уједно и позитивна страна ове граматике је та да њени аутори, за разлику од аутора претходне две граматике српског језика, именице према типу промене деле на три групе: супстантивни, адјективни и супстантивно-адјективни тип промене [Пипер, Клајн 2013: 63, 64]. У последња два деклинациона типа спадају углавном супстантивни, те самим тим они представљају уже поље нашег интересовања, о чему ће касније бити речи.

2. ЛЕКСИЧКА И КОНТЕКСТУАЛНА СУПСТАНТИВИЗАЦИЈА

Поред тога што је основно средство комуникације, језик је и својеврсна интелектуална делатност. Људи се служе језичким средствима како би изразили своје мисли и осећања, али истовремено врше велики утицај на његов даљи развој. Језик није херметички систем, већ су промене нормалне и неопходне за функционисање једног оваквог система. Наше друштво је постало опседнуто брзом и ефикасном разменом информација, те у том окружењу непрестане размене долази до архаизације, до промене значења речи, са једне стране, а са друге се стварају нове речи, неологизми, које више одговарају модерним временима, језичком моделу који се стално усавршава и људима који својим константним променама, мењајући себе и свет у којем живе, доводе и до језичких промена како би што боље речима могли да осликају своју реалност. Прецизније речено, људи су ти који, суочени са превише обавеза а премало времена, теже економији²² која се на језик одражава тиме што се све што је редундантно избацује из употребе.

Оваква ситуација погодовала је настанку и развоју супстантивата. Пођимо од претпоставке да се супстантивати најчешће употребљавају у вербалном дискурсу где је нека ситуација већ позната и контекст успостављен. У таквој ситуацији, где је саговорницима јасно шта је предмет разговора, нико више неће,

---

²² О појави познатој као језичка економија, која је међу српским лингвистима углавном непопуларна, више у Ћорић 2008: 159-160, а о томе како је дата појава утицала на настанак и развој супстантивата у Лепојевић 2013.

рецимо, поред назива неког језика употребити именицу *језик*. Таква се информација сматра редувантом. За тачност информације коју желимо да саопштим сасвим је довољно употребити супстантиват од придева у називу језика и реципијент ће тачно знати о ком се језику ради, што се види из ниженаведених примера:

(1)
Здесь и далее с французского.

ДЖ, к. I, ч. II, 20, с 72

ДокЖ, т. I, г. II, 20, стр. 101

У преводу је сасвим изостављена наведена реченица, а ако би она гласила Одавде надаље с *француског* [превод наш, Ј.Л.] облик *француског* би и у српском језику био у функцији именице.

(2)
По ее настояниям он по окончаниии реального засел за дополнительные латынь и греческий, [...].

ДЖ, к. I, ч. III, 7, с 94

На њено инсистирање, он је после завршене реалке спремио допунски из *грчког* и *латинског*, [...].

ДокЖ, т. I, г. III, 7, стр. 123|124

У примеру на руском језику само се *грчки* може сматрати супстантиватом, док у преводу на српски имамо и именицу *латински*, која је такође придевског порекла. У прилог поменутој тези иде још један контекстуални супстантиват из руског примера – [по окончаниии] *реального*: наимае, у Русији је до 1917. године постојала посебна врста средњошколског усмерења чији је пун назив био *Реальное училище*. Ова синтагма се неретко супстантивизирала и гласила би само *реальное*. Са нестанком ове врсте образовања долази до архаизације ове именице, а са развојем модерних наука психолошко-педагошког профила овај супстантиват, у чијој основи сада стоји другачија синтагма, преко процеса хомонимизације бива терминологизован, а када се употребљава ван граница науке означава стварност и реалност. Семантички еквивалент овог руског супстантивата у српском језику се сматра универбом (*реалка* од реална гимназија).

Размотримо још неколико примера.

(3)
Появившись, она проводила со мною весь тот день, [...], разъезжала со мной на Кузнецкий и в город [...].

II, ч II, г I, I

Кад би се појавила, проводила би са мном тај читав дан, [...], одлазила са мном на Кузнецки мост и у град [...].

Д, д I, п II, I, стр. 30

(4)

Она – в Царское и, уж разумеет-ся, к старому князю, а брат ее осматривает мою квартиру!

П, ч III, г IX, III

„Она отишла у Царско Село, на-равно, код старог кнеза, а брат јој разгледа мој стан!“

Д, д III, п IX, III, стр. 252

Оба наведена примера потврђују нашу полазну претпоставку: када је нешто из контекста већ познато, када је то животна реалност, не постоји потреба за додатном експликацијом – сваки ће Рус, или онај коме је руска реалност блиска, знати да је *Кузнецкий* (мост) назив једне од најстаријих улица у Москви, а да је *Царское* – село надомак Петрограда.

Двокомпонентни називи улица се иначе врло често користе у супстантивизираној форми која настаје елидирањем друге компоненте у називу, па тако у грађи налазимо још и:

(5)

Когда он возвращался домой по Невскому, он впереди себя невольно заметил высокую, очень хорошо сложенную и вызывающе нарядно одетую женщину [...].

В, ч. II, г. XXVIII

Када се враћао кући по *Невском* он је нехотице пред собом приметио високу, сјајно грађену и изазивно-гиздаво обучену жену [...].

Вас, д. II, г. XXVIII, стр. 339

(6)

[...] повернул на Морскую и, выйдя на *набережную*, стал, удивляя *городового*, взад и вперед ходить там.

В, ч. II, г. XXVIII

[...] скрену у *Морску* и изашавши на кеј поче на чуђење редара да хода по њему тамо амо.

Вас, д. II, г. XXVIII, стр. 339

У оба примера се ради о називима улица у Петрограду: њихови пуни називи су *Невский проспект* и *Морская улица*. За наведени пример ваља напоменути да, поред поменутог елипличног супстантивата, садржи још два придева у именичкој функцији — *набережная* и *городовой*, који су стекли статус пунозначних именица (лексичка супстантивизација).

Преводни еквиваленти елиптичних супстантивата су такође супстантивати, док се семантичке вредности лексикализованих супстантивата на српски језик преносе именицама *кеј* и *редар*.

Град на Неви има и специфичну структуру, сачињен је од бројних острва, од којих је свакако најпознатије *Васиљевско*, па се и ова врста топонима, као што показује следећи пример, може користити у функцији именице:

(7)
[...] просить, умолять его при-
ехать к ним на Васильевский, в
пятую линию, такую-то квартиру.

В, ч. II, г. XXIV

[...] моли га и преклиње да дође
код њих на *Васиљевско*, у пету ли-
нију, у тај и тај стан.

Вас, д. II, г. XXIV, стр. 319

Супстантиват-топоним у руском језику је мушког рода јер је род преузео од елидиране именице *остров* која је мушког рода, док је у српском *острво* именица средњег рода па је и супстантиват средњег рода.

С друге стране, како запажа А. М. Пешковски у књизи *Русский синтаксис в научном освещении*, сваки се придев може употребити у функцији именице. Неки су придеви почели да се употребљавају чешће као именице па су се придевска значења заборавила. Многе се речи, истиче аутор, налазе на том путу од придева до именице; неке су прешле већи део пута, неке су тек искорачиле, а неке су негде на пола пута [Пешковски ⁸2001: 122]. Управе такве речи које се налазе на путу од придева до именице сматрамо продуктом делимичне, контекстуалне супстантивизације.

(8)
К этим любопытным из города
присоединились теперь любопыт-
ные богомольцы [...].

ММ, ч. I, г. XVI, с 183

Овим радозналцима из града при-
дружили су се сада знатижељни бо-
гомольци [...].

МиМ, ч. I, г. XVI, стр. 216

Код елиптичне супстантивизације, као што је то случај са наведеним приме-
рима, може се реконструисати мотивска синтагма и реч се може употребити и у
функцији именице – *любопытные* (елидирана друга компонента је, свакако,
именица *люди*) а у примерима је употребљена у својој основној, придевској фун-
кцији – *любопытные богомольцы*.

Размотримо и следеће примере ексцерпираних из грађе: у првом се примеру
реч *военный* користи као придев, док се у друга два примера ради о суп-
стантивату у форми генитива, односно, номинатива једнине.

(9)
А в данном вопросе это предпо-
лагаемое знакомство было важнее
военных знаний.

ДЖ, к. II, ч. X, 6, с 371

У овом случају то његово познава-
ње било је важније од војних знања.

ДокЖ, т. II, г. X, 6, стр. 83

(10)

Увидев въезжающего военного, солдаты вскочили с мест, военный махнул им рукой и въехал в город.

ММ, ч. II, г. XXVI, с 338

Када угледаше *официра* који је улазио, војници скочише са места, *официр* им махну руком и уђе у град.

МиМ, ч. II, г. XXVI, стр. 398

(11)

И действительно, в два часа пополудни пожаловал к нему один барон Р., полковник, военный, господин лет сорока, немецкого происхождения [...].

П, ч II, г VIII, IV

И заиста, у два сата по подне дошао је код њега неки барон Р., *војно лице*, пуковник, господин од својих четрдесет година, немачког порекла [...].

Д, д II, п VIII, IV, стр. 42

Разлика у њиховој синтаксичкој функцији јасно се огледа у синтагматским спојевима (*военные знания/въезжающий военный*), као и у преводу на српски језик: док се у првом примеру руска синтагма на српски језик преводи одговарајућом синтагмом, тамо, где је исти тај придев употребљен у функцији именице у српском имамо као преводне еквиваленте именицу *официр* и синтагму *војно лице*.

Такав је случај и са именицом из следећег примера:

(12)

– В передней комнате встретила его хорошенька блондинка [...].

Г, Нп, с 200

– У предсобљу га је дочекала лепа плавуша [...].

Г, Нпр, стр.31

Примарно значење издвојене форме свакако је придевско, али се дати облик јавља и у именичкој функцији. Контекстуални супстантиват *передная* настао је елидирањем именице *комната*.

Из материјала на српском језику, где је делимична супстантивизација много заступљенија, како у односу на руски језик тако и у односу на потпуну супстантивизацију, издвајамо овакве примере:

(13)

Немоћни, хроми и узети доношени су на носилима, јер нико није хтео да изостане [...].

НДћ, г. IV, стр. 75

Больных, *хромых* и *параличных* приносили на носилках, потому что никому не хотелось отставать [...].

МнД, г. IV, с 81

(14)

Случај је хтео, [...] да су ту поворку отворила ова два проста чо-

По воле случая – [...] – вереницу погубленных возглавили эти два

века, двојица из гомиле неуких, убогих и недужних, [...].

НДћ, г. VI, стр. 105|106

простолюдина, два из масы *темных*, *убогих* и *невинных*, [...].

МнД, г. VI, с 115|116

Из оба примера елидирана је именица *људи* која се, на основу контекста, лако васпоставља. Ради се, дакле, о елиптичним супстантиватима који су преузели сва морфолошко-синтаксичка обележја именице уз коју (би могли да) стоје.

Много је примера делимичне супстантивације забележено у делима Ива Андрића, а ми наводимо још један, више због његовог превода на руски него због оригинала.

(15)

Онако каљави, влажни, необријани и бледи, [...] застали су на тренутак [...].

НДћ, г. IV, стр. 60

Грязные и потные, небритые и изможденные рабочие [...] останавливались на минуту [...].

МнД, г. IV, с 63

Јасно је да се супстантивати *каљави*, *влажни*, *необријани* и *бледи* односи на раднике и то се потврђује и преводом: уместо супстантивата у преводу на руски имамо придевско-именичку синтагму чији је именски члан, именица *рабочие*, у ствари супстантиват придевског порекла.

Такође и речи *русский* и *русские* могу се двојачко користити – у својству именице и у својству придева. У примеру који следи реч се налази у свом примарном значењу – придевском.

(16)

Они разговаривали уже давно, несколько битых часов, как разговаривают одни только русские люди в России [...].

ДЖ, к. II, ч. XIV, 16, с 525

Они су већ дуго разговарали, пуних неколико сати, тако као што разговарају само Руси у Русији [...].

ДокЖ, т. II, г. XIV, 16, стр. 242

Именица настала елиптичном супстантивизацијом семантички се везује за синтагму придев + именица, а по облику само са одговарајућим придевом подвргнутим супстантивизацији. На овај начин, супстантивизирани придеви чувају карактеристике рода именице која се елидира – они присвајају родни систем флексија у складу са родом елидиране именице.

С обзиром на то да група елиптичних супстантивата у руском језику чини значајан део лексичко-семантичке групе која је предмет нашег истраживања а

да је у српском још заступљенија, имали смо довољно материјала да и ову групу поделимо на семантички компактније подгрупе. Захваљујући великом степену генетске сродности двају језика, већина ових подгрупа је заступљена и у руском, и у српском лексичком микросистему. Тако групу контекстуалних супстантивата углавном чине лексеме следећих типова:

1) Називи језика (*русский, английский, сербский, французский, германский* (језик) – *руски, енглески, српски, француски, немачки* (језик));

Лексеме из ове групе контекстуалних супстантивата су у фреквентној употреби у оба језика и у истраживаној грађи су заступљене великим бројем примера:

(17)

Разговор се водио на неком језику, за који су мислили да је пољски, – а био је руски.

РЛ, к. I, г. II, стр. 16

Они разговаривали на языке, которые окружающие принимали за *польский*, а на самом деле это был *русский*.

РоЛ, к. I, г. II, с 36

(18)

Зажмутивши на десно око, Алихоџа је срицао текст на турском [...].

НДћ, г. IX, стр. 145

Зажмутив правым глазом, Алихоџа слог за слогом разбирал турецки текст [...].

МнД, г. IX, с 160

(19)

Офицер, резервни поручник, Мађар, читао је оштрим гласом смртне пресуде на немачком, а за њим је преводио један наредник.

НДћ, г. XXII, стр. 359

Офицер, поручник запаса из венгров, чеканным голосом оглашает по-немецки текст смертним приговором, сержант вслед за ним переводит.

МнД, г. XXII, с 405

(20)

Младић је учио у Паризу три године турски и обраћао се смело и право *свакоме*.

ТХ, г. IV, стр. 79

Дефоссе три года изучал турецкий язык в Париже и смело и прямо обращался к *каждому*.

Тх, г. IV, с 63

У примерима на српском сви називи језика су супстантивати, док у примерима на руском није увек тако: форме супстантивата као преводне еквиваленте нашим супстантиватима имамо само у првом примеру, док су остали српски супстантивати на руски језик преведени предлозима или, пак, синтаagmaма. У последњем од наведених примера имамо још један пар супстантиват, форме *сва-*

коме и *каждому*, с тим да оне припадају групи именица са значењем лица и мотивисане су заменицама.

Интересантна је ситуација са следећим примерима: издвојене речи у њима се читају двојачко (са дужином и без) те смо их укључили у анализу. Наиме, код супстантивата би требало да се вокалска дужина сачувала, док је код истих облика у адвербијалној функцији дужина неутрализована. Поред тога, наведени глаголи могу имати и адвербијалне допуне (*учити/научити/говорити брзо, лако, погрешно, напамет, са разумевањем*); а могу имати и допуне у виду именичких речи при чему се онда фокус ставља на *шта?* (*текст, стихове, језик, песму*), а не *како?*, као у случају прилошких речи. Међутим, код издвојених супстантивата у примерима који следе дошло је до неутрализације дужине:

(21)

А говорила је погрешно, јер никада није научила добро српски [...].

НДћ, г. XIV, стр. 218

Так никогда как следует и не выучившись *сербскому*, Лотика говорила неправильно [...].

МнД, г. XIV, с 243

(22)

А за то време учили бисмо енглески.

НДћ, г. XXI, стр. 349

И учим тем временем *английский*.

МнД, г. XXI, с 392

(23)

Поручник је говорио немачки са мађарским нагласком посве тихо [...].

НДћ, г. XXII, стр. 361

Негромкие эти слова, произнесенные *по-немецки* с венгерским выговором [...].

МнД, г. XXII, с 406

(24)

Уосталом, Давна је знао само да говори француски, али не и да води службену преписку.

ТХ, г. IV, стр. 66

Кроме того, Давна только говорил *по-французски*, а служебной переписки вести не мог.

Тх, г. IV, с 52

Супстантивизирани називи језика, поред овакве употребе, могу означавати и називе школских предмета (више о томе у 3.15).

2) Затим, такође у оба језика, називи возова (*скорый, почтовый, курьерский, пассажирский* поезд – *брзи, путнички, експресни, теретни* воз) представљају резултат елиптичне супстантивизације, али за ову групу у разматраној грађи бележимо само један пример – у руском *почтовый* чији је српски преводни еквивалент у примеру који наводимо супстантиват *путнички*, мада ово нису потпуни

семантички еквиваленти. Наиме, овај супстантиват у руском подразумева да је воз састављен од путничких и вагона за дистрибуцију поштанских пошиљки, док српски супстантиват *путнички* за еквивалент има руски супстантиват *пассажирский*.

(25)

Арестантский поезд шел за два часа до почтового, на котором ехал Нехлюдов [...].

Затворенички воз је кретао два сата пре *путничког* којим је ишао Нехлюдов [...].

В, ч. II, г. XXXIV

Вас, д. II, г. XXXIV, стр. 364

3) Називи одељења у медицинским установама, такође у оба језика, спадају у групу елиптичних супстантивата (*урологическое, детское, заочное, хирургическое отделение – уролошко, дечије, очно, хируршко, ушно одељење*). Ова група супстантивата карактерише вербални дискурс, те је наша грађа не бележи.

Из ширег корпуса су супстантивати типа *гинекологическое, родильное, нейрохирургическое, кардиологическое, ревматологическое, нефрологическое, эндокринологическое* и слични називи болничких блокова.

У српском језику су неки називи женског рода, рецимо *инфективна, инвазивна* (клиника за инвазивну хирургију), *хитна* (клиника за хитну медицинску помоћ), *интерна* јер је одбачена именица *клиника* (мада се може чути и *интерно*). *Центар за нуклеарну медицину* је најпре скраћен у *Нуклеарна медицина* а онда је именица *медицина* елидирана због чега смо добили супстантиват у женском роду – *нуклеарна*.

4) У руском језику називи ратова (*первая, вторая мировая, Великая Отечественная* (война) такође представљају елиптичне супстантивате, док се у српском језику користе друга средства.

Из ширег корпуса овим примерима придружујемо и следеће супстантивате: *холодная, гражданская, русско-японская* и томе слично.

5) У групу делимичних супстантивата спадају и топоними, називи улица, предузећа, називи метро-станица: *Пушкинская, Тверская* (улица), *Невский* (проспект), *Достоевская, Спортивная* (станција). Овај тип супстантивизације је веома продуктиван у руском језику, како у писаној тако и у вербалној форми, док у грађи на српском језику не бележимо ниједан овакав пример, осим ако се не ради о преводу са руских оригинала, мада је и онда заступљенији превод пуном

синтагмом јер за нас појмови који се означавају супстантивисаним формама не представљају језичку свакодневицу:

(26)

Она повернула с Тверской в переулок и тут обернулась.

ММ, ч. I, г. XIII, с 149

(27)

Я иду по Невскому и замечаю, что по другой стороне улицы, по тротуару, идет господин [...].

П, ч I, г VIII, II

Скренула је са *Тверске* у улицицу и тада се обрнула.

МиМ, ч. I, г. XIII, стр. 173

Идем Невским проспектом и спазим да другом страном улице, тротоаром, иде господин [...].

Д, д I, п VIII, II, стр. 179

Пример делимичне супстантивизације забележен је и у роману *Мајстор и Маргарита* Михаила Булгакова, чија радња управо почиње на Патријаршијским рибањацима.

(28)

[...] Берлиоза охватила необоснованный, но столь сильный страх, что ему захотелось тотчас же бежать с Патриарших без оглядки.

ММ, ч. I, г. I, с 10

[...] Берлиоза обузе некакав неоснован али толико јак страх, да сместа зажеле да побегне главом без обзира, што даље од Патријаршијских рибањака.

МиМ, ч. I, г. I, стр. 8

Као што се у примеру види, у оригиналном тексту није било потребно објашњење шта су *Патријаршијски* јер је то општепознато, док у преводу на српски имамо потпуни назив јер у супротном информација не би била потпуна. Иначе, наведени руски супстантиват спада у групу именица *pluralia tantum*, па и преводни еквивалент има множинску форму.

У српском језику се овакав тип супстантивата углавном користи у слободној, вербалној номинацији, док се у званичној употреби испред или иза супстантивата налази именица *улица*; тако у неколико градова у Србији имамо *Светосавску, Бердапску, Дрварску, Балканску, Вардарску, Његошеву* (улицу); међу познатим називима београдских улица су и супстантивати *Таковска, Карађорђева, Савска, Сарајевска, Шуматовачка, Церска, Устаничка, Крунска, Рузвелтова, Тимочка*; некадашња Улица Победице у Нишу, такозвана *Победина*, данас је *Обреновићева*, затим ту су и *Епископска, Сремска, Зеленгорска, Кајмакчаланска, Карацићева, Сомборска, Прибојска* и још много других.

Осим назива улица у слободној номинацији могу се супстантивизирати и називи установа културе: *Большой, Малый* (театр); *Народно, Југословенско драмско, Луткарско* (позориште), *Учительски* (дом). На руском говорном подручју постоји и небројено позоришта под називом *Молодежный театр* чији се назив, наравно, скраћује у *Молодежный*, док код нас постоји позориште у чији назив улази супстантиват – Позориште *младих*.

6) Значајно места у оба језичка система припада и супстантиватима за означавање психичких и физичких карактеристика других лица. Многи од ових супстантивата се употребљавају да се истакне оно негативно или бар другачије код неке јединке: *беззубый – крезуби, глухой – глуви, лысый – ћелави, немой – неми, полный/толстый – дебели, пьяный – пијани, покойный – покојни, слепой – слепи, чекнутый – луди*. Богатство ове групе супстантивата указује на велики број супстантивата који настаје у сфери свакодневне комуникације (види тачку 3.11).

7) Контекстуални супстантивати без којих би услови свакодневне комуникације били знатно отежани су они којима означавамо врсте хране и пића. Продуктивност супстантивата ове групе није на нивоу претходне, али њихов значај није ништа мањи у оба језика. Овом типу, између осталог, припадају *съестное, мучное, жирное, жареное, острое, заливное, спиртное, горькая*; а од српских супстантивата издвајамо *посно, масно, слано, слатко, кисело, љуто, кувано, љута, мека, турска* (види тачку 3.8).

8) Последња група контекстуалних супстантивата донекле представља специфичност српског језика. Наиме, супстантивати који означавају називе језика и које смо сврстали у прву групу наше класификације контекстуалних супстантивата, у оба језика могу се употребљавати да означе називе школских наставних предмета. Међутим, у српском језику група лексема која означава појмове из образовног система је знатно богатија у односу на руски језик па се код нас може чути *разредни/разредна*, док се у руском углавном користи синтагма *классный руководитель*. Затим, у српском језику су супстантивизирани називи свих школских такмичења, врста испита, изостанака, затим називи неких средњих школа и већине високошколских установа (види тачку 3.15).

У говору се често среће индивидуална употреба других врста речи у значењу именице, али не треба сваки од тих случајева сматрати резултатом супстантиви-

зације. Међутим, треба имати у виду да све именице настале супстантивизацијом, макар и контекстуалном, имају синтаксички независне категорије рода, броја и падежа преузете од елидиране именице, именичке функције и предметно значење [Маројевић 2007: 769].

(29)

Несчастный был уже при последнем издыхании.

Несрећник је већ био на издисају.

ДЖ, к. II, ч. XII, 8, с 426

ДокЖ, т. II, г. XII, 8, стр. 141

Иако је у преводу на српски искоришћен дериват, у руском се примеру јасно види да придев *несчастный*, који у потпуности припада класи придева, може бити искоришћен у функцији именице и бити носилац њене синтаксичке функције – функције субјекта. Иако се ради о контекстуалној супстантивизацији, чак и такви супстантивати имају све граматичке категорије и све синтаксичке функције једне именице.

Још један такав пример налазимо у српском језику: *здрав* и *болестан* припадају класи придева, али их слободно користимо у значењу именица.

(30)

Здрав болесном никада не вјерује: вазда је присутна сумња да болесник прегони.

РК, стр. 65

РуссК, стр. 84

Први супстантиват је образован на бази придева неодређеног вида, док други у својој основи има придев одређеног вида.

У тексту превода недостаје овај пасус, али и у руском постоји еквивалентна фразама – *Здоровый больного не поймет*, где су придевске форме у функцији именица.

И у следећем примеру реч *писмени* припада класи придева, али је употребљена као именица, у функцији субјекта:

(31)

Писмени су читали наглас, сричући и застајући код страних израза и необичних кованица.

Грамотные читали его вслух, спотыкаясь на иностранных и заковыристых словечках.

НДћ, г. XVII, стр. 269

МнД, г. XVII, с 301

Елиптична супстантивизација као тип образовања је високопродуктиван у колоквијалном говору и у сфери номинације – *купил билеты в Большой, работал над кандидатской/докторской*.

С друге стране, о потпуној супстантивизацији се говори када је реч из друге врсте, најчешће придев, у потпуности прешла у именицу, више се не користи као придев и када се више не може реконструисати мотивска синтагма, односно именица уз коју је стајао придев који је сада супстантивизиран. У нашој проблематици више је него евидентан утицај економисања језичким средствима – придевске речи, услед дуге и честе употребе у функцији именице, губе придевска својства и добијају значење предметности и тек у том случају можемо говорити о потпуно лексикализованом супстантивату.

Супстантивизирани придеви који су у потпуности прешли у именице бележе се у речницима као самосталне лексичке јединице: *портной, мостовая, горничная, зодчий, млекопитающее, насекомое*. Овим супстантиватима придружимо оне из примера који следе.

(32)

[...] воспитанница его, которой он уже выделил приданое и которая (замечу для будущего) и сама была с деньгами [...].

П, ч I, г II, IV

(33)

"Господня земля и исполнение ея, вселенная и вси живущие на ней".

ДЖ, к. I, ч. I, 1, с 15

[...] његова штићеница којој је он већ одредио мираз и која је (напомињем ради онога што следи) и сама имала капитал [...].

Д, д I, п II, III, стр. 49

„Господња земља и исполњење јеја, весељенаја и все живущије на њеј”.

ДокЖ, т. I, г. I, 1, стр. 41

Супстантивати у наведеном примеру у оба језика, иако су другачије написани, звуче идентично, и то можемо приписати великом утицају руског језика, којим су говорили главни ликови романа, на српски језик. Данас овај супстантиват има нешто другачији графички лик и звучи *васиона*, мада се у употреби може чути и *васељена*, само је у основи извршена измена *вас-//вес-*, што више одговара српском фонетском систему.

Битно је још истаћи да наведени руски супстантиват припада придевском типу промене, док се његов српски еквивалент, иако му многи граматичари не оспоравају придевско порекло, у савременом српском језику више не осећа као

придевска форма, па је и системом флексија прешао у именичку врсту. У неким старијим граматикама се, додуше, могу наћи облици ове именице по придевској промени (Д. *васиљеној/васионој*) али они одавно нису у употреби [Маретић³1963: 170].

(34)

Тогда всей своей полужвериной верой Юра верил в Бога этого леса, как в лесничего.

ДЖ, к. I, ч. III, 15, с 109

(35)

Это, во-первых, любовь к ближнему [...].

ДЖ, к. I, ч. I, 5, с 23

Тада је Јура веровао свом својом полуживотињском вером у бога те шуме као шумара.

ДокЖ, т. I, г. III, 15, стр. 138

На првом месту је љубав према ближњем [...].

ДокЖ, т. I, г. I, 5, стр. 49

У српском језику је, што се потпуне супстантивизације тиче, примера много мање. У такве спадају супстантивати из ниженаведених примера, са напоменом да, иако су ове именице мотивисане придевима, оне данас, у потпуности, припадају именичкој промени.

(36)

– Зар се тако стража стражари и царско добро чува?

НДћ, г. III, стр. 41

– Разве так несут караул и стерегут царское добро?

МнД, г. III, с 42

(37)

Мехмедпаша [...] наредио је неваљалом поверенику [...] да одмах сели у једно мало место у Анадолији и да се жив не чује, ако жели да га и горе зло не снађе.

НДћ, г. IV, стр. 67

Мехмед-паша [...] приказал наместнику [...] немедленно удалиться на поселение в захудальный городок Анатолии и чтобы звука о нем не было слышно, если он не хочет навлечь на себя еще худшую кару.

МнД, г. IV, с 72

Наведени српски супстантивати сведоче о томе да се, поред семантичког сажимања које је карактеристично за све супстантивате, били они продукт лексичке или контекстуалне супстантивизације, код појединих супстантивата кондензација пренела и на парадигматски ниво и да је код тих супстантивата, највероватније захваљујући аналогiji, дошло и до промене у систему флексија. Управо овој појави посвећујемо следеће поглавље.

3. ОДНОС СУПСТАНТИВАТА ИМЕНИЧКЕ ПРОМЕНЕ ПРЕМА СУПСТАНТИВАТИМА НЕИМЕНИЧКИХ ДЕКЛИНАЦИЈА

(придевске, заменичке, мешовите)

Супстантивати, дакле, настају својеврсном семантичком кондензацијом и сажимањем семантичке вредности придевско-именичке синтагме у једну лексему – некадашњи придевски члан мотивске синтагме. Новонастали супстантиват се, као што смо већ рекли, од мотивског придева разликује променом значења (предметност у односу на особину предмета), добијањем сталних ознака рода и, што је са родом уско повезано, скраћивањем парадигме и ограничавањем система флексија на новоуспостављену родну припадност. Управо се у парадигматским карактеристикама супстантивата огледа њихова веза са мотивским придевима и та је веза, бар што се тиче руских супстантивата, нераскидива: сви руски супстантивати још увек чувају родни систем флексија мотивског придева због чега се сврставају у придевску, заменичку или мешовиту деκлинацију. Такође се не уочавају тенденције за променом овог система.

У српском језику, међутим, код неких супстантивата кондензација није остала само у оквирима семантике. У нашем систему је дошло до још једног упрошћавања: неки супстантивати су, по аналогији са „правим“ именицама, потпуно прешли у класу именица присвајајући и именски систем флексија. Ови супстантивати у српском језику нису бројни; овде спадају именице *млада*, *стрина* и *ујна*, *васиона*, *запета*, затим апстрактне именице *добро*, *зло*, *благо*. Наведене именице такође спадају и у групу малобројних супстантивата који су прошли кроз процес комплетне лексикализације и имају статус самосталне лексичке јединице.

Све ове именице су у српском језику деклинирају по именичкој деκлинацији, по узору на именицу *жена* за женски, односно *село* за средњи род. Погледајмо на следећим примерима:

(38)

Тако је људски живот удешен –
[...] – да уз сваки драм добра иду
два драма зла [...].

НДћ, г. XVI, стр. 250

Уж так, [...] устроена человетска
каја жизнь: [...] и на каждую драхму
добра приходится две драхмы *зла*.

МнД, г. XVI, с 279

(39)

[...] али по ономе што се чује и чита много је зала почињено и још се чини против Цркве, њених поглавара и верника.

ТХ, г. IV, стр. 99

(40)

А то никад није никоме добра донело.

ТХ, г. IV, стр. 99

(41)

Људи, на крају, желе једно другом добро.

РЛ, к. I, г. I, стр. 8

[...] но по тому, что слышишь и читаешь, убеждаешься, что допущено много *зла* против церкви, церковных властей, верующих, и конца этому не видно.

Тх, г. IV, с 79

А это никогда не приводило к *добр*у.

Тх, г. IV, с 79

Как бы то ни было, люди желают друг другу *добра*.

РоЛ, к. I, г. I, с 26

Наведене именице *добро* и *зло* у руском језику представљају изузетак од правила: оне, као и њихови српски еквиваленти, у потпуности, и својом парадигмом, припадају класи именица и карактерише их именички систем флексија у једнини, док се форме множине ретко образују и имају ограничену употребу. Осим ове две именице, које представљају супстантивизирани форми некадашњих придева неодређеног вида који су, у суштини, задржали именичку деклинацију, у савременом руском језику не налазимо сличне примере.

Свакако највише полемике је било по питању деклинационе припадности супстантиват *млада*. Придевско порекло наведеног супстантиват нико није оспоравао, али како гласе граматички правилне падежне форме је још увек отворено питање. Неки аутори сматрају да форма датива именице *млада* не може гласити никако другачије до *младѡѡ* [Маретић³1963: 170; Бабић 1986: 36] те се може извући закључак да се ради о придевској деклинацији, други аутори сматрају да су правилне и придевске и именске форме [Станојчић, Поповић⁴1995: 89] односно да се неки супстантивати још увек колебају између придевских и именских флексија [Клајн 2003: 380], а постоји и они који заступају мишљење да је наведени супстантиват апсолутно, и својом парадигмом, прешао у класу именица [Маројевић 2005¹: 770|771].

(42)

Измахне и удари танку јоху при корену, а она се само приклони и савије као млада кумовој руци [...].

НДћ, г. VI, стр. 103

Размахнувшись, подсекает он под корень стройню ольху, и она сама так и клонится ниц, словно *молодая* к кумовой руке [...].

МнД, г. VI, с 112

Клајн додаје „Само именичку промену ове речи признаје М. Телебак, *Говоримо српски*, Бања Лука–Приштина 1998, 187, с примерима “поклон млади”, “хаљина на млади”. Напротив, Егон Фекете у књизи Ћупић, Д., Фекете, Е., Терзић, Б., *Слово о језику*, књига друга, Београд 2002, 49, сматра да је правилно *младој*, док за примере као “Купи све што једној млади за венчање треба” каже да се “данас могу сматрати неуобичајеним или покрајинским.” [Клајн 2003: 380].

У критици Клајнове творбе наилазимо на следећи став: „Датив–локатив именице *млâдâ* ’невеста’ гласи *млâдбј*, и она је стварно настала супстантивизацијом облика женског рода одређеног вида. Ова примарна варијанта потпуно је регуларна, карактерише ијекавске српске крајеве у целини.

Варијанта *млâда* има датив–локатив *млâди*. Она је настала секундарно — сажимањем облика одређеног вида (у номинативу и акузативу) и аналошким укључивањем (у дативу и локативу) у именичку деклинацију (а не супстантивизацијом облика женског рода неодређеног вида, који у номинативу једине гласи *млâда*). Фекете је докторирао на придевском виду, па је можда сматрао да је ова варијанта необична јер не одговара деклинацији придева. Она се, међутим, никако не може сматрати неуобичајеном или покрајинском јер карактерише књижевну употребу у екавским срединама. Поред тога, она се уклапа у морфолошки тип личних имена *Мѝла*, *Дрâга* (дат. *Мѝли*, *Дрâги*), а њима се не може одрећи књижевни статус.

Хибридни тип ном. *млâда*, дат.-лок. *млâдбј*, који Клајн налази у Речнику Матице српске и код Бабића, требало би избегавати. У њему је у номинативу и акузативу извршено сажимање: *млâдâ* > *млâда*, *млâдљ* > *млâду*, а у дативу и локативу није деловала аналогија од стране именичке деклинације.“ [Маројевић 2005¹: 770|771].

Поред наведених, у српском језику постоје још неки примери властитих именица, тачније назива насељених места, који су настали од облика присвојних придева али су се десемантизовали и у савременом српском језику се не доживљавају као речи придевског порекла: *Краљево*, *Ваљево*, *Опово*, *Лапово*, *Смедерево*, *Таково*, *Кладово*, *Панчево*, *Подујево*, *Качарево*, *Купиново* и томе слично. Наиме, код ових топонима дошло је до промене у морфемској структури, однос-

но до упрошћавања: некадашњи придевски суфикс -ов/-ев- се интегрисао са некадашњом основом, формирајући нову коренску морфему.

За именице овог типа код Клајна се може прочитати следеће: „Топониме на -ово и -ево не сврставамо овамо, јер у синхронијској анализи немају везе с придевима. Они су најчешће немотивисани (*Таково, Смедерево, Панчево* и сл.), а и тамо где је основа препознатљива (као у *Краљево*) више немају вредност посесива. Стога је -ово/-ево данас нормалан именички суфикс [...]“ [Клајн 2003: 381].

Међутим, како то с правом запажа Р. Маројевић, „Топоними који су у синхронијској анализи немотивисани (*Таково, Смедерево, Панчево*) не могу имати суфикс, па ни „нормалан именички суфикс“ -ово/-ево [...]. Тамо где је основа препознатљива (*Краљево*) заиста више немају функцију посесива, али имају функцију именице која се мотивише обликом средњег рода посесива, тј. настали су супстантивизацијом као подврстом транспозиције. У конкретном случају не од основе номинатива *краљ* него од основе падежа за припадање (ген. *краља*, дат. *краљу*) изведен је, помоћу суфикса -ов, посесив *краљев*, елипсом пак именице средњег рода (село, место или неке треће) у посесивној синтагми, дакле поименичењем, настао је топоним *Краљево*.“ [Маројевић 2005¹: 772].

И ове именице у савременом српском језику припадају именском типу промене, тачније првој именовској врсти.

За разлику од наведених примера, већина српских и сви руски супстантивати задржали су систем промене мотивског придева са неизоставним скраћивањем парадигме. О неименичким типовима промене подробније у другом поглављу другог дела рада (види тачке 2.1, 2.2, 2.3 и 2.4).

4. СУПСТАНТИВИЗАЦИЈА НАЗИВНИХ РЕЧИ ПРЕМА СУПСТАНТИВИЗАЦИЈИ ЗАМЕНИЧКИХ РЕЧИ

Лексички фонд једног језика попуњава се на бази већ постојећих лексема. На тај начин лексички ниво једног језика у великој мери утиче на творбени ниво. Речи које учествују у стварању нових речи, с друге стране, одликују се одређеним граматичким категоријама. Оне се најпре могу класификовати у различите

граматичке врсте. Број граматичких врста се мењао од почетака лингвистичких истраживања до данашњег дана: у античка времена разликовале су се три групе речи – имена, глаголи и речце. Касније се број врста повећао на осам (имена, глаголи, партиципи, чланови, заменице, прилози, предлози и везници) и постојала је представа о везничким речима у које су спадали везници, предлози и чланови. Иако ова подела речи на врсте датира из II века п.н.е, са малим изменама задржала се до краја XIX века. Поменуте измене су се састојале у томе да је група имена даље подељена на именице, придеве и бројеве и додате су категорије речце и узвици.

Оваква подела речи на врсте и данас је заступљена у школским граматикама оба језика. У научним круговима ова тема још увек наводи на дискусије које се углавном тичу критеријума који се примењују у одређеној класификацији.

В.В. Виноградов се, рецимо, при подели речи на врсте ослањао на структурно-семантички критеријум. Испрва је речи делио на четири типа: називне речи, везничке речи, модалне речи и узвике. Касније је групу називних речи поделио на именице, придеве, бројеве, глаголе и прилоге. [Виноградов⁴2001: 41-46]

Суштинска разлика између група називних и заменичких речи састоји се у томе да се називним речима нешто именује, док се заменичким нешто замењује и на нешто указује. У складу са тим долази и до одређених разлика на творбеном плану када се речи које припадају овим групама јаве у функцији творбене базе супстантивата.

Из групе називних речи као творбена база за образовање супстантивата јављају се придевске речи. То, конкретно, значи да супстантивати могу бити образовани од придева, партиципа и редних бројева. Из групе заменичких речи супстантивати се могу образовати једино на бази придевских заменица, све остале врсте заменица не могу се поименичити.

Супстантивати мотивисани придевима у ужем смислу, односно, придевско-именичким синтагмама, како у руском, тако и у српском језику, представљају највећи део групе именица образованих путем супстантивизације. Супстантивати на придевској бази имају највећи потенцијал да буду потпуно лексикализоване и постану пуноправне лексеме јер они приликом супстантивизације најлакше губе значење особине предмета и добијају значење предметности. Та-

квих је случајева знатно више у руском језику, него у српском: супстантивати придевског порекла имају значајну улогу у попуњавању лексичког фонда руског језика и саставни су део терминолошког апарата многих научних дисциплина.

С друге стране, карактеристика супстантивизације заменичких речи, као и супстантивата насталих од већине бројева, састоји се у томе да такви супстантивати никада не могу бити подвргнути процесу потпуне лексикализације. Такви супстантивати се могу само приближити именицама, могу вршити њихову функцију и имати све категорије карактеристичне за именице, али само контекстуалне, што представља основну разлику између супстантивизације заменичких у односу на називне речи. Изузетак за ово правило би у руском језику били *первое, второе и третье*, који као називи за предјело, главно јело и десерт могу функционисати као већина супстантивизираних придева.

Ако би нам један од критеријума био квантитет, није тешко уочити да је број заменица и бројева који су послужили као творбена основа за образовање супстантивата релативно мали и ограничен, пре свега због ограничености и затворености заменичког и система бројева у оба испитивана језика.

И не само да је група супстантивата насталих на придевској бази бројнија од оних мотивисаних заменицама и бројевима, она је и много продуктивнија и семантички издиференциранија. Супстантивати који су настали од заменица се углавном користе за означавање лица, и то у најширем могућем смислу, док се они настали од бројева користе да означе неке математичке појмове, називе јела и временске интервале. Све остале лексичко-семантичке групе супстантивата, а поделили смо их на седамнаест, сачињене су преваходно од супстантивата придевског порекла (види тачке 3.1 – 3.17)

5. СУПСТАНТИВИЗАЦИЈА У ОКВИРУ ВЛАСТИТИХ ИМЕНА ПРЕМА СУПСТАНТИВИЗАЦИЈИ У ОКВИРУ АПЕЛАТИВА

Као и када је у питању супстантивизација називних према заменичким речима, супстантивати у оквиру групе властитих имена (*nomen proprium*) другачије су се развијали у односу на оне које припадају заједничким именицама (*nomen appellativum*).

На основу спроведеног истраживања и масе примера у самом раду, може се закључити да већина супстантивата припада групи заједничких именица и да се такви супстантивати могу, према одређеним критеријумима, даље делити на лексичко-семантичке групе [о ЛСГ супстантивата види поглавља 3.1 – 3.20].

Супстантивизацију у оквиру властитих имена, односно, онда када новонастали супстантиват има лексичко-граматичке особине властите именице, јавља се ређе и има своје особености. Број оваквих именица, у односу на целу групу супстантивизираних именица је релативно мали и у руском језику имамо углавном код презимена и топонима, док у српском, поред наведеног, трагове супстантивизације налазимо код личних имена. У оквиру номинације супстантивизирају се, свакако, и лични надимци.

Састав нечијег пуног имена у руском језику кроз историју се мењао али је данас у формалној употреби трочлана номинација: лично име, патроним и презиме. Сва руска имена, тачнија сва исконски руска, без изузетка припадају именском типу промене.

Што се српских имена тиче, код Клајна се може прочитати да су придевског порекла женска имена *Лена*, *Јасна*, *Драга*, *Мила* [Клајн 2003: 380]. У критици Клајнове *Творбе*, међутим, налазимо да су *Мила* и *Драга* нејчешће хипокористици од двотематских имена и да као таква нису настала транспозицијом, већ морфемском творбом. О супстантивизацији ових облика, са другачијом прозодијом и обликом датива на -ој, може се говорити у Црној Гори и другим ијекавским крајевима, закључује аутор. У наставку критике стоји и да је лично име *Јасна* хипокористик и да се само случајно подудару са обликом придева у женском роду, као и да је једини пример поимениченог придева са несумњиво именском променом женско име *Лена* [Маројевић 2005¹: 769-771].

Још једно женско име за које се у литератури наводи придевско порекло је име *Вѐликā* за које се каже да је „мјесно име“ (акцентуација преузета из граматике), а које је аутор и сам био у прилици да чује [Маретић³ 1963: 171].

Патроним (руски термин *отчество*), или име по оцу, с обзиром на своју примарну функцију – да укаже на нечије директно порекло, своје форме развија од присвојних придева. Међутим, иако настале од облика посесивног придева од

имена оца (најчешће са суфиксима *-ов*, *-ев* и *-ин*) ове форме су добиле и суфикс *-ич*, те мушки патроними, без изузетка, имају именички систем флексија.

Женске патронимске форме се добијају на исти начин као и мушке, али уместо суфикса *-ич* добијају суфикс *-н* и такође припадају именичком типу деклинације, док њихови српски преводни еквиваленти имају заменички систем флексија:

(43)

[...] вторая – Анна Андреевна Версилова, дочь Версилова, старше меня тремя годами [...].

П, ч I, г II, IV

[...] а друго – Ана *Андрејевна* Версилова, Версировљева кћи, старија од мене три године [...].

Д, д I, п II, IV, стр. 49

Многа руска презимена имају типичне придевске флексије – *-ий/-ой* за мушки, *-ая* за женски, односно, *-ье/-ие* за множинске форме. Оваква презимена, типа *Достоевский/-ая*, *Толстой/-ая*, *Маяковский/-ая*, *Чайковский*, *Полевой*, *Чернишевский*, *Белинский* и многа друга имају придевски систем флексија. Овим примерима придружимо и оне ексцерпирани из грађе:

(44)

Нет, просто Долгорукий, сын бывшего крепостного Макара Долгорукого [...].

П, ч I, г III, V

– Не, само *Долгоруки*, син бившег кмета Макара *Долгоруког* [...].

Д, д I, п III, V, стр. 73

(45)

[...] не говоря уже о том, что все еще была надежда выиграть процесс о наследстве, затеянный уже год у Версилова с князьями Сокольскими [...].

П, ч I, г I, VIII

[...] а да не говорим већ о томе да је још било наде да Версиров добије парницу око наслеђа коју је повео пре годину дана са кнежевима *Соколским* [...].

Д, д I, п I, VIII, стр. 25

(46)

Их часто навещал Комаровский.

ДЖ, к. I, ч. II, 3, с 37

Комаровски их је често посећивао.

ДокЖ, т. I, г. II, 3, стр. 65

У претходна три примера забележена су руска презимена у мушком роду, односно, множинској форми, а код њихових српских еквивалената недостаје финитно ј.

Следећа два примера представљају супстантивате у женском роду:

(47)

[...] Александра Петровна Синицкая, – ты, кажется, ее должен

[...] Александра Петровна *Синицка* – ти си је, чини ми се, морао сре-

был здесь встретить недели три тому [...].

Д, ч I, г II, III

(48)

Сестра Нехлюдова, Наталья Ивановна Рагожинская, была старше брата на десять лет.

В, ч. II, г. XXXI

сти пре једно три недеље [...].

Д, д I, п II, III, стр. 43

Нехлюдовљева сестра Наталија Ивановна Рогожинска била је десет година старија од брата.

Вас, д. II, г. XXXI, стр. 351

Како се може прочитати у *Граматници руског језика*, презимена на **-ов/-ев** и **-ин** представљају основни тип руских презимена. „Настала су у историјском развоју руског језика поименичењем присвојних придева од личних имена и на-димака. Мењају се по мешовитој деklinацији, с тим што мушка презимена имају у свим падежима једине наставке именичке деklinације, осим у инструменталу. Према томе, придеви на **-ов/-ев** и презимена на **-ов/-ев** разликују се само по наставку у локативу једине мушког рода.“ [Маројевић⁴1994: 87]

(49)

Пров Афанасьевич Соколов. Наш троюродный дядюшка.

ДЖ, к. I, ч. II, 17, с 65

Пров Афанасјевић Соколов. Наш даљни ујак.

ДокЖ, т. I, г. II, 17, стр. 94

(50)

Подожди, Тихомиров, – громко перебил Дергачев, – вошедшие не понимают.

П, ч I, г III, III

Сачекај, Тихомирове – гласно га прекину Дергачов – ови што су сада дошли не знају о чему је реч.

Д, д I, п III, III, стр. 64

(51)

Летом тысяча девятьсот третьего года на тарантасе парой Юра с дядей ехали по полям в Дуплянку, именование шелкопрядильного фабриканта и большого покровителя искусств Кологривова, к педагогу и популяризатору полезных знаний Ивану Ивановичу Воскобойникову.

ДЖ, к. I, ч. I, 4, с 18

У лето хиљаду деветсто треће године возили су се Јура и ујак дво-прегом преко поља у Дупљанку, на имање фабриканта свиле и великог покровитеља уметности Кологривова, у посету педагогу и популяризатору корисних знања Ивану Ивановичу Воскобојникову.

ДокЖ, т. I, г. I, 4, стр. 44

Поименичене форме презимена са суфиксима **-ов/-ев** и **-ин** у формама женског рода имају и карактеристичну флексију **-а**:

(52)

[...] и такая там была, да еще незамужняя, Анфиса Константинов-

[...] и једна таква је тамо била, и то још неудата, Анфиса Константи-

на Сапожкова, сенная девушка.

П, ч I, г I, V

(53)

[...] тогда оставлял большею частью на попечении тетушки, то есть Татьяны Павловны Прутковой [...].

П, ч I, г I, VI

новна *Сапошкова*, слушкиња.

Д, д I, п I, IV, стр. 15

[...] тада је остављао најчешће на старење теткино, то јест Татјане Павловне *Пруткове*, [...].

Д, д I, п I, IV, стр. 19

Презимена на *-ски*, *-чки*, *-ишки* и *-цики* се, за разлику од оних на *-ић*, не сматрају типично српским, али се срећу довољно често и чувају везу са својим придевски пореклом – систем флексија ових презимена, како су настали од присвојених придева, једнак је правим придевима са овим суфиксима. Међу њима издвајамо *Црњански*, *Дунђерски*, *Парошки*, *Ивачки*, *Ладачки*, *Бинички*, *Арацки*, *Бугарски*, *Ердевички*, *Заблаћански*, *Лазански*, *Секици*, *Силашки*, *Трошци*, *Шувачки* и многа друга.

Придевског су порекла и многи надимци (*Бели*, *Тихи*, *Брзи*, *Црни*, *Плави*), као и називи животиња. У грађи бележимо следеће:

(54)

– Да, изволите ли видетъ, – објаснил рыжий, – сегодня утром в Грибоедовском зале голову у покойника стащили из гроба.

ММ, ч. II, г. XIX, с 238

– Да, видите – објаснио је *риђи* – јутрос су у Грибоједовљевој сали украли покојнику главу из ковчега.

МиМ, ч. II, г. XIX, стр. 282

(55)

Заржал Удалой, словно хочет сказать, давай, Танюша, скорей к добрым людям поскачем, помощь позовем.

ДЖ, к. II, ч. XVI, 4, с 590

Да, зарза *Удалој* као да хоће да каже – ајде, Тањуша, брже, одјурићемо до добрих људи помоћ да позовемо.

ДокЖ, т. II, г. XVI, 4, стр. 310

У светској историји познати су многи владари, војсковође и црквени поглавари чијим су се именима припојили одређени надимци који, кроз социјално-културни контекст, постају пуноправни део њихових имена. Поред примера из грађе, такође бисмо издвојили Пипин *Мали*, Луј IX *Свети*, Филип IV *Лени*, Карло *Велики*, Иван *Грозни*, Петар *Први*, Александар *Невски*, Душан *Силни*, Урош *Нејаки*, Стефан *Првовенчани* – код свих наведених историјских личности супстантивизирани придев (број) постаје део њиховог идентитета.

Иначе, Александар *Македонски* је био познат и као Александар *Велики*:

(56)
Пред њим је рукопис његовог
епоса о Александру Великом.

ТХ, г. VII, стр. 149

Перед ним рукопись епоса об
Александре *Великом*.

Тх, г. VII, с 119

(57)
[...] па чак и оних што су, пре
скоро тридесет година, секли Тур-
ке [...] под заставом Евгенија Са-
војског.

С, г II, стр. 37

[...] но были и такие, что воевали
уже [...] и даже рубили турок [...] под знаменами принца Евгения *Са-*
войского почти тридцать лет тому
назад.

Пере, т. I, к. I, г II, с 35

Групи супстантивата које класификујемо као властите именице припадају и, бар што се српског језика тиче, називи држава. Супстантивате овог типа обрађујемо и као засебан лексичко-семантички тип [види поглавље 3.19], те овде наводимо свега неколико примера. Ови српски супстантивати образовани су од облика женског рода односно-присвојних придева, док су њихови руски еквиваленти деривати:

(58)
Стићи ће, ускоро, врло лепе лут-
ке, које у Немачкој израђују.

РЛ, к. I, стр. 32

Скоро из Германији придудут пре-
красные куклы.

РоЛ, к. I, с 54

(59)
Појавили су се скијашаи и у Ен-
глеској, па не иду више увек у Швај-
царску, у планине, него и у Шкот-
ску.

РЛ, к. I, стр. 77

В Англији появились лыжники, те-
перь они ездят не только в Швейца-
рию, в горы, но также и в Шотлан-
дию.

РоЛ, к. I, с 109

(60)
[...] што се круг емиграната који
су желели да се врате, у Чешку, у
Пољску, у Русију [...] све више
ширио.

РЛ, к. II, стр. 422

[...] что число эмигрантов, желав-
ших возвратиться в Чехию, в Поль-
шу, в Россию [...] заметно возрасло.

РоЛ, к. II, с 534

Иначе, и у руском језику се форме присвојно-односних придева од већина назива ових земаља образују додавањем суфикса -ск- на именску основу: *германский, польский, швейцарский*, и тако даље, али се ови облици не супстантивизирају.

Друге именице придевског порекла које би се према морфолошким карактеристикама могле сврстати у властите именице, као што су топоними наведени у

поглављу о одликама супстантивата именичке промене наспрам супстантивата неименичких деклинација (типа *Ваљево, Краљево, Смедерево, Панчево, Лапово, Кладово* и томе слично), десемантизовале су се, и у савременом српском језику се више не осећа њихово придевско порекло. Иако су заиста настале од посесивних облика одговарајућих именица, данас се оне сматрају немотивисаним и у лексичкограматичком систему српског језика функционишу као регуларне именице средњег рода [види тачку 3].

6. СИНОНИМИЈА СУПСТАНТИВАТА СА ДЕРИВАТИМА И ПРИДЕВСКО-ИМЕНИЧКИМ СИНТАГМАМА

Поред природног односа синонимије са придевско-именичким синтагмама којима су мотивисани, мањи број руских супстантивата је развио ову врсту односа и са дериватима у чијој основи лежи иста коренска морфема: *зеленый – зелененький, пожарный – пожарник, подберезовый – подберезовик* и томе слично.

Синоними ових супстантивата су, заправо, деривати мотивисани придевима који представљају придевски члан мотивске синтагме супстантивата, а настају додавањем на придевску основу следећих суфикса:

1. суфикс **-ик-** се додаје на придевске основе које се завршавају придевским суфиксом **-н-**: у зависности од основе на коју је додат, деривати са овим суфиксом могу означавати лице: *виновный – виновник, дворницкий – дворник, каторжный – каторжник, пленный – пленник, пожарный – пожарник, покойный – покойник, туберкулезный – туберкулезник, уголовный – уголовник, штабной – штабник*, или, пак, предмет: *мобильный – мобильник*;

2. суфиксом **-ик-** могу настати и деривати типа *рыжий – рыжик, старый – старик* од придевских основа у коју не улази придевски суфикс **-н-**;

3. продуктивни су и суфикси **-ак-/ -як-**, **-ачка-/ -ячка-** уз помоћ којих се образују деривати са значењем особине предмета или лица према социјалном сталежу, пореклу, карактеру, вањским карактеристикама: *толстый – толстяк, бедный – бедняк – беднячка, богатый – богач – богачка, босой – босяк – босячка, добрый – добряк – добрячка*.

Речи образоване неведеним суфиксима стилски су маркиране и карактеристика су разговорног стила.

4. деривати образовани помоћу различитих суфикса: *пьяный* – *пьяница* – *пьянчуга*, *арестованный* – *арестант*, *мертвый* – *мертвец* и томе слично.

5. из перспективе творбених база најинтересантнији пар свакако је онај са моционим суфиксом *-их(а)*. Особеност овог пара састоји се у томе да дериват настаје на бази супстантивата, додавањем наведеног моционог суфикса: *портной* – *портниха*, *городничий* – *городничиха*, *управляющий* – *управляющиха*, *урядничий* – *урядничиха*. Овај суфикс уједно показује и најмањи степен продуктивности јер су наведени примери једини за које смо пронашли потврду да се налазе у овој врсти односа.

Са становишта творбене продуктивности ова чињеница не чуди: и суфиксација и супстантивизација спадају у продуктивне творбене процесе. Кроз призму принципа језичке економије, пак, постојање семантичких парова лексема другачијег творбеног порекла није оправдано: да би обе лексеме равноправно постојале у језику долази до њихове семантичке диференцијације. Код неких деривата са суфиксом *-ик-*, рецимо, такође долази до семантичке диференцијације према супстантивату: *пожарный* – ‘работник пожарной охраны, боец пожарной команды’, док за *пожарник*, иако се семантизује на исти начин стоји ознака *разг.* што значи да поменута лексема има снижену вредност, и да може носити подругљив и увредљив тон [Ожегов, Шведова (ред) 2003: 546]. Интересантан пример наводи Фисина: пар *крепостной* – *крепостник* [Фисина 2007: 68|69]. Како налазимо у речнику у редакцији Шведове, ове лексеме имају различиту семантизацију. *Крепостной* – ‘крестьянин, прикрепленный к земле и принадлежащий помещику’ [Ожегов, Шведова (ред) 2003: 305]. У наведеном значењу ова реч нема суфиксални синоним. Реч *крепостник* се употребљава у другачијем значењу – ‘владелец крепостных крестьян, поборник крепостничества’ [Ожегов, Шведова (ред) 2003: 305].

Наравно, не могу сви супстантивати имати суфиксални синоним. У овај тип односа углавном не ступају супстантивати који су сасвим изгубили придевска значења и у савременом руском језику се сматрају именицама, као на пример *запятая*, *набережная*, *вселенная*, *насекомое*, *пресмыкающееся*, *прошлое*, *буду-*

щег, *настоящее* и њима сличне. Именице из групе *pluralia tantum* такође не показују тенденцију ка развијању синонимије са суфиксалним изведеницама.

С друге стране, супстантивати којима се номинују лица, било мушког било женског пола, по било ком основу – према изгледу, професији, узрасту и томе слично су најпогоднији за развијање односа синонимије са дериватима. Наравно, и међу овим именицама има оних које немају суфиксалне парњаке, такви су, рецимо, супстантивати *больной, горничная, близкие*.

И у српском језику постоје супстантивати који са неким дериватима ступају у ову врсту односа, али у много мањем обиму него у руском језику. Неки деривати-синоними се граде помоћу истих суфикса као у руском језику, док су неки карактеристично српски. Тако имамо следеће варијанте:

1. суфикс **-ац-**, деривати са овим суфиксом означавају лице са неком карактеристичном психичком или физичком особином: *слеп – слепац, ћорав – ћораваци, мутав – мутавац*;

2. веома је продуктиван суфикс **-ик-** који се додаје на придевске основе које се завршавају придевским суфиксом **-н-**: деривати образовани уз помоћ овог суфикса такође означавају лица: *осуђени – осуђеник, ухапшени – ухапшеник, покојни – покојник, затворени – затвореник*. Од истих основа се именице женског рода образују уз помоћ суфикса **-ица**: *осуђена – осуђеница, ухапшена – ухапшеница, покојна – покојница, затворена – затвореница*;

3. трећи суфикс помоћу кога се граде деривати синонимични супстантиватима које смо истраживали био би суфикс **-ак**: *глуп – глупак, луд – лудак*.

Супстантивати и деривати су углавном потпуни синоними када означавају предмете, док се код номинације лица уочава тенденција да суфиксалне именице буду стилски маркиране и да значења која уносе суфикси буду пејоративна: *слепча, ћорча, глупча* и томе слично.

Што се тиче односа супстантивата и придевко-именичких синтагми којим су мотивисани, међу њима углавном влада однос потпуне синонимије. Тачније, код оних облика који подједнако успешно функционишу и у функцији именице, и у функцији придева (контекстуални супстантивати), супстантивати су у фреквентнијој употреби само захваљујући економисању језичким средствима и избегавању редуванности. У оним другим, ређим случајевима, када је придев пот-

пуно изгубио своја придевска својства и комплетно прешао у класу именица (лексикализовани супстантивати), именски члан синтагме је постао апсолутно сувишан, његова семантика садржана је у придевском члану, те се и ту ради о односу потпуне синонимије.

У неким случајевима лексикализоване супстантивизације, услед тога што су одређени облици преобразован у именицу јако давно, у синхронијској равни се не може реконструисати именски члан синтагме. Руска именица *занятая*, рецимо, казује нам да је у склопу њене мотивске синтагме други члан била именица у женском роду, а са савременог становишта, с обзиром да је и у руском интерпункцијски знак (знак препинания) мушког рода, у науци о творби речи не постоји адекватно објашњење овог случаја.

У српском језику се не бележе примери овога типа, а разлог томе би могао бити тај што супстантивизација у оквиру српске дериватологије не задире толико у дијахронију, као што је то случај са руском.

ДРУГИ ДЕО.

ИМЕНИЦЕ НЕИМЕНИЧКИХ ДЕКЛИНАЦИЈА

1. ТВОРБЕНА БАЗА СУПСТАНТИВАТА

Процесу супстантивизације се најчешће подвргавају придеви и глаголски придеви (партиципи). При супстантивизацији, придеви и партиципи губе значење особине предмета и добијају значење предметности. При том се мења и граматичка природа речи: оне губе способност промене по родовима, задржавају граматичко значење једног рода, добијају способност допуне у виду других придева и у реченици врше синтаксичке функције именица: субјекта, објекта и адвербијала. У принципу, сваки придев може бити употребљен у значењу именице. Али, неке речи су дефинитивно изгубиле претходна придевска и партиципска значења и сада у потпуности припадају класи именица. Такве су, рецимо: *жаркое, портной, мостовая, приданое, запятая, насекомое, млекопитающее, пресмыкающееся* у руском, док их је у српском језику много мање, такве су, рецимо, именице *добро, зло, благо, струна, ујна, васиона, запета, млада*, са том разликом да ове именице у српском језику потпуно припадају именичкој деклинацији, за разлику од руских, које су задржале систем флексија мотивских речи.

Придевског су порекла и многа руска презимена: *Петров, Сорокин, Полевой, Седых*. Да су таква презимена довољно честа, сведочи и велики број примера забележен у истраженој грађи. Ево неких:

(1)
[...] а молодой спутник его – поэт Иван Николаевич Поньрев, пишущий под псевдонимом Бездомный.

ММ, ч. I, г. I, с 9

[...] док је његов млађи сапутник био песник Иван *Бездомни*.

МиМ, ч. I, г. I, стр. 7

(2)

Никанор Иванович Босой, председатель жилищного товарищества дома N302-бис по садовой улице в Москве [...].

ММ, ч. I, г. IX, с 102

(3)

У меня был в гимназии товарищ, ровесник мне, Лавровский – и такой милый, тихий, хорошенький мальчик, впрочем ничем другим не отличавшийся.

П, ч III, г VI, II

Никанор Иванович Босој, председатель совета станара зграде број 302-б у Садовој улици у Москви [...].

МиМ, ч. I, г. IX, стр. 116

Имао сам у гимназији друга, свог вршњака, Лавровског – био је симпатичан, тих, лепушкаст дечко који се, уосталом, ни по чему другом није ни истицао.

Д, д III, п VI, II, стр. 200

Супстантивизацији се чешће подвргавају односни придеви пошто је код њих мање изражено значење особине, и глаголски придеви актива, пошто је код њих ослабљено глаголско значење. Такви су супстантивати *детская, гостиная, посылный, будущее*, такође и супстантивати из примера који следе, забележени у истраживаној грађи.

(4)

Часовой по узкому коридору провёл доктора в широкое среднее отделение.

ДЖ, к. I, ч. VII, 28, с 287

Стражар спроведе доктора кроз узани ходник у широко средње одељење.

ДокЖ, т. I, г. VII, 28, стр. 321

За дати руски супстантиват у српском језику не постоји еквивалент у виду супстантивата нити адекватнији превод од деривата употребљеног у наведеном примеру.

У следећем примеру руски супстантиват *былое* такође нема одговарајући еквивалент у српском језику па преводаца прибегава описном преводу зарад недвосмислености, додајући притом лексеме које нису саставни део реченице оригинала (леје), али су очигледно део ширег контекста.

(5)

Теперь, зимой, когда всё кругом помертвело и *живое* не закрывает *умершего*, занесенные снегом черты былого выступают яснее.

ДЖ, к. II, ч. IX, 2, с 326

Али сада, зими, када се унаоколо све умртвило и оно што је *живо* не прикрива оно већ *умрло*, испод снега се јасније показују обриси некадашњих леја.

ДокЖ, т. II, г. IX, 2, стр. 37

Наведени пример на руском језику садржи још два супстантивата – *живое* и *умершее*, који су на српски језик преведени одговарајућим еквивалентима.

У српском језику творбене базе супстантивата су, најчешће, придевске речи и заменице:

(6)

И Давил ће тада са осталима, и гласније од осталих, славити победу [...].

ТХ, г. XV, стр. 305

И тогда Давиль, вместе со *всеми*, даже громче *других*, будет прославлять победу [...].

Тх, г. XV, с 244

Иако се у оригиналу на српском језику ради о истој поимениченој заменици *остали* (м.р. плурала), у преводу на руски језик употребљене су две заменице – *все* и *другие*.

(7)

А и после тога Давил је често прилазио прозору [...], сећао се живих и мртвих све док нису један по један угасли сви прозори [...].

ТХ, г. XXVI, стр. 481

Но и после этого Давиль часто подходил к окну [...] вспоминал *живых* и *умерших*, пока наконец один за другим не погасли огни во всех окнах [...].

Тх, г. XXVI, с 382|383

(8)

Зачула се дечија цика, удивљени и уплашени узвици старијих [...].

НДћ, г. IV, стр. 76

Детский визг смешался с изумленными и встревоженными возгласами *взрослых* [...].

МнД, г. IV, с 82

За српски супстантиват *старији* у руском постоји по облику сличан супстантиват *старший*, али ова лексема у руском језику има значење представника, вође неке групе људи, те је семантички адекватан еквивалент овог супстантивата у руском језику форма *взрослые*, такође поименичени облик придева у плуралу.

(9)

[...] све је јаче осећао потребу да овом странцу каже још нешто, о себи и својима [...].

ТХ, г. XXVIII, стр. 503

[...] он испытывал все более настоятельную потребность рассказать иностранному консулу еще что-то о себе и о *своих* [...].

Тх, г. XXVIII, с 400|401

У примеру који следи имамо по три форме супстантивата у оба језика – облик *свега* води порекло од заменице *све*, а *свак* и *свакога* су падежне форме заменице *свако* употребљене у именичкој функцији. У преводу на руски језик имамо форму генитива множине заменице *весь*, али имамо и заменицу *любой*

која је специфика заменичког система руског језика и која се, као што пример показује, може користити у именичкој функцији.

(10)

Јевреји се боје свега и свакога, јер је, нарочито у ратно време, свак јачи од њих.

Евреи боятся *всех* и *вся*, потому что любой сильнее их, особенно же в военное время.

НДћ, г. X, стр. 149

МнД, г. X, с 163

Дакле, да закључимо: творбену базу супстантивата могу чинити све врсте придева, партиципи, придевске заменице и редни бројеви у оба језика, док се у српском супстантивати мотивишу и облицима основних бројева, а у руском се може забележити и понеки пример супстантивизације форме збирног броја.

1.1 Придев

Супстантивати чију творбену базу чине придеви представљају именице сва три рода. Именице које су у процесу задржале облик плурала данас припадају категорији *pluralia tantum*.

У највећем броју случајева поименичени придев који је задржао облик мушког рода означава лице мушкога пола, поименичени придев са формом женскога рода особу женскога пола, а форма множине се употребљава да значи оба: *дежурный, дежурная, дежурные; больной, больная, больные; знакомый, знакомая, знакомые*. Наведеним именицама придружимо супстантивате етнонимског значења *русский, русская, русские* у примерима из ексцерпираног материјала.

(11)

И это потому, мой мальчик, что один я, как русский, был тогда в Европе единственным европейцем.

И то зато, дечаче мој, што сам ја, као Рус, тада у Европи био једини Европљанин.

Д, ч III, г VII, II

Д, д III, п VII, II, стр. 221

(12)

– [...] а я вам давно призналась: я русская и Россию люблю.

– [...] а и ја сам одавно признала: ја сам Рускиња и волим Русију.

Д, ч II, г IV, II

Д, д II, п IV, II, стр. 314

С обзиром на то да руски језик у плуралу не разликује род, већ има један облик за сва три рода, род поимениченог придева који стоји у облику множине одређује се на основу контекста. Тако плурал *русские* има значење 'Руси' ако се

односи на особе мушког или и мушког и женског пола, а ако се односи на особе женског пола имаће значење 'Рускиње'.

(13)

Это кажется военной игрою, а не делом, потому что они такие же русские, как мы [...].

ДЖ, к. I, ч. VII, 29, с 291

Ово све личи на играње рата, а не на збиљу, зато што су и они Руси као и ми [...].

ДокЖ, т. I, г. VII, 29, стр. 325

Такође захваљујући ширем контексту, руски супстантиват из следећег примера на српски језик је преведен дериватом *Рускиња*:

(14)

Только жена у него из русских [...].

В, ч. II, г. XII

Само му је жена од наших, Рускиња [...].

Вас, д. II, г. XII, стр. 272

Осим што су српски еквиваленти ових руских супстантивата деривати, разлика се уочава и на плану граfiје: српски етноними се пишу великим словом.

1.1.1 Именице мушког рода

Поименичени придеви могу задржати облик мушког рода. Именице мушког рода мотивисане придевима могу се поделити на два типа:

1) Основни продуктивни тип су именице са значењем лица. Ова је група, поред тога што је продуктивна, велика и чини је више подгрупа. Ту спадају:

а) називи лица према карактеристичној особини: *больной, взрослый, левый, правый* (политички термин) и томе слично. Мотивску базу за наведену групу представљају углавном немотивисани или суфиксални придеви. У супстантивате овога подтипа спадају и *слепой, нищий, старший*, као и остали супстантивати које наводимо у примерима из грађе.

(15)

Несколько лет назад я прочел в газетах, что на Волге, на одном из пароходов, умер один нищий [...].

Д, ч I, г V, I

Пре неколико година прочитао сам у новинама како је на Волги, на једном пароброду умро један просјак [...].

Д, д I, п V, I, стр. 98

(16)

Ну, будет другой редактор и даже, может быть, еще красноречи-

А на његово место ће доћи други, па чак можда и красноречивији од

вее прежнего.

пређашњег.

ММ, ч. I, г. XI, с 125

МиМ, ч. I, г. XI, стр. 145

Супстантиват *ниций* припада класи лексикализованих супстантивата и има устаљени преводни еквивалент на српски језик – именицу *просјак*. Други наведени руски супстантиват се, у зависности од контекста, на српски језик може преводити двојачко: као у датом примеру – *пређашњи* или, пак, као *стари*, *ранији* али се свакако ради о примеру који се може сматрати резултатом контекстуалне супстантивизације. С друге стране, супстантивизирани облик средњег рода придева који се налази у основи овог супстантивата, придева *прежний*, у потпуности је лексикализован и, у неким гранама науке, и терминологизован.

Најфреквентнији однос супстантивата на руско-српском плану је следећи: супстантиват из руског језика у српском за еквивалент има синтагму или, пак, дериват настао на бази мотивског придева. Погледајмо примере.

(17)

Предметом еще большей ненависти был его бульдог Джек, которого он иногда приводил на поводке и который такими стремительными рывками тащил его за собою, что Комаровский сбивался с шага, бросался вперед и шел за собакой, вытянув руки, как слепой за поводырем.

Предмет још веће мржње био је његов булдог Џек, кога је он понекад доводио на каишу, и који га је тако наглим трзајима вукао за собом да је Комаровски посртао, летео напред и поводио се за псом испружених руку као слепац за водичем.

ДЖ, к. I, ч. II, 3, с 37

ДокЖ, т. I, г. II, 3, стр. 65

Иако дериват *слепац* представља фреквентнији преводни еквивалент руском супстантивату, постоје и случајеви када се у српском језику придев *слеп* користи у именској функцији као, на пример, у изреци *Води слеп ћоравога* у којој се, поред већ поменутог придева, у супстантивисаном облику налази и други придев – *ћорави*.

У српском језику нема потпуно лексикализованих супстантивата који овде припадају, а од од оних контекстуалног карактера имамо *глути*, *слепи*, *ћорави*, *неми*, *кресуби*, *(про)седи*, *буљави* и томе слично али се у употреби чешће могу срести деривати мотивисани истим основама: *глупак*, *слепац*, *ћорча* и томе слично.

б) назив лица према карактеристичном предмету или појави: *рулевой, звенье-вой, участковый, ротный*; мотивски придеви ове подгрупе супстантивата мотивисани су именицама.

(18)
– Говорят, он беспартийный. – Кажу да је ванпартијац?

ДЖ, к. II, ч. IX, 14, с 345

ДокЖ, т. II, г. IX, 14, стр. 58

Супстантиват *беспартийный* има у својој основи, баш као и *партийный*, именицу *партия*, и као и његов еквивалент у српском језику, настао је суфиксацијом предлошко-падежне везе. Преводни еквивалент овог супстантивата је дериват. Исти тај облик је у следећем примеру на руском језику употребљен у свом примарном, придевском значењу, док је српски преводни еквивалент остао исти. У истом примеру налазимо још један руски супстантиват који, поред тога што се још увек ради о контекстуалној супстантивизацији, има своје устаљено номинално значење. Иначе, супстантиват *военный* настао је од истоименог придева мотивисаног именицом *воин*.

(19)
Теперь беспартийным военным, которые стояли близко к верхам и слишком много знают, дадут по шапке. Сада ће најурити офицере ванпартијце, који су били близу врхова па сувише знају, [...].

ДЖ, к. II, ч. XIII, 11, с 457

ДокЖ, т. II, г. XIII, 11, стр. 172

Ова врста супстантивата није карактеристична за српски језик.

в) назив лица према карактеристичној радњи: *встречный, ссыльный, ездовой*; мотивски придев је мотивисан глаголима и глаголским именицама са значењем радње. Овој групи припадају и следећи примери:

(20)
– Вы их не слушайте, командировочный. – Не слушајте их.

ДЖ, к. I, ч. VII, 7, с 252

ДокЖ, т. I, г. VII, 7, стр. 285

Иако је преводни еквивалент издвојеног руског супстантивата изостављен, у речнику Јефремова налазимо да се он семантизује као 'Тот, кто направлен в командировку или находится в командировке' и у његовој основи се налази глагол *командировать* [Јефремова 2000: 707]. За наведено значење у српском језику не постоји одговарајући еквивалент, али како се успостављањем ширег контекста долази до закључка да се лице обраћа свом надређеном војничким манирима,

руски супстантиват је на српски језик могао бити преведен дериватом *командир* или *командант*. У руско-српском речнику ова лексема није забележена у функцији именице већ се даје само њено основно, придевско значење [Станковић 1998: 294]. У речнику у редакцији Шведове се такође не наводи именичка функција ове придевске форме [Ожегов, Шведова (ред) 2003: 286].

У савременом руском језику супстантивизирани облик мушког рода означава лице мушког пола које се налази на службеном путу. У складу са тим, поименичени облик женског рода означава лице женског пола а супстантивизира се и множински облик наведеног придева, с тим да такав супстантиват припада групи именица *pluralia tantum* и да означава новчану надокнаду за службено путовање – *дневнице за службени пут* [Станковић 1998: 294].

(21)

Товарищ *дежурный*, распорядитесь сейчас же, чтобы выслали пять мотоциклетов с пулеметами для поимки иностранного консультанта.

Друже *дежурни*, наредите да сместа пет мотоциклиста са митраљезима крене у потеру за страним саветником.

ММ, ч. I, г. VI, с 76

МиМ, ч. I, г. VI, стр. 86

Супстантивати у последњем пару примера су формалнограматички еквиваленти, али је још значајније то, што је именица из српског језика један од малобројних примера у потпуности лексикализованих супстантивата. У ову групу спадају још и именице (*главно*)*командујући* и *председавајући*, *запослени*, *надређени*, *подређени*, *посилни*.

Облици (*главно*)*конадујући* и *председавајући*, који формом подсећају на глаголски прилог садашњи, као и *бивши*, *новодошавши*, (*блажено*)*почивши*, који имају облик глаголског прилога прошлог, наводе се као поименичени облици глаголског придева [Клајн 2003: 382]. Међутим, као и код већине других глаголских форми, облик је најпре морао бити адјективизиран, а облици на *-ећи*, *-ући* и *-вши* нису могли настати попридевљењем већ „из адвербијалне функције номинатива једнине женског рода одговарајућег партиципа. С обзиром на то да у савременом српском језику радни глаголски придеви наведеног типа нису жива категорија (за разлику од руског на пример), онда би се глаголски прилози *светлећи*, *дошавши*, односно придеви *светлећи*, *новодошавши* могли посматрати као речи са везаном морфемом (у морфемској анализи), придеви као изведенице са суфиксима *-ећ-*, *-ућ-* од презентске и *-ви-* од перфекатске (инфинитивне) основе,

а глаголски прилози као облици са (обличким) суфиксом *-eћ-*, *-ућ-*, *-ви-* и окамењеном флексијом *-и* (у творбеној анализи)“ [Маројевић 2000: 211].

2) именице које представљају називи за животиње или, пак, надимке као што су: *Белолобий, Серый, Вороной, Буланий, Гнедой, Верный, Смелый* и томе слично. Супстантивати овог типа образовани су на бази описних придева, простих или сложених. У грађи налазимо следеће примере:

(22)

— Да, изволите ли видеть, — објаснил рыжий, — сегодня утром в Грибоедовском зале голову у покойника стащили из гроба.

ММ, ч. II, г. XIX, с 238

— Да, видите — објаснио је *риђи* — јутрос су у Грибоједовљевој сали украли покојнику главу из ковчега.

МиМ, ч. II, г. XIX, стр. 282

(23)

— Это верно, — сказал густым басом длинноносый.

В, ч. II, г. IX

— То је тачно, — рече дубоким басом *дугоноси*.

Вас, д. II, г. IX, стр. 258

Често су овакви надимци образовани од двокомпонентних придева, какав је творбено-семантички еквивалент из претходног примера.

У српском језику су то надимци типа: *лети, црни, плави, бели*, као и облик *риђи* који наводимо у примеру забележеном у грађи, мада се такви супстантивати у српском сматрају елиптичним; њихов настанак је инспирисала нека карактеристика објекта, или је у питању скраћени облик презимена чију основу представља назив боје: *Бели* може бити надимак младића светлоплаве косе или неко ко се презива Белић.

1.1.2 Именице женског рода

Поименичити се могу и форме женског рода придевских речи. Значење оваких именица зависи од мотивских придева. У суштини, групу именица женског рода насталих на придевској бази чине следећи подтипови:

1) Именице са значењем просторије, које се, у зависности од неких ближих критеријума, могу поделити на следеће подгрупе:

а) називи просторије према радњи која се у њој одвија – мотивски придеви оваквих именица су мотивисани глаголима и глаголским именицама са значењем радње: *моечная, сварочная, перевязочная, массажная, курительная, караульная, проходная*;

(24)

Чиновник по особым поручениям, дежуривший в приемной, расспросил Нехлюдова об его деле [...].

В, ч. II, г. XXVII

Чиновник за специјалне задатке који је био дежуран у собѝ за примање распита се код Нехљудова о његовој ствари [...].

Вас, д. II, г. XXVII, стр. 333

Супстантиват *приемная*, чија је творбена база истоимени придев, мотивисан именицом *прием*, значи управо оно што представља њен преводни еквивалент у српском примеру — соба за пријем. Адекватан супстантиват у српском језику не постоји – читава ова група супстантивата се, уколико у српском постоје одговарајући појмови, углавном преводи синтагмом, рецимо *курительная* бисмо превели као *просторија за пушење*, мада у Речнику Матице Српске ова синтагма стоји као објашњење именице *пушионица* [Р МС, књига V, с. 311].

б) назив просторије према лицу којем је намењена: *профессорская, диспетчерская, учительская, парикмахерская, плотницкая, слесарная, столярная* и томе слично. Мотивски придеви оваквих супстантивата су мотивисани именицама са значењем лица.

(25)

– Девичья была набита молодыми и немолодыми девушками в поло-сатых исподницах [...].

Г, Сп, с 104

– Девојачка соба је била дупке пуна младих и старијих девојака, у шареним сукњама [...].

Г, Сс, стр. 10

(26)

И она, чувствуя прилив молока, скорым шагом пошла в детскую.

АннаК, ч. VIII, VI, с 345

И осетивши прилив млека, брзим кораком пође у детињу собу.

АК, ч. VIII, VI, стр. 390

Иако је у преводу на српски као еквивалент руског супстантивата употребљена придевско-именичка ситагма, не може се занемарити тенденција да назив ове просторије и у српском језику постане супстантиват.

в) назив просторије према карактеристичном предмету који се у њој налази или производи: *душевая, ламповая, табельная, ванная, бильярдная, закусовая*,

компрессорная, операторная, дизельная, телевизорная; пирожковая, сосисочная, пельменная, вареничная, котлетная, шашлычная. Мотивски придеви оваких именица су мотивисани именицама са значењем конкретног предмета. Овим примерима придружујемо и именице *булочная* и *чайная* које смо забележили у грађи:

(27)

[...], мелко нарезали ножницами хлебные купоны квартирантов со всего дома, сортировали, подсчитывали, заворачивали в узелки или бумажки по категориям и относили в булочную [...].

ДЖ, к. II, ч. XV, 6, с 547

[...], у зору маказама ситно сецкали хлебне купоне станара из целе куће, пребројавали их, сортирали их према категоријама и односили у пекару [...].

ДокЖ, т. II, г. XV, 6, стр. 264

У основи издвојеног руског супстантивата налази се именица *булка*, *булочка* која означава врсту хлеба округле форме од белог пшеничног брашна. Продавница у којој се овакав хлеб продавао, а касније и многе друге сорте, добила је назив *булочная*. У српском језику, с друге стране, за овакав тип продавница не постоји одговарајући еквивалентни супстантиват, код нас се оне зову *пекарама*. У руско-српском речнику је као друга преводна могућност дата и синтагма 'Продавница хлеба и пецива' мада је уобичајено рећи *пекара* [Станковић 1998: 58].

(28)

Сбегай, брат, в чайную, сприси, нельзя ли?

ДЖ, к. II, ч. VIII, 7, с 312

Отрчи, брате, у кантину, питај да ли може!

ДокЖ, т. II, г. VIII, 7, стр. 23

Супстантиват из претходног примера мотивисан је истоименим придевом у чијој се основи налази именица *чай* а означава просторију у којој се чај припрема и/или служи. У Србији су такође некада постојали такви објекти и, како налазимо у руско-српском речнику, њихов назив је 'Чајана, чајдиница' те је стога зачуђујућа одлука преводиоца да овај супстантиват на српски језик преведе именицом *кантина* [Станковић 1998:933].

Супстантивати разматране групе постоје само у руском језику, овај тип образовања није карактеристичан за српски језик.

г) назив просторије према карактеристичној особини: *холодная, темная* чију мотивску основу представљају одговарајући описни придеви. За именице овога типа није било потврде у истраживаној грађи.

2) Именице са значењем „официјална документа“: *накладная, сопроводительная, похоронная, купчая, челобитная, закладная, отпускная, подорожная*. Код ових именица је изузетно изражен архаични карактер и сматрају се непродуктивним основама. Ове и овакве именице женског рода карактеристичне су за руски језик, у српском нема одговарајућих еквивалената.

3) Именице женског рода које, према томе шта означавају, не чине једну семантички компактну групу – неке именице ове групе означавају места, пределе и неке друге појмове. Поред именица које наводимо у следећим примерима, овој групи припада и именица *сборная*.

(29)

Поэт бросился бежать к турникету, как только услышал первый вопль, и видел, как голова подсакивала на мостовой.

ММ, ч. I, г. IV, с 52

Песник је потчао ка обрталци чим је зачуо први крик и видео како глава одскаче по калдрми.

МиМ, ч. I, г. IV, стр. 57

(30)

Я это знал в тот же день уже, через час, когда мы оказались, не замечая города, у кремлевской стены на набережной.

ММ, ч. I, г. XIII, с 150

Знао сам то већ истога дана, кроз један час, када се нађосмо, не запажајући град, на кеју крај кремалских зидина.

МиМ, ч. I, г. XIII, стр. 175

Преводне еквиваленте за ове именице, што се уосталом и види из наведених примера, у српском језику углавном чине просте и изведене именице.

С друге стране, групу именица женског рода насталих на придевској бази у српском језику готово искључиво чине називи земаља. Грађа коју смо истраживали обилује таквим примерима. Међу њима издвајамо следеће:

(31)

На пример на Енглеску, на њену жилавост [...].

ТХ, г. XI, стр. 224

Например, на Англију, на ее упорство [...].

Тх, г. XI, с 179

(32)

[...] стављао је све могуће запреке Мармоновом напредовању

[...] стрался всячески помешать продвижению Мармона через Лику

кроз Лику и Хрватску.

ТХ, г. XV, стр. 306

(33)

Крајем маја месеца дошли су билтени о Наполеоновој победи у Немачкој, код Лицена и Бауцена.

ТХ, г. XXV, стр. 461

(34)

А огромна јелка, коју Лондону шаље Норвешка, већ светлуца и сија, на тргу Нелсона.

РЛ, к. II, стр. 339

и Хорвацију.

Тх, г. XV, с 203

В конце мая поступили известия о победах Наполеона при Люцене и Бауцене.

Тх, г. XXV, с 367

А огромная елка, которую в подарок Лондону посылает Норвегия, уже блистает и светится на площади Нельсона.

РоЛ, к. II, с 433

Називи држава у руском језику, као што се из примера види, не припадају групи супстантивата.

1.1.3 Именице средњег рода

Супстантивати настали од придева могли су задржати форму средњег рода придева и означавати предмете и појаве средњег рода. Групу именица средњег рода које су мотивисане придевима чини пет подтипова:

1) Именице – уопштени називи за појаве које карактерише особина садржана у мотивском придеву. Такви су супстантивати типа *близкое, прекрасное, неизвестное, будущее, прошлое*. Поред побројаних, ова група именица заступљена је у нашој грађи великим бројем примера. Размотримо неке.

(35)

Теперь каждое движение Галиуллина пахло отместкою за старе.

ДЖ, к. I, ч. IV, 9, с 139

Сада је сваки Галијулинов покрет мирисао на освету.

ДокЖ, т. I, г. IV, 9, стр. 169

У преводу на српски издвојени руски супстантиват је изостављен а њиме се у ствари одређује освета – освета за нешто *што се догодило*.

(36)

Пишите: шестое парадно, там он.

ММ, ч. I, г. XV, с 170

Пишите: шести улаз, тамо је.

МиМ, ч. I, г. XV, стр. 201

Руски супстантиват *парадно*, што се из превода на српски језик не дâ закључити, не означава само улаз у зграду, већ 'главни улаз у зграду' [Станковић 1998:

520]. Овај супстантиват садржи и културолошку компоненту – некада су руске куће имале два улаза, један са предње стране за госте и станаре куће и један стражњи за послугу. Супстантиват је директно мотивисан истоименим придевом, а у основи придева се налази именица *парад*. У склопу мотивске синтагме се, у време Петра Првог користила именица *место*, а њеним каснијим елидирањем добили смо поменути супстантиват. Иначе, поименичени облик женског рода овог придева, *парадная*, у истоветном значењу, представља регионалну варијанту.

Поред тога, предметно значење супстантивата у наведеном примеру појачано је синтагматском повезаношћу са бројем.

(37)

Искључили малога из реально-
го.

ДЖ, к. II, ч. X, 3, с 360

Искључили малога из гимназије.

ДокЖ, т. II, г. X, 3, стр. 73

Супстантиват *реальное* настао је елидирањем именице из синтагме *Реальное училище* и означава врсту средњошколске институције. На српски језик се преводи именицом коју имамо у наведеном примеру или, чешће, универбом *реалка*, преузетом из чешког језика.

(38)

Он жаждат нового.

ДЖ, к. I, ч. I, 4, с 20

Он је жудео за *новим*.

ДокЖ, т. I, г. I, стр. 46

Као и у руском, један од најзаступљенијих супстантивата средњег рода у српском је супстантиват *ново*, док се у следећа два наведена примера два различита руска супстантивата на српски језик преводу истим придевом у функцији именице – *лоше*.

(39)

Мне скучно, а в этом ловеласе нет ничего дурного, разве только что глупое слово "определенно"?

ММ, ч. II, г. XIX, с 236

[...]: досадно ми је, а у оном женској није било ничег *лошег*, изузев можда глупе речи „неоспорно“?

МиМ, ч. II, г. XIX, стр. 280

(40)

Но ничего плохого не произошло.

ММ, ч. II, г. XXIV, с 293

Али, није се десило ништа *лоше*.

МиМ, ч. II, г. XXIV, стр. 347

(41)

Что там говорить о таких пустяках, как колода карт в чужом кар-

Чему говорити уопште о таквим ситницама као што су шпил карата

мане в партере, или исчезнувшие дамские платья, или мяукающий берет и прочее в этом же роде!

ММ, ч. II, г. эпилог, с 412

у туђем цепу у партеру, или нестале женске хаљине, или беретка која мјауче и друге томе сличне ствари.

МиМ, ч. II, г. эпилог, стр. 486

Овој групи би припадао и супстантиват *животное*, који смо забележили у следећем примеру, док је његов српски парњак дериват:

(42)

[...] – и еще считаю долгом предупредить, что кот древнее и неприкосновенное животное.

ММ, ч. I, г. XXVII, с 364

[...] – и сматрам још за своју дужност да упозорим да је мачак древна и неприкосновена животиња.

МиМ, ч. I, г. XXVII, стр. 429

У српском језику, као и у руском, постоје супстантивати средњег рода *старо* и *ново*, затим ту су још и *живо*, *мртво*, *остало*, за чију смо супстантивизирану употребу нашли потврду у грађи.

(43)

По природном закону свет се одупирао свету што је ново, али није у томе ишао до краја [...].

НДћ, г. XI, стр. 165

По закону природы люди противились *новому*, но не особенно упорствовали [...].

МнД, г. XI, с 182

(44)

[...] али ови радови узимају такав обим и толики мах, да увлаче у свој вртлог све живо и мртво не само у касабџи него и надалеко од ње.

НДћ, г. III, стр. 31

[...] – работы, расширяясь, принимали такой размах, что втягивали в свой водоворот не только сам город во всем, что было в нем одушевленного и неодушевленного, но и всю округу.

МнД, г. III, с 30

(45)

Наравно да је и ту, као што увек и свугде бива у сличним приликама, нов живот значајно у ствари мешавину старог и новог.

НДћ, г. XI, стр. 165

Тем более что *новое*, как всегда и всюду, было, в сущности, смесью *старого* и *нового*.

МнД, г. XI, с 182

(46)

[...] било му је тешко да се врати и [...] и у очинску кућу са много деце а мало свега осталога.

НДћ, г. XIII, стр. 191

[...] с грустью думал о возвращении [...] под родительский кров, столь обильный малыми детьми при прочей скудости.

МнД, г. XIII, с 212

Издвојени српски супстантиват настао је поименичењем придевске заменице (облика за средњи род) и за еквивалент у руском језику такође има супстантиви-зирану форму ове руске заменице. Треба напоменути да се у именичкој функцији може користити и множински облик поменути заменице у оба језика а да се таквим обликом означава одређена група људи.

2) Групу именица средњег рода чине и топоними. Опет, у нашој грађи нису забележени такви примери, па наводимо само оне који се дају у граматици руског језика²³: *Новое, Глубокое, Дачное, Ягодное, Лебяжье, Пионерское, Лиственничное*; као и примере на српском језику из граматике М. Стевановића²⁴: *Косово, Крново, Гацко, Купиново, Високо*.

3) Затим, средњег рода су и именице које означавају називе јела, пића и медукамената. Такве су следеће именице: *съестное, сладкое, мучное, мороженое, первое, второе, третье, спиртное, горячительное, заливное, снотворное, слабительное, рвотное, жаропонижающее*, за које нам је истраживана грађа дала веома мали број примера (види тачке 3.8 и 3.10).

4) За именице које означавају називе врста одеће, типа *штатское, военное, зимнее, летнее, наружное*, који по својој основној форми такође припадају средњем роду, у грађи нисмо пронашли ниједан пример. У грађи на српском језику такође нисмо пронашли ниједан пример датог типа; овде бисмо могли да сврстамо супстантиват *цивилно* (овај тип образовања у српском више карактерише колоквијални стил, а припада лексикону војне струке), затим *светло, тамно, лагано, топло* и томе слично (види тачку 3.9).

5) Као последњу групу именица средњег рода мотивисане придевима наводимо оне које означавају називи такси и наплата, већином историзми: *отступное, подушное, поземельное, подворное, выкупное, мостовое*. За именице овог типа нисмо пронашли потврду у грађи, такође не постоје одговарајући ни појмовни ни лексички еквиваленти у српском језику.

---

²³ **Русская грамматика 1980**: Том I. Институт руского языка им. В. В. Виноградова, Москва: РАН, с ¶ 546/5

²⁴ **Стевановић 1986**: М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (Граматички системи и књижевнојезичка норма)* I, Београд: Научна књига, стр 267

1.1.4 Именице pluralia tantum

Поименичењем множинског облика мотивског придева добијамо именице које припадају групи pluralia tantum.

1) Именице категорије pluralia tantum придевске промене, мотивисане придевима, представљају називе новчаних јединица и платежних средстава: *суточные, отпускные, авторские, командировочные, премиальные, сверхурочные*.

Овим именицама придружујемо још две, *наличные* и *подъемные*, забележене у ексцерпираној грађи.

(47)

Один горбун, именно потому, что брал не акции, а наличные лудоры.

П, ч I, г V, II

Само грбавко, управо зато што није узимао акције, већ готове лудоре.

Д, д I, п V, II, стр. 105

(48)

Выпрашивать же себе всякого рода прогоны, подъемные, аренды от казны, рабски исполняя за то все, что ни требовало от него правительством, он не считал бесчестным.

В, ч. II, г. XVI

А да измоли за себе сваковрсне путне и превозне трошкове, аренде од државе, и ропски извршавати све што год од њега захтева влада, није сматрао нечасним.

Вас, д. II, г. XVI, стр. 290

2) У категорију pluralia tantum спадају и именице са значењем различитих јединица класификације (редова, видова, породица, класа) биљног и животињског света. Мотивски придеви припадају различитим типовима афиксације, композиције и срашћивања: *бобовые, цитрусовые, однодольные, хоботные, сумчатые, бесхвостые, тресковые, иглокожие, ракообразные, пернатые, крылатые*. Овај тип супстантивата карактеристичан је за научни функционални стил па се примери за ову групу најчешће могу наћи у енциклопедијама, у грађи коју смо ми истраживали није било примера поменуте групе.

Иако не припада ниједној од две издвојене групе у оквиру категорије pluralia tantum, супстантиват из следећег примера још један је представник ове групе. Супстантивизирани облик сингулара *легкое* се јавља ређе. Његов српски еквивалент, *плућа*, такође припада групи именица pluralia tantum али, за разлику од руске лексеме, није супстантиват по пореклу.

(49)
У неѐ было воспаление легких.

ДЖ, к. I, ч. III, 2, с 83

Имала је запаљење плућа.

ДокЖ, т. I, г. III, 2, стр. 111

Осим именице *десни*, у систему српског језика нема много супстантивата који би чинили групу именица *pluralia tantum*: српски супстантивати имају облике сингулара само се углавном употребљавају у множинском облику, док је дистрибуција сингуларних форми веома ограничена или се чак уопште не употребљавају. Један такав пример била би именица *седе* (Појавиле су се прве *седе* - Ј.Л.) чија сингуларна форма може бити *седа* (влас), али је много уобичајенија употреба множинске форме.

Супстантивати попут оних у ниженаведеним примерима не представљају праве именице групе *pluralia tantum* већ означавају колектив, одређену групу људи, која тој групи припада због карактеристичне особине, заједничке за све чланове групе – свог узраста или моћи коју поседује, па се зато следећи супстантивати, иако се могу образovati форме сингулара, углавном употребљавају у множини. Погледајмо:

(50)

Прваци су обећали све као и лане и разишли се кућама [...] хвалећи су себи бога што је дао на свет зиму и мећаву и бар тако својом силом ударио границу сили силних.

НДћ, г. IV, стр. 67

Именитые граждане, как и в прошлом году [...] побрели восвояси, [...] благодаря потихоньку бога за то, что он послал на землю морозы и метели и хотя бы этой своей силой положил предел силе *сильных*.

МнД, г. IV, с 72

(51)

[...] погледају само један другом у старачке очи са склеротичном, пожутелом беоњачом и виде оно што млађи не могу ни да наслуте [...].

НДћ, г. V, стр. 87

[...] стоит им посмотреть друг другу в поблекшие склеротические глаза, и они видят в них то, чего *молодые* не могут себе даже и вообразить [...].

МнД, г. V, с 94

Преводни еквиваленти ових српских супстантивата су такође супстантивати у облику множине, чије форме сингулара гласе *сильный* и *молодой*.

(52)

Опять пили, пели и шумели, но на этот раз только одна молодежь, без старших.

ДЖ, к. I, ч. IV, 4, с 120

Опет се пило, певало и галамило, али овог пута сама омладина без *старијих*.

ДокЖ, т. I, г. IV, 4, стр. 150

(53)

[...] – и она со слезами на глазах поклонилась им обоим, каждому раздельно, каждому глубоким поклоном, именно как кланяются «из простых», когда приходят просить о чем-нибудь важных господ.

П, ч II, г IX, II

[...] – и са сузама у очима се дубоко поклони обома, посебно једном и посебно другом, баш онако као што се клањају „Људи прости“ кад долазе да моле за нешто уважену господу.

Д, д II, п IX, II, стр. 60

Исту ситуацију смо забележили и у грађи на руском језику, с тим што за први пример (52) у српском постоји одговарајући преводни еквивалент, док се семантика другог руског супстантивата (53) на српски језик преноси синтагмом.

1.2 Придев партиципског порекла

Именице придевске промене мотивисане партиципима представљају посебан тип именица са двојаким морфолошким својствима. Иако имају све морфолошке категорије именица, оне чувају и граматичка значења глагола – значење вида, времена, стања и глаголске везе.

У руском језику постоје четири глаголска придева, партиципи презента и перфекта актива и пасива, који могу послужити као творбена основа за настајање супстантивата:

а) **радни глаголски придев садашњи**, који се гради додавањем суфикса *-уц-* (*-юц-*), *-ац-* (*-яц-*) на основу садашњег времена. Супстантивати настали поименичењем овог облика припадају једном од три рода и, поред оних ексцерпираних из грађе, у ову групу спадају и *служащий, заведующий, будущее, настоящее, учащийся, трудящиеся*;

(54)

Ларе казалось, что после всего случившегося и последовавших за этим лет [...].

ДЖ, к. I, ч. III, 7, с 97

Њој се чинило да је, после свега што се догодило и после толико година [...].

ДокЖ, т. I, г. III, 7, стр. 126

(55)

Пока шло следствие в Варьете, Андрей Фокич держался в сто-

Док је трајала истрага у Варијетеу, Андреј Фокич се држао по

ронке от всего происходящего [...].

ММ, ч. I, г. XVIII, с 217

(56)

Поступки Арчибальда Арчибальдовича совершенно логически вытекали из всего предыдущего.

ММ, ч. II, г. XXVIII, с 378

страни од свега што се тамо дешавало [...].

МиМ, ч. I, г. XVIII, стр. 254

Поступци Арчибалда Арчибалдовича логично су произишавали из свега онога што се раније дешавало.

МиМ, ч. II, г. XXVIII, стр. 446

За српски језик нису карактеристични супстантивати овог типа образовања па се овакве руске лексеме, као што се из наведених примера и може закључити, преводе описно – *оно што се догодило (дешавало)*, при чему се ова иста синтагма употребљава као преводни еквивалент за неколико различитих руских супстантивата којима се изражавају временски односи.

У следећем примеру имамо супстантиват истог типа образовања, с тим што је у преводу дела изостављена наведена реченица. Превод овог супстантивата такође би био описан – Сада је Јуда лоше видео *оно што га окружује* [превод наш, Ј. Ј.]:

(57)

Теперь Иуда плохо видел окружающее.

ММ, ч. II, г. XXVI, с 335

МиМ, ч. II, г. XXVI, стр. 394

Много је мање примера када руском супстантивату овакве творбене базе, уместо превода синтагмом, у српском језику одговара једна лексема а она је, по обичају, дериват. Пример оваквог односа је и следећи пар реченица:

(58)

Курящий, как будто его кольнули, вскочил со скамейки, на которой сидел, начал беспокойно оглядываться, подошел к перилам,глянул вниз.

ММ, ч. II, г. XXII, с 264

Пушач, као да га је неко боцнуо, поскочио са клупе на којој је седео, стаде узнемирено да се осврће, приђе огради степеништа, бацио поглед доле.

МиМ, ч. II, г. XXII, стр. 313

б) **радни глаголски придев прошли**, који се добија додавањем суфикса *-ви-* или *-ш-* на основу инфинитива или перфекта. Овакви супстантивати, као што су *пострадавши* и *потерпевши* карактеристичнији су за административ-

ни, публицистички, па чак и колоквијални стил док у књижевном стилу, којем наша грађа највећим делом припада, бележимо само овај наведени пример.

(59)

Потерпевший оказался видным политическим деятелем.

Настрадали је био виђени политички радник.

ДЖ, к. I, ч. VI, 6, с 221

ДокЖ, т. I, г. VI, 6, стр. 254

Преводни еквивалент руског супстантивата је, како се из примера и види, такође супстантиват у српском језику.

в) **трпни глаголски придев садашњи**, чији се облици добијају додавањем суфикса *-ем-* или *-им-* на основу садашњег времена глагола. У такве супстантивате спадају они попут *любимый, любимая*, за које смо у истраживаној грађи пронашли само један пример (види тачку 1.2.2).

г) **трпни глаголски придев прошли**, чије се форме образују додавањем суфикса *-ни-*, *-ени-* (*-ённ-*) или *-т-* на инфинитивну или основу прошлог времена. Такви супстантивати припадају углавном мушком или средњем роду, а примерима типа *раненый, мороженое* придружимо оне, забележене у грађи.

(60)

Прочитав поданное, он еще более изменился в лице.

Прочитавши написано, лице му се још више промени.

ММ, ч. I, г. II, с 32

МиМ, ч. I, г. II, стр. 34

Супстантиват *поданное* представља облик средњег рода истоименог партиципа пасива прошлог који је у наведеном примеру у функцији именице. Сам партицип образован је од глагола *подать* чије се значење на српски језик може пренети вишеструко: *дати, пружити, принети* (ова три значења одговарају семантици супстантивата), *поставити, померити, поднети, дати, пружити*. Форма која је у преводу употребљена као еквивалент није директно значење, већ је добијена из ширег контекста (Ему подали писмо – Ј.Л.).

(61)

Я записываю лишь события, уклоняясь всеми силами от всего постороннего, а главное – от литературных красот [...].

Записујем само догађаје, избегавајући, колико се год може, све *споредно*, а нарочито литерарна улепшавања [...].

П, ч I, г I, I

Д, д I, п I, I, стр. 7

(62)

Ученый сквозь землю видит, обо

Учен човек кроз земљу види, све

всем заранее догадается.

израније предвиди.

ДЖ, к. II, ч. X, 4, с 448

ДокЖ, т. II, г. X, 4, стр. 76

Партиципски облици су у знатно мањој мери послужили као мотивски за образовање супстантивизираних именица у српском језику. Заправо, може се рећи да, сем именица *преседавајући* и *главнокомандујући*, у српском готово и да нема потпуно лексикализованих супстантивата који су задржали придевске флексије. О постанку ових облика је већ било речи (види тачку 1.1.1/II).

1.2.1 Именице мушког рода

Именице мушког рода чија је творбена база облик неког од партиципа, углавном означавају лице и, у зависности од врсте мотивског партиципа, чине следеће подтипове:

а) назив лица према учесталој или према радњи која се дешава у садашњости – мотивска основа оваквих супстантивата је партицип актива садашњи. Овој групи, поред примера забележених у грађи (*верующий, управляющий, учащийся, служащий, ведущий*) припадају и *заведующий, командующий, отстающий, разводящий, замыкающий*;

(63)

В праздничный вечер верующий уходит неизвестно зачем за город, покинув пасхальную трапезу, и там погибает.

У празнично вече верник одлази не зна се зашто ван града, напустивши пасхалну трпезу и тамо гине.

ММ, ч. II, г. XXVI, с 342

МиМ, ч. II, г. XXVI, стр. 446

У српском језику такође постоји супстантиват *верујући* односно, за женски род, *верујућа*, мада је учесталија употреба деривата *верник/верница*, јер су наведени супстантивати стилски маркирани.

(64)

И свела она его на фабрику, к крестному его отцу, управляющему [...].

Одведе га она у фабрику код кума који га је крстио, управника фабрике [...].

П, ч III, г III, IV

Д, д III, п III, IV, стр. 128

У претходном, као и у следећих неколико наведених примера, семантички еквиваленти руских супстантивата образованих на бази партиципа актива пре-

зента су деривати по пореклу (у већини случајева изведени суфиксом *-ник*) или се, као у случају примера (68) прибегава описном преводу јер се у српском језику ови облици не поименичавају:

(65)

В отношении забот о трудящихся, охраны матери, борьбы с властью наживы, [...].

ДЖ, к. I, ч. XIII, 17, с 475

(66)

Тогда обычай проработки преподавателей учащимися только что вошел в моду.

ДЖ, к. II, ч. XVI, 2, с 581

(67)

Смертность, рост заболеваемости, имущественное положение служащих, высота их гражданской сознательности и степень участия в выборах [...].

ДЖ, к. I, ч. VI, 5, с 216

(68)

Вот далась им эта бронированная камера, – проворчал один из ведущих следствие.

ММ, ч. II, г. XXVII, с 360

Што се тиче брига о трудбеницима, заштите мајке, борбе с влашћу профита – [...].

ДокЖ, т. I, г. XIII, 17, стр. 191

Тада је тек био ушао у моду обичај да ученици преваспитавају своје наставнике.

ДокЖ, т. II, г. XVI, 2, стр. 301

Смртност, пораст броја обољења, имовно стање службеника, висина њихове грађанске свести и проценат учешћа на изборима [...].

ДокЖ, т. I, г. VI, 5, стр. 162

На главу су нам се попели са том оклопљеном хелијом! – прогунђа један од оних који су водили истрагу.

МиМ, ч. II, г. XXVII, стр. 425

б) супстантивати који именују лице према радњи која се десила у прошлости за мотивску основу имају партицип актива прошли. Такви су супстантивати *покушавшийся, бежавший* али и *пострадавший, пришедший* и *говоривший*, које бележи истраживана грађа.

(69)

— Спасибо, верный друг, заступился за пострадавшего! – произошло чудо.

ММ, ч. II, г. XXVIII, с 372

— Хвала ти, о, верни друже, заузео си се за мене, јадника! – деси се чудо.

МиМ, ч. II, г. XXVIII, стр. 439

Осим у случају наведеног примера, где је овакав руски супстантиват преведен именицом која, по нашем мишљењу, није најадекватнији преводни еквивалент, друга два примера сведоче о описном преводу и ове групе руских супстан-

тивата пре свега због специфичне, и за српски језик неуобичајене творбене базе – партиципа.

(70)

Ждать пришлось недолго: открыла Ивану дверь какая-то девочка лет пяти и, ни о чем не справляясь у пришедшего, немедленно ушла куда-то.

ММ, ч. I, г. IV, с 57

Није морао дуго да чека: врата му отвори нека петогодишња девојчица и, не упитавши га ништа, одмах некуд нестане.

МиМ, ч. I, г. IV, стр. 62

(71)

Публика от прилавок обернулась и почему-то с изумлением поглядела на говорившего, хотя хвалить магазин у того были все основания.

ММ, ч. II, г. XXVIII, с 369

Људи који су се мували око тезги се окренуше и због нечега запањено погледаше човека који је то говорио, иако су за хваљење радње постојали сви разлози.

МиМ, ч. II, г. XXVIII, стр. 435

в) када је као мотивска основа за образовање супстантивата послужио партицип пасива садашњег времена, онда се лице именује према радњи којој је изложено у садашњости. Такве именице су, поред *преследуемый*, чију смо потврду пронашли у истраживаној грађи, и супстантивати *обвиняемый*, *эксплуатируемый*, *подозреваемый* и њима сличне.

(72)

Потеряв одного из преследуемых, Иван сосредоточил свое внимание на коте и видел, как этот странный кот подошел к подножке моторного вагона «А» [...].

ММ, ч. I, г. IV, с 55

Изгубивши тако једног од оних које је прогањао, Иван усредсреди своју пажњу на мачка, и виде како је тај чудновати мачак пришао папучици трамваја „А“ [...].

МиМ, ч. I, г. IV, стр. 61

Како није било много ексцерпираних примера овог подтипа, остале примере који по образовању припадају овој групи коментаришемо и анализирамо у поглављу које се бави стилским карактеристикама супстантивата јер су супстантивати из ове групе стилски маркирани и припадају административном стилу (види тачку 4.5). Исто важи и за следећу подгрупу супстантивата.

г) када се лице именује према радњи којој је било изложено у прошлости, такви супстантивати за мотивску основу имају форму партиципа пасива прошлог. Ову групу чине именице попут оних које смо забележили у грађи – *уполномоченный*, *осужденный*, *арестованный*, *подчиненный*.

(73)
[...] явился ко мне уполномоченный Андрея Петровича и передал мне от него вызов... [...].

П, ч I, г X, II

(74)
Он не хотел почему-то видеть группу осужденных, которых, как он это прекрасно знал, сейчас вслед за ним возводят на помост.

ММ, ч. I, г. II, с 43

(75)
– Мое? – торопливо отозвался арестованный [...].

ММ, ч. I, г. II, с 24

(76)
[...] вместе с молодым человеком, художником, братом одного из своих подчиненных [...].

В, ч. II, г. XIX

[...] дошао је код мене опуномоћеник Андреја Петровича и пренео ми његов позив... [...].

Д, д I, п X, II, стр. 233

Он из неког разлога није хтео да види групу осуђеника, коју, што је добро знао, сада за њим изводе на подијум.

МиМ, ч. I, г. II, стр. 46

– Моје? – одврати ухапшеник у журби [...].

МиМ, ч. I, г. II, стр. 25

[...] у друштву младог човека, сликара, брата једног од његових потчињених [...].

Вас, д. II, г. XIX, стр. 300

Као и у случају супстантивата из претходних група, и горенаведени примери сведоче да су еквиваленти издвојених поименичених руских партиципа у српском језику деривати, у највећем броју случајева они у чију творбену структуру улази суфикс *-ник*. Ретки су примери, као у случају (76), да и у српском језику имамо поименичену форму одговарајућег партиципа.

Овакво образовање именица даје могућност означавања односа лица према радњи (субјекта или објекта прошле или садашње радње) и карактерише га висока продуктивност – како у области назива лица према карактеристичном занимању, тако и у разговорном и књижевноуметничком стилу, где се супстантивизација партиципа спроводи слободно и у складу да потребама контекста.

Често се употребљавају у контексту где истичу разлику у односу лица према истој радњи: „*Погибшие и погибающие*“ – назив чланка Д. Писарева; *победившие и побежденные* и томе слично. Ове и сличне конструкције чести су новински наслови, мада их неретко срећемо и у књижевном стилу:

(77)
[...] и Нехлюдову было, как всегда, мучительно тяжело то, что

[...] и Нехлюдову је као и увек било мучно зато што је, да би помогао

для того, чтобы помочь угнетенным, он должен становиться на сторону угнетающих [...].

В, ч. II, г. XV

(78)

[...] эти допросы иной раз самого допросчика больше, чем допрашиваемого, с толку сбивают.

ПиН, ч. IV, г. V, с 360

(79)

— Да, лице победника је као ружа, али лице побеђенога је као гробљанска земља [...].

ТХ, г. XXVI, стр. 480

угнетенима, морао да стане на страну угњетача [...].

Вас, д. II, г. XV, стр. 286

[...] да саслушање неки пут горе збуњује саслушача него онога кога саслушавају ...

ЗиК, д. IV, г. V, стр 354

— Да, лице победителя подобно розе, а лице побежденного подобно кладбищенской земле [...].

Тх, г. XXVI, с 382

Супстантиват из руског оригинала у примеру (78) у преводу нема одговарајући еквивалент већ је семантика оригинала пренета синтагмом; док у следећем примеру, пак, супстантиват из оригинала на српском језику има преводни еквивалент у виду одговарајућег супстантивата, мотивисаног формом партиципа.

1.2.2 Именице женскога рода

Већина именица које смо навели у претходном поглављу, конкретно оне које се односе на лице, имају аналогне форме за именовање лица женскога пола добијене поименичењем облика који у свом саставу имају флексије за женски род. Именице женског рода, према мотивској основи, могу бити подељене на истоветан начин као и именице мушкога рода:

а) лице именовано према учесталој или према радњи која се дешава у садашњости – мотивска основа оваквих супстантивата је партицип актива садашњи. Такви су супстантивати *управляющая, заведующая, командующая, служащая, верующая* и њима слични, али ни за један од ових, нити било који други који би припадао овој групи нисмо пронашли потврду у грађи.

б) када је мотивска основа партицип актива прошли, лице женског пола се именује према радњи која се десила у прошлости. Овој групи супстантивата припада именица *пострадавшая, потерпевшая* и њима сличне.

в) ако се лице именује у односу на радњу којој је тренутно изложено, база таквих супстантивата је партицип пасива садашњи. Оваквог образовања су супстантивати *обвиняемая, подозреваемая, преследуемая*; њима придружујемо овај, забележен у грађи.

(80)

Прощай, единственно любимая,
навсегда утраченная!

Збогом, једина *вољена*, заувек из-
губљена.

ДЖ, к. II, ч. XIV, 13, с 518

ДЖ, к. II, ч. XIV, 13, с 234

Руском супстантивату из претходног примера у српском језику одговара супстантиват, такође образован од партиципа пасива.

г) када је радњи, у односу на коју се врши именовање, лице било изложено у прошлости, мотивска основа је обично партицип пасива прошли. Ову групу супстантивата чине именице попут *уполномоченная, осужденная, арестованная, убитая* и томе слично. Ужа грађа нам, нажалост, није дала примере овога типа.

1.2.3 Именице средњег рода

Именице средњег рода различитог степена општости именују појаве које карактерише однос према радњи садржан у мотивском партиципу. Тај се однос диференцира у зависности од врсте партиципа:

а) супстантивати попут *предстоящее, уходящее, отживающее, растущее* образовани су од форми партиципа актива садашњег. Овим супстантиватима придружујемо именицу *происходящее*, забележену у истраживаној грађи.

(81)

В моменты запальчивости ей ка-
залось, что все происходящее сей-
час [...].

ДЖ, к. I, ч. II, 8, с 53

У моменту беса чинило јој се да је
све што се сада догађа [...].

ДокЖ, т. I, г. II, 8, стр. 81

И код именица које припадају средњем роду, као и код већ разматраних супстантивата мушког и женског рода, или чак и чешће него код именица којима се означава лице, семантика оригинала се на српски језик преноси описно – у корист оваквог закључка сведочи горенаведени пример као и сви следећи примери у овом одељку.

б) именице средњег рода могу се образовати и од облика партиципа актива прошлог. Овој групи супстантивата, поред оних забележених у грађи (*происшедшее* и *случившееся*), припадају, између осталог, и *отжившее*, *минувшее*.

(82)

Аппараты были исправлены во время третьего отделения, надо было звонить, сообщить о происшедшем [...].

ММ, ч. I, г. XIV, с 162

Телефони су били поправљени за време трећег дела представе, требало је телефонирати, известити о свему што се десило [...].

МиМ, ч. I, г. XIV, стр. 190

(83)

[...] что меня не было уже тогда с тобою, чтобы предотвратить случившееся, если оно правда для тебя горе.

ДЖ, к. I, ч. XIII, 12, с 460

[...] зато што већ тада нисам био са тобом да спречим оно што се догодило, ако је то заиста за тебе несрећа.

ДокЖ, т. I, г. XIII, 12, стр. 175

Издвојени супстантиват, за разлику од свих досад наведених, настао је поименичењем партиципске форме образоване од глагола *случиться*, глагола који у својој основи има рефлексивну морфему – постфикс -ся.

в) супстантивати попут *ожидаемое* и *обсуждаемое* образовани су од форми партиципа пасива садашњег, али ниједан случај супстантивата овога типа у истраживаној грађи није забележен.

г) и форме партиципа пасива прошлог послужиле су за образовање супстантивата средњег рода у руском језику. Овим партиципом су мотивисане углавном именице термилошког карактера, али има и оних попут *сказанное* и *услышанное* који су у свакодневној употреби и које бележи истраживана грађа.

(84)

Левий, осмыслив сказанное, утих, но заявил, что он никуда не уйдет и желает участвовать в погребении.

ММ, ч. II, г. XXVI, с 346

Када је Леви схватио шта је речено, смирио се, али је изјавио да нигде неће отићи и да жели да присуствује сахрани.

МиМ, ч. II, г. XXVI, стр. 408

(85)

Долго после услышанного Гордон и Дудоров в безмолвии расхаживали по лужайке.

ДЖ, к. II, ч. XVI, 4, с 592

Дуго после онога што су чули, Гордон и Дудуров шетали су ћутећи по пропланку.

ДокЖ, т. I, г. XVI, 4, стр. 312

У групу именица средњег рода партиципског порекла спадају и научни термини попут: *заданное, пройденное, вычитаемое, делимое, подчиненное, производящее* и томе слично (види тачку 4.2).

1.2.4 Именице *pluralia tantum*

О супстантиватима *pluralia tantum* насталим на придевској бази говорили смо у претходним поглављима (види тачку 1.1.4). Именица ове групе образованих од партиципских форми много је мање. Једини пример супстантивата у облику множине који је посведочен у нашој грађи је именица *данные*, образована од облика трпног глаголског придева прошлог.

(86)

Он подсыпал новых данных.

ММ, ч. II, г. XXVII, с 359

МиМ, ч. II, г. XXVII, стр. 424

(87)

Я имею твердые данные так заключить, а причина всему та, что – ждала меня.

То закључујем на основу сигурних података, а свему је био разлог што је она – чекала мене.

П, ч III, г IV, I

Д, д III, п IV, I, стр. 145

Иако је за први пример (86) превод изостао, у другом можемо видети да је преводни еквивалент наведеног руског супстантивата именица *податак*, која у српском језику има форме оба броја, а сама група није карактеристична за српски језик.

Овој групи припада још неколико супстантивата типа *яйцекладущие* и *дво-якодышащие* којима се означавају родови и врсте у зоологији, као и именица *комиссионные* која припада ЛСГ именица са значењем „таксе, порези, наплате“.

Други примери овог типа образовања нису били посведочени у истраживаној грађи.

1.3 Глаголски придев

За разлику од руског језика, који има четири партиципска облика (партиципи актива и пасива имају презентске и перфекатске форме) српски језик има са-

мо два: радни и трпни глаголски придев. Такође за разлику од руског, где све четири форме представљају мотивске облике за настанак супстантивата, у српском језику супстантивати настају углавном по облику трпног глаголског придева. Ова придевска форма указује на то да је на некоме или нечему радња вршена, односно извршена. Супстантивизирани облике трпног глаголског придева имамо у следећим примерима из грађе:

(88)

Одмах се примају само прегажени.

РЛ, к. I, стр. 72

Без записи принимаются лишь *пострадавшие* в транспортных катастрофах.

РоЛ, к. I, с 102

(89)

А и после тога Давил је често прилазио прозору [...] размишљао и даље о ватри у свету, о судбини побеђених и победника [...].

ТХ, г. XXVI, стр. 481

Но и после этого Давиль часто подходил к окну [...] продолжая размышлять об огне во вселенной, о судьбе *побежденных* и победителей [...].

Тх, г. XXVI, с 382|383

У оба примера српски супстантивати, *прегажени* и *побеђени*, имају одговарајуће преводне еквиваленте, такође супстантивате мотивисане формама партиципа пасива: *пострадавший* и *побежденный*. У првом случају реч је о радном, а у другом о трпном глаголском придеву прошлом као творбеним базама.

У последњем примеру, поред већ поменутог супстантивата, у руском језику имамо и именицу *вселенная*, такође насталу супстантивизацијом, која се више не може употребити у својству придева, односно, ради се о речи која је у потпуности лексикализована.

Формалнограматичка еквивалентност међу супстантиватима образованим од форми глаголских придева у смеру са српског на руски је велика, док је у супротном смеру знатно мања. Наводимо пример руског оригинала у којем је супстантиват партиципског порекла на српски преведен одговарајућом формом глаголског придева: наведена именица једна је од малобројних у српском језику која је лексикализована.

(90)

– А вот этот самый исполнительный его подчиненный.

ММ, ч. II, г. XXIII, с 287

То је извршилац, његов *потчињени*.

МиМ, ч. II, г. XXIII, стр. 339

Именица *потчињени* мотивисана је формом трпног глаголског придева, као и супстантиват *прогоњен* из следећег примера. У основи овог супстантивата се налази глагол *прогонити*, док је његов руски еквивалент, такође глаголски придев у функцији именице, образован од глагола *преследовать*. У оба случају су лексеме пре супстантивизације прошле кроз процес адјективизације.

(91)

Људи се поделили на прогоњене
и на оне који гоне.

НДћ, г. XXII, стр. 354|355

Люди поделились на *преследуем-
ых* и преследователей.

МнД, г. XXII, с 399

(92)

Али какве користи имају закла-
ни од тога што им се, пред клање,
Бог јавио?

РК, стр. 114

А какая польза *зарезанным* от то-
го, что перед гибелью им Бог явил-
ся?

[превод наш, Ј.Л.]

Наведени пример један је од малобројних у коме у српском језику имамо супстантиват из ове групе, али у преводу дела недостаје читав пасус у коме се налази наведена реченица те дајемо превод аутора; иначе, у преводу на руски српски супстантиват би могао бити преведен као *зарезанный*.

Именице овог типа образовања чине основни корпус административно-правне терминологија; такви су супстантивати типа *окривљени, осуђени, оштећени, осумњичени, запослени, убијени, настрадали*. У ексцерпираној грађи бележимо мали број примера овог типа образовање које смо, зарад боље илустрације, распоредили у неколико поглавља у раду: супстантивате овога типа разматрамо у поглављу о лексичко-синтаксичким групама супстантивата са значењем лица, додуше само у преводу са руског оригинала (види тачку 3.1), затим у поглављу посвећеном лексичко-семантичкој групи „лице именовано према радњи“ (види поглавље 3.1.6) као и у поглављу о стилским карактеристикама административно-пословног функционалног стила (види тачку 4.5).

1.4 Специфичности супстантивизације придевских заменица

Супстантивизирани придевске заменице се често употребљавају и у руском и у српском језику. Као и код супстантивата мотивисаних придевима и парти-

ципима, и овде се подела може извршити у односу на род. Размотримо неке од најфреквентнијих примера.

(93)

А в открытѣй предмет может по-
пасть каждѣй!

ММ, ч. II, г. XXIV, с 296

Отворен предмет може *свако* да
погоди.

МиМ, ч. II, г. XXIV, стр. 350

Код издвојених супстантивата, иако су у оба језика као творбене базе послу-
жиле придевске заменице, може се уочити неподударање у роду: руски супстан-
тиват је задржао форму мушког рода сингулара, док је у српском језику у истом
значању поименичен облик средњег рода. У српском језику се, у истом значењу,
у именичкој функцији користи и облик *свак* (види пример 101).

(94)

Некоторые, в особенности раз-
богатевшие в начале нэпа спеку-
лянты и стоявшие близко к прави-
тельству люди науки и искусства
[...].

ДЖ, к. II, ч. XV, 6, с 550

Понеки, нарочито у почетку Непа
обогаћени шпекуланти и људи на-
уке и уметности, блиски влади [...].

ДокЖ, т. II, г. XV, 6, с 268

(95)

Многие оказались в их положе-
нии.

ДЖ, к. I, ч. II, 19, с 68

Многи су се нашли у њиховом по-
ложају.

ДокЖ, т. I, г. II, 19, с 97

У претходним примерима имамо употребу заменица у мушком роду са зна-
чењем лица; њихови преводни еквиваленти се такође могу сматрати супстанти-
ватима.

У следећим примерима, пак, имамо форме заменица у средњем роду; оно на
шта се оне односе није ни предмет ни лице, већ нешто апстрактно.

(96)

Я развалился на диване и, смо-
тря ему в спину, продумал долго и
о многом.

П, ч I, г IX, II

Извалио сам се на отоман, и гле-
дајући му у леђа, размишљао сам
дуго и о многo чeмy.

Д, д I, п IX, II, стр. 209

(97)

Тот же отпечаток сообщался от
них всему остальному.

ДЖ, к. I, ч. II, 18, с 67

Тај исти израз прелазео је са њих
на све *остало*.

ДокЖ, т. I, г. II, 18, стр. 96

(98)

Да мне вовсе не о том было нуж-

Па ја уопште нисам хтео о томе;

но; я ждал другого [...].

П, ч II, г I, II

(99)

[...] от такого светского и независимого человека, у которого так много было своего [...].

П, ч II, г I, III

(100)

Разве всё расскажешь, не правда ли?

ДЖ, к. II, ч. XV, 14, с 571

очекивао сам *друго* [...].

Д, д II, п I, II, стр. 256

[...] једног таквог човека, из високог друштва и независног, који је имао тако много личног [...].

Д, д I, п I, III, стр. 259

Ко би стигао *све* да исприча, зар не?

ДокЖ, т. II, г. XV, 14, стр. 289

Степен формалнограматичке еквивалентности код супстантивата насталих на бази заменица је висок – делом због тога што постоји велика сличност у заменичким системима два сродна језика, а делом и због тога што се „придевске заменице у функцији именица само семантички приближавају именичким заменицама, чиме се разликују од поименичених придева и партиципа који заиста прелазе у именице“ [Маројевић 2001: 95].

У српском језику се, такође, често употребљавају супстантивизирани заменице. Наведимо најпре пример у мушком роду; у најфреквентнијој је употреби заменица *свак(и)*:

(101)

Свак се у себи зарицао да неће о њему говорити [...].

НДћ, г. IV, стр. 58

Каждый зарекался о нем не говорить [...].

МнД, г. IV, с 61

Преводни еквивалент заменице *свак(и)* се доследно преводи са *каждый* и у руском језику се такође може сматрати супстантиватом.

Што се тиче заменица у женском роду, у нашој грађи бележимо следећи пример чији је преводни еквивалент такође супстантиват:

(102)

– Свакога или сваку која се да завести!

НДћ, г. XIX, стр. 313

– Всякого или *всякую*, кто подвернется.

МнД, г. XIX, с 353

У горенаведеном примеру, поред супстантивата *свака*, имамо и облик исте те заменице у мушком роду (*сваки* у српском, односно *всякий* у руском).

У примерима који следе српске заменице у именичкој функцији преведене су одговарајућим супстантивизираним формама:

(103)

У ствари, младић је био спреман на све и знао је да ће издржати.

ТХ, г. IV, стр. 97

На самом деле Дефоссе был готов ко *всему* и и знал, что все выдержит.

Тх, г. IV, с 78

(104)

Свако је свакога ословљавао.

РЛ, к. I, г. I, стр. 7

Все были очень приветливы.

РоЛ, к. I, г. I, с 23|24

(105)

Ми смо овдје на своме, а сваки *други* који дође на туђем је и нема му дуга станка.

ТХ, пролог, стр. 12

Мы здесь на своей земле, а всякий *пришлый* окажется на чужой и долго тут не просидит.

Тх, пролог, с 9

У последњем пару примера, поред супстантивата *своје* (супстантивизирана је форма средњег рода сингулара заменице *свој*), имамо и придевске облике *туђе* и *други* у функцији именице. Преводни еквивалент овог потоњег облика је лексема *пришлый*, такође супстантиват.

Следећа група примера бележи употребу множинских облика заменица. Погледајмо.

(106)

Сви стадоше да се разилазе.

НДћ, г. III, стр. 56

Все начали расходиться.

МнД, г. III, с 60

(107)

Одсечени потпуно од својих и блиских, старамо се да чувамо све што је шпанско, песме и јела и обичаје [...].

ТХ, г. XXVI, стр. 505|506

Полностью отрезанные от *родных* и *близких*, мы стараемся, однако, сохранить все испанское – и песни, и кушанья, и обычаи [...].

Тх, г. XXVIII, с 403

(108)

Неки оборише поглед, а неки кренуше кући брзо, не окрећући главе.

НДћ, г. III, стр. 55

Одни опустили глаза в землю, *другие*, не оборачиваясь, пошли по домам.

МнД, г. III, с 59

У претходним примера се ради о множинским облицима заменица *неки* (чији множински облик има исти графички лик) и *сав* (*сви*). У последњем примеру,

поред заменице *свој (своју)*, имамо у супстантиват *блиски*, такође у множини, мотивисан придевом *близак*.

Српска придевска заменица неки у функцији именице у руском преводу за еквивалент има супстантивизирани облици основног броја, односно придева. У руским граматицама се супстантивизација форми основног броја *один* наводи као пример проминализације, не супстантивизације, а напомене о могућности поименичења основног броја *један* налазимо у Маројевић 2005¹:769, чему је посвећено следеће поглавље.

1.5. Бројеви у функцији именица

Као што смо већ рекли, и редни бројеви могу бити мотивска основа за наста-
нак именица. Најтипичнији случајеви супстантивизације редних бројева у рус-
ком језику су код назива јела: *первое* (предјело), *второе* (главно јело), *третье*
(десерт), облици који се у савременом руском језику сматрају апсолутно лекси-
кализованим.

(109)

Сегодня на первое я беру щи со сметаной [...].

СиГ, с 31

(110)

А что взять на второе?

СиГ, с 31

(111)

На третье — кофе, чай, кисель, компот.

СиГ, с 32

Још један пример супстантивизације бројева је у изражавању датума. Некада је именица *число* стварно била део синтагме, а број је био само атрибут уз ту именицу. Услед елидирања именице редни број је супстантивизиран. У грађи смо пронашли само један пример за овај тип супстантивизације (115), па ради боље илустрације наводимо и примере аутора.

(112)

Поздравляю с Восьмым марта!

Срећан ти *Осми март*!

(113)

Поздравляю с Первым января!

Честитам ти *Први јануар*!

Број у функцији именице, поред наведених, налазимо још и у примерима типа Я поздравляю тебя с *Первым мая*. ‘Честитам ти *Први мај*.’ или Я статью напишу к *первому июня*. ‘Чланак ћу написати до *првог јуна*.’ који се наводе у [Ма-ројевић 2001: 96].

(114)

Давай встретимся в половине двенадцатого!

(115)

Обедали у графини Катерины Ивановны в половине восьмого [...].

Код грофице Катарине Ивановне ручало се у пола *осам* [...].

В, ч. II, г. XVII

Вас, д. II, г. XVII, стр. 292

Форма женског рода редног броја се употребљава у функцији именице код разломака: две десятых ‘две десетине’, пять шестых ‘пет шестина’ јер чува род-ну припадност елидиране именице *часть* или *доля* единицы ‘део јединице’ [Ма-ројевић 2001: 96].

(116)

В России разворовывается одна пятая оборонного бюджета

<http://inosmi.ru/social/20110524/169804589.html>

(02. 01. 2012.)

Збирни бројеви углавном не подлежу супстантивизацији, осим у случајевима када означавају групу лица као у крилатици *Семеро одного не ждут!*

У српском језику бројеви, такође, могу бити творбена база супстантивата. Углавном се ради о основним и редним бројевима, док се збирни бројеви готово никада не налазе у улози творбене базе супстантивата. Наводимо примере забележене у грађи.

(117)

Он тражи само своје право: да му се врати жена коју је други на превару привенчао.

Он ищет только то, что принадле-жит ему по закону: жену на которой *другой* женился обманным путем.

ТХ, г. VII, стр. 177

Тх, г. VII, с 142

(118)

Једна је запалила кандило.

Одна зажгла лампада.

НДћ, г. IV, стр. 60

МнД, г. IV, с 64

У првом примеру имамо супстантиват *други*, мотивисан формом редног броја *други*, док у другом примеру имамо облик основног броја *један* у женском ро-

ду, употребљен у именичкој функцији. Преводни еквиваленти ових супстантивата су одговарајуће форме придева, односно, броја које се у руском језику такође могу сматрати супстантиватима.

Клајн, међутим, генерално закључује да се бројеви, баш као и прави придеви, могу употребљавати са изостављеним атрибутом на који се односе, али да се такви случајеви не могу сматрати супстантивизацијом. Од примера наводи *Мени дај две, ученици трећег бе, Како без лифта да се попнем на пети?* [Клајн 2003: 382]. У реченицама које наводи заиста се ради само о елипси јер бројеви у овом случају имају упућивачко, а не лексичко значење. Случајеве супстантивизације које ми наводимо поменути аутор није разматрао.

2. ПАРАДИГМАТСКЕ ОСОБЕНОСТИ ЛЕКСИЧКО- СЕМАНТИЧКИХ ГРУПА СУПСТАНТИВАТА

Ово поглавље нашег рада посвећено је парадигматским карактеристикама супстантивата у руском и српском језику. Одредимо најпре значење самог термина: термин парадигма води порекло од грчког παράδειγμα – што значи пример, модел, образац. Сам термин има неколико значења, а у лингвистици, конкретно, представља свеукупност различитих форми једне лексеме од којих се свака одликује специфичним граматичким (синтаксичким) значењем.

Обично је парадигма устројена према неком традиционалном поретку грамема. Код парадигме именских речи, то јест деклинације, парадигма је условљена распоредом падежа: у руском су то форме И (именительный) – Р (родительный) – Д (дательный) – В (винительный) – Т (творительный) – П (предложный), док у српском језику падежни систем чини седам форми: номинатив, генитив, датив, акузатив, вокатив, инструментал и локатив.

Образац промене једне лексеме, односно парадигму, чине наведене падежне форме оба броја, осим у случају именица *pluralia* и *singularia tantum*.

Сваки члан одређене парадигме одликује се особеним граматичким значењем: падежне форме лексеме добијају се додавањем одређених флексија на основу дате речи и у зависности од флексије добијена форма ступа у различите синтаксичке односе. Захваљујући таквом успостављеном поретку у говорној делатности, у зависности од смисла онога што желимо да изразимо, бирамо коју ћемо од могућих форми употребити.

Рекли смо већ да творбена база супстантивата могу бити придеви, партиципи, придевске заменице и редни бројеви. Све наведене врсте речи су промен-

љиве и имају своју парадигму. Новонастала реч, за разлику од мотивске која има посебне облике за сва три рода у једнини, задржава само један облик који, у зависности од морфолошко-граматичких карактеристика, припада једном од три рода. Та једна форма сада има другачију синтаксичку функцију у реченици од оне коју има иста придевска форма. Оно по чему су супстантивати и придеврски облик од кога је настао слични јесте систем флексија. Падежни наставци поименичених придева се, у руском језику, у потпуности поклапају са одговарајућим придевским облицима и, као и мотивске речи, припадају једној од три неименичке деклинације: придевској, заменичкој или мешовитој.

У српском језику, с друге стране, није увек тако. По којој ће се деклинацији мењати супстантивати мотивисани придевима у српском језику зависи од вида самог мотивског придева. Уколико је мотивски придев био одређеног вида, јер се само придеви одређеног вида у српском језику мењају по придевској промени, онда ће и супстантиват имати придевску промену. Уколико је, пак, мотивски придев био неодређеног вида, супстантивати ће имати флексију именичке деклинације баш као и мотивски придев. Супстантивати настали на бази глаголских придева и редних бројева задржавају придевски систем флексија, они образовани од заменица припадају или придевској или заменичкој деклинацији, а супстантивизирани облици основног броја *један*, као и сам број, имају заменички систем флексија.

2.1 Придевска деклинација

По придевској деклинацији се у руском језику мењају описни и односни придеви типа *красивый, опасный, далекий, синий, большой, глухой*; затим придевске заменице: *другой, какой, каковой*; редни бројеви: *первый, пятый, второй, восьмой*.

Поред придева, на овај начин се мењају и партиципи садашњи и прошли актива и пасива: *любящий, любивший, читаемый, гонимый, сказанный, сделанный*, али и партиципи садашњи и прошли актива и придеви који у номинативу једнине имају рефлексивну морфему – постфикс *-ся*: *имеющиеся* (недостатки); *учащаяся* (молодежь) и томе слично.

По придевској деклинацији мењају се именице које у номинативу једнине имају флексију карактеристичну за придев у номинативу једнине придевске промене, то јест, у руском, флексије *-ой* и *-ий/-ый* за именице мушког рода: *портной, возжатый, рабочий*; *-ая/-яя* за именице женског рода: *занятая*; флексије *-ое/-ее* код именица средњег рода: *насекомое*; *-ие/-ые* за именице *pluralia tantum*: *чаевые*. Већину именица придевске промене чине супстантивизирани придеви, партиципи и придевске заменице.

Размотримо пример:

(1)

Чаще всего в смехе людей обнаруживается нечто пошлое, нечто как бы унижающее смеющегося, хотя сам смеющийся почти всегда ничего не знает о впечатлении, которое производит.

П, ч III, г I, II

Као да у људском смеху најчешће има нешто банално, нешто што онога који се смеје понижава, мада он сам готово никад ни најмање не зна какав утисак оставља.

Д, д III, п I, II, стр. 81

У наведеном примеру имамо облике генитива и номинатива партиципа актива садашњег у именичкој функцији, а ови облици, услед недостатка одговарајуће форме, на српски језик се преводе описно, односно, само један од ова два облика је преведен као *онај који се смеје*, а у другом случају је замењен заменицом.

Што се српског језика тиче, по придевској деклинацији се не мењају сви придеви, већ само они одређеног вида, односно придеви са флексијом *-и* за мушки род, *-ā* за женски и *-о/-ē* за средњи. То конкретније значи да само супстантивати настали од придева одређеног вида припадају придевској деклинацији. Овде морамо напоменути да се ни у једној граматици српског језика које смо користили у овом истраживању не каже да се именице могу мењати и по придевској промени. Доскора је једина таква граматика, иако није граматика српског језика већ конфронтативна, руско – српска, у којој се експлицитно каже да именице попут *дежурни, одрасли, слепи* имају придевски систем флексија била *Руска граматика* Бранка Тошовића [Тошовић 1988: 130], а недавно је изашла из штампе *Нормативна граматика српског језика*, у којој аутори именице деле на три типа промене, међу којима је и адјективни тип [Пипер, Клајн 2013: 64].

Разлика међу одређеним и неодређеним видом придева у српском језику најлакше се уочава у облику мушког рода сингулара: неодређени вид се обично за-

вршава сугласником (сем примера у којем је $л > о$), док одређени вид садржи карактеристичну флексију *-ӣ*. Код осталих форми разлика је суптилнија и садржана је у квантитету вокала.

У зависности од тога који је облик мотивског придева именица задржала, она припада једном од три рода. Промена рода именице, уколико се ради о контекстуалној супстантивизацији, уобичајена је појава, пошто супстантивати узимају обележје рода елидиране именице, а при контекстуалној супстантивизацији та именица је променљива категорија. Погледајмо примере.

(2)

– Палосич! – повторился отчаянный крик за прилавком кондитерского [...].

ММ, ч. II, г. XXVIII, с 371

– Палосичу! – поново се зачу очајнички позив иза тезге са слаткишима [...].

МиМ, ч. II, г. XXVI, стр. 437/438

(3)

– Одеться в модный фрак, разговесться после долгого поста, нанять себе славную квартиру, отправиться тот же час в театр, в кондитерскую [...].

Г, Пр, с 137

– Обући се у модни фрак, омрсити се после дугог поста, изнајмљивати диван стан, одмах отићи у позориште, у посластичарницу [...].

Г, П, стр. 77

У оба примера имамо супстантивате настале од истог придева, с тим што је у првом примеру у генитиву јединине средњег рода, јер се подразумева да се односи на именицу *отделение* која је средњег рода, а у другом примеру је у облику акузатива женскога рода. У тумачење степена супстантивизације укључујемо и ванлингвистички контекст, те додајемо да су на руском говорном подручју ове две именице семантички различите: *кондитерская* је радња у којој се продају само слаткиши, док се супстантиват у средњем роду односи на кондиторско одељење у већим маркетима.

У складу са родом поименичених придева имамо и два различита превода на српски: у првом случају значење кондиторског одељења је пренето описно, као *тезга са слаткишима*, док у другом случају имамо превод именицом *посластичарница* која представља устаљени преводни еквивалент за издвојени руски супстантиват.

2.1.1 Именице мушког рода

Именице мушкога рода придевске деклинације су оне које су за свој полазни облик (рус. *исходная форма слова*) задржале форму номинатива једнине придева мушког рода.

2.1.1.1 **Сингулар у руском језику.** – Именице мушког рода које воде порекло од придевских речи и припадају придевском типу деклинације имају исте падежне наставке као и придевске речи од којих су настале. Ради поређења у табели су наведене падежне флексије придева који се мењају по придевској промени и по падежима су промењене две именице које по свом пореклу и систему флексија припадају придевском типу промене:

И.	- иј /- ој	<i>выходн-ой</i>	<i>рабоч-ий</i>
Р.	- ево /- ово	<i>выходн-ого</i>	<i>рабоч-его</i>
Д.	- ему /- ому	<i>выходн-ому</i>	<i>рабоч-ему</i>
В.	И./Р.	<i>выходн-ой</i>	<i>рабоч-его</i>
Тв.	- им	<i>выходн-ым</i>	<i>рабоч-им</i>
Пр.	- ем /- ом	<i>о выходн-ом</i>	<i>о рабоч-ем</i>

Код именица придевске промене мушког рода сингулара морфолошки је изражена припадност категорији живо/неживо: именице које означавају категорију живо имају истоветне облике за генитив и акузатив, док се код неживих подударају облици номинатива и акузатива.

Размотримо парадигму кроз неколико примера из делâ. Највише је примера забележено за облик генитива једнине, такве имамо у примерима који следе од супстантивата *поверенный, служащий, военный, умиравший, ученый, портной, старший, нищий*. Код свих ових именица у генитиву једнине имамо флексију *-ого*, односно *-его* за меку промену, карактеристичну за исти падеж и број одговарајућег придева мушког рода.

(4)

У моего поверенного иные сведения.

Мој адвокат тврди друго.

ДЖ, к. I, ч. I, 7, с 29

ДокЖ, т. I, г. I, 7, стр. 56

Творбену базу наведене именице представља облик партиципа пасива прошлог глагола *поверить*. Од основе еквивалентног глаголског придева у српском језику образован је дериват *повереник*.

(5)

Эту пару, родню Егоровны, бывшего торгового служащего и его жену [...].

ДЖ, к. I, ч. VII, 5, с 250

Тај брачни пар рођака Јегоровне: бывшего трговачког службеника и његову жену [...].

ДокЖ, т. I, г. VII, 5, стр. 283

(6)

Когда он подполз под стол молодого военного, тот встал, чтобы не мешать ему.

ДЖ, к. I, ч. VII, 28, с 288

Када допуза до стола младог официра, овај устаде да му не би сметао.

ДокЖ, т. I, г. VII, 28, стр. 322

Супстантиват *военный*, као што смо већ истакли, још увек може бити употребљен и у свом основном, придевском значењу, али је његова употреба у функцији именице веома фреквентна, па се чак и у речницима наводи њена припадност обема врстама речи. На функцију именице у овом примеру недвосмислено указује синтагматска веза са придевом *молодой* па се таква синтаксичка функција осликава и у преводу на српски језик.

(7)

Памфил Палых был в толпе, стоявшей вокруг умиравшего.

ДЖ, к. II, ч. XII, 8, с 427

Памфил Палих био је у гомили која је стајала око самртника.

ДокЖ, т. II, г. XII, 8, стр. 141

(8)

Но для деятельности ученого, пролагающего новые пути, его уму недоставало дара нечаянности, силы [...].

ДЖ, к. I, ч. VII, 30, с 294

Али за научничку активност која крчи нове путеве није имао довољно оне интуиције и снаге [...].

ДокЖ, т. I, г. VII, 30, стр. 328

Супстантиват *ученый* се благо семантички диференцирао од одговарајућег мотивског придева партиципског порекла и означава висококвалификованог специјалисту у некој научној области. Одговарајући српски еквивалент је дериват *научник* у чијој се основи такође налази глагол *учити*.

(9)

Против портного, над нотариусом, ютилось много квартирантов [...].

ДЖ, к. II, ч. X, 4, с 362

Преко пута кројача, изнад бележника, сместило се много станара [...].

ДокЖ, т. II, г. X, 4, стр. 75

Наведени руски супстантиват је један од оних ретких који се у савременом руског језику употребљава и класификује искључиво као именица. Сматра се да је настао од синтагме *партной мастер*, где је придев настао од старе именице (мн.) *порты*, у значењу 'одећа'. Његов српски еквивалент, с друге стране, води порекло од глагола *кројити*.

Супстантиват у следећем примеру се употребљава у двострукој функцији, али се и његова двострука припадност бележи и у речницима. У српском језику не постоји одговарајући еквивалент у форми супстантивата већ се у том значењу употребљава дериват настао на бази глагола *просити*.

(10)

Словом, он был очень непригляден и скорее всего походил на городского нищего [...].

ММ, ч. II, г. XXVI, с 348

Укратко, био је више него неугледан и најпре би се могло рећи да је лично на градског просјака [...].

МиМ, ч. II, г. XXVI, стр. 410

Заменички супстантиват посведочен је у следећем примеру:

(11)

Доктор хорошо их видел, каждо-го в лицо.

ДЖ, к. II, ч. XI, 4, с 385

Доктор их је лепо видео, разнавао сваком лице.

ДокЖ, т. II, г. XI, 4, стр. 98

Творбена база супстантивата *каждый* је одговарајућа придевска заменица, и по парадигматским облицима потпуно одговара придевској промени на *-ый*. Његов српски еквивалент је такође образован на бази придевске заменице али, за разлику од руског, ради се о форми датива сингулара мушког рода супстантивизираног облика *сваки*.

Неки супстантивати долазе у пару, на пример *больной* 'боленик', *больная* 'болесница'.

(12)

[...] и Прасковья Федоровна удалилась, пожелав больному спокойной ночи.

ММ, ч. I, г. XIII, с 143

[...] и Прасковја Фјодоровна се удаљи, пожелевши болеснику лаку ноћ.

МиМ, ч. I, г. XIII, стр. 167

Наведени пример из грађе сведочи о облику датива једине супстантивата мушког рода, док је еквивалент у српском језику, такође у дативу једине, дериват. У оба језика постоје одговарајући облици за женски род, с тим да је у рус-

ком језику поново реч о супстантивату (*больная*), док је тај облик у српском језику образован уз помоћ моционог суфикса (*болесница*). Иначе, издвојени руски супстантивати, иако је њихова супстантивна употреба фреквентна, још увек се сматрају контекстуалним па се поменути облици могу употребити и у придевском значењу.

И за следећи облике је карактеристична двојака синтаксичка функција, али као супстантиват представља окосницу терминолошког апарата административног стила. У српском језику једнаке семантичке вредности могу бити контекстуални супстантиват *ухапшени*, као и дериват наведен у примеру.

(13)

И все, кроме неподвижного прокуратора, проводили взглядом Марка Крысобоя, который махнул рукою арестованному, показывая, что тот должен следовать за ним.

ММ, ч. I, г. II, с 23

И сви, осим непокретног прокуратора, испратише погледом Марка Пацоловца, који је ухапшенику махнуо руком, показујући му да крене за њим.

МиМ, ч. I, г. II, стр. 24

(14)

[...] они стали браниться, они гораздо сквернее бранились, чем я: и молокосос [...] и нигилист, и городовому отдадут, и что я потому привязался, что они одни и слабые женщины [...].

П, ч II, г I, III

[...] почеле су да грде, грдиле су много ружније него ја: и да сам балавац [...] и да сам нихилиста, и да ће позвати полицајца, и да сам се ја зато прилепио што су оне слабе жене и што су саме [...].

Д, д I, п II, III, стр. 39

Наведени супстантиват је у Русији (1862–1917) представљао нижи чин градског полицијског службеника. Данас се ова именица сматра архаичном. У исто време је ова лексема имала и синоним *городской*, такође придевски облик у именичкој функцији. Оба мотивска придева образована су од именице *город* – један суфиксом *-ов-*, други суфиксом *-ск-*.

И руска презимена на *-ой* и *-ий/-ый* образована од придева мењају се по придевској промени:

(15)

Бездомный дико и злобно вытаращил глаза на развязного неизвестного [...].

ММ, ч. I, г. I, с 18

Бездомни дивље и злобно исколачи очи према незнанцу [...].

МиМ, ч. I, г. I, стр. 18

У руском примеру, поред наведеног облика презимена, посведочен је и други супстантиват придевског порекла – *неизвестный*, који припада групи контекстуалних супстантивата, али на чију именску функцију недвосмислено упућује синтагматска веза (*развязного неизвестного*). Семантика оригинала у овом сегменту није успешно пренета на српски језик.

(16)

Николай Николаевич глядел в переулоч и вспоминал прошлогодноую петербургскую зиму, Гапона, Горького [...].

Николај Николајевић је гледао низ сокак и сећао се прошле петроградске зиме, Гапона, Горьког [...].

ДЖ, к. I, ч. II, 9, с 54

ДокЖ, т. I, г. II, 9, стр. 83

Издвојени облик у руском језику представља само мушко презиме, облици женског рода и множинске форме од њега се не образују, из разлога што је у питању књижевни псеудоним.

(17)

Это место оказалось в доме у старого князя Сокольского.

То намештење је било у кући старог кнеза Соколског.

II, ч II, г I, I

Д, д I, п II, I, стр. 28

Презимена која имају падежна обележја придевске деklinације, приликом преузимања из руског, најчешће користимо у изворном облику са падежним флексијама придевске деklinације.

2.1.1.2 **Сингулар у српском језику.** – Супстантивати мушког рода који се у српском језику мењају по придевској деklinацији за творбену базу имају придеве одређеног вида, глаголске придеве и придевске заменице. У табели са налазе примери промене једног придева одређеног вида и једне придевске заменице која се, ако је судити према нашој грађи, јако често употребљава у функцији именице. Поред тога, даје се и промена по падежима именица *запослени* и *председавајући*, које се такође мењају по придевском типу.

Ном.	<i>зелени</i>	<i>сваки</i>	<i>запослени</i>	<i> председавајући</i>
Ген.	<i>зеленог(а)</i>	<i>сваког(а)</i>	<i>запосленог(а)</i>	<i> председавајућег(а)</i>
Дат.	<i>зеленом(е)</i>	<i>сваком(е)</i>	<i>запосленом(е)</i>	<i> председавајућем</i>
Акз.	<i>Ном./Ген.</i>	<i>Ном./Ген.</i>	<i>Ген.</i>	<i>Ген.</i>
Вок.	<i>зелени</i>	/	<i>запослени</i>	<i> председавајући</i>

Инс.	<i>зеленим</i>	<i>сваким</i>	<i>запосленим</i>	<i> председавајућим</i>
Лок.	<i>зеленом(е)</i>	<i>сваком(е)</i>	<i>запослено(е)</i>	<i> председавајућем</i>

Размотримо најпре примере супстантивата мотивисане придевима одређеног вида. Прво што се мора рећи јесте да је овакав вид мотивације у српском језику заступљен у мањој мери, углавном онда када придев нема облик неодређеног вида, који је фреквентнији и у језичкој употреби и као мотивска база супстантивата. Супстантивати придевске промене мотивисани придевима одређеног вида у нашој су грађи били заступљени трима примерима. Размотримо их.

(18)

Била је обучена за плажу, као слушче на бродовима – које морнари називају „мали“.

РЛ, к. I, стр. 212

Экстравагантный пляжный туалет генеральши напоминал костюм корабельного юнги.

РоЛ, к. I, с 279

(19)

Обично је био један странац и један домаћи.

НДћ, г. XIII, стр. 190

Обычно в паре с *местным* был иноземец.

МнД, г. XIII, с 211

Дакле, наведени српски супстантивати немају облике неодређеног вида, па су образовани од форми одређеног вида. У случају другог примера, иако се ради о контекстуалном супстантивату, преводни еквивалент је такође супстантиват. Поред тога, супстантиват *домаћи* има исти граfiјски лик и у номинативу множине па се, у том случају, употребљава и у значењу плурала, да означи групу људи са заједничком карактеристиком.

(20)

[...] јер је овај млади гледао у њу, а не у старицу, а онај старији седео на софи као да дрема.

НДћ, г. XIII, стр. 202

[...] так как *молодой* смотрел не на старуху, а на нее, второй же, что постарше, сидел на диване и дремал.

МнД, г. XIII, с 224

У наведеном примеру имамо два супстантивата: један образован од одређеног придевског вида иако наведени придев има и неодређену форму, а други је настао на бази компаратива придева *стар(и)* који је изгубио семантичку везу са творбеном базом. У складу са тим, први српски супстантиват је преведен придевом (позитив) у функцији именице, док је у другом случају такође употребљена

форма компаратива одговарајућег придева, али она у руском језику није супстантивизирана.

Као што смо већ поменули, придевска заменица *сваки* се врло често употребљава у функцији именице у српском језику. О томе сведочи и велики број примера из грађе. Највише је забележених примера облика генитива једнине, и као што се из примера види, супстантивати имају исти падежни облик као и мотивска заменица.

(21)

Чуло се како кроз чаршију телал
о извршеној пресуди и о таквој
истој и горој казни која чека сва-
ког ко буде тако радио.

НДћ, г. III, стр. 56

С торговой площади доносился
голос глашатая. Он возвестил о со-
вершении казни и о том, что точно
такая же или худшая участь ждет
каждого злоумышленника.

МнД, г. III, с 60

У наведеном примеру, у оригиналу на српском језику, облик генитива сингулара придевске заменице *сваки* употребљен је у функцији именице. Преводни еквивалент ове заменице је руска придевска заменица *каждый* која у датом примеру није супстантивизирана јер са именицом *злоумышленник* чини синтагматску везу.

(22)

Чим пролеће гране, ја ћу бити
поново овде и тражићу рачун од
свакога.

НДћ, г. IV, стр. 67

Ранней весной я буду здесь и по-
требую ответа от *каждого*.

МнД, г. IV, с 71

У случају претходног примера придевска заменица *сваки* у супстантивној функцији има одговарајући преводни (формалнограматички) еквивалент.

Еквивалентност наведених језичких средстава посведочена је и у следећем примеру:

(23)

И сваки се сећао другогачкав је
био у младости или детињству
[...].

НДћ, г. X, стр. 150

Но *каждый* видел другого таким,
каким он был в юности [...].

МнД, г. X, с 164

Даље, у нашој грађи бележимо још један падежни облик супстантивата *каждый*, овог пута реч је о дативу једнине:

(24)

Задовольни, вратили су се Аби-

Довольные, они вернулись в дом

дагиној кући на Бикавац, причајући путем свакоме да је осуђеник жив [...].

НДћ, г. IV, стр. 59

Абиг-аги на Быковаце, рассказывая по пути всем *встречным*, что *казненный* жив [...].

МнД, г. IV, с 62

У преводу ове реченице на руски, уместо очекиваног еквивалента, налазимо супстантиват *встречный* али и још један супстантиват, *казненный*, који стоји као преводни еквивалент српског деривата *осуђеник*. То још једном доказује да је супстантивизација својственија руском језику.

(25)

Боже мој, колико посла за Све-вишњега.

РЛ, к. I, стр. 253

Боже мой, сколько хлопот у *Все-вышнего!*

РоЛ, к. I, с 329

У последњем примеру, поред тога што се у оба језика ради о супстантиватима, може се приметити и да су творбене базе у оба језика били двокомпонентни придеви са готово идентичним компонентама.

Поменутом типу промене припадају и српска презимена на *-ски*, *-чки*, *-шки* и *-ки* (образована од одговарајућих форми присвојно-односних придева) типа *Ладашки*, *Пеџарски*, *Дунђерски* и слично, али у грађи нисмо пронашли ниједан пример из наведене групе.

2.1.1.3 Плурал у руском језику. – Супстантивати мушкога рода образују множинске облике на исти начин и истим флексијама као и придеви од којих су настали. Облик плурала се у руском језику, у зависности од тога да ли мотивски придев припада тврдом или меком типу промене, добија уз помоћ флексија *-ые* или *-ие*. У табели дајемо промену кроз падеже једног придева у облику плурала, придева *белый*, који може бити и сам контекстуални супстантиват, и два супстантивата (који имају хомонимичне придеве) са истим падешким флексијама.

И.	- иј α ₁	<i>бел-ые</i>	<i>выходн-ые</i>	<i>рабоч-ие</i>
Р.	- их	<i>бел-ых</i>	<i>выходн-ых</i>	<i>рабоч-их</i>
Д.	- им	<i>бел-ым</i>	<i>выходн-ым</i>	<i>рабоч-им</i>
В.	И/Р	И/Р	<i>выходн-ые</i>	И/Р
Тв.	- им'и	<i>бел-ыми</i>	<i>выходн-ыми</i>	<i>рабоч-ими</i>
Пр.	- их	<i>о бел-ых</i>	<i>о выходн-ых</i>	<i>о рабоч-их</i>

Свака поименичена придевска реч чији је полазни облик номинатив мушког рода сингулара може, уз помоћ поменутих придевских флексија, да образује множинске форме. Као и код правих именица, те множинске форме означавају више јединки или предмета исте врсте. У грађи смо забележили велики број примера, па да размотримо неке од њих.

Номинатив јединице супстантиват из примера који следи гласи *рабочий*. Облик из примера представља номинатив плурала. Еквивалентан српски облик је дериват *радник*, односно, множинска форма *радници*. Српски супстантиват *запослени* није потпуни еквивалент ове руске именице, па у датом контексту није адекватна замена.

(26)

На открытой площадке возле конторы толпились незанятые рабочие, освещенные конторскими фонарями.

ДЖ, к. I, ч. II, 6, с 43

На непокривеном ступеништу испред канцеларије тискали су се беспослени радници, обасјани светлошћу канцеларијских фењера.

ДокЖ, т. I, г. II, 6, с 71

Највише је примера из грађе забележено за облик генитива плурала. У зависности од тога да ли мотивски придев припада тврдом или меком типу промене, јављају се две фонетски карактеристичне флексије – *-их*, односно, *-ых* (фонолошки је један наставак).

(27)

С нее соскочил следователь в фуражке с кокардой, врач, двое городовых.

ДЖ, к. I, ч. I, 7, с 30

С ње скочише иследник у шапки са кокардом, лекар, два жандарма.

ДокЖ, т. I, г. I, 7, стр. 57

(28)

Была Ольга, у его знакомых в Каретном маленькая дочь именинница.

ДЖ, к. I, ч. II, 4, с 39

Био је имендан Олги, ћерчици њихових пријатеља у Каретном.

ДокЖ, т. I, г. II, 4, стр. 67

(29)

Жил историк одиноко, не имея нигде родных и почти не имея знакомых в Москве.

ММ, ч. I, г. XIII, с 147

Историчар је живео усамљено, без икаквих рођака и скоро да није имао ни познаника у Москви.

МиМ, ч. I, г. XIII, стр. 172

(30)

[...] что какая-то шайка украли пятерых заведующих в секторе

[...] да је некаква банда киднаповала пет руководилаца сектора заба-

развлечений [...].

ММ, ч. II, г. XXVII, с 362

(31)

Браки дворовых, как известно, происходили во времена крепостного права с дозволения господ [...].

П, ч I, г I, IV

(32)

Рядом начинались ее владения, казенные квартиры служащих, паровозные депо и склады.

ДЖ, к. I, ч. II, 3, с 36

(33)

В отличие от взрослых, дети целиком во весь рост умещались в раме окна.

ДЖ, к. II, ч. XV, 7, с 551

ве [...].

МиМ, ч. II, г. XXVII, стр. 427

Бракови послуге, као што је познато, склапани су за време кметства по одобрењу господара [...].

Д, д I, п I, IV, стр. 12

Ту је почињало њено имање: државни станови за службенике, депои за локомотиве и магацини.

ДокЖ, т. I, г. II, 3, стр. 64

За разлику од одраслих, деца су целом висином могла да стану у оквир прозора.

ДокЖ, т. II, г. XV, 7, стр. 269

У свим наведеним примерима форма генитива плурала је од одговарајућих супстантивата: *городовой, знакомый, родной, заведующий, дворовой, служащий, взрослый* добијен уз помоћ одговарајућих множинских флексија. Исту такву парадигму имају и њихови мотивски придеви. Еквивалентна семантичка вредност за већину ових руских супстантивата у српском језику је садржана у множинским облицима деривата, а само у последњем примеру имамо преводни еквивалент исте врсте: супстантиват *одрасли*. Семантичка вредност овог супстантивата је група људи којима је заједничко то што су одрасли, а облик сингулара од овог придева, иако га је могуће образовати, обично се не супстантивизира. Због тога се наведени српски супстантиват, као и руски, може сматрати именицом групе *pluralia tantum* са формалном припадношћу мушком роду али се њиме може означавати како група одраслих мушкараца, тако и група мушкараца и жена.

У примеру који следи имамо супстантивате у облику датива множине у оба језика.

(34)

Свои искренние страхи он громко выражал окружающим [...].

ДЖ, к. II, ч. VIII, 10, с 320

Свој искрени страх он је гласно изражавао присутнима [...].

ДокЖ, т. II, г. VIII, 10, стр. 31

За остале парадигматске облике није било потврде у грађи, али се образују на исти начин и путем истих флексија као и код њихових мотивских придева.

2.1.1.4 **Плурал у српском језику.** – Као што смо већ више пута у раду напоменули, супстантивати настали на придевској бази, који су се усталили у облику мушког рода граде множинске облике истим флексијама као и одговарајући придев. Овакви супстантивати означавају, углавном, групу лица коју повезује нека заједничка особина; односно, сви припадници групе носиоци су особине садржане у основи придева. У табели дајемо промену по падежима множинске форме придева, која истовремено може бити и супстантиват у значењу покрет „зелених“, и једне придевске заменице.

Ном.	<i>зелени</i>	<i>сваки</i>
Ген.	<i>зелених</i>	<i>сваких</i>
Дат.	<i>зеленим(а)</i>	<i>сваким(а)</i>
Акз.	<i>зелене</i>	<i>сваке</i>
Вок.	<i>зелени</i>	/
Инс.	<i>зеленим(а)</i>	<i>сваким(а)</i>
Лок.	<i>зеленим(а)</i>	<i>сваким(а)</i>

Најпре наводимо супстантивате у номинативу множине. Из ексцерпираних грађе издвајамо следеће примере:

(35)

А гладни се шетају по крововима и сахрањују у, нарочита, далека, гробља [...].

РЛ, к. I, стр. 79

А тем временем по улицам склоняются *голодные*, их хоронят на самых отдаленных кладбищах [...].

РоЛ, к. I, с 111

(36)

Православни су, гоњени због устанка у Србији, понајвише избегавали разговор о томе [...].

ТХ, г. V, стр. 104

Православные, преследуемые из-за восстания в Сербии, чаще всего избегали открыто говорить об этом [...].

Тх, г. V, с 83

(37)

А те лековите снаге налазе се, како су стари учили, „in herbis, in verbis et in lapidibus“.

ТХ, г. XII, стр. 263

А целебные силы, как учили в старину, пребывают «in herbis, in verbis et in lapidibus».

Тх, г. XII, с 210

Преводни еквиваленти српских супстантивата су такође супстантивати (у примерима 35 и 36 су у питању форме номинатива плурала у оба језика), док у последњем примеру преводаца прибегава описном преводу.

(38)

Она ради писмени задатак, у ком жели да докаже, да су, на пример, слепи, и глувонеме, способни, и те како, за живот.

РЛ, к. I, стр. 143

В своем реферате она стремится доказать способность *слепых* и *глухонемых* к активной, вполне полноценной жизни.

РоЛ, к. I, с 193

У примеру (38) имамо два издвојена придевска облика у функцији субјекта – форме номинатива плурала супстантивата *слепи* и *глувонем*. Ови облици су на руски језик преведени одговарајућим поимениченим формама, али су оба супстантивата употребљена у генитиву плурала.

Следећих неколико примера које наводимо сведочи о активној употреби супстантивата мотивисаних придевима у зависним падежним облицима са очувањем придевске флексије. Најпре наводимо неколико примера супстантивата у форми генитива.

(39)

Вишеградски мудерис Хусеин-ага [...] тумачио је [...] шта би могло да значи ово обележавање кућа бројевима и попис деце и одраслих.

НДћ, г. XIII, стр. 188

Вишеградский мудерис Хусейн-ага [...] разъяснил собравшимся, что могут означать пометка домов цифрами и перепись детей и *взрослых*.

МнД, г. XIII, с 208

Како смо већ истакли, издвојени супстантивати се могу у оба језика сматрати именицама *pluralia tantum* јер се облици сингулара не супстантивизирају. За српски супстантиват се, захваљујући чињеници да у српском језику постоје засебни облици за сва три рода у плуралу, може закључити да припада мушком роду иако се њиме може означити и мешовита група, док се руском супстантивату ван контекста не може одредити родна припадност.

(40)

[...] – пролази и крај Двора Св. Хемса, који је у средњем веку био болница губавих [...].

РЛ, к. I, стр. 104

[...] – он проходит перед дворцом Сент-Джеймса, в средние века служившим больницей для *прокаженных* [...].

РоЛ, к. I, с 143

(41)

Мехмед-паша зна да је то одувек и свуда тако, да се ситни и безимени људи пењу на лешеве оних који су оборени у међусобној борби великих.

ТХ, г. VIII, стр. 167

(42)

Зато што су то отпаци одеда богатих, који бацају одеда и кад још није изношено.

РЛ, к. I, стр. 129|130

Мехмед-паша знао, што так бивает всегда и везде, што ничтожные и безвестные люди взбираются на труп *великих*, павших в междоусобной борьбе.

Тх, г. VIII, с 134

Парой эти выброшенные богачами предметы бивают почти совсем не ношенными.

РоЛ, к. I, с 175

Једино је у последњем примеру облик генитива супстантивата у преводу на руски језик замењем дериватом, сви остали супстантивати имају одговарајуће преводне еквиваленте у лику супстантивата чији су падежни облици, па чак и флексије, идентичне онима у српском.

(43)

[...] сматрајући да ти болесници треба да се реше: улево или удесно, то јест међу здраве или међу мртве.

ТХ, г. XII, стр. 254

[...] считая, што такіе больные должны сами решить: налево или направо, то есть к здоровым или к мртвым.

Тх, г. XII, с 203

У наведеном примеру оба супстантивата у српском језику су у акузативу, док су њихови еквиваленти у руском, које такође сматрамо контекстуалним супстантиватима, у дативу. Поред издвојених, у цитираном руском примеру посведочен је још један супстантиват, именица *больные*. Наведени облик, чија је еквивалентна форма српски дериват *болесници*, представља поименичену множинску форму придева, а поменути придев има поименичене форме мушког и женског рода – *больной*, *больная*. Њима у српском језику такође одговарају деривати – *болесник* и *болесница*.

(44)

Навео је тачне бројеве француских губитака у мртвима, рањенима и оружју [...].

ТХ, г. XXVI, стр. 475

Он привел точную цифру француских потерь убитыми, ранеными и оружием [...].

Тх, г. XXVI, с 378

(45)

Слично је било и са одраслима.

НДћ, г. XIV, стр 214.

Взрослые ничем не отличались от детей.

МнД, г. XIV, с 237

Супстантиват *одрасли* у српском језику налази се у инструменталу, док је његов парњак у руском језику, услед промењене конструкције, у лику номинатива множине.

Поред већ наведених примера насталих на бази придева, супстантивати са значењем колектива у српском језику се могу образовати и од форми компаратива придева, мада тај компаратив има, по правилу, елативно значење. Ови супстантивати се такође мењају по придевској деклинацији и имају све карактеристичне падежне наставке.

(46)

Хајдуци се помињу још само у причањима старијих.

НДћ, г. XIII, стр. 211

Гайдуку поминались разве что в преданиях стари́ков.

МнД, г. XIII, с 235

(47)

Тај тешки и вечити болесник био је јачи од здравијих и вештији од јаких.

ТХ, г. IX, стр. 196

Постоянно и тяжело больной, он становился сильнее и ловчей *здоровых*.

Тх, г. IX, с 157

Супстантивати у оба горенаведена примера су у генитиву; у преводу на руски у примеру (46) српска лексема *старији* преведена је дериватом *старик*, док у другом примеру само за један српски супстантиват постоји адекватан семантички еквивалент (у служби именице у српском језику налази се форма компаратива придева *здрав(и)*, коме у преводу одговара супстантивизирани руски позитив *здоровый*). Други, који није образован од компаратива већ од позитива придева (*јаки*), изостаје, мада у руском постоји одговарајући супстантиват – *сильный* (*сильные, сильных*).

И у следећих неколико примера посведочене су форме компаратива придева у именичкој функцији:

(48)

Сад је око њега окупљен највећи број будних селяка, нарочито млађих.

НДћ, г. III, стр. 34

Почти все, кто не спит, собрались вокруг него, в особенности молодежь.

МнД, г. III, с 34

(49)

Зато они тако воле те успомене на најтежи ударац који их је у животу задесио, и налазе у њима задовољства која су млађима нера-

[...] и поэтому так любили вспоминать о самом страшном ударе, постигшем их в жизни, и находили в этом удовольствие, недоступно

зумљива.

НДћ, г. V, стр. 86|87

(50)

Али их је било још више, нарочито међу млађима [...] који су све то прихватили као радосне наговести које одговарају њиховим дотад ућуткаваним и сузбијаним унутрашњим потребама [...].

НДћ, г. XVII, стр. 267

молодым.

МнД, г. V, с 94

Но гораздо больше было тех, в особенности среди [...] молодожи, кто радостно встречал дыхание нового, находя в нем отклик затаенным подавленным потребностям своей души [...].

МнД, г. XVII, с 299

У претходна три примера на српском језику имамо супстантиват *млађи* у генитиву, дативу и инструменталу. Овај супстантиват је у два случаја на руски језик преведен именицом *молодежь*, а само у једном примеру за преводни еквивалент има супстантиват *молодые*, који је, као и у оригиналу, у форми датива, али у позитиву.

И форме суперлатива могле су да послуже као творбена база за формирање супстантивата: преводни еквивалент српске поименичене форме такође је суперлатив, с тим да је у питању сложени суперлатив који се састоји из две компоненте. У оба случаја се ради о формама инструментала множине.

(51)

Попуштале су везе међу најближима, падали су обзири.

ТХ, г. XII, стр. 269

Слабела связь между *самыми близкими*, исчезало уважение.

Тх, г. XII, с 215

Супстантивати мушког рода образовани су и од облика заменица. Облике плурала оваквих супстантивизираних заменица пронашли смо у истраживаној грађи, о чијој именичкој функцији сведоче следећи примери:

(52)

Остали су слушали ћутећи и оборених очију [...].

НДћ, г. XVII, стр. 269

Остальные молча слушали, упершись взглядом в землю [...].

МнД, г. XVII, с 301

(53)

Чим примети да је неко уплашен или растужен више од осталих, он му прилази [...].

НДћ, г. XXIII, стр. 372

Едва заметив, что кто-нибудь особенно встревожен или приуныл, Михаил спешит с утешением [...].

МнД, г. XXIII, с 418

(54)

– Шта мислиш ти, болан, са

– Что ж ты, братец, с этой делать

оном девојком; да је узимаш или да се играш са њом као и са осталима?

НДћ, г. XV, стр. 235

будеш? Женишся или, как и с *прочими*, тољко позабавишся?

МнД, г. XV, с 262

Српска супстантивизирана заменица је у облицима номинатива, генитива и инструментала множине; њен преводни еквивалент у првом примеру је уједно и формалнограматички, у другом је сасвим изостављен, а у трећем је замењен синонимом *прочий*.

Специфично за супстантивизирану употребу заменичких речи, за разлику од поименичења придевских и партиципских облика, је да се заменице у именичкој функцији могу само семантички приближити именицама али у њих не могу прећи [Маројевић 2001¹: 95].

Још један пример супстантивата придевске деклинације образованог на заменичкој бази имамо у следећем примеру. У оригиналу је поименичена форма мушког рода плурала заменице *неки, нека, неко*, а у примеру на руском језику, као преводни еквивалент такође имамо форму плурала заменице *иной* у именичкој функцији.

(55)

Неки, заостали, уплакани, праш-
таху се, крстећи се.

С, г I, стр 29

Иные отставали, со слезамы на гла-
зах прощались и крстились.

Пере, т. I, к. I, г I, с 26

2.1.2 Именице женског рода

Као што смо у претходном поглављу закључили, именице настале на бази придевских речи, које су сачувале један, у овам случају женски, од три могућа рода, сачувале су и флексију мотивског придева. Већина именица мушког рода које смо до сада разматрали има одговарајуће форме за означавање лица женског пола; руски називи просторија готово су искључиво женског рода, а у српском језику најтипичнија група супстантивата женског рода придевске промене свакако су називи држава.

С обзиром на то да групу супстантивата женског рода у српском језику највећим делом чине именице које не образују множину, а да множинске форме

других супстантивата женског рода у истраживаној грађи на српском језику ни-
су посведочене, одговарајуће потпоглавље смо искључили из структуре.

2.1.2.1 Сингулар у руском језику. – Именице женског рода су за свој по-
лазни облик задржале форму женскога рода једнине мотивског придева. Падеж-
ни наставци у парадигми идентични су онима које има одговарајући мотивски
придев, што се може видети у наведеној табели.

И.	- ajα ₁	<i>запят-ая</i>	<i>горничн-ая</i>	<i>заведующ-ая</i>
Р.	- oj /- ej	<i>запят-ой</i>	<i>горничн-ой</i>	<i>заведующ-ей</i>
Д.	- oj /- ej	<i>запят-ой</i>	<i>горничн-ой</i>	<i>заведующ-ей</i>
В.	- yju	<i>запят-ую</i>	<i>горничн-ую</i>	<i>заведующ-ую</i>
Тв.	- oj /- ej (- ojy)	<i>запят-ой (-ою)</i>	<i>горничн-ой (-ою)</i>	<i>заведующ-ей (-ою)</i>
Пр.	- oj /- ej	<i>о запят-ой</i>	<i>о горничн-ой</i>	<i>о заведующей</i>

Као што се из табеле види, четири падежна облика – генитив, датив, инстру-
ментал и локатив су у односу хомонимије јер имају исте наставке, па се падеж
одређује на основу неких других (синтаксичких) показатеља. Размотримо.

(56)

Ее было видно из окна гостиной.

Она се могла видети кроз прозор
салона.

ДЖ, к. I, ч. II, 18, с 66

ДокЖ, т. I, г. II, 18, стр. 95

На основу синтагматске везе и предлога с којим је употребљен, можемо за-
кључити да се супстантиват у наведеном примеру налази у генитиву једнине.
Као преводни еквивалент употребљена је именица *салон* јер одговарајући суп-
стантиват у српском језику не постоји, а у руско-српском речнику се наводи и
могућност превода синтагмом *гостинска соба* [Станковић 1998: 149].

(57)

Зачем же было жечь горничной
лицо щипцами для завивки!

Зашто је морала да опече собари-
чино лице колмајзом?

ММ, ч. II, г. XXIII, с 285

МиМ, ч. II, г. XXIII, стр. 338

Издвојени руски супстантиват један је од ретких код кога се облик мушког
рода није супстантивизирао. Наиме, у савременом руском језику постоји облик
мушког рода у виду презимена *Горничный*, аналогне форме женског презимена
и, наравно, множински облик за означавање породице, али међу апелативима

нема супстантивизиране форме у мушком роду за носиоца занимања. Овакву ситуацију имамо и код супстантивата који означавају типично мушка занимања и код којих није било потребе за номинацијом у женском роду.

(58)

[...] Комаровский от Свентицких поехал к своей знакомой [...].

ДЖ, к. I, ч. IV, 1, с 114

[...] Комаровски крену од Свентицких до своје познанице. [...].

ДокЖ, т. I, г. IV, 1, стр. 143

Наведени пример, поред издвојеног супстантивата у женском роду, има још две по пореклу придевске форме у именичкој функцији: презиме *Комаровский* има облик номинатива једнине мушког рода, док облик *Свентицких* представља генитив плурала истоименог презимена. Оба презимена имају придевски систем флексија.

(59)

Это было под праздник, и загудел колокол ко всенощной.

П, ч II, г IX, II

То је било уочи празника и звоно забруја за вечерњу.

Д, д II, п IX, II, стр. 62

У претходним примерима (57, 58, 59) супстантивати се налазе у облику датива једнине; у првом примеру без предлога, у друга два са предлогом *к(о)*. Једино је у последњем примеру преводни еквивалент руског супстантивата такође супстантиват.

Облик акузатива је због карактеристичног наставка најпрепознатљивији падежни облик читаве парадигме:

(60)

– Пульхерия Ивановна обычно венно бранила виновную.

Г, Сп, с 105

– Пулхерија Ивановна би обично грдила грешницу.

Г, Сс, стр. 11

(61)

Такой свет озарял ординаторскую, свет рано садящегося осеннего солнца [...].

ДЖ, к. I, ч. VI, 5, с 217

Таква светлост је обасјала лекарскую собу, светлост раног јесењег заласка [...].

ДокЖ, т. I, г. VI, 5, стр. 250

(62)

В переднюю унимать страсти вышла Фаина Силантьевна.

ДЖ, к. I, ч. II, 19, с 68

Фаина Силантјевана изађе у предсобље да смири страсти.

ДокЖ, т. I, г. II, 19, стр. 97

(63)

Я возил в психическую!

ММ, ч. I, г. V, с 72

Ja сам већ возио у душевну!

МиМ, ч. I, г. V, стр. 80

Први међу наведеним примерима (60) бележи употребу придева женског рода у функцији именице којом се номиније лице женског пола, док су у свим осталим примерима супстантиватима именоване просторије, односно, објекти. Преводни еквиваленти у случају супстантивата *виновная* и *передняя* су у српском језику деривати, *ординаторская* је преведена синтагмом, а само у последњем примеру можемо видети да је као еквивалент за руски контекстуални супстантиват у српском језику употребљен придев истог степена супстантивизације.

Ниженаведени примери илуструју супстантивате у облику локатива једнине, при чему је употреба предлога *в*, *по* и *на* карактеристика овог падежа.

(64)

В приемной дамы живописной группой окружали стол с журна-лами.

ДЖ, к. I, ч. II, 3, с 36

У предсобљу је живописна група дама окружавала сто са журналима.

ДокЖ, т. I, г. II, 3, стр. 64

(65)

Я набрал тетрадок и понес их к дожидавшейся маме мимо столпившихся в классной и подглядывавших нас с мамой "графских и сенаторских детей".

П, ч II, г IX, II

Скупих свеске и однесох их маме која ме је чекала пошто сам прошао поред „грофовске и сенаторске деце“ која су се нагурала у учионици и кришом посматрала мене и маму.

Д, д II, п IX, II, стр. 59

(66)

Стал слышен хрустящий шаг несметной толпы по мерзлой мостовой.

ДЖ, к. I, ч. II, 8, с 50

Зачу се шкрипав корак небројене гомиле по замрзлој калдрми.

ДокЖ, т. I, г. II, 8, стр. 78

(67)

На всякой рожающей лежит тот же отблеск одиночества, оставленности, предоставленности себе са-мой.

ДЖ, к. II, ч. IX, 3, с 328

На свакој породиљи лежи један исти одблесак усамљености, напуштености, препуштености самој себи.

ДокЖ, т. II, г. IX, 3, стр. 39

У прва три наведена примера, с обзиром на то да се ради о називима просторија, супстантивати врше функцију одредбе места; у последњем се примеру ради о лицу женског пола.

Сви преводно-семантички еквиваленти наведених руских супстантивата (*предсобље, учионица, породиља*) у српском језику се сматрају дериватима, изузетак представља именица *калдрма* која је немотивисана.

2.1.2.2 Сингулар у српском језику. – За разлику од мушког, код женског рода разлика између придева одређеног и неодређеног вида је једино у дужинама и у акценту, уколико видски облици имају различите акценте. Што се флексија тиче, код придева женског рода нема разлике у зависности од придевског вида.

Мотивске основе код супстантивата женског рода придевске промене су углавном основе придева и бројева. У табели која следи дајемо промену по падежима једног придева у женском роду и по један пример лексикализованог супстантивата и редног броја. Флексије супстантиватима у примерима из грађе апсолутно су идентичне. Погледајмо.

Ном.	<i>зелена</i>	<i>Немачка</i>	<i>друга</i>
Ген.	<i>зелене</i>	<i>Немачке</i>	<i>друге</i>
Дат.	<i>зеленој</i>	<i>Немачкој</i>	<i>другој</i>
Акз.	<i>зелену</i>	<i>Немачку</i>	<i>другу</i>
Вок.	<i>зелена</i>	/	/
Инс.	<i>зеленом</i>	<i>Немачком</i>	<i>другом</i>
Лок.	<i>зеленој</i>	<i>Немачкој</i>	<i>другој</i>

Супстантиватима женског рода придевске промене у српском језику припадају имена земаља као што су то *Немачка, Енглеска, Француска, Грчка, Мађарска, Ирска, Пољска*. Као творбена база за обазовање оваквих супстантивата послужила је придевско-именичка синтагма из које је елидирана именица женског рода, типа *земља* или, можда, *држава*. Ову су неки од ретких примера потпуне супстантивизације у српском језику. Овим примерима придружујемо примере ексцерпираних из грађе.

(68)

Нестало је тремеђе између Аустрије, Турске и Србије.

НДћ, г. XVIII, стр. 283

Не стало стька трех границ между Австро-Венгрии, Сербии и Турции.

МнД, г. XVIII, с 317

(69)

Није могао да реши то питање, јер се подједнако бојао да не пов-

Но решить это то вопрос он не мог, так как одинаково боялся и

реди углед Француске [...].

ТХ, г. II, стр. 30

умалить престиж Франции [...].

Тх, г. II, с 24

Именице *Турска* и *Француска* налазе се у генитиву једнине; ова форма образована је уз помоћ флексија *-е* која је, као што се из наведене табеле види, истоветна флексији придева.

Неколико следећих примера сведочи о употреби супстантивата у форми акузатива једнине; у првом примеру имамо облик акузатива без предлога, у другом примеру је употребљен предлог *у*, а у последњем се ради о предлогу *на*.

(70)

Па су дошли у Енглеску, кад је Енглеска ушла у рат, да спасе Пољску од Немаца.

РЛ, к. I, стр. 19

К ним они попали после вступления Великобритании в войну — ради защиты Польши от немцев.

РоЛ, к. I, с 39

(71)

У тим необичним временима [...] Давил је бивао наизменце новинар, па војник, па добровољац [...] па чиновник инпровизованог Министарства иностраних послова, упућен у мисије у Немачку, затим Италију [...].

ТХ, г. II, стр. 27

В те исключительные времена [...] Давиль был попеременно и журналистом, и солдатом-добровольцем [...] и чиновником инпровизированного министерства иностранных дел, побывал в миссии в Германии, потом в Италии [...].

Тх, г. II, с 21

(72)

Давил је кривњу за све свалџивао на Енглеску [...].

ТХ, г. XI, стр. 238

Давиль сваливал всю вину на Англию [...].

Тх, г. XI, с 190

У грађи коју смо истраживали забележили смо већ број примера имена земаља у форми локатива једнине. Највећи број ових примера је са предлогом *у*, само је последњи међу њима са предлогом *о*. Облик локатива једнине ових именица гради се помоћу флексије *-ој*. Иста ова флексија учествује и у образовању форме датива, али нам употреба поменутих предлога недвосмислено говори да се ради о месном значењу. Преводни еквиваленти назива земаља не припадају супстантивизираним именицама. Погледајмо.

(73)

[...] а који су се сад нашли, без посла, после рата, на улици, у

[...] а после войны очутился без работы на улицах Лондона или

Енглеској – у Шкотској, и Лондону.

РЛ, к. I, стр. 50

(74)

[...] чије су га маске сетиле Микена, коју је са њом обишао, после њиховог венчања у Грчкој.

РЛ, к. I, стр. 118

(75)

Не зна где му је отац, у Финској, завршио – ни, како.

РЛ, к. I, стр. 175

(76)

Била је код своје сестре која је уморала после једне дуге и тешке болести у Швајцарској.

РЛ, к. I, стр. 238

(77)

Настојао је да подвуче своје заслуге у паду новског капетана, али да их не преувелича, како не би увредио команданта у Хрватској [...].

ТХ, г. XI, стр. 236

(78)

Зашто ћерета, са својом ћерком, само пољски и пева о Пољској?

РЛ, к. I, г. II, стр. 15

Шотландиј.

РоЛ, к. I, с 76

[...] собрание тамошних масок напонило ему Микены, где они с ней побывали после венчания в Грециј.

РоЛ, к. I, с 162

Ему не известно, как и когда закончил свои дни где-то в Финландиј его отец.

РоЛ, к. I, с 233|234

Она находилась в Швейцариј у своей сестры, умиравшей после долгой и тяжелой болезни.

РоЛ, к. I, с 312

Старался подчеркнуть свою роль в гибели коменданта Нови, но и не преувеличил ее, дабы не обидеть коменданта в Хорватиј [...].

Тх, г. XI, с 188|189

Почему он говорит с своей дочерью только по-пољски и поет пољские песни?

РоЛ, к. I, г. II, с 35

У руском преводу претходног примера, као семантички еквивалент српског супстантивата *Пољска* употребљена је синтагма *пољские песни*.

У именице женског рода придевског типа промене спадају и математички термини *права*, *крива*, *непозната* као и њихови руски еквиваленти:

(79)

Ако координате неке тачке не задовољавају једначину $x + y = 1$ онда она није на тој правој.

еВм, г. VI, стр. 321

Три точки А, В и С расположены на одной прямой [...].

ЗпГ, с 44

(80)

Тако се бројилац који одговара непознатој x добија из детерми-

С помощью какого-либо из уравнений выразить одно неизвестное

нанте D [...].

через другое.

еВм, г. IV, стр. 164

ЗпГ, с 49

2.1.2.3 Плурал у руском језику. – Као и код мушког рода, женски род образује множинске облике на исти начин и истим средствима као и одговарајући мотивски придев, с тим да руски придев, па и именице образоване на придевској бази, не разликују родове у множини. То значи да ће и супстантивати женског рода у множини имати исте падежне наставке као и они који припадају мушком роду.

И.	- ијα ₁	<i>запят-ые</i>	<i>горничн-ые</i>	<i>заведующ-ие</i>
Р.	- их	<i>запят-ых</i>	<i>горничн-ых</i>	<i>заведующ-их</i>
Д.	- им	<i>запят-ым</i>	<i>горничн-ым</i>	<i>заведующ-им</i>
В.	И/Р	<i>запят-ые</i>	<i>горничн-ых</i>	<i>заведующ-их</i>
Тв.	- им'и	<i>запят-ыми</i>	<i>горничн-ыми</i>	<i>заведующ-ими</i>
Пр.	- их	<i>о запят-ых</i>	<i>о горничн-ых</i>	<i>о заведующ-их</i>

У нашој грађи није забележен велики број примера који сведоче о парадигматским особеностима супстантивата женског рода у плуралу, па наводима оне који су посведочени.

Како је група именица која означава просторије најбројнија група супстантивата женског рода у руском језику, супстантиват из првог примера представља облик плурала именице *уборная*. У случају другог наведеног примера ради се о множини именице *запятая*.

(81)

В вагоне чуть-чуть несло из уборных, зловоние которых старались отбить туалетной водой [...].

ДЖ, к. I, ч. I, 7, с 27

У вагону је заударало на нужнике, па су смрад покушавали да отклоне колоњском водом [...].

ДокЖ, т. I, г. I, 7, стр. 54

(82)

[...] из дана в день стреляющему перечислениями, запятыми и фразами [...].

ДЖ, к. I, ч. IV, 12, с 147

[...] што из дана у дан пуца набрајањима, запетама и фразама [...].

ДокЖ, т. I, г. IV, 12, с 177/178

Именица из првог примера налази се у облику генитива множине, док је именица из другог примера у инструменталу. Преводни еквивалент првог супстан-

тивата је дериват, док се *занета* у српском језику може сматрати супстантиватом – творбена база је глаголски придев прошли *занет, занета, зането*.

2.1.3 Именице средњег рода

Супстантивати средњег рода у оба језика већином су контекстуалног карактера и њима се углавном (ако се изузму они типа *животное, насекомое, пресмыкающееся*) именије нешто апстрактно и нематеријално. Због тога се супстантивизирани облици средњег рода углавном не употребљавају у множинској форми. Изузетак ипак представљају наведене руске именице (које су такође и у потпуности лексикализоване) које се односе на жива бића и код којих се може образовати множина. Међутим, у истраживаном материјалу на српском језику није посведочена употреба супстантивата средњег рода у плуралу па смо одговарајуће потпоглавље искључили из структуре.

2.1.3.1 Сингулар у руском језику. – Именице средњег рода у руском језику имају исте наставке као и супстантивати мушког рода, с разликом у номинативу и акузативу једнине услед разликовања категорије живо/неживо.

И.	- оѐ /- еје	<i>животн-оѐ</i>	<i>подлежац-ѐѐ</i>
Р.	- ово	<i>животн-ого</i>	<i>подлежац-его</i>
Д.	- ому	<i>животн-ому</i>	<i>подлежац-ему</i>
В.	как им. п.	<i>животн-оѐ</i>	<i>подлежац-ѐѐ</i>
Тв.	- им	<i>животн-ым</i>	<i>подлежац-им</i>
Пр.	- ѐм /- ом	<i>о животн-ом</i>	<i>о подлежац-ѐм</i>

Треба, ипак, напоменути да је већина супстантивата средњег рода контекстуалног карактера, а они који су прошли кроз процес потпуне супстантивизације су терминологизовани и битан су део терминолошког апарата различитих научних дисциплина.

Највећи број примера поименичених придевских речи средњег рода забележених у грађи сведочи о употреби флексије *-ого*, као и код мушког рода, за облик генитива једнине:

(83)

Я от него слышал даже чрезы-

Од њега сам чак чуо изузетно мно-

чайно много НОВОГО.

ГО НОВИХ СТВАРИ.

П, ч I, г VII, II

Д, д I, п VII, II, стр. 161

Осим синтагмом употребљеном у преводу, семантичка вредност руског супстантивата се на српски језик може пренети и поимениченом формом *ново* која такође представља облик средњег рода придева *нови*.

(84)

Ночь принесла много непредви-
денного.

ДЖ, к. II, ч. X, 3, с 358

Ноћ је донела много непредвиђе-
них ствари.

ДокЖ, т. II, г. X, 3, стр. 71

(85)

Сама по себе она уж никогда не
сулит ничего приятного.

ММ, ч. I, г. XIV, с 161

Сам по себи он никад не обећава
ништа *добро*.

МиМ, ч. I, г. XIV, стр. 189

Као што се из примера види, руском супстантивату је еквивалент у српском преводу поименичени придев *добро* у облику средњег рода, али он у српском језику има именичку промену. Осим тога, семантички адекватнија би била употреба такође контекстуалног супстантивата *пријатно*, који се у српском језику може образовати од истоименог придева.

(86)

– Этот стакан народного само-
гона я заместо шампанского опус-
тошаю за вас, ребяташки.

ДЖ, к. II, ч. X, 7, с 374

– Ову чашу народне ракије уместо
шампањаца испразнићу за вас, дечи-
це!

ДокЖ, т. II, г. X, 7, стр. 87

Именица забележена у претходном примеру спада у групу лексикализованих супстантивата. Настала је на бази средњег рода односног придева, а у семантичко-творбеној вези је са именицом *Шампань* (назив региона у Француској). Код одговарајућег српског еквивалента се такође могу видети поменуте везе, али је именица *шампањац* по пореклу дериват.

(87)

С нами он теперъ совсем прос-
тодушен и искренен, как дитя, не
теряя, впрочем, ни меры, ни сдер-
жанности и не говоря лишнего.

П, ч III, г XIII, I

Према нама је сада врло просто-
душан и искрен као дете, мада, уос-
талом, не губи ни меру, ни уздрж-
љивост и не говори више него што
треба.

Д, д III, п XIII, I, стр. 326

Супстантиват *лишнее* припада мекој промени у оквиру придевске деклинације и у генитиву има, уместо флексије *-ого*, флексију *-его*.

Следећа два супстантивата настала су од партиципских облика: први од средњег рода партиципа пасива перфекта (*сказанный*), а други од партиципа актива перфекта повратног глагола (*случившийся*). Руски супстантивати партиципског порекла у српском језику најчешће немају одговарајуће преводне еквиваленте у једној лексеми па се преводе описно.

(88)

Тогда по игре его лицевых мускулов, которыми он сдерживал готовые хлынуть слезы или боролся с душившим его смехом, можно было восстановить содержание сказанного.

ДЖ, к. I, ч. VII, 11, с 261

Тада се по игри мишића на његовом лицу, док је задржавао сузе или се борио са смехом који га је гушио, могло прочитати о чему се говори.

ДокЖ, т. I, г. VII, 11, стр. 294

(89)

А теперь они молчали и еле дышали, подавленные бессмыслицей случившегося.

ДЖ, к. I, ч. I, 8, с 33

А сада су ћутали и једва дисали, притиснути бесмисленошћу онога што се збило.

ДокЖ, т. I, г. I, 8, стр. 61

Именица *приданое* је прошла кроз процес лексикализације и данас се наводи само у именичкој функцији. Несумњиво припада придевској деклинацији, али је питање њене творбене базе донекле замагљено. Наиме, у руском језику не постоји придев *приданный*, *-ая*, *-ое*, *-ые*, који би формално могао бити творбена база поменуте именице, већ форма *приданный*, *-ая*, *-ое*, *-ые* са партиципским суфиксом *-нн-*. Како су сви партиципи секундарно добили поменути суфикс, закључујемо да је ипак у питању супстантиват партиципског порекла који је изгубио семантичку везу са својом творбеном базом.

(90)

– [...] взял за нею двести душ приданого и несколько тысяч капиталу.

Г, К, с 229

– [...] уз њу је добио у мираз 200 душа и готовину од неколико хиљада.

Г, Коч, стр. 140

Творбена база за супстантиват у следећем примеру била је форма средњег рода партиципа пасива презента глагола *рассказывать* (*рассказываемый*, *-ая*, *-ое*, *-ые*), а флексија *-ому* и предлог *к* сведоче да се ради о облику датива сингулара. Како српски језик за већину руских супстантивата образованих на парти-

ципској бази нема одговарајуће еквиваленте, и овде је у преводу за преношење семантике оригинала употребљена именица *прича*, а буквалан превод би био (интересовање за оно) *о чему се прича*.

(91)

Гость не рядил Ивана в сумасшедшие, проявил величайший интерес к рассказываемому [...].

ММ, ч. I, г. XIII, с 285

Гост није сматрао Ивана лудим, показао је изузетно интересовање за причу и [...].

МиМ, ч. I, г. XIII, стр. 144

(92)

[...] – никто не жалел его как напрасно погубленное рабочее животное.

В, ч. II, г. XXXVII

[...] – нико га није жалио ни као узалуд уништену радну животињу.

Вас, д. II, г. XXXVII, стр. 379

Именица *животное*, још један лексикализовану супстантиват средњег рода, образована је од форме средњег рода истоименог придева, у наведеном примеру налази се у облику акузатива. Флексија у овом облику је, иначе, истоветна флексији у номинативу једнине, али на основу синтаксичког контекста може се закључити о ком падежном облику је реч. Његов српски еквивалент је именица настала деривацијом.

(93)

Как у нее, у него было дворянское чувство равенства со всем живущим.

ДЖ, к. I, ч. I, 4, с 20

[...] поседовао је као и она племићко осећање једнакости са свим што живи.

ДокЖ, т. I, г. I, 4, стр. 46

Контекстуални супстантиват у примеру настао је на бази истоименог придева, а сам придев води порекло од партиципа истог облика. Односно, до супстантивизације облика је дошло тек по завршетку процеса адјективизације. Флексија *-им* који видимо у забележеном примеру указује на инструментал сингулара.

(94)

Юра думал о девушке и будущем, а не об отце и прошлом.

ДЖ, к. I, ч. II, 21, с 80

Јура је размишљао о девојци и будућности, а не о оцу и прошлости.

ДокЖ, т. I, г. II, 21, стр. 109

Наведени пример нам илуструје облике локатива две именице средњег рода – *будуће* и *прошлое*. Иако су обе именице истога рода и у истом падежу, њихови падежни наставци се разликују због чињенице да једна именица припада твр-

дој, а друга мекој промени. Њихови преводни еквиваленти су деривати образовани уз помоћ суфикса *-(н)ост*.

(95)

Потом обнаружилось [...] что уж Анна Андреевна виновата в чем-то даже уголовном и теперь несомненно должна отвечать за свой поступок даже перед судом.

Касније се открило [...] да је Ана Андрејејвна починила чак некакво кривично_дело и да ће сад несумњиво морати да одговара и пред судом за свој поступак.

П, ч III, г XII, II

Д, д III, п XII, II, стр. 310

Наведена руска лексема мотивисана је синтагмом *уголовное дело* те отуда овај контекстуални супстантиват има форму средњег рода, а употребљени облик са флексијом *-ом* представља локатив сингулара. Преводни еквивалент овог супстантивата је, у ствари, синтагма чији су елементи истоветни мотивској синтагми руског супстантивата.

2.1.3.2 Сингулар у српском језику. – Супстантивати средњег рода у српском језику су углавном мотивисани придевима и понеком заменицом. Њихова промена по падежима одговара деklinацији придева средњег рода.

Као и код мушког рода, постоји разлика у падежним наставцима за одређени и неодређени вид.

	Одређени вид	Неодређени вид	Заменица
Ном.	<i>зелено</i>	<i>зелено</i>	<i>свако</i>
Ген.	<i>зеленог(а)</i>	<i>зелена</i>	<i>сваког(а)</i>
Дат.	<i>зеленом(е)</i>	<i>зелену</i>	<i>сваком(е)</i>
Акз.	<i>зелено</i>	<i>зелено</i>	<i>свако</i>
Вок.	<i>зелено</i>	<i>зелено</i>	/
Инс.	<i>зеленим</i>	<i>зеленим</i>	<i>сваким</i>
Лок.	<i>зеленом(е)</i>	<i>зелену</i>	<i>сваком(е)</i>

Од супстантивата средњег рода чија се промена врши по обрасцу придевске деklinације из грађе издвајамо примере *старо* и *ново*. Ови су супстантивати у фреквентној употреби у колоквијалном говору. Неретко саговорницима постављамо питање *Шта има ново?* а као одговор се често чује *Ништа, све по старом.*

Поменути супстантивати забележени су у нашој грађи, а њиховим вредностима у руском језику одговарају исти такви придевски супстантивати:

(96)

Само у изузетним појединцима одиграла се дубља, истинска драма борбе између старог и новог.

НДћ, г. XI, стр. 165

И только считанные люди переживали истинную трагедию борьбы между *старым* и *новым*.

МнД, г. XI, с 182

У српском језику имамо супстантивате *старо* и *ново* у форми генитива једнине, док у руском језику имамо исте те супстантивате, који су такође средњег рода, али су им облици инструментала једнине.

Следећи пример је, када је српски језик у питању, интересантан, јер садржи два супстантивата у генитиву једнине са варијантним наставцима *-ог(a)* и *-ег(a)*: први је уобичајена флексија генитива једнине, док се други употребљава онда када је финитни сугласник основе мек. Ова појава је у руском језику позната као тврда/мека промена у оквиру неке деклинације, док у српској лингвистици такав термин не постоји.

(97)

Али у том тренутку он не може да се сети ничега свегдашњег и обичног, што би могао да каже.

НДћ, г. XIII, стр. 198

Но ничего из *обычного* и *повседневного*, о чем можно было бы рассказать, в эту минуту не приходит в голову Грегору.

МнД, г. XIII, с 220

Супстантивати из превода на руски истог су типа промене, па отуда и исте флексије.

У наредном примеру поново се ради о контекстуалном супстантивату *старо*, који се налази у акузативу једнине, док је у преводу на руски овај супстантиват замењен семантичким еквивалентом у виду синтагме *старые рубежи*, такође у акузативу, само множине.

(98)

Цене које су прошле јесени ско-чиле [...] остале су непромењене, са много више изгледа на даље дизање него на враћање на старо.

НДћ, г. XVIII, стр. 279

Цены, взвынченные прошлой осенью [...] держались на прежнем уровне, тяготая скорее к дальнейшему повышению, нежели к возврату на старые рубежи.

МнД, г. XVIII, с 312

И супстантивати из следећих примера такође су у облику акузатива јединине:

(99)

Подигао је сам овога сина, Милана, и њему је оставио све што је имао, јавно и скровито.

НДћ, г. XII, стр. 175

Одногo тoлькo сина, Милана, и вырaстaл. Емy oстaвил вce, чтo имeл, *явнoе* и *тaйнoе*.

МнД, г. XII, с 193

(100)

По кућама и по дућанима се прича како је шест хришћанских царева ударило на Бонапарту, како су све подигли што је мушко на војску [...].

ТХ, г. XXV, стр. 463

По домам и по лавкам велись разговоры о том, что на Бонапарту напали шесть христианских императоров, поставив под ружье решительно всех мушчин [...].

Тх, г. XXV, с 368

У примеру (99) српски супстантивати у руском имају одговарајуће преводне еквиваленте у лику супстантивата, док је поименичена придевска форма из примера (100) преведена руским дериватом јер се у руском језику овај придев не супстантивизира.

Још један супстантиват средњег рода мотивисан придевом садржан је у следећем примеру. Ради се о облику локатива јединине. Као преводни еквивалент имамо заменицу средњег рода у истом падежу.

(101)

Тако је било и у свему осталом.

НДћ, г. XIV, стр. 216

Так было во *всем*.

МнД, г. XIV, с 240

2.1.3.3 Плурал у руском језику. – Образовање множинских облика код супстантивата средњег рода не разликује се од морфолошких принципа за образовање плурала код супстантивата мушког и женског рода. Чињеница да руски језик у плуралу придевских речи нема родне разлике, и да истим флексијама изражава облике множине свих родова, а да њихова семантичка вредност и родна припадност зависи од контекста, значи да супстантивати средњег рода имају исте флективне наставке у облицима множине као и оне које смо сретали у претходним поглављима у којима смо разматрали форме плурала друга два рода.

У табели која следи дате су флексије карактеристичне за плурал, а као образац је дата и промена два супстантивата.

И.	- иј α ₁	<i>животн-ые</i>	<i>подлежащ-ие</i>
Р.	- их	<i>животн-ых</i>	<i>подлежащ-их</i>
Д.	- им	<i>животн-ым</i>	<i>подлежащ-им</i>
В.	И/Р	<i>животн-ых</i>	<i>подлежащ-ие</i>
Тв.	- им'и	<i>животн-ыми</i>	<i>подлежащ-ими</i>
Пр.	- их	<i>о животн-ых</i>	<i>о подлежащ-их</i>

Као и у множинским формама других родова, имамо флексије за две варијанте промене – тврду и меку.

Први супстантиват из грађе који ћемо анализирати је именица *насекомое*, која у наведеном примеру има облик номинатива плурала, образован уз помоћ флексије *-ий*, и која се деклинира по тврдој придевској промени.

(102)

Веселы были и растения, и птицы, и насекомые, и дети.

Биле су веселе и биљке и птице и бубице и деца.

В, ч. I, г. I

Вас, д. I, г. I, стр. 9

У истраживаној грађи нисмо пронашли много примера супстантивата средњег рода који сведоче о њиховим парадигматским особеностима у множинским облицима, те наводимо још само именицу *животное* у две падежне форме: генитив и датив множине.

(103)

[...] как ни обрезывали деревья и ни выгоняли всех животных и птиц [...].

[...] ма колико да су кресали дрвеће и разгонили све животиње и птице [...].

В, ч. I, г. I

Вас, д. I, г. I, стр. 9

(104)

[...] что всем животным и людям даны умиление и радость весны [...].

[...] што се све животиње и људи радују и уживају у пролећу [...].

В, ч. I, г. I

Вас, д. I, г. I, стр. 9

Све остале падежне форме плурала образују се једноставним додавањем издвојених падежних наставка на основу супстантивата и истоветне су парадигматским облицима мотивског придева.

2.2 Заменичка деклинација

По заменичкој деклинацији мењају се у руском језику већином придевске заменице типа *мой, твой, свой, сей, чей, ничей, этот, сам, наш, ваш*; затим присвојни придеви са суфиксима *-ий* и *-ин* и нултом флексијом у номинативу једнине мушког рода: *акулий, волчий, казачий, олений, рыбий, мамин, дядин, сестрин* као и бројеви *один* и *третий*.

Код поменутих придева крајњи *-ий* и *-ин* у номинативу једнине мушког рода нису флексије, као што је то случај код придева придевске промене, већ припадају корену.

По заменичкој деклинацији мењају се и именице мотивисане придевским речима са наведеним морфолошким карактеристикама; овакве именице у номинативу једнине имају једну од флексија карактеристичних за номинатив једнине именица прве (мушки и средњи род) или друге деклинације (женски род) и, изузев акузатива, у осталим облицима косих падежа оба броја имају флексије карактеристичне за придеве придевске деклинације.

Присвојни придеви имају ограничену употребу у руском језику, па је веома мали број придева овог типа био творбена база супстантивата. Углавном су супстантивати који припадају заменичкој деклинацији образовани од придевских заменица.

У српском језику заменичком, односно прономиналном деклинацијом назива се парадигма састављена од флексија готово идентичних придевској, с том разликом да је код адјективне промене вокал у флексијама генитива и датива дуг, док је код заменичке деклинације тај вокал кратак [Станојчић, Поповић⁴1995: 92].

Међутим, у живој језичкој пракси се и ту појављује дужина. Зато је, можда, упутније рећи да речи које припадају заменичкој деклинацији у номинативу/ акузативу немају наставке сложене придевске промене, осим у случају када је акузатив једнак генитиву, то јест када се односи на живо.

Како даље налазимо у поменутој граматичкој, а исто се може прочитати и у [Стевановић ⁵1986: 307], овом типу деклинације припадају придевске заменице *овај, тај, онај, сав*, њима сличне или са њима сложене заменице.

Како су супстантивати образовани на бази заменица контекстуални, јер не подлежу лексикализацији већ се само синтаксички приближавају именицама, њихова употреба је крајње индивидуална и често нису посведочени у истраживаној грађи.

Као и код придевске деклинације, највише је примера било забележено у мушком роду, док мањи број ексцерпираних примера сведочи о супстантивизацији заменичких облика у женском и средњем роду. Уз то, грађа нам није дала примере за употребу множинских облика поменута два рода па смо одговарајућа потпоглавља искључили из структуре.

2.2.1 Именице мушког рода

2.2.1.1 Сингулар у руском језику. Падежни облици супстантивата заменичке деклинације се у великој мери подударају са одговарајућим облицима именица сложене придевске промене. Разлика, а уједно и карактеристика ових поименичених придева, је нулта флексија у номинативу мушког рода (и у акузативу када је једнак номинативу) уместо материјално изражених флексија *-ий/-ий* који се јављају код супстантивата придевске промене. У осталим падежима имамо флексије придевске деклинације:

И.	∅	<i>лисий</i>	<i>один</i>	<i>свой</i>
Р.	- ово	<i>лись-его</i>	<i>одн-ого</i>	<i>сво-его</i>
Д.	- ому	<i>лись-ему</i>	<i>одн-ому</i>	<i>сво-ему</i>
В.	И/Р	<i>лись-его</i>	<i>одн-ого</i>	<i>сво-его</i>
Тв.	- им	<i>лись-им</i>	<i>одн-им</i>	<i>сво-им</i>
Пр.	- ом	<i>лись-ем</i>	<i>одн-ом</i>	<i>сво-ём</i>

Облик акузатива у оквиру ове деклинације има форму номинатива ако се односи на предмет, односно, генитива ако означава нешто живо. С обзиром да су наведени придеви супстантивизирани у значењу особа мушког пола, њихови облици акузатива једнаки су генитиву.

Односно-присвојни придев *лисий* један је од малобројних који се супстантивизирао. Као именица, означава ћелавог мушкарца, али такав пример није забележен у нашој грађи.

У примерима из грађе није било потврде о употреби мушког рода придевских заменица у функцији именице.

2.2.1.2 Сингулар у српском језику. И у српском језику група супстантивата мушког рода, наравно контекстуалних, настаје на бази придевских заменица, односно, основног броја *један*. Супстантивизирана форма основног броја је у фреквентној употреби, а што се заменичких речи тиче, најчешће се поименичавају показне заменице *овај*, *онај*, *тај*, као и заменица *сав*.

Ном.	Ø	<i>један</i>	<i>овај</i>	<i>сав</i>
Ген.	- ог(а)	<i>једн-ог(а)</i>	<i>ов-ог(а)</i>	<i>св-ег(а)</i>
Дат.	- ом(е/у)	<i>једн-ом(е/у)</i>	<i>ов-ом(е/у)</i>	<i>св-ем(у)</i>
Акз.	- Ø/ог(а)	<i>један/-ог(а)</i>	<i>овај/ов-ог(а)</i>	<i>сав</i>
Вок.	/	/	/	/
Инс.	- им	<i>једн-им</i>	<i>ов-им</i>	<i>св-им</i>
Лок.	- ом	<i>једн-ом</i>	<i>ов-ом(е)</i>	<i>св-ом</i>

Иако су ретки граматичари који наводе основни број *један* као могућу базу за образовање супстантивата, следећи пример свакако сведочи о поименичењу овог броја. Без обзира на то што се ради о супстантивату контекстуалног карактера, он у датој функцији има све граматичке категорије именице.

(105)

Један му приђе са малим дететом [...] тражећи ватру у кући, да склони дете, већ помодрело [...].

С, г I, стр 29

Один подошел к нему с посиневшим от холода грудным младенцем [...].

Пере, т. I, к. I, г I, с 26

Овај супстантиват је и на руски језик преведен одговарајућом формом броја у функцији именице, мада се у руском граматицима углавном говори о прономинализацији, а не супстантивизацији бројева.

(106)

Убрзо је умрла и мајка, а дете је одрасло без иког свога.

НДћ, г. VII, стр. 114

Вскоре умерла и мать, и ребенок рос круглым сиротой.

МнД, г. VII, с 124

(107)
[...] то су већином они који овде
имају неког свога.

НДћ, г. VII, стр. 115

[...] в основном это были те, у ко-
го здесь жил кто-нибудь из родни.

МнД, г. VII, с 126

Облик *свога* из наведених примера представља облик генитива једнине суп-
стантивата чија је мотивска основа присвојна заменица *свој*. Ова заменица је
специфична по томе што су форме *свог*, *своме* добијене прогресивном асими-
лацијом и сажимањем после испадања ј из облика *својега* и *својему*. Ови облици
се и данас напоредо користе, али су стилски маркирани.

2.2.1.3 Плурал у руском језику. Као и у једнини, множинска форма чува ка-
рактеристичан именички наставак у номинативу. Остале форме, а међу њима и
акузатив, с обзиром на то да супстантивизирани форме мушког рода номинују
лица, имају флексије придевског порекла.

И.	- и	<i>одн-и</i>	<i>сво-и</i>
Р.	- их	<i>одн-их</i>	<i>сво-их</i>
Д.	- им	<i>одн-им</i>	<i>сво-им</i>
В.	И/Р	<i>одн-их</i>	<i>сво-их</i>
Тв.	- им'и	<i>одн-ими</i>	<i>сво-ими</i>
Пр.	- их	<i>одн-их</i>	<i>сво-их</i>

Наводимо једини пример супстантивата овог типа који је био забележен у
грађи:

(108)
Все слушали с почтительным
вниманием.

В, ч. I, г. I

Сви су слушали са пажњом пуном
поштовања.

Вас, д. I, г. I, стр. 39

Његов српски еквивалент такође је заменица у функцији именице и, као и
руски парњак, припада заменичком типу деκлинације.

2.2.1.4 Плурал у српском језику. Супстантивати образовани од придевских
заменница се по потреби могу користити и у форми плурала. Систем флексија за
множину мушког рода изгледа овако:

Ном.	- и	<i>ови</i>	<i>сви</i>
Ген.	- их	<i>ов-их</i>	<i>св-их</i>

Дат.	- им(а)	<i>ов-им(а)</i>	<i>св-им(а)</i>
Акз.	- е	<i>ове</i>	<i>све</i>
Вок.	/	/	/
Инс.	- им(а)	<i>ов-им(а)</i>	<i>св-им(а)</i>
Лок.	- им(а)	<i>ов-им(а)</i>	<i>св-им(а)</i>

Наведене флексије за образовање генитива, датива, инструментала и локатива биће исте и код преостала два броја у облицима плурала.

Број српских заменица које имају заменички систем флексија и које су могле послужити као творбена база за образовање супстантивата је релативно мали, па се најчешће у именичкој функцији налазе форме заменице *сав*. Облик номинатива множине ове заменице гласи *сви*, а у наведеним примерима се ради о косим падежним формама.

(109)

Био је жив човек, духовит и уочљив, али вољен и поштован од свих.

ТХ, г. IX, стр. 195

Человек он был живой, остроумный, заметный, и его *все* любили и уважали.

Тх, г. IX, с 156

(110)

Али свуда и у свима – страх.

НДћ, г. X, стр. 149

Но всюду и везде – страх.

МнД, г. X, с 163

У првом примеру облик *свих* представља форму генитива која је на руски језик преведена заменицом *весь*. Ово је један од ретких случајева када у српском језику имамо пасивну конструкцију која је на руски преведена активом, па је у складу са тим супстантивизирана руска заменица у форми номинатива плурала.

У другом наведеном примеру (110) српски супстантиват има форму локатива, али је на руски преведен предлогом.

Овакву парадигматску схему има и супстантиват настао од основног броја *један*, као, уосталом, и сам број. У грађи је забележено неколико примера супстантивизираних употребе ове форме:

(111)

[...] (управо, једни су који се на-
дају а *други* који страхују) [...].

НДћ, г. XVIII, стр. 279

[...] (*одни* надеялись, другие –
трепетали) [...].

МнД, г. XVIII, с 313

Форма *једни* представља облик номинатива плурала и на руски језик је преведена адекватном формом основног броја у именичкој функцији. У наведеном примеру видимо још и супстантивизираних форме *други*, односно *другие*, али оне припадају сложеној придевској промени.

2.2.2 Именице женског рода

2.2.2.1 Сингулар у руском језику. Као и код мушког рода, супстантивати женског рода заменичке деklinације углавном су настале на бази придевских заменица и контекстуалног су карактера. Њихову парадигму у једнини чину придевска флексија *-ой* којом се образују четири падежне форме, и две именске флексије – *-а/-я* за номинатив и наставак *-у* за облик акузатива.

И.	- a	<i>одн-а</i>	<i>девичь-я</i>
Р.	- oj / -ej	<i>одн-ой</i>	<i>девичь-ей</i>
Д.	- oj / -ej	<i>одн-ой</i>	<i>девичь-ей</i>
В.	- y	<i>одн-у</i>	<i>девичь-ю</i>
Тв.	- oj (- ojy)/ - ej (- ejy)	<i>одн-ой</i>	<i>девичь-ей</i>
Пр.	- oj / -ej	<i>одн-ой</i>	<i>о девичь-ей</i>

Као што је приказано у табели, постоје две могућности флексија, у зависности од квалитета крајњег сугласника основе новонастале именице, односно, њеног мотивског придева.

Наводимо једини пример супстантивата за чију смо употребу пронашли потврду у грађи:

(112)

Нехлюдов сошел с крыльца и, шагая через лужи по оледеневшему снегу, обошел к окну девичьей.

В, ч. I, г. XVII

Нехлюдов сиђе са степеништа и газећи преко барица по залеђеном снегу приђе прозору девојачке собе.

Вас, д. I, г. XVII, стр. 73

(113)

В девичьей горела маленькая лампа.

В, ч. I, г. I XVII

У девојачкој соби је горела мала лампа.

Вас, д. I, г. XVII, стр. 73

Како су облици са придевском флексијом, попут ових наведених у примерима, хомонимични, њихова функција се одређује на основу синтаксичког контекста.

У случају првог примера (112) формом на *-ей* се изражава посесивност, па се у складу са тим, наведена форма одређује као облик генитива, док у другом случају (113) форма са месним значењем представља облик локатива.

Из ширег корпуса овим примерима придружујемо и именицу *ничья* (реми), такође заменичког порекла и система флексија.

2.2.2.2 Сингулар у српском језику. У српском језику, у односу на руски, има много мање именица женског рода заменичке деклинације. Углавном су контекстуалног карактера, мотивисане заменицама и указују на појмове, а оне мотивисане основним бројем указују на лице. Систем флексија изгледа овако:

Ном.	- а	<i>ова</i>	<i>сва</i>
Ген.	- е	<i>ов-е</i>	<i>св-е</i>
Дат.	- ој	<i>ов-ој</i>	<i>св-ој</i>
Акз.	- у	<i>ову</i>	<i>сву</i>
Вок.	/	/	/
Инс.	- ом	<i>ов-ом</i>	<i>св-ом</i>
Лок.	- ој	<i>ов-ој</i>	<i>св-ој</i>

Као што смо већ истакли, овакви супстантивати су контекстуални и карактеришу вербални дискурс, па у корпусу не проналазимо ниједан пример ове појаве.

Као примере именица насталих на придевској бази, и то од облика посесивних придева, наводимо руске женске патрониме, односно имена по оцу. У руском језику ове форме припадају другом деклинационом типу (именице женског рода на *-а/-я*), док њихови српски еквиваленти припадају заменичкој деклинацији, због чега ћемо у неколико следећих примера вршити поређење од језика превода према оригиналу.

(114)

Марија ми отвори врата од ходника, и ја кришом шмугнух у спаваћу собу Татјане Павловне [...].

Марья отворила мне дверь в коридорчик, и я скользнул в спальню Татьяны Павловны [...].

Д, д III, п XII, V, стр. 321

П, ч III, г XII, V

Издвојене речи у наведеном примеру су форме женског имена по оцу, директно мотивисане присвојним придевом у чијој је основи мушко име *Павел*. Као што смо већ истакли, ове лексеме у руском језику имају именички систем флексија, те отуда и форма генитива једнине *-ы*, док у српском језику, услед заменичког система промене, исто посесивно значење изражено је формом генитива са флексијом *-е*.

Парадигматске разлике видне су и у следећем примеру: и у језику превода, и у језику оригинала патроним има облик датива, али је у српском та форма образована уз помоћ флексије *-ој*, док у руском иста форма има именичку флексију *-е*.

(115)

„Прељубазној и многуваженој супрузи нашој Софији Андрејевној шаљем најпонижнији поздрав...“

Д, д I, п I, VI, стр.19|20

Достолюбезной и почтенной супруге нашей Софье Андреевне посылаю наш нижайший поклон.

П, ч I, г I, VI

(116)

[...] да утрче у стан који ће им Марија отворити, и да чекају Катерину Николајевну.

Д, д III, п XII, IV, стр. 320

[...] вбежать в квартиру, которую отворит им Марья, и ждать Катерину Николаевну.

П, ч III, г XII, IV

Једино у претходном примеру имамо идентичне падежне форме: у оба језика женски патроним, иако се ради о различитим деклинацијама, облик акузатива гради помоћу флексије *-у*.

(117)

[...] за округлим столом, испод висеће лампе, седели уз самовар домаћини са Антонином Александровном и пили чај.

ДокЖ, т. II, г. VIII, 10, стр. 32

[...] где за круглым столом под висячею лампой сидели за самоваром и распивали чай хозяева с Антониной Александровной [...].

ДЖ, к. II, ч. VIII, 10, с 321

И у последњем примеру који наводимо, издвојени руски патроним у српском преводу, представљен формом са флексијом *-ом*, има синтаксичку функцију инструментала једнине, док руски облик има типичну именичку флексију инструментала једнине.

2.2.3 Именице средњег рода

Како су творбене базе супстантивата заменичке деклинације најчешће односне придевске заменице, средњи род оваквих заменица у функцији именице углавном означава апстрактне појмове. Употреба множинских облика код апстрактних именица је или немогућа или ограничена те ови облици нису били посведочени у истраживаној грађи. Из тог разлога смо из структуре искључили одговарајућа поглавља.

2.2.3.1 Сингулар у руском језику. Најбројнија група супстантивата заменичке деклинације јесте она у форми средњег рода. И у овом случају већина супстантивата је образована од придевских заменица и, у једном случају, редног броја. Углавном су то супстантивати који означавају апстрактне појмове, ређе конкретне предмете, па су заменичке основе у том случају биле продуктивније него код грађења именица мушког и женског рода. Изузев облика номинатива и акузативи, све остале падежне форме образоване се уз помоћ флексија мушког рода.

И.	- о	<i>всѣ</i>	<i>треть-е</i>
Р.	- ово	<i>вс-его</i>	<i>треть-его</i>
Д.	- ому	<i>вс-ему</i>	<i>треть-ему</i>
В.	- о	<i>всѣ</i>	<i>треть-е</i>
Тв.	- им	<i>вс-им</i>	<i>треть-им</i>
Пр.	- ом	<i>обо вс-ѣм</i>	<i>о треть-ем</i>

Супстантиват настао на бази редног броја је лексикализован и семантизује се као десерт. Иако његову употребу одликује висока фреквентност (*На третье был компот. Сегодня обойдѣмся без третьего.*), у истраживаној грађи нисмо пронашли адекватне примере.

Следећих неколико примера које наводимо су супстантивати заменичког порекла, а флексија *-его* упућује на форму генитива:

(118)

Было еще многое, всего не вс-
помнишь.

Било је још много тога, тешко је
сетити се *свега*.

ММ, ч. II, г. епилог, с 411

МиМ, ч. II, г. епилог, стр. 448

Српски еквивалент наведеног руског супстантивата такође је заменичког по-рекла. Српске придевске заменице имају засебне облике за три рода у оба броја, а у конкретном случају се ради о супстантивизацији форме средњег рода. Овај супстантиват, као и заменица од које је образован, и у српском припадају заме-ничкој промени, а флексија *-ega*, као и код руског парњака, упућује на генитив.

(119)

Мало у нас своєго!

Као да нам није доста *свога*!

ДЖ, к. I, ч. V, 8, с 172

ДокЖ, т. I, г. V, 8, стр. 203

Док у руском језику и присвојне заменице спадају у овај деклинациони тип, у српским граматицама се наводи на оне могу имати форме и по придевској, и по заменичкој схеми промене. Као и у случају заменице *мој*, заменица *свој* и ње-не супстантивизирани форми могу гласити *својега/свога*, *својему/својему* и тако даље [Стевановић⁵1986: 308, Станојчић, Поповић⁴1995: 92]. Ми бисмо ипак закључили да наведене заменице припадају заменичком типу промене јер у облицима номинатива и акузатива (када је једнак номинативу) немају флексије сложене придевске промене.

У следећем примеру бисмо имали исту заменицу, али је изостављена из превода:

(120)

Но, несмотря на все эти труднос-ти, он добился своєго [...].

Али, без обзира на све те тешкоће, он је ипак протурио своје гледиште [...].

АннаК, ч. III, XXIX, с 343

АК, ч. III, XXIX, стр. 413

Још један облик супстантивата *все*, и то облик датива, у фреквентној је употреби у саставу добро познате фразе:

(121)

Всему свое время.

Све у своје време.

Ж, с 77

ЂО, стр. 127

У српском језику постоји одговарајућа фразеолошка форма која такође има заменицу у функцији именице. Наведена српска заменица има заменички систем флексија, а ради се о облику номинатива средњег рода.

Примери који следе бележе употребу показне заменице *ето* у именичкој функцији. У оба случаја се ради о облику локатива, једино што се разликује јесу употребљени предлози.

(122)
– И ты можешь поклясться в этом? - заискивающе просит человек в плаще.

ММ, ч. II, г. эпилог, с 419

– Можеш ли да ми се закунеш у *то*? - моли човек у плашту.

МиМ, ч. II, г. эпилог, стр. 456

(123)
Сам я не писал им об этом.

ДЖ, к. II, ч. XV, 7, с 556

Ја им нисам писао о *томе*.

ДокЖ, т. II, г. XV, 7, стр. 273

Преводни еквиваленти ове супстантивизирани руске заменице су облици показне заменице *то* у функцији именице. Наведена заменица, као и њене супстантивизирани форме, такође имају заменички систем промене.

2.2.3.2 Сингулар у српском језику. У српском језику придевске заменице имају нешто мањи степен продуктивности у творби супстантивата, али је свакако продуктивност највећа код именица средњег рода. Систем флексија изгледа овако:

Ном.	- о	<i>ово</i>	<i>све</i>
Ген.	- ога	<i>овога</i>	<i>свега</i>
Дат.	- оме	<i>ово</i>	<i>свему</i>
Акз.	- о	<i>ово</i>	<i>све</i>
Вок.	/	/	/
Инс.	- им	<i>овим</i>	<i>свим</i>
Лок.	- ом	<i>овом(е)</i>	<i>свом</i>

Поред оних супстантивата које смо већ сретали у примерима као руске преводне еквиваленте, у грађи смо, од придевских заменица заменичке промене, пронашли потврду о супстантивизираној функцији показне заменице *онај* (види тачку 6.2).

Осим тога, из грађе бисмо издвојили и следећи пример:

(124)
[...] само он једини ради противно и брани се; дакле он један против свих и свега.

НДћ, г. III, стр. 46

[...] и только он один старается ее предотвратить, один защищается; один против *всех* и *вся*.

МнД, г. III, с 48

У примеру се могу уочити по два супстантивизирана облика исте заменице: у српском језику се ради о заменици *сав*, тачније о генитиву множине мушког рода (*свих*) и генитиву једнине средњег рода (*свега*), док у руском језику имамо форме заменице *весь* – генитив множине (*всех*) и црквенословенизам који је остао забележен у форми *вся*.

У последња два примера која наводимо форма генитива једнине супстантивата у преводу на руски је замењена синтагмом:

(125)

[...] ћути једнако како само жене умеју да ћуте кад у себи расплићу своју љубавну бригу која је за њих важнија и преча од свега у животу.

НДћ, г. XXI, стр. 343

[...] по-прежњему молчала, как это умеят только женщины, занятые про себя разбором своих сердечных дел, которые для них превыше и важней всех прочих дел на свете.

МнД, г. XXI, с 386

(126)

[...] Исакович се стрмоглав отресе свега чему се дотле надао.

С, г VII, стр 155

[...] Исакович полностью отрешился всех своих надежд.

Пере, т. I, к. I, г VII, с 147

Контекстуални српски супстантиват образован на заменичкој бази у руском језику за еквивалент има такође поименичену заменичку форму *все*, али у преводу су употребљена другачија средства. Да је превод гласио *Исакович полностью отрешился всего, на что надеялся* [превод наш, Ј.Л.] облик *всего* би се налазио у функцији именице.

2.3 Мешовита деклинација

Систем флексија неких придева у руском језику чине и они наставци карактеристични за промену именских речи. Како налазимо у *Граматици руског језика*, „Мешовита (именичко-заменичка) деклинација, по којој се мењају присвојни придеви на *-ов* и *-ев*, разликује се од заменичке деклинације само по наставцима у генитиву (и акузативу када је једнак генитиву) и дативу једнине мушког и средњег рода. У наведеним падежима [...] имају наставке по првој именичкој деклинацији“ [Маројевић 1994: 86].

Присвојни придеви са овим суфиксима, у глобалу, нису били продуктивна творбена база за супстантивате, осим у једном случају – код образовања руских презимена. Презимена на *-ов*, *-ев* и *-ин*, како се даље може прочитати у поменутој граматици, представљају основни тип руских презимена, насталих поименичењем присвојних придева. Сами придеви су образовани на именској бази – мотивске речи су им била лична имена или надимци [Маројевић 1994: 87].

Поименичена презимена са поменутиим придевским суфиксима су једина врста супстантивата која се мења по мешовитој деклинацији. Њену парадигму, у оба рода једнине чини комбинација именских и придевских флексија.

Било да се ради о флексијама из придевског или именичког парадигматског система, наставци којима се образују падежне форме мешовите деклинације морају бити наставци тврде промене, јер код ових супстантивата не постоје аналогни облици такозване меке промене.

У српском језику, где су презимена образована на базама посесивних придева у мањини у односу на презимена на *-ић*, а притом су врло често ширег словенског (бугарског, македонског, руског), а не српског порекла, реткост је да овакви супстантивати буду уврштени у деклинационе типове. Клајн, рецимо, осим *Миљанов*, о чему је већ било речи, наводи још и *Марков* и *Делчев* [Пипер, Клајн 2013: 254]. Из ширег корпуса презимена са придевским суфиксима *-ов*, *-ев* и *-ин* овим примерима придружујемо и *Адамов*, *Александров*, *Бакјарев*, *Благојев*, *Богданов*, *Вукмиров*, *Васин*, *Вулин*, *Гаврилов*, *Грујин*, *Дамјанов*, *Драгин*, *Драганов*, *Ђуричков*, *Иванов*, *Јерков*, *Лукин*, *Маринков*, *Писарев*, *Попов*, *Ристин*, *Стојков*, *Тасев*, *Ђирилов* и томе слично. Сва презимена наведеног типа индиректно су мотивисана обликом мушког имена, а презимена на *-ић*, које сада сматрамо основним типом српских презимена су, у ствари, секундарно добијена од ових облика.

Српска презимена овог типа (са суфиксом *-ов*) не треба мешати са присвојним придевом у патронимској функцији типа Марко *Миљанов* (презиме Поповић) или Лука *Милованов* (презиме Георгијевић).

За ова презимена се каже да имају деклинацију као именице, али се у инструменталу једнине мушког рода допушта и придевски наставак [Пипер, Клајн 2013: 254], иако књижевна норма (Правопис 2010) не допушта придевску флексију у инструменталу једнине у презименима на *-ов*, *-ев* и *-ин*. У истој граматици

се може прочитати и да су презимена са овим посесивним суфиксима, када означавају лице женског пола, непроменљива [Пипер, Клајн 2013: 64].

Код множинских облика наведених презимена, како српских тако и словенских, преовладавају флексије придевске деκлинације [Пипер, Клајн 2013: 65].

Иако комбинација именичких и придевских флексија у оквиру једне парадигме чини суштину руске мешовите деκлинације, а како видимо, и у српском језику парадигму наведених презимена чине облици са придевско-именичким флексијама, не можемо, међутим, рећи да ове именице припадају мешовитом типу деκлинације јер појмовни апарат српске морфологије не садржи овај појам. Увођењу овог термина најближе долазе аутори најновије граматике који, као један од деκлинационих типова уводе супстантивно-адјективни, али кажу да „такву парадигму имају словенска (али не српска) презимена са суфиксима *-ин-*, *-ов-* или *-ев-*” и закључују да облике по овој промени у српском језику имају и руски женски патроними [Пипер, Клајн 2013: 64]. Код истих аутора, међутим, у одељку о промени придева, појам мешовита промена се користи за означити промене „придева у којима су једни наставци по адјективној, а други по супстантивној парадигми.” [Пипер, Клајн 2013: 127].

Како у примарној грађи на српском језику није било забележених примера супстантивата који представљају примарну сферу интересовања у овом одељку, у наставку ћемо анализу вршити на руским оригиналима и њиховим преводним еквивалентима.

Сегмент који се бави множинским облицима оваквих супстантивата такође је посвећен анализи руских облика јер се у српском ретко, готово никада не користе форме плурала да означе породицу а такође нема презимена које као свој полазни облик имају множинску форму. Такође, у оквиру сегмента о супстантиватима женског рода анализирамо превасходно руска презимена: један од разлога је тај што у српском језику оваква презимена имају непромењен облик и када се њима означава особа женског пола, а други што у том случају ова презимена имају нулту деκлинацију.

2.3.1 Мушки род сингулара. Презимена са придевским суфиксима *-ов*, *-ев* и *-ин* у номинативу једине карактерише нулта флексија. Флексије осталих падежних облика садржане су у табели која следи.

И.	∅	<i>Платонов</i>	<i>Андреев</i>	<i>Корчагин</i>
Р.	- а	<i>Платонов-а</i>	<i>Андреев-а</i>	<i>Корчагин-а</i>
Д.	- у	<i>Платонов-у</i>	<i>Андреев-у</i>	<i>Корчагин-у</i>
В.	- а	<i>Платонов-а</i>	<i>Андреев-а</i>	<i>Корчагин-а</i>
Тв.	- ым	<i>Платонов-ым</i>	<i>Андреев-ым</i>	<i>Корчагин-ым</i>
Пр.	- е	<i>Платонов-е</i>	<i>Андреев-е</i>	<i>Корчагин-е</i>

Као што се из табеле може уочити, у систему флексија мушког рода преовладавају наставци прве именичке деклинације, са изузетком облика инструментала, у којем имамо типично придевску флексију.

С друге стране, приказана парадигма се разликује од оне коју имају њивохи мотивски придеви у форми локатива: код присвојних придева и ова форма чува придевску флексију *-ом*, док се код презимена, као што видимо, и овај падежни облик формира уз помоћ типично именичке флексије.

Такође за разлику од мотивских придева, облик акузатива поименичених презимена увек је истоветан облику генитива, с обзиром на то да презимена спадају у категорију живо.

С обзиром на то да парадигму мушког рода сингулара у највећој мери чине форме са именичким флексијама, српски еквиваленти ових супстантивата имају готово идентичне падежне облике, са изузетком инструментала и локатива.

Како су ова презимена, као што смо већ истакли, основни тип руских презимена, у истраживаној грађи је забележен приличан број примера.

(127)

Нехлюдов вспомнил о всех мучительных минутах, пережитых им по отношению этого человека [...].

В, ч. I, г. III

Нехљудов се сети свих оних мучних тренутака што их је преживео у вези с тим човеком [...].

Вас, д. I, г. III, стр. 22

(128)

Пров Афанасьевич Соколов, псаломщик, видный и нестарый мужчина [...].

ДЖ, к. I, ч. II, 7, с 48

Пров Афанасјевић *Соколов*, црквењак, наочит и још држећи мушкарац [...].

ДокЖ, т. I, г. II, 7, стр. 76

(129)

Дудоров недавно отбыл срок пе-

Дудоров је недавно издржао своје

рвой своей ссылке и из нее вернулся.

ДЖ, к. II, ч. XV, 7, с 553

(130)

– Выйдите из узкости вашей идеи, – не слушал ничего Тихомиров.

II, ч I, г III, III

(131)

Картинкин сел так же быстро, как он встал [...].

V, ч. I, г. IX

(132)

Андреев как верста стоял у подъезда и ждал Тришатова.

II, ч III, г V, III

прво прогонство и вратио се из њега.

ДокЖ, т. II, г. XV, 7, стр. 270

– Ослободите се скучености ваше идеје – Тихомиров ништа није слушао.

Д, д I, п III, III, стр. 65

Картинкин седе исто тако брзо као што је и устао [...].

Vас, д. I, г. IX, стр. 40

Андрејев стајаше код бандера код улаза и чекаше Тришатова.

Д, д III, п V, III, стр. 187

У наведеним примерима имамо поименичена руска презимена од придевских основа са суфиксима *-ов*, *-ин* и *-ев*. У свим случајевима се ради о облику номинатива, док у последњем примеру, поред овог облика, имамо још један супстантиват у генитиву. Исту форму са карактеристичном флексијом *-а* има и следећим примерима из грађе:

(133)

Слова Антипова влетали у него в одно ухо и вылетали в другое.

ДЖ, к. I, ч. II, 5, с 41

Антиповљеве речи улетале су му на једно уви а излетале на друго.

ДокЖ, т. I, г. II, 5, стр. 17

У српском језику презимена образована од присвојних придева, где поменути присвојни суфикси сада улазе у састав основе, присвојну форму образују помоћу суфикса *-љев*, што се види у горенаведеном примеру.

(134)

Брат Тиверзина был призван рядовым на войну и ранен под Ватангоу.

ДЖ, к. I, ч. II, 7, с 48

Тиверзинов брат био је позван у рат као редов и рањен код Ватанге.

ДокЖ, т. I, г. II, 7, стр. 76

Претходна два примера (133, 134) илуструју врло важну разлику у изражавању посесивности на конфронтационом плану: док је у руском основно средство за изражавање припадања синтагма са генитивном, у српском језику се овакви односи радије изражавају присвојним придевом па је отуда руска именица у генитиву на српски језик преведена посесивним придевом.

(135)

К вечеру же пятницы нашли и след Лиходеева.

ММ, ч. II, г. XXVII, с 356

А у петак пред вече ушли су у траг Лиходејева.

МиМ, ч. II, г. XVII, стр. 391

Руско презиме у српском преводу задржало је све карактеристике оригинала, али како су за конструисање превода употребљена другачија језичка средства, дошло је и до промене падежа: српски глагол захтева допуну у дативу па је и презиме у потребној падежној форми. Иначе, овај руски поименичени придев у српском језику, по угледу на прву именичку врсту, облик датива гради уз помоћ флексије -у.

Следећа два руска презимена имају флексију -у која недвосмислено говори да се ради о форми датива.

(136)

К Дергачеву я не трусил, но иди не хотел [...].

П, ч I, г III, III

Нисам се плашио да идем код Дергачова, али није ми се тамо ишло [...].

Д, д I, п III, III, стр. 61

Српски преводни еквивалент, као и у претходним случајевима, припада првој именичкој врсти и има облик генитива.

(137)

Так как Левин уже все это слышал, он поторопился сказать Метрову, что сожалеет, что не может воспользоваться его приглашением, раскланялся и поехал ко Львову.

АннаК, ч. VII, III, с 245|246

Пошто је Љевин то већ једном чуо, похита да каже Метрову да жали што се не може користити његовим позивом, поздрави се и оде Љвову.

АК, ч. VII, III, стр. 277

У наведеном примеру, поред облика на -у, имамо и форму номинатива презимена Левин које такође припада мешовитој деklinацији. У српском језику ова руска презимена имају придевско-заменички систем флексија: сингулар се деklinира по моделу именица прве именичке врсте, док множина има флексије карактеристичне за адјективну деklinацију.

(138)

[...] дала выпить Смелькову в рюмке коньяка белый порошок [...].

В, ч. I, г. X

[...] дала Смелькову да попије чашицу коњака са белим прашком [...].

Вас, д. I, г. X, стр. 44

(139)

Когда Версильову сделалось легче, она начала много спать.

П, ч III, г XIII, II

Кад се *Версильов* мало опоравио, почела је много да спава.

Д, д III, п XIII, II, стр. 331

У случају првог примера презиме је и у српском језику у форми датива, док се у другом, због разлике у стању – пасив, који је карактеристичан за руски језик се на српски готово увек преводи активом, дошло је и до промене у падежу, па у преводу имамо облик номинатива.

У следећим примерима забележена је употреба поименичених презимена у инструменталу:

(140)

Я поместился опять [...] между Зерщиковым и Афердовым [...].

П, ч II, г VIII, VI

Опет сам сео [...] између *Зерщикова* и *Афердова* [...].

Д, д II, п VIII, VI, стр. 50

(141)

[...] молодая вдова, о которой я уже говорил и которая была в жестокой вражде с Версильовым.

П, ч I, г II, II

[...] млада удовица, о којој сам већ говорио, и која је била у страшној свађи са *Версильовом*.

Д, д I, п II, II, стр. 34

Форма инструментала са суфиксом *-ым* је најкарактеристичнији облик у да тој парадигми, једина је веза са придевском парадигмом и представља највећи проблем при преводу на српски језик. Како се ова флексија јавља у склопу презимена који нису карактеристика српског језика, понекад се са основом страног порекла преузме и поменута флексија, што је неправилно, јер је њен еквивалент у српском језику облик са флексијом *-ом*.

(142)

Уносимая под руку Коровьевым, Маргарита увидела себя в тропическом лесу.

ММ, ч. II, г. XXIII, с 278

Док ју је *Коровјов* готово односио водећи је под руку, Маргарита угледа око себе тропску шуму.

МиМ, ч. II, г. XXIII, стр. 494

Иако у језику оригинала руско презиме има форму инструментала, таква пасивна конструкција је апсолутно атипична за српски језик. Због тога је у преводу пасив замењен активом, а презиме је употребљено у форми номинатива.

У следећих неколико примера презимена мешовите деклинације забележена су у форми локатива. Овај падежни облик у руском језику има именичку флексију *-e*, док у српском језику еквивалентни облици имају флексију *-у*.

(143)

Но его заинтересовало совсем другое, рассказ Дудорова о Вонифатии Орлецове [...].

ДЖ, к. II, ч. XV, 7, с 553

Њега је заинтересовало нешто савим друго, – Дудоровљева прича о Бонифацију Орлецову [...].

ДокЖ, т. II, г. XV, 7, стр. 271

(144)

Он выслушал чрезвычайно внимательно, особенно о Стебелькове.

П, ч I, г IX, II

Саслушао је изузетно пажљиво, нарочито о Стебелькову.

Д, д III, п X, I, стр. 204

(145)

Об Васине я уже довольно слышал и давно интересовался.

П, ч I, г III, III

За Васина сам већ доста чуо и одавно се за њега интересујем.

Д, д I, п III, III, стр. 264

Наравно, током преноса суштине језика оригинала на језик превода, у зависности од избора језичких средстава, преводни еквиваленти не морају сачувати падежна обележја већ, као у претходном примеру, еквивалент руске именице у локативу може бити у српском у облику генитива.

Поред наведених примерима из грађе, овом типу промене припадају и: *Попов, Королев, Некрасов, Обломов, Гончаров, Есенин, Пушкин, Калинин* и томе слично.

2.3.2 Женски род сингулара. Облици женског рода поменутих презимена имају исту творбену основу као и облици мушког рода, с тим да у номинативу једнине, уместо нулте, имају материјално изражену флексију карактеристичну за именице женског рода – флексију *-а*. Даље парадигматске карактеристике садржане су у табели:

И.	- a	<i>Платонов-а</i>	<i>Андреев-а</i>	<i>Корчагин-а</i>
Р.	- oj	<i>Платонов-ой</i>	<i>Андреев-ой</i>	<i>Корчагин-ой</i>
Д.	- oj	<i>Платонов-ой</i>	<i>Андреев-ой</i>	<i>Корчагин-ой</i>
В.	- y	<i>Платонов-у</i>	<i>Андреев-у</i>	<i>Корчагин-у</i>

Тв.	- oj	<i>Платонов-ой</i>	<i>Андреев-ой</i>	<i>Корчагин-ой</i>
Пр.	- oj	<i>Платонов-ой</i>	<i>Андреев-ой</i>	<i>Корчагин-ой</i>

Прва очигледна разлика у односу на мушки род је да у женском роду преовладава придевски систем флексија. Поред форме номинатива, именичку флексију имамо још и у облику акузатива: флексија -у је карактеристика именица женског рода које спадају у другу деклинацију. Сви остали облици, баш као и код праве придевске деклинације, образовани су уз помоћ придевске флексије -ой. Одређивање падежне припадности облика са овом флексијом врши се на основу употребе предлога и синтаксичког контекста.

(146)

Маслова была дочь незамужней дворовой женщины [...].

В, ч. I, г. II

Маслова је била кћи неудате спахијске слушкиње [...].

Вас, д. I, г. II, стр. 12

(147)

[...] Фаина Силантьевна Фетисова, костлявая женщина с бородавками в углублениях дряблых щек.

ДЖ, к. I, ч. II, 3, с 37

[...] Фаина Силантјевна *Фетисова*, кошчата жена с брадавицама у удубљењима млитавих образа.

ДокЖ, т. I, г. II, 3, стр. 64

(148)

В каждое дежурство сестра Антипова производила два обхода, утром и вечером [...].

ДЖ, к. I, ч. IV, 14, с 154

За време сваког свог дежурства сестра *Антипова* двапут је обилазила себе, ујутру и увече [...].

ДокЖ, т. I, г. IV, 14, стр. 183

(149)

Просительница, штабс-капитанша Калинина, просила о невозможном и бестолковом [...].

АннаК, ч. I, III, с 13

Молитељка, госпођа *Калињина*, жена штабног капетана друге класе, тражила је нешто немогуће и бесмислено [...].

АК, ч. I, III, стр. 42

Наведена поименичена презимена воде порекло од одговарајућих облика придева, а од истоветних презимена мушког рода разликују се флексијом -а, карактеристичном за облик номинатива. У последњем примеру српски превод чак одражава и мекоћу последњег сугласника основе руског придева.

Од осталих падежних облика једино се флексијом -у издваја форма акузатива:

(150)

Но Симон продолжал стоять и

Али Симон је и даље стојао закла-

заслонял Бочкову.

В, ч. I, г. IX

(151)

– Что-то давно Анна Павловна не была у нас, – сказала раз княгиня про Петрову.

АннаК, ч. II, XXXIII, с 228

њајући Бочкову.

Вас, д. I, г. IX, стр. 40

– Нешто нам одавно нема Ане Павловне – рече једном кнегиња за жену Петрова.

АК, ч. II, XXXIII, стр. 284

У преводу претходног примера имамо занимљиву ситуацију: презиме које овај лик носи је заиста презиме по мужу па отуда и овакав превод на српски језик, али могло се рећи и – рече једном кнегиња за *Петрову*.

Остале падежне форме, због истог облика са флексијом *-ой*, су хомонимичне и њихова припадност се одређује на основу употребе предлога и свеопштег синтаксичког контекста.

(152)

История арестантки Масловой была очень обыкновенная история.

В, ч. I, г. II

Животна историја затворенице *Маслове* била је врло обична историја.

Вас, д. I, г. III, стр. 12

(153)

В тот же вечер сыщица взяла извозчика и свезла ее в знаменитый дом Китаевой.

В, ч. I, г. II

Исте те вечери подводачица је одвезе фијакером у чувену кућу *Китајеве*.

Вас, д. I, г. II, стр. 17

(154)

Муж Тиверзиной сгорел заживо при одной железнодорожной катастрофе.

ДЖ, к. I, ч. I, 7, с 28

Муж *Тиверзине* изгорео је жив у једној железничкој несрећи.

ДокЖ, т. I, г. I, 7, стр. 55

У наведена три примера формом на *-ой* се изражава посесивност, а пошто је основно средство за изражавање посесивности у руском језику синтагма са генитивом, то нам несумњиво говори да су наведени облици генитива. У складу са тим, преводни еквиваленти имају флексију *-е*.

И следећи пример, употребљен са предлогом типичним за генитив, спада у ову групу.

(155)

Дарья Александровна проводила лето с детьми в Покровском, у сестры своей Кити Левиной.

АннаК, ч. VI, I, с 118

Дарја Александровна проводила је лето с децом у Покровском код своје сестре, Кити *Љевине*.

АК, ч. VI, I, стр. 134

Облици женских поименичених презимена у следећа два примера, иако наизглед иста, нису у служби генитива. На основу контекста и глаголске реакције (сделать предложение/продать кому?) наведена презимена представљају форму датива:

(156)

[...] Нехлюдов считал себя не вправу, если бы даже и хотел этого, сделать предложение Корчагиной.

В, ч. I, г. III

[...] Нехљудов је сматрао да није у праву да запроси кнегињицу *Корчагину*, чак када би то и хтео.

Вас, д. I, г. III, стр. 22

(157)

[...] чтобы вместе с ним продать документ Ахмаковой [...].

П, ч III, г X, I

[...] па да заједно са њим продам документ *Ахмаковој* [...].

Д, д III, п X, I, стр. 264

Одговарајуће форма ових презимена у преводу на српски језик неће увек бити у истом падежу: глагол *запросити* захтева допуну у акузативу па имамо облик на -у (*Корчагину*), док глагол *продати* у оба језика тражи допуну у дативу.

(158)

[...] вопрос, занимавший его постоянно в последнее время: следует или не следует жениться на Корчагиной [...].

В, ч. I, г. IV

[...] питање које га је у последње време стално обузимало, наметну му се опет: треба ли, или не треба да се жени *Корчагином*?

Вас, д. I, г. IV, стр. 25

Последња наведена форма на *-ой*, опет на основу контекста и глаголске реакције (жениться на ком?), представља облик локатива сингулара.

2.3.3 Плурал. Руска презимена у плуралу, баш као и сви други руски придеви и супстантивати настали на њиховој бази, не разликују родну припадност. Једном истом формом се обично изражава значење групе, а родна припадност припадника дате групе одређује на основу контекста. Код презимена насталих од присвојних суфиксалних придева на *-ов*, *-ев* и *-ин* облик множине, такође, номинује припаднике једне уже породице или фамилије. Множинске облике ових презимена, у свим падежним формама, карактеришу типично придевски наставци:

И.	- ы	<i>Платонов-ы</i>	<i>Андреев-ы</i>	<i>Корчагин-ы</i>
Р.	- ых	<i>Платонов-ых</i>	<i>Андреев-ых</i>	<i>Корчагин-ых</i>
Д.	- ым	<i>Платонов-ым</i>	<i>Андреев-ых</i>	<i>Корчагин-ым</i>
В.	- ых	<i>Платонов-ых</i>	<i>Андреев-ых</i>	<i>Корчагин-ых</i>
Тв.	- ым'и	<i>Платонов-ыми</i>	<i>Андреев-ыми</i>	<i>Корчагин-ыми</i>
Пр.	- ых	<i>Платонов-ых</i>	<i>Андреев-ых</i>	<i>Корчагин-ых</i>

Као и код мушког и женског рода, форма акузатива се једино може образовати уз помоћ флексије генитива, јер је основни критеријум у руском језику за одређивање наставка у акузативу категорија живо/неживо, а презимена свакако спадају у прву категорију.

Прва два примера која наводимо бележе употребу множинских облика презимена у номинативу. У примеру који следи множинска форма је образована помоћу флексије *-ы* у руском, односно, *-и* у српском језику:

(159)

Кологривовы не отпускали ее.

ДЖ, к. I, ч. III, 7, с 95

Кологривови је нису пустили.

ДокЖ, т. I, г. III, 7, стр. 125

(160)

Тут у нас были четыре сестры Тунцевы, на одну больше, чем у Чехова [...].

ДЖ, к. II, ч. VIII, 6, с 307

Ту су код нас биле четири сестре *Тунцеве* – једна више него код *Чехова* [...].

ДокЖ, т. II, г. VIII, 6, стр. 17

Како се ради о презименима придевског порекла, а српски језик код множинских облика придева разликује родове, та је разлика видна и на плану превода овог примера: презиме сестара је у српском језику добило граматичка обележја женског рода садржано у флексији *-е*.

У наведеном примеру, поред поменутог множинског облика презимена, постоји и поименичени придев *Чехов*, презиме у форми генитива које такође спада у мешовиту деκлинацију, али се ради о мушком роду сингулара.

(161)

Вспоминая вчерашний вечер, проведенный у Корчагиных, богатых и знаменитых людей [...].

В, ч. I, г. III

Сећајући се синоћне вечери коју је провео код *Корчагиних*, богатих и угледних људи [...].

Вас, д. I, г. III, стр. 18

(162)

Служба у Кологривовых не помешала Ларе окончить гимназию [...].

ДЖ, к. I, ч. III, 7, с 94

Служба код *Кологривових* није Лари сметала да заврши гимназију [...].

ДокЖ, т. I, г. III, 7, стр. 123

Руске форме генитива праћене су употребом предлога *у*, карактеристичног за овај падеж, а еквивалентна значења у српском језику преносе се употребом предлога *код* и форми генитива множине.

(163)

[...] освободиться надо, освободиться от всех этих фальшивых отношений с Корчагиными [...].

В, ч. I, г. XXVIII

[...] треба да се ослободим, да се ослободим свих тих лажних односа према *Корчагинима* [...].

Вас, д. I, г. XXVIII, стр. 116

Флексија *-ыми* и предлог *с* у наведеном примеру недвосмислено упућују на то да се ради о форми инструментала.

Поред презимена, по мешовитој деκлинацији мењају се и топоними чији основни облик подсећа на присвојне придеве: *Калинин*, који истовремено може бити и презиме и град, *Одинцово*, *Голицыно*, *Бородино*, *Иваново*, *Бирюлево*, *Кунцево*, *Болдино*, *Тушино* и томе слично. Исте граматичко-морфолошке карактеристике имају и називи руских аеродрома: *Шереметьево*, *Внуково*, *Домодедово*.

Разлика у парадигми презимена и топонима постоји у форми инструментала: док презимена са суфиксима *-ов*, *-ин* имају флексију *-ым*, називи насељених места исту падежну форму граде помоћу флексије *-ом* (*под Пушкином*, *Кировом*). Страна презимена са наведеним суфиксима такође имају инструментал на *-ом* (*Дарвином*, *Вирховом*, *Ельмсловом*).

Треба још напоменути да у савременом руском језику, посебно у разговорном и публицистичком дискурсу, постоји јака тенденција да наведени топоними добију нулту парадигму, док су по важећим граматичким правилима они променљиви. Једини граматички оправдани случај за нулту деκлинацију ових топонима је када су део двокомпонентног назива, типа *в селе Васильково*, *в поселке Пушкино*, *в деревне Белкино* и томе слично.

2.4 Нулта деклинација

Групу именица које припадају нултој деклинацији чине, углавном, именице страног порекла чија се парадигма састоји из хомонимичних облика, односно, сви падежни наставци оваквих речи имају исту флексију — нулту; њихов падежни облик одређује се на основу контекста.

Придеви који припадају нултој деклинацији су знатно бројнији од оних који су постали творбена основа супстантивата. С обзиром на то да у нашој примарној грађи није било забележених придева овога типа, наводимо само примере који се дају у теоријској грађи. Тако у граматици руске Академије наука, у поглављу које се бави нултом деклинацијом придева, налазимо следећу напомену: „Некоторые из перечисленных слов выступают и как сущ., например: *аллегри, апаши, банту, барокко, бордо, коми, манси, маренго* (сорт ткани), *модерн, мокко, неглиже, рококо, суахили, соло, травести, урду, хинди, цунами, эсперанто*“ [Русская грамматика (2005), том I: § 1328].

Примери из цитираног пасуса као што су, на пример, називи језика – *банту, суахили, урду, хинди, эсперанто* у српском језику су променљиве именице или су, пак, користе у саставу синтагме. Еквиваленти осталих наведених руских супстантивата у српском нису супстантивати већ, углавном, изведенице.

У поменутој граматици такође налазимо да у непроменљиве именице спадају и руска презимена која представљају окамењене форме генитива једнине, типа *Дурново, Сухово, Хитрово, Живаго, Мертваго* или, пак, генитива множине, попут *Польских, Черных, Кручёных, Островских* у чијој се основи налази односни, односно, описни придев.

Потврду за овај тип супстантивата нулте деклинације смо пронашли у истраживаној грађи, те наведеним придружујемо и следеће примере:

(164)

[...] он тут же, не пройдя и ста шагов по улице, наткнулся на шедшего во встречном направлении сводного брата Евграфа Жи-ваго.

ДЖ, к. II, ч. XV, 9, с 558

(165)

Точно она уже двадцать раз жи-

[...] он је одмах, не прошавши ни сто корака, набасао на улици на свог полубрата Јевграфа Живага, који му је долазио у сисрет.

ДокЖ, т. II, г. XV, 9, стр. 276

Као да је имала двадесет живота,

ла на свете, без счета теряла Юрия Живаго [...].

ДЖ, к. II, ч. XV, 15, с 574

безброј пута већ губила Јурија Жи-вага [...].

ДокЖ, т. II, г. XV, 15, стр. 292

На основу свеопштег семантичког контекста може се закључити да наведене непроменљиве форме презимена *Живаго* имају функцију генитива једнине. Ово је презиме у српском језику променљиво, што се и види у наведеним еквивалентима – у оба случаја форме имају флексију *-а* која се везује за генитив сингулара.

У следећем примеру у руском језику окамењена форма се налази у улози датива једнине, док у српском преводу поново имамо облик генитива.

(166)

– Пришлите, голубчик, каквог-нибудь *провожатого* товарищу Живаго.

ДЖ, к. I, ч. VII, 31, с 295

Пошаљите, драги мој, неког пратиоца за друга Живага [...].

ДокЖ, т. I, г. VII, 31, стр. 330

Поред издвојеног супстантивата из категорије властитих имена, у наведеном примеру имамо још један супстантивизирани облик – *провожатый*, настао поименичењем истоветне придевске форме, а сам придев је добијен адјективизацијом партиципског облика у чијој се основи налази глагол *провожать*. Иначе, овај облик се више не употребљава као партицип пасива прошли наведеног глагола, односно, у савременом руском језику овај глагол не образује поменуту партиципску форму па се овај супстантиват може сматрати у потпуности лексикализованим.

Синтагма *с генерал-майором Живаго* из следећег примера недвосмислено упућује на функцију инструментала овог непроменљивог супстантивата док се у српском преводу на ову функцију упућује и материјално – обликом са флексијом *-ом*.

(167)

Только что она рассказала о своей встрече с генерал-майором Живаго.

ДЖ, к. II, ч. XVI, 3, с 585

Она тек што је испричала о свом сусрету са генерал-мајором Живаго-ом.

ДокЖ, т. II, г. XVI, 3, стр. 304

Још једно непроменљиво супстантивизирано презиме, у различитим синтаксичким функцијама, проналазимо у истом књижевном делу:

(168)

Громеко были образованные люди, хлебосолы и большие знатоки и любители музыки.

ДЖ, к. I, ч. II, 20, с 71

Громекови су били љубазни, го-стољубиви људи, велики познаваоци и љубитељи музике.

ДокЖ, т. I, г. II, 7, стр. 100

У наведеном примеру непроменљивим обликом се изражава назив читаве породице, а у том значењу се, код променљивих именица, употребљава номинатив множине, што се одражава у српском преводу. И ово је презиме у српском језику променљиво и има флексију поменуте падежне форме.

У случају следећег примера непроменљивом формом се изражава посесивно (генитивно) значење, те и у српском језику преводни еквивалент има форму генитива плурала.

(169)

В доме Громеко шли спешные сборы в дорогу.

ДЖ, к. I, ч. VII, 1, с 245

У дому *Громекових* ужурбано су се припремали на пут.

ДокЖ, т. I, г. VII, 1, стр. 278

(170)

Она озабоченно похаживала по трем комнатам, числившимся теперь в доме за семьей Громеко [...].

ДЖ, к. I, ч. VII, 4, с 248

Она је брижно ходала кроз три собе које су сада припадале *Громековима* [...].

ДокЖ, т. I, г. VII, 4, стр. 281

У последњем наведеном примеру непроменљива форма супстантивата има функцију инструментала (што се може закључити на основу именице *семья* са којом се налази у синтагматској вези), док њој у српском преводу одговара форма са материјално израженим особинама датива плурала – флексија *-има*.

Нултом деklinацији припадају и називи руских насељених места у случају да су названи личним именом познате личности. Такви су, рецимо, *Репино*, *Лермонтово*, *Пушкино* (*работа в Репино*, *погода в Пушкино*) и томе слично.

У српском језику, за разлику од руског, именице чија се парадигма описује као нулта нису широко заступљене. Од малобројних супстантивата нулте деklinације у српском језику издвајамо презимена са суфиксима присвојних придева (*-ов*, *-ев*, *-ин*) и то саму у случају када означавају особу женског пола, јер су аналогни облици мушких лица променљиви, као и супстантиват *мини* (*сукња*) чији

се падежни облици заиста међусобно не разликују, али се напоредо са њом, па чак и више од ове именице, користи променљива изведеница *минић*.

3.

СИНТАГМАТСКЕ ОСОБЕНОСТИ ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКИХ ГРУПА СУПСТАНТИВАТА

Синтагма (од старогрчког σύνταγμα, дословно поредак) је вишезначни термин који врло често бива изједначен са терминима *класификација* и *систематизација*. Због своје вишезначности подложен је различитим тумачењима на различитим лингвистичким нивоима, али оно што је константа у свим тумачењима тиче се успостављања реда и везе међу језичким средствима.

Најучесталије тумачење синтагме је да је то група речи коју су повезане на семантичко-граматичко-фонетском плану. Као таква, синтагма се сматра основном јединицом проучавања у синтагматици. Синтагму могу чинити најмање две речи, а понекад се састоји и од читаве фразе. У руском језику за означавање ове појаве, поред појма *синтагма*, постоји и *словосочетание* који нису увек апсолутни синоними.

Међутим, синтагма се може тумачити и као могућност уређивања и обједињавања предмета, појава и процеса који нас окружују у групе. Сваки члан одређене групе мора се одликовати особином заједничком за све чиниоце дате групе. Водећи се овим принципом, у овом поглављу ћемо руске и српске супстантивате, на основу семантичких вредности, објединити у одговарајуће лексичко-семантичке групе (ЛСГ).

Као што смо у претходним поглављима видели, супстантивати настали на бази придевских речи се, према значењу, могу поделити на више група. Не постоји, међутим, јединствен став ни по питању семантичких група супстантивата. Земска издваја следеће групе: група са значењем лица, затим просторије, супс-

танце, храна и лекови, јединице класификације биљног и животињског света и супстантивати са значењем новчаних јединица.

У *Граматици савременог руског језика*, поред оних које наводи Земска, срећемо још и групу са значењем „официјална документа“, врсте одеће и групу коју чине називи насељених места²⁵.

Ми нашу поделу заснивамо на овим двема поделама и додајемо још неке групе супстантивата за које смо нашли потврду у истраженој грађи.

Како у српском језику супстантивати досад нису били предмет засебних истраживања, није извршена ни њихова класификација, па смо српске супстантивате смештали у, по смислу и лексичко-семантичким обележјима, одговарајуће групе руских супстантивата. Неке ЛСГ супстантивата нису заступљене у српском језику, а јединствена група српских супстантивата која у руском језику нема представнике је ЛСГ „називи држава“.

Неке ЛСГ, попут оних са значењем „лице“ и „просторије“, бројније су од других па смо, с обзиром на нијансе у значењу супстантивата који чине тако велике групе, извршили поделу на мање и компактније подгрупе. У оквиру групе супстантивата који означавају лице разликујемо следеће подгрупе: лице са физичким или психичким карактеристикама, лице именовано према професији, према узрасту, затим месту боравка и у односу на неко друго лице. Другу поменуту групу супстантивата, групу назива просторија, делимо у зависности од тога да ли их карактерише неки предмет, лице којем је намењена или, пак, према томе шта се у њима производи или складишти.

Поред ове две велике групе нашу класификацију чине и групе супстантивата које означавају новчане јединице, врсте хране и пића, лекови, временских периода, затим лингвистичке и медицинске термине, називе митских бића, супстантивате из образовног система и спортске терминологије и међу последњима, најсавременијим групама супстантивата, наводимо оне који означавају врсте радова и средстава комуникације.

---

²⁵ Ни у руском језику ова тема није обрађена у довољној мери. Од новијих радова који за предмет имају ЛСГ супстантивата у руском језику пронашли смо само један магистарски рад под насловом *Супстантивати в руском языке (стилистический и семантический аспекты)*, аутор Фысина Уљјана Николаевна. Наведени рад обрађује тему само са ова два аспекта (иако постоје одређена поклапања, у нашем раду су наведени аспекти шире обрађени) и не представља конфронтативно истраживање већ се оријентише само на руски језик. Рад није публикован али се текст рада може пронаћи на следећем линку: <http://library.cie.ru/file.php/2f123ddd728ea5c776c513d1a7445892.pdf?load=true>.

3.1 Лексичко-семантичка група са значењем „лице“

Лексичко-семантичку групу „лице“, с обзиром на то да се могу односити на лица како мушког, тако и женског пола, чине именице мушког и женског рода. Творбена база супстантивата ове групе углавном су придеви, али могу настати и од других придевских речи – партиципа и придевских заменица, као и бројева. Њихова семантика умногоме зависи од њихове мотивске основе. Рецимо, ако је супстантиват настао од придева и означава лице, може се семантизовати као „лице које поседује особину садржану у основи придева“. Размотримо кроз неке примере.

Погледајмо најпре примере мотивисане формом придева у мушком роду. Ови супстантивати се могу користити у једнини, да означе јединку, или, пак, у множинским формама, да означе колектив.

(1)

Я тогда его засыпал вопросами, я бросался на него, как голодный на хлеб.

П, ч II, г I, IV

Обасипао сам га тада питањима, наваљивао сам на њега као *гладан* на хлеб.

Д, д II, п I, IV, стр. 260

Наведени пар супстантивата одликује релативно висока фреквентност па је у истраживаној грађи било више забележених примера са наведеним супстантиватима (види тачку 2.1.1.4 (35) или 5.3 (51) где је наведени супстантиват структурни елемент фразеолошке форме).

(2)

И мне жаль! — подтвердил неизвестный, сверкая глазом, и продолжал [...].

ММ, ч. I, г. I, с 16

— Штета, штета, него шта! — потврди незнанац севнувши оком и настави [...].

МиМ, ч. I, г. I, стр. 15

(3)

Там было произведено опечатание рукописей и вещей покойного.

ММ, ч. I, г. IX, с 102

Тамо је извршено печатење рукописа и покојникових ствари.

МиМ, ч. I, г. IX, стр. 116

У горенаведеним примерима имамо истоветну ситуацију – у примерима на руском језику супстантивати су настали од придева мушкога рода, у првом случају (2) се ради још и о одричној форми, док у примерима на српском језику имамо употребу именица насталих од придева и именичких суфикса *-ац* и *-ник*, што је и ближе духу српскога језика. У примеру (3) се јасно види и разлика у из-

ражавању посесивности на руско-српском плану: док је у руском језику уобичајено коришћење конструкције са генитивом, у српском језику се користе присвојни придеви.

У следећим примерима супстантивати су употребљени у облицима плурала: као што се из примера да закључити, у руском је фреквентнија употреба именица насталих на бази придева, док је у српском чешћа употреба деривата:

(4)

Отовсюду доходили слухи, что рабочие берут перевес.

ДЖ, к. I, ч. VI, 7, с 224

Одасвуд су допирали гласови да радници задобијају превагу.

ДокЖ, т. I, г. VI, 7, стр. 257

Руски супстантиват који налазимо у наведеном примеру веома је фреквентан. Његов српски еквивалент углавном је наведени дериват, мада је његовом семантичком пољу близак и српски супстантиват *запослени* – ради се о хомонимичном облику који може означавати и лице мушког пола, али и колектив. Овај облик, као и форма *запослена* за женски род, свакако припадају наведеној групи.

И у примеру који следи издвојеном руском супстантивату којим се помињу лице у српском језику одговара изведена именица *радозналац*:

(5)

Замыкалась процессия солдатской цепью, а за нею уже шло около двух тысяч любопытных [...].

ММ, ч. I, г. XVI, с 183

На зачељу процесије налазио се одред војника, а за њим се кретало око две хиљаде радозналаца [...].

МиМ, ч. I, г. XVI, стр. 216

(6)

Все, что происходит сейчас кругом, делается во имя человека, в защиту слабых, на благо женщин и детей.

ДЖ, к. I, ч. II, 19, с 69

Све што се данас догађа око нас, ради се у име човека, за заштиту *слабих*, за добро жена и деце.

ДокЖ, т. I, г. II, 19, стр. 98

Семантика придева *слаб(и)*, који је послужио као мотивска основа за настањак супстантивата у оба језика садржана је и у самим супстантиватима.

(7)

У вас много знакомств среди богатых.

ДЖ, к. I, ч. III, 5, с 92

Ви имате много богатих познаника.

ДокЖ, т. I, г. III, 5, стр. 121

У наведеном примеру на руском језику поново имамо супстантиват на бази описног придева, док је у примеру на српском језику употребљена придевско-

-именичка синтагма јер не постоји одговарајући еквивалент–супстантиват; за српски језик је карактеристичнија употреба деривата са суфиксом *-аш*.

Супстантивати женског рода, мотивисани придевима, углавном означавају називе просторија те су у овој групи заступљени мањим бројем примера. У примарној грађи биле су посведочене три супстантивизираних форме у женском роду, које наводимо у следећим примерима:

(8)

Софья Андреевна одна бы ее победила, и несчастливая осталась бы в живых.

П, ч I, г X, I

Софија Андрејевна би је сама умирила, и несрећница би остала у животу.

Д, д I, п X, I, стр. 223

У руском језику имамо супстантиват у форми женског рода, настао од одговарајућег придева такође женског рода, док је у преводу на српски еквивалент именица са суфиксом *-ница*.

(9)

Оставь портрет, мой друг, это бедная сумасшедшая и ничего больше.

П, ч III, г VII, I

Остави портрет, драги мој, она је сирота, само једна умоболница и ништа више.

Д, д III, п VI, I, стр. 213

Супстантиват у руском примеру резултат је елиптичне супстантивизације: овај се облик још увек може користити и у функцији придева. У овом примеру, међутим, део је придевско-именичке синтагме, чија је именичка компонента. У преводу на српски језик овом супстантивату одговара дериват *умоболница*.

Још једна супстантивизирана форма женског рода забележена је у следећем примеру. Супстантиват је настао на бази придева мотивисаног именицом *каторга*:

(10)

Я каторжная, а ты князь, и нечего тебе тут быть, – вскрикнула она [...].

В, ч I, г XLVIII

Ја сам робијашница, а ти си кнез и шта ћеш ти овде?! – [...].

Вас, д, I, г XLVIII, стр. 187

Овај супстантиват је на српски језик преведен именицом, дериватом мотивисаним именицом *робија*, која је уједно и семантички еквивалент руске именице *каторга*.

С друге стране, када се ради о оригиналу на српском језику и његовом преводу на руски, ако је судити на основу примера прикупљених из грађе, али при-

том никако не треба изгубити из вида семантичко поље и сферу употребе следећих лексема, чини се да је ситуација другачија и да српски супстантивати за еквиваленте у руском језику имају углавном супстантивате.

(11)

Учите, правовјерни, од пејгамбера нашег Мухамеда, који је четири жене имао.

РК, стр. 114

Учитесь, *правоверные*, на примере пророка нашего Мухаммеда, который имел четырёх жён.

Русск, с 149

(12)

Као да је нама, православним, суђено да будемо понижавани, да нас вечно млате и да ми вечно трпимо.

РК, стр. 120

Словно нам, *православным*, суждено быть вечно гонимыми, вечно терпеть унижения.

Русск, с 155

Али нису сви супстантивати који означавају лице настали од придева. Велики број именица ове семантике настао је поименичењем партиципа. У зависности од тога који је партицип послужио као мотивска основа имамо и различите нијансе у значењу. Размотримо.

Ако је супстантиват са значењем „лице“ настао од партиципа актива садашњег, онда се ради о лицу које врши учесталу радњу или радњу која се дешава у садашњости: *управляющий, заведующий, командующий, трудящийся, учащийся, служащий, отстающий, ведущий, разводящий, замыкающий*. Наведеним примерима придружимо ниженаведене, забележене у грађи.

(13)

[...] Иван все зачеркнул и решил начать сразу с чего-то очень сильного, чтобы немедленно привлечь внимание читающего [...].

ММ, ч. I, г. XI, с 123

[...] Иван све прецрта и одлучи да почне од нечег веома јаког, како би на тај начин одмах привукао пажњу онога који то буде читао [...].

МиМ, ч. I, г. XI, стр. 143

(14)

А жарко между тем несколько не было в комнате, и даже наоборот, входящего охватывала какая-то погребная сырость.

ММ, ч. I, г. XVIII, с 218

А у соби уза све то уопште није било вруће, чак би се пре рекло супротно; човека који је ушао споља као да је запахнуо задах гробнице.

МиМ, ч. I, г. XVIII, стр. 256

(15)

Я но знаю, отчего это происходит: я хочу только сказать, что смеющийся, как и спящий, боль-

Не знам зашто је то тако: хоћу само да кажем да човек који се смеје, исто као и човек који спава, углав-

шею частью ничего не знает про
свое лицо.

П, ч III, г I, II

ном ништа не зна о свом лицу.

Д, д III, п I, II, стр. 81

Наведени руски супстантивати овог типа образовања нису карактеристични за српски језички систем и немају одговарајуће еквиваленте ни у супстантиватима, ни у дериватима, па се преводје опсно, синтагмом која се може семантизовати као 'онај који врши радњу'.

У претходним примерима супстантивати *читающий*, *входящий* и *спящий* употребљени су у једнини. У примерима који следе супстантивати који означавају лице се налазе у множинским облицима и означавају хомогену групу.

(16)

И он продолжал водить ее под длиною вуалью в отдельные кабинеты этого ужасного ресторана, где лакеи и закусывающие провожали ее взглядами и как бы раздевали.

ДЖ, к. I, ч. II, 16, с 65

А он је настављао да је води под дубоком копреном у засебне ложе оног ужасног ресторана где су је лакеји и гости пратили погледима као да је свлаче.

ДокЖ, т. I, г. II, 16, стр. 94

И супстантиват *закусывающие* могао је, као у случају претходних примера, на српски језик бити преведен синтагмом *они који једу*, али је ипак преведен именицом *гости*. И док наведена именица не покрива сва семантичка поља руског супстантивата, дослован превод не би био у духу српског језика.

(17)

Развивая свой удар, группа наступающих все глубже врезалась в его расположение.

ДЖ, к. I, ч. IV, 9, с 136

Развијајући напад, наступајућа група се све дубље усецала у противничку територију.

ДокЖ, т. I, г. IV, 9, стр. 167

(18)

В это время атакующие подошли на сближение с неприятелем.

ДЖ, к. I, ч. IV, 9, с 137

У тренутку када је јуришни одред стигао до непријатеља, паљба пре-стаде.

ДокЖ, т. I, г. IV, 9, стр. 168

Претходна два примера ексцерпирана су из романа у којем се говори о ратним дешавањима, што и представља примарну сферу употребе издвојених супстантивата. Како у српском језику супстантивати партиципског порекла нису тако чести, преводни еквиваленти ових руских супстантивата су синтагматске везе *наступајућа група* и *јуришни одред*.

(19)

Ветер ташил их в одну сторону, а копыта, колеса и ноги встречных едуших и идуших - в другую.

ДЖ, к. I, ч. VI, 1, с 197

(20)

Поток уезжающих сдерживали мостки с перилами, протянутые через залы [...].

ДЖ, к. I, ч. VII, 2, с 246

Ветар их је витлао на једну страну, а копита, точкови и ноге пролазника — на другу.

ДокЖ, т. I, г. VI, 1, стр. 229

Бујица путника притисла је мостиће са оградом, пружене кроз чекаонице [...].

ДокЖ, т. I, г. VII, 2, стр. 279

Семантика издвојеног руског супстантиват није успешно пренета именицом *путник*: у основи овог супстантивата партиципског порекла налази се глагол *уезжать* код кога префикс у- има творбено значење удаљавања на неодређено време. Његов српски семантички еквивалент је глагол *одлазити* па је и превод морао бити ближи изворном значењу (*бујица оних који су одлазили*).

(21)

— О нет! — воскликнула Маргарита, поражая проходящих.

ММ, ч. II, г. XIX, с 243

— О не! — узвикну Маргарита, запрепастивши при том пролазнике.

МиМ, ч. II, г. XIX, стр. 288

(22)

Англичанин не смутился и просил передать им, что то, что кажется невозможным, делается возможным и легким для верующих.

В, ч. III, г. XXVI

Енглеz се не збуни и замоли да им се каже да оно што изгледа немогуће постаје могуће и лако онима који верују.

Вас, д. III, г. XXVI, стр. 485

Заједничко за све наведене примере јесте да су сви настали од форми партиципа актива садашњег, из сваког примера појединачно се може закључити да се радња дешава у моменту док је неко посматра или доживљава, и у свим примерима руски супстантиват се на српски језик преводи синтагмом или дериватом од мотивског придева, пошто у српском језику не постоје одговарајући еквиваленти.

Изузетак од правила представља само следећи пример, у коме руски супстантиват за преводни еквивалент има контекстуално поименичени придев:

(23)

Среди присутствующих Маргарита сразу узнала Азazelло, теперь уже одетого во фрак и стоя-

Маргарита је међу *присутнима* одмах познала Азazelла, који је сада већ био у фраку и стајао крај узглав-

щего у спинки кровати.

ља постеле.

ММ, ч. II, г. XXII, с 269

МиМ, ч. II, г. XXII, стр. 318

Ако је творбена база за настанак супстантивата био партицип актива прошли, онда се лице именије према некој радњи која се десила у прошлости: *пострадавший, покушавшийся, бежавший*. Из примера који следе више је него очигледно да се ради о радњи коју је „лице“ извршило у прошлости:

(24)

Войска петербургског гарнизона перешли на сторону восставших.

ДЖ, к. I, ч. IV, 14, с 156

Војници петроградског гарнизона прешли на страну устаника.

ДокЖ, т. I, г. IV, 14, стр. 186

(25)

Увидев вошедшего, Рюхин побледнел [...]

ММ, ч. I, г. VI, с72

Када угледа човека који је ушао, Рјухин пребледе [...].

МиМ, ч. I, г. VI, стр. 81

Преводни еквивалент поимениченог облика *восставшие* у српском језику гласи *устаници*, док је семантика друге поименичене партиципске форме са суфиксом *-виш-* на српски језик пренета описно.

У случају када је творбена основа био партицип пасива садашњи, лице се именује према радњи којој је изложено у садашњости: *подозреваемый, преследуемый, эксплуатируемый*. У ову групу спада и супстантиват *обвиняемый* из руског примера, али је и у преводу на српски употребљена реч која се у српском језику такође сматра супстантиватом.

(26)

— Приведите обвиняемого.

ММ, ч. I, г. II, с 23

— Доведите *оптуженог*.

МиМ, ч. I, г. II, стр. 23

Лексичко-семантичко-творбени еквиваленти супстантивата из овог пара један су од малобројних примера који су забележени у истраживаној грађи.

Ако је, пак, творбена основа био партицип пасива прошли, онда је „лице“ претрпело неку радњу у прошлости: *осужденный, арестованный, убитый*. Погледајмо на примерима из грађе: у прва три примера супстантивати су употребљени у сингулару, док се у последња два ради о облицима плурала:

(27)

Чем хочешь ты, чтобы я поклял-

— Чиме хоћеш да ти се закунем?

ся? – спросил, очень оживившись, развязанный.

ММ, ч. I, г. II, с 30

(28)

Тогда Иешуа поднял голову, и мухи с гуденьем снялись, и открылось лицо повешенного, распухшее от укусов [...].

ММ, ч. I, г. XVI, с 193

(29)

Машина заехала за Желдыбиним и, первым долгом, вместе со следствием, отвезла его [...] на квартиру убитого [...].

ММ, ч. I, г. V, с 65

— упита, живнувши, *одвезани*.

МиМ, ч. I, г. II, стр. 31

Тада Јешуа подиже главу и муве почеше зујећи да се дижу, а појави се лице *разапетог*, надувено од уједа [...].

МиМ, ч. I, г. XVI, стр. 226

Кола су свратила по Желбидина и одмах су га, заједно са иследницима, одвезли [...] у стан *настрадалог* [...].

МиМ, ч. I, г. V, стр. 72

Супстантивати из претходних примера могли су на српски језик бити и другачије преведени: руском супстантивату *повешенный* би у српском језику одговарао контекстуални супстантиват *обешени*, док би се *убитый* могао превести такође контекстуалним супстантиватом – *убијени*.

(30)

Блаженны поруганные, блаженны оплетенные.

ДЖ, к. I, ч. II, 19, с 70

Блажени *исмејани*, блажени *испљувани*.

ДокЖ, т. I, г. II, 19, стр. 99

(31)

[...] я прошу вас немедленно и без всякого шума убрать с лица земли тела всех трех казненных и похоронить их в тайне и в тишине [...].

ММ, ч. II, г. XXV, с 324

[...] — молим вас да одмах, без много буке, уклоните са земље лешеве тројице *погубљених* и сачувајте их у највећој тајности и тишини [...].

МиМ, ч. II, г. XXV, стр. 383

Горенаведени примери сведоче о већем степену еквивалентности супстантивата насталих од облика партиципа пасива прошлог на творбеном и семантичком плану конфронтативне руско-српске анализе, док следећа два примера сведоче о заступљенијем типу односа где руском супстантивату у структури српског језика еквивалентну форму на семантичком плану представља дериват или синтагма.

(32)

Простучали тяжелые сапоги Марка по мозаике, связанный пошел

Маркове чизме тешко затрупкаше по мозаику, човек везаних руку оде

за ним бесшумно [...].

ММ, ч. I, г. II, с 24

(33)

За повозкой осужденных двигались другие [...].

ММ, ч. I, г. XVI, с 183

за њим нечујно [...].

МиМ, ч. I, г. II, стр. 24

Иза таљига са осуђеницима кретало се још неколико кола [...].

МиМ, ч. I, г. XVI, стр. 215|216

У наведеном примеру, поред издвојеног, имамо још један контекстуални супстантиват који не спада у наведену ЛСГ. Наиме, ради се о супстантивизираној функцији придева *другой*, то јест његове множинске форме, а на основу контекста и српског превода може се закључити да је елидирана именица *повозка*.

У следећим примерима, као и у горенаведеном, супстантивати се налазе у форми плурала и означавају колектив; мотивисани су придевима (*мртви*, *живи*), формом компаратива (*старији*), односно заменицом (*остали*).

(34)

[...] али нису показивали нимало воље да мешају живот са причама и да рачунају на помоћ мртвих тамо где нико од живих не може да помогне.

НДћ, г. IX, стр. 142

[...] однако у них сейчас не было ни малейшего желания смешивать действительность со сказками и рассчитывать на помощь *мертвых* там, где и *живые* бессильны.

МнД, г. IX, с 156

(35)

Деца су претрчавала а старији ишли полагаано [...].

НДћ, г. IV, стр. 75

Дети проносились бегом, *взрослые* шли неторопливо [...].

МнД, г. IV, с 81

(36)

Сви се остали у истом тренутку ћутке разиђоше.

НДћ, г. XVII, стр. 273

Остальные в молчании тотчас же разошлись.

МнД, г. XVII, с 305

Ова група је изузетно продуктивна и наш примарни корпус бележи велики број примера са супстантиватима овог типа. Номинацију лица, с обзиром на то да је примарна сфера употребе оваквих супстантивата усмена комуникација, карактерише велика слобода образовања. У зависности од нијанси у значењу, о чему смо писали у уводу овог поглавља, ЛСГ супстантивата са значењем „лице“ поделили смо на неколико подгрупа.

3.1.1 Лексичко-семантичка група са значењем „лице са физичким или психичким карактеристикама“

Група супстантивата са значењем „лице“ може се даље делити на више подгрупа, у зависности од тога колико је значење конкретизовано. Једна од подгрупа категорије „лице“ је и ЛС група „лице са физичким или психичким карактеристикама“. Ову групу супстантивата карактерише висок степен субјективне процене говорника као и то да именовано лице има неки психички или физички недостатак: *беззубый, босой, босоногий, волосатый, вишивый, глазатый, глухой, желтолицый, краснокожий, косоглазый, лысый, немой, нервнобольной, полный, пьяный, психический, прокаженный, покойный, русский, рыжий, слабонервный, сытый, слепой, седой, тифозный, толстый, тонкий, трезвый, хромоногий, холерный, чекнутый*. Размотримо на примерима.

(37)

Те считали наиболее вопиющей нелепостью в рассказах о Зыбушине говорящего глухонемого, и особенно часто сводили на него речь в своих разоблачениях.

ДЖ, к. I, ч. V, 4, с 162

Они су од свих гласина о Зибушину највећом глупошћу смарале причу о глувонемом који говори, а често су га помињали у својим раскринкавањима.

ДокЖ, т. I, г. V, 4, стр. 192

Наведени пример је једини из грађе који сведочи о еквивалентности супстантивата овога типа. Остали примери из овога поглавља сведоче о заступљенијој пракси преношења руских супстантивата на српски језик именицама изведеним од мотивског придева или синтаagmaма са мотивским придевом.

(38)

[...] что все происходящее совершается не только на земле, в которую закапывают мертвых, а еще в чем-то другом [...].

ДЖ, к. I, ч. I, 7, с 26

[...] због тога што се све не збива само на земљи, у коју закопавају мртваце, већ и негде другде [...].

ДокЖ, т. I, г. I, 7, стр. 53

(39)

[...] вам не приходилось, гражданин, бывать когда-нибудь в лечебнице для душевнобольных?

ММ, ч. I, г. I, с 12

– Да нисте ви, грађанине, којом приликом боравили некада у душевној болници?

МиМ, ч. I, г. I, стр. 19

Ни у случају дословног превода руског питања (*Нисте ли Ви, грађанине, некада боравили у институцији за ментално оболеле?*) не бисмо имали еквивален-

тну форму руском супстантивату, као што је нема ни у наведеном преводу: руски супстантиват замењен је синтагмом *душевна болница*.

И у следећих неколико примера руским супстантиватима у српском преводу одговарају изведенице:

(40)

Разве я похож на слабоумного?

ММ, ч. I, г. II, с 29

Зар ти личим на малоумника?

МиМ, ч. I, г. II, стр. 31

(41)

Тут безумный расхохотался так, что из липы над головами сидящих выпорхнул воробей.

ММ, ч. I, г. III, с 48

У том часу лудак стаде да се смеје тако, да са липе над њиховим главама прхну врабац.

МиМ, ч. I, г. III, стр. 54

(42)

Откуда же сумасшедший знает о существовании Киевского дяди?

ММ, ч. I, г. III, с 49

Откуда лудак уопште зна да постоји теча у Кијеву?

МиМ, ч. I, г. III, стр. 55

Супстантиват *сумасшедший* мотивисан је придевом истог облика; придев *сумасшедший* је настао лексичко-синтаксичком творбом од синтагме *сошедший с ума*. Облик се користи и у функцији придева, и у функцији именице. Као именица има форму и женског рода – *сумасшедшая*. У српском језику налазимо придев *сумасишавши*, потпуни творбено-семантички еквивалент руском придеву. Исти се облик у српском језику јавља супстантивизирано, као именица.

(43)

В небе то и дело вспыхивали нити, небо лопалось, комнату больного заливало трепетным пугающим светом.

ММ, ч. I, г. XI, с 122

На небу су се сваки час палиле огњене нити, небо се распрскавало, болесникову собу обасјавала је треперава застрашујућа светлост.

МиМ, ч. I, г. IX, стр. 142

Претходним примером илуструје се и разлика на плану изражавања посесивности између руског и српског језика: док се у руском у ове сврхе најчешће користи синтагма са посесивним генитивом (*комната больного*) у чији састав улази супстантиват *больной*), у српском језику је сасвим уобичајена синтагма са формом посесивног придева (*болесникова соба*).

Као што се из наведених примера може закључити, творбена база ЛСГ супстантивата којима се номинује лице са неким недостатком су углавном придеви;

бројеви и заменице готово никада, а једини пример супстантивата ове групе мотивисан партиципом који смо пронашли у грађи је *беременная*.

- (44)
– Эх, не греши, – закричала беременная.
В, ч. II, г. VI
- Еј, немој грех на душу, – повиче *трудна*.
Вас, д. II, г. VI, стр. 246

Иако и у српском преводу имамо супстантиват, много фреквентнији у српском језику у наведеном значењу је дериват *трудница*.

3.1.2 Лексичко-семантичка група са значењем „лице именовано према професији“

Подгрупа супстантивата којима се именује лице према професији углавном је настала на бази придева и партиципа актива садашњег. Већи број примера пронађених у грађи је архаичног карактера (*дворецкий, ловчий, зодчий, кормчий, хорунжий, стряпчий*), док се неки још увек употребљавају за именовање лица према професији: *управляющий, вагонновожатый, военный, заведующий, служивый, рулевой, звеньевой, пожарный*.

Овој групи примера придружимо оне забележене у грађи. Размотримо, најпре, супстантивате архаичног карактера који више нису у активној употреби јер су и одговарајућа занимања постала непопуларна или су сасвим ишчезла. Такви су супстантивати *земский, уездный, воинский, дворовый, городской, часовой, частный, городничий, кварталный, номерной, коридорный, половой, заведывающий, становой, гласный, вестовой* и *околоточный* из примера који следе:

- (45)
— В Паньковской волости купца зарезали, у земского сожгли конный завод.
ДЖ, к. I, ч. I, 4, с 19
- У Пањковској области заклали трговца, среском начелнику запалили коњушницу.
ДокЖ, т. I, г. I, 4, стр. 45

- (46)
Уездный, подперев рукой голову, по-печорински полулежал возле письменного стола [...].
ДЖ, к. I, ч. V, 5, с 163
- Подупревши руком главу, *срески* се полулежећи опружио у печоринској пози поред писаћег стола [...].
ДокЖ, т. I, г. V, 5, стр. 194

Наведена два примера имају исти преводни еквивалент за два различита руска супстантивата, с тим да је у другом примеру именица *начелник* елидирана, те се у том случају *срески* и у српском језику сматра супстантиватом. У примеру који следи можемо приметити да се и трећи руски супстантиват на српски језик преводи истим средством – контекстуалним супстантиватом *срески*.

(47)

В том же духе, как он говорил у воинского, он напоминал о жестоком и могущественном враге и пробившем для родины час испытаний.

ДЖ, к. I, ч. V, 7, с 169

У истом духу у којем је говорио у канцеларији *среског*, подсећао их је сад на постојање свирепог и снажног непријатеља и да је куцнуо час искушења за отаџбину.

ДокЖ, т. I, г. V, 7, стр. 200

(48)

Фамилия моя Долгорукий, а юридический отец мой – Макар Иванов Долгорукий, бывший дворовой господ Версиловых.

П, ч I, г I, III

Презивам се Долгоруки, а мој законити отац је Макар Иванов Долгоруки, бивши слуга госпoде Версилових.

Д, д I, п I, III, стр. 8

(49)

Городовой! – крикнул Версилов.

П, ч II, г V, I

Стражару! – викну Версилов.

Д, д II, п V, I, стр. 333

(50)

Проходя мимо гауптвахты на Сенной, мне ужасно захотелось подойти к часовому и поцеловаться с ним.

П, ч III, г VI, II

Када сам пролазио поред војног затвора на Сенном тргу, страшно пожелех да приђем стражару и да га пољубим.

Д, д III, п VI, II, стр. 199

И у следећа два примера руски супстантивати су на српски језик преведени на исти начин – синтагмом *начелник полиције*. У случају првог руског супстантивата елидирана је именица *пристав* (*частный пристав* ‘начальник полицейской части’), док је у случају супстантивата *городничий* (У Русији до средине XIX века ‘начальник уездного города’) изостављена именица *начальник*. Како у нашем друштвеном уређењу није било оваквих подела ови супстантивати представљају својеврсне лакуне и отуда се и преводе језичким средствима српског језика која су по значењу најближа језику оригинала.

(51)

– [...] она вплеснула руками и сказала, что нужно идти прямо к

– [...] она плесну руками и рече му да треба да оде директно начел-

частному [...].

Г, Ш, с 281

(52)

– На мундире у городничего посажено было восемь пуговиц, девятая как оторвалась во время процессии при освящении храма назад тому два года, так до сих пор десяткие не могут отыскать [...].

Г, П, г.V, с 82

(53)

– А квартирный зачем?

Г, Пр, с 127

(54)

— Номерной дожидается.

ДЖ, к. I, ч. II, 20, с 74

(55)

— Вы войдите к тетеньке, молодые господа, – во второй раз неторопливым тихим голосом убеждал подошедший к мальчикам коридорный.

ДЖ, к. I, ч. II, 21, с 77

(56)

[...] но могла прожить там только три месяца, потому что становой, пятидесятилетний старик, стал приставать к ней [...].

В, ч. I, г. II

(57)

Вы, кажется, гласный красноперского земства? – спросил прокурор [...].

В, ч. XXXV, г. I

(58)

У грязных, уставленных бутылками и чайной посудой столиков, между которыми, раскачиваясь, сновали белые половые [...].

В, ч. II, г. X

(59)

А высшая – значит секретаря

нику полиције [...].

Г, Шин, стр. 128

– На мундиру начелника полиције било је осам дугмади, а девето, како се пре две године за време литије, приликом освећивања божјег храма откинуло, тако пандури и дан-данас не могу да га нађу.

Г, Пр, г.V, стр. 63

– А зашто ће му полицијски чиновник?

Г, П, стр. 66

— Хотелски момак чека.

ДокЖ, т. I, г. II, 20, стр. 103

— Уђите код тетице, млада господо, – по други пут је тихим гласом, без журбе, хотелски слуга убеђивао дечаке.

ДокЖ, т. I, г. II, 21, стр. 106

[...] али је тамо могла да остане само три месеца, јер је пристав, десетогодишњи старац, почео да јој досађује [...].

Вас, д. I, г. II, стр. 14

Чини ми се да сте већник красноперског земства? – упита тижилац [...].

Вас, д. I, г. XXXV, стр. 144

Крај прљавих сточића препуних флаша и чајног посуђа међу којима су клатећи се промицали бели конобари [...].

Вас, д. II, г. X, стр. 258

[...] а виша значи секретар при ко-

при комиссии прошений или заведывающего.

В, ч. II, г. XI

(60)

[...] а вестовой, вытянувшись, руки по швам, замер [...].

В, ч. II, г. XV

мисији за молбе, или управник.

Вас, д. II, г. XI, стр. 268

[...] а посилни, укрутивши се опружених руку, замре [...].

Вас, д. II, г. XV, стр. 287

Један од ретких лексикализованих српских супстантивата, именица *посилни*, у руском језику има еквивалент, поред наведене у примеру, и у именици сличнијег графичког лика – *посыльный*.

У следећем примеру, поред супстантивата *околоточный* имамо још и именицу *городовой*, коју смо већ наводили, и супстантиват *мертвый*, који припада претходној подгрупи, супстантиватима који означавају лице са психичким или физичким карактеристикама.

(61)

Вслед за *городовыми*, внесшими *мертвого*, вошли околоточный и фельдшер.

В, ч. II, г. XXXVII

За редарима који су унели мртваца уђоше старешина кварта и лекарски помоћник.

Вас, д. II, г. XXXVII, стр. 376

(62)

Наконец им удалось объехать ломового, преграждавшего им дорогу.

ДЖ, к. I, ч. VI, 1, с 197

Најзад су успели да обиђу шпедитера који им је запречио пут.

ДокЖ, т. I, г. VI, 1, стр. 229

(63)

– Друг мой, но ведь ты мог попасть в серьезную историю: они могли стащить тебя к мировому?

П, ч II, г I, III

— Драги мој, могао си имати озбиљне неприлике: могли су да те предају судији за прекршаје.

Д, д I, п II, III, стр. 39

Наведени супстантивати из руског језика припадају ери спахилука, епохи када су спахије и кметови били реалност. Примери супстантивата који следе, такође мотивисани придевима, у фреквентнијој су употреби; међу њима су супстантивати попут *пожарный*, *полицейский*, *портной*.

(64)

— Я помогал пожарным, мессир, – ответил Коровьев, указывая на разорванные брюки.

ММ, ч. II, г. XXIX, с 385

— Помагао сам ватрогасцима – одговори Коровјов, показујући своје исцепане панталоне.

МиМ, ч. II, г. XXIX, стр. 453

(65)

Это был хорошо одетый господин, очевидно у лучшего портного [...].

П, ч I, г VIII, II

Био је то лепо обучен господин, који се, очигледно, облачио код најбољег кројача [...].

Д, д I, п VIII, II, стр. 177

О супстантивату *портной* и начину на који је ова лексема образована је већ било речи (види тачку 2.1.1.1, (9) пример).

(66)

Полицейские ворвались, и тогда один из заговорщиков выстрелил и ранил смертельно жандарма.

В, ч. I, г. LV

Полицајци упадоше и онда је један од завереника опалио и смртно ранио жандарма.

Вас, д. I, г. LV, стр. 208

(67)

[...] первый был крестьянин Набатов, второй был фабричный Маркел Кондратьев.

В, ч. III, г. XII

Први је био сељак Набатов, други фабрички радник Маркел Кондратјев.

Вас, д. III, г. XII, стр. 437

(68)

Лесничий был женатый человек [...].

В, ч. I, г. II

Шумар је био ожењен човек [...].

Вас, д. I, г. II, стр. 14

Све до сад наведене именице представљале су лица мушког пола. Наведимо и неке примере именица у женском роду који су забележени у нашој грађи; преводни еквиваленти ових руских супстантивата су деривати:

(69)

Бесстыжая горничная, поставив одну ногу на стул, сняла трубку с рычажка и сказала в нее: — Алло!

ММ, ч. I, г. XVIII, с 217

Бестидна собарица је, ставивши једну ногу на столицу, скину слушалицу са виљушке и рече: — Ха-ло!

МиМ, ч. I, г. XVIII, стр. 255

(70)

Софья Андреева (эта восемнадцатилетняя дворовая, то есть мать моя) была круглою сиротою уже несколько лет [...].

П, ч I, г V, IV

Софија Андрејева, (та осамнаесто-годишња слушкиња, то јест моја мајка) била је пуко сироче већ неколико година [...].

Д, д I, п V, IV, стр. 12

Неки називи за лица према професији настали су на бази партиципа актива садашњег. Следећи примери управо илуструју поименичење ових форми:

(71)

Иван Иванович на правах прия-

Иван Иванович је по праву прија-

тельства занимал у богача Кологривова две комнаты во флигеле управляющего.

ДЖ, к. I, ч. I, 5, с 21

(72)

Обедали шестеро: граф и графиня, их сын [...] Нехлюдов, лектриса-француженка и приехавший из деревни главноуправляющий графа.

В, ч. II, г. XVII

тельства заузимао код богаташа Кологривова две собе у управничкој кући.

ДокЖ, т. I, г. I, 5, стр. 48

Ручало их је шесторо: гроф и грофица, њихов син [...] Нехљудов, читатељка Францускиња и грофов главни управник који је стигао са села.

Вас, д. II, г. XVII, стр. 293

Супстантивати у претходном пару примера су по смисли и начину образовања блиски; једина разлика међу њима лежи у творбеној бази – у случају супстантивата *главноуправляющий* форма партиципа је била образована од двокомпонентног придева. Као што се у примерима види, у преводу на српски се тај супстантиват раздваја на саставне компоненте и преводи синтагмом *главни управник*.

Карактеристика супстантивата којима се номинује лице је да могу имати форме оба рода напоредо у функцији именице а да множинском формом мотивског придева или партиципа означе колектив. Управо такав један супстантиват, чијим се полазним формама сматрају облици *служащий* за мушки, и *служащая* за женски род, имамо у следећем примеру:

(73)

Утром в пятницу, то есть на другой день после проклятого сеанса, весь наличный состав служащих Варьете — [...].

ММ, ч. I, г. XVII, с 195

У петак изјутра, то јест сутрадан после проклете представе, сви присутни службеници Варијетеа — [...].

МиМ, ч. I, г. XVII, стр. 230

Неки супстантивати из ове групе имају партицип перфекта пасива за своју творбену базу. Погледајмо их.

(74)

Распространяли третье мнение, что так как убившийся видное лицо, то его поверенный, ехавший с ним в поезде [...].

ДЖ, к. I, ч. I, 7, с 27

(75)

Она не то что управляла, но по

Ширило се и треће мишљење, по којем, пошто је самоубица угледна личност, његов адвокат, који је путовао са њим [...].

ДокЖ, т. I, г. I, 7, стр. 54

Она није баш управљала, него је

соседству надзирала над имением Версилова (в пятьсот душ), и этот надзор, как я слышал, стоил надзора какого-нибудь управляющего из ученых.

П, ч I, г I, IV

као сусетка надгледала Версиров-лево имање (од пет стотина душа), а то надгледање, као што сам чуо, вредело је као надзор каквог школованог управника.

Д, д I, п I, IV, стр. 12

У наведеном примеру на руском језику, поред супстантивата *ученый*, мотивисаног формом трпног глаголског придева прошлог времена имамо и супстантиват *управляющий*, чији је преводни еквивалент дериват *управник*.

(76)

Снизу шагом в ряд ехало несколько конных.

ДЖ, к. I, ч. II, 8, с 52

Одоздо је коракком јахала колона од неколико коњаника.

ДокЖ, т. I, г. II, 8, стр. 80

И као и до сада, за највећи број наведених супстантивата из руског језика не постоји одговарајући преводни еквивалент у српском језику, углавном се семантика ових речи на српски језик преноси помоћу изведених именица са придевском базом или уз помоћ синтагме придев + именица.

Из екцерпираних грађе издвајамо још два супстантивата којима се именују професије у женском роду. Издвојени супстантивати образовани су од форми партиципа пасива:

(77)

Вожатая рванула электрический тормоз, вагон сел носом в землю, после этого мгновенно подпрыгнул, и с грохотом и звоном из окон полетели стекла.

ММ, ч. I, г. III, с 52

Жена-кочничар повуче электричну кочницу, предњи део вагона се прво зари у земљу, потом подскочи и са звекетом и треском из рамова излетеше стакла.

МиМ, ч. I, г. III, стр. 56

Издвојени облик се као партиципска форма изгубио, такође нема глагола *вожатъ*, једино је сачуван у супстантивизираном облику.

(78)

Когда Юрий Андреевич с проводжатай вошел в комнату, в стене против двери оказалось окно.

ДЖ, к. II, ч. IX, 14, с 345

Када Јуриј Андрејевић са својим водичем уђе у собу, он угледа прозор на зиду према вратима.

ДокЖ, т. II, г. IX, 14, стр. 57

Руски супстантивати *вожатая* и *проводжатая*, у чијим се основама налазе глаголи *водитъ* и *проважатъ*, у српском језику немају одговарајуће еквивален-

те: уобичајено је да се жена чије је занимање *водич* у српском језику номинује управо овом именицом мушког рода, за први руски супстантиват (77) не постоји адекватно преводно средство: један од разлога је што то није типично женско занимање па није ни било потребе да се у језику развије фемининум, а и поред могућности образовања граматички правилног облика, такве форме нису прихваћене у систему српског језика. Супстантиват из примера (78) има и аналогну форму у мушком роду, о чијем је образовању већ било речи (види тачку 2.4/II (166) пример).

У српском језику нисмо пронашли ниједан пример који би припадао овој подгрупи – код нас називи лица према професији углавном спадају у групу деривата.

3.1.3 Лексичко-семантичка група са значењем „лице именовано према узрасту“

Подгрупа „лице именовано према узрасту“ није велика. Састоји се од супстантивата мотивисаних простим придевима (*взрослый, старый, молодой, большой, маленький*), сложеним придевима чија је прва компонента прилог или број (*новорожденный, (не)совершеннолетний, шестилетний, двадцатилетний*) или пак формом компаратива придева (*старший, младший, престарелый*).

(79)

В десять, когда разъезжалась детвора, зажигали вторую для молодежи и взрослых, и веселились до утра.

ДЖ, к. I, ч. III, 11, с 102

У десет, када се развију деца, палили су другу јелку за младеж и *одрасле* и веселили се све до јутра.

ДокЖ, т. I, г. III, 11, стр. 131

О издвојеним супстантиватима, које на конфронтативном плану можемо сматрати формалнограматичким еквивалентима већ је било речи (види тачку 2.1.1.3/II (33) пример).

Највећи број супстантивата који чине ову групу је ипак мотивисан двокомпонентним придевима па и у грађи бележимо већи број оваквих примера док творбену структуру њихових преводних еквивалената, поред две теме, чине и именички суфикси:

(80)

Видит супруга, что с ним нечто стало, и поднесла к нему ново-рожденного [...].

П, ч III, г III, IV

Види супруга да му се нешто десило, и принесе му новорођенче [...].

Д, д III, п III, IV, стр. 136|137

(81)

Вот почему меня принимали иногда чуть не за шестнадцатилетнего.

П, ч I, г II, III

Ето зашто су понекад људи мислили да сам малтене шеснаестогодишњак.

Д, д I, п II, III, стр. 37

(82)

Они придворные анекдоты ужасно любят; например, рассказы про министра прошлого царствования Чернышева, каким образом он, семидесятилетний старик, так поддельвал свою наружность, что казался тридцатилетним [...].

П, ч II, г I, II

Они страшно воле приче из дворског живота; на пример, приче о министру пређашњег царства, Чернишову, на који начин је он, седамдесетогодишњи старац, тако умео да дотера своју спољашњост да изгледа као тридесетогодишњак [...].

Д, д II, п I, II, стр. 255

У српском језику у групу са овим значењем спадају супстантивати попут *мали*, *пунолетни* и *малолетни*, као и форме неодређеног вида истих придева – *пунолетан* и *малолетан*. Овде спадају и форме које се претежно употребљавају у плуралу, као што су *одрасли*, *стари*, *млади*, *матори* (чије су форме ном. јед. м.р. истоветне наведеним формама, види тачке 2.1.1.2/II и 2.1.1.4/II), и супстантивати који такође означавају колектив, *старији* и *млађи*, образовани од форми компаратива придева (види тачке 1. и 2.1.1.4/II). Наведени супстантивати имају форме за женски и средњи род истог лексичко-семантичког опсега, изузев у случају супстантивата *млади*, чија форма женског рода – *млада* има модификовано значење (види тачку 3/I).

Пример који следи сведочи о употреби поменутих супстантивата у женском роду, ради се о формама *взрослая* и *одрасла*.

(83)

Он не мог относиться к Ларе тяжело и безразлично, как ко взрослой.

ДЖ, к. I, ч. IV, 2, с 116

Он према Лари није могао да се понаша озбиљно и равнодушно као према *одраслој*.

ДокЖ, т. I, г. IV, 2, стр. 146

Издвојене форме се у оба језика изузетно ретко налазе у функцији именице и ово је једини пример који је посведочен у истраживаној грађи. Поименичење

облика мушког рода сингулара је, у поређењу са женским родом, фреквентније, док се најчешће супстантивизира форма плурала да означи групу одраслих лица.

(84)

И старо и младо га је знало, бар по имену [...].

НДЋ, г. VI, стр. 107

Его знали и *стар* и *млад* хотя бы по имени [...].

МнД, г. VI, с 117

Супстантивати *старо* и *младо* из наведеног примера у српском језику су супстантивати средњег рода док су њихови руски еквиваленти, образовани од истог мотивског придева, у форми мушког рода.

Руски супстантиват *малый* у примеру који следи има значење ‘млад момак, дечко, младић’ те смо га због тога сврстали у групу лица именованих према узрасту, док је исти облик, данас историзам, означавао слугу – *Малый присматривал за столом*.

(85)

Ямщик был молодой малый в нанковой, подпоясанной по складкам ниже длинной талии поддевке [...].

В, ч. II г. I

Кочијаш је био млад_момак у набораном зубуну од ћитајке, потпаном испод дугачког струка [...].

Вас, д. I, г. II, стр. 226

Дати облик се и у српском језику јављао у именичкој функцији: у значењу ‘малишан’, али и ‘морнарски помоћник’ [Р МС, књига III, стр 283].

3.1.4 Лексичко-семантичка група са значењем

„лице именовано према националној припадности или месту боравка“

Супстантивати који чине ову групу углавном су мотивисани придевима од назива градова: *питерский, московский, киевский*; затим других типова насељених места: *городской, деревенский*; или је лице именовано у зависности од припадности неком месту: *приезжий, здешний, местный, иногородний*.

Наводимо једине примере ове групе супстантивата забележених у грађи на руском, док у грађи на српском језику није посведочен ниједан супстантиват који би припадао овој лексичко-семантичкој групи.

(86)

И это потому [...] что один я,

И то зато [...] што сам ја, као Рус,

как русский, был тогда в Европе единственным европейцем.

П, ч III, г VII, II

(87)

Плясали свои и приглашенные гости, московские и приезжие [...].

ММ, ч. I, г. V, с 66

(88)

– Да вот проезжего проводил, – отвечал малый.

В, ч. III, г. VII

тада у Европи био једини Европљанин.

Д, д III, п VII, II, стр. 221

Играли су домаћи и позвани гости, Московљани и дошљаци [...].

МиМ, ч. I, г. V, стр. 73

– Ето, допратио пролазника, – одговори момак.

Вас, д. III, г. VII, стр. 425

Као што смо већ истакли, лексеме са овим значењем у српском језику нису супстантивати по образовању, сем једног примера – поимениченог придева *жyти* који се у пејоративном значењу употребљава да одреди све припаднике монголоидне расе.

Ове лексеме углавном функционишу у сфери вербалне номинације, група је продуктивна и карактерише је велика слобода образовање, с тим да већина супстантивата ове групе припада групи контекстуалних, елиптичних супстантивата.

3.1.5 Лексичко-семантичка група са значењем

„лице именовано у односу на друго лице“

У ову подгрупу спадају именице које означавају став лица према неком другом лицу, који може бити позитиван, негативан или, пак, неутралан. Именице ове групе могу бити сва три рода, а њихова творбена основа су, углавном, придеви. Одлика односа између лица код таквих супстантивата лежи у придевској основи: *новобрачные, (без)родные, другие, лишние, посторонний, одинокий, знакомый, близкий, чужой, крестный(ая)*. Да појаснимо на неколиким примерима.

(89)

Никто из домашних не противоречил мне и не остановил меня.

П, ч I, г IX, I

Нико од укућана се томе није противио нити ме задржавао.

Д, д I, п IX, I, стр. 200

И у српском језику се, у истом значењу, употребљава поименичена форма издвојеног придева: множинским обликом *домаћи* означавају се чланови породице [Р МС, књига I, стр. 729].

(90)

Восклонился я, милый, главой, обвел кругом взор и вздохнул: красота везде неизреченная!

Дигнем ја, мили мој, главу, погледам, око себе и уздахнем: свуда неописива лепота!

П, ч III, г I, III

Д, д III, п I, III, стр. 89

И српски језик, попут руског, има контекстуалне супстантивате *мили*, односно *мила* за женски род, али у преводу на српски ову лексему налазимо у њеној примарној, придевској функцији. Поменути српски придеви најчешће бивају поименичени у обраћању другом лицу.

(91)

Желание соврать, с целью осчастливить своего ближнего, ты встретишь даже и в самом порядочном нашем обществе [...].

Жељу да се слаже, како би се учинио срећним *ближњи*, можеш сресати чак и у нашем најчеститијем друштву [...].

П, ч II, г I, II

Д, д II, п I, II, стр. 255

Именичка функција издвојеног руског облика појачана је синтагматском везом са присвојном придевском заменицом *свој*. У српском преводу именичка функција издвојеног придева наглашена је употребом са другим придевом.

(92)

[...] так же как всю жизнь он старался относиться с любовью ко всем людям, не говоря уже о семье и близких.

[...] као што је целог живота настојао да воли све људе, да се и не говори о породици и пријатељима.

ДЖ, к. I, ч. V, 15, с 190

ДокЖ, т. I, г. V, 15, стр. 222

Творбено-семантички еквивалент издвојеном руском супстантивату била би поименичена форма придева *близак*, која се у српском језику у функцији именице углавном употребљава у множини, а семантизује се као 'сродник, пријатељ' [Р МС, књига I, стр. 223].

У следећем примеру супстантиват је из категорије *pluralia tantum*:

(93)

— Родные есть?

— Имаш ли рођака?

ММ, ч. I, г. II, с 25

МиМ, ч. I, г. II, стр. 26

На српски језик именица *родные* преводи се као 'рођаци, своји'. Облици за мушки и женски род сингулара обично се не супстантивизирају.

У свим досад наведеним примерима ради се о особама емотивно или генетски врло блиским лицу које их маркира. Наведимо сада и неке неутралне – супстантиват *знакомый* из следећих примера наведен је у облицима оба броја. Семантички еквивалент наведеног руског супстантивата је дериват *познаник*.

(94)

— Знакомый Понтия Пилата? – спросил Стравинский [...].

ММ, ч. I, г. VIII, с 97

— Познаник Понтија Пилата? – упитао је Стравински [...].

МиМ, ч. I, г. VIII, стр. 111

(95)

[...] при этом все время шипела на меня, бранила меня, корила меня, экзаменовала меня, представляла мне в пример других фантастических каких-то мальчиков, ее знакомых и родственников, которые будто бы все были лучше меня [...].

П, ч II, г I, I

[...] за све то време је сиктала на мене, грдила ме, прекоревала, испитивала, истицала ми као пример неке друге фантастичне дечачке, њене познанике и рођаче, који су сви, наводно, били бољи од мене [...].

Д, д I, п II, I, стр. 30

У нашој грађи су забележени и неки примери супстантивата разматране групе добијени на бази придева партиципског порекла:

(96)

У нас двое посторонних [...].

ММ, ч. II, г. XXII, с 276

— Овде су два страна лица [...].

МиМ, ч. II, г. XXII, стр. 327

(97)

— Ночь полнолуния — праздничная ночь, и я ужинаю в тесной компании приближенных и слуг.

ММ, ч. II, г. XXIV, с 293

— Ноћ пуног месеца је празнична ноћ и ја тада вечерам у најужем кругу најближих ми људи и послуге.

МиМ, ч. II, г. XXIV, стр. 346

Примере српских супстантивата овог типа, попут *мили, мила, мило; драги, драга; вољени, вољена* разматрамо у поглављу о стилским карактеристикама књижевног стила јер наведени супстантивати нису посведочени у прози, која је била наша примарна грађа већ у поезији (види тачку 4.1/II).

3.1.6 Лексичко-семантичка група са значењем „лице именовано према радњи“

У овај подтип могу се сврстати супстантивати са значењем лица које радњу врши или трпи – њихова творбена база су придеви партиципског порекла, како актива, тако и пасива. ЛСГ са овим значењем чине супстантивати типа: *арестованный, ведущий, встречный, входящий, вызывающий, выигравший, выходящий, избранный, испытуемый, исследуемый, испытующий, кричащий, курящий, начальствующий, неверующий, обиженный, осужденный, отъезжающий, отсутствующий, опоздавший, пленный, посыльный, пострадавший, преследуемый, раненый, рассыльный, убиенный, учащийся* и томе слично.

У нашој примарној грађи преовладавали су примери супстантивата образованих од партиципа пасива. Међу њима су: *дежурный, обвиняемый, законнорожденный, влюбленный, заключенный*.

(98)

Дежурный знал Нехлюдова и, как знакомому человеку, сообщил ему их важную острожную новость [...].

В, ч. II, г. XXIX

Дежурни је познавао Нехљудова и као познанику јави му важну затворску вест [...].

Вас, д. II, г. XXIX, стр. 342

(99)

Так говорили свидетели, сам же обвиняемый во всем винился и [...].

В, ч. I, г. XXXIV

Тако су говорили сведоци а сам *оптужени* се за све кајао [...].

Вас, д. I, г. XXXIV, стр. 139

У ова два примера руски супстантивати *дежурный* и *обвиняемый* за преводне еквиваленте у српском језику имају супстантивате партиципског порекла – *дежурни* и *оптужени*. У примерима који следе, међутим, руски супстантивати су на српски превођени дериватима, или чешће синтаagmaма, јер одговарајућих супстантивата у српском језику нема.

(100)

Таким образом, я – законнорожденный, хотя я, в высшей степени, незаконный сын, и происхождение мое не подвержено ни малейшему сомнению.

II, ч I, г I, III

На тај начин ја сам рођен у законитом браку, мада сам у правом смислу незаконити син, и моје порекло не подлеже ни најмањој сумњи.

Д, д I, п I, III, стр. 9

(101)

И в тот же миг за спиной у Иуды

Истог се часа иза Јудиних леђа ди-

взлетел нож, как молния, и ударил влюбленного под лопатку.

ММ, ч. II, г. XXVI, с 336

(102)

[...] не оставитъ ни одного посетителя в тюрьме и не выпуститъ ни одного заклученного.

В, ч. I, г. XLI

же бодеж и заби се заљубљеном младићу под плећку.

МиМ, ч. II, г. XXVI, стр. 396

[...] да не остави ни једног посетиоца у тамници и да не пусти ни једног затвореника.

Вас, д. I, г. XLI, стр. 161

Сви досад наведени супстантивати представљали су поименичене облике мушког рода. Специфика ЛСГ „лице” је да се напоредо са мушким родом у именичкој функцији могу користити и облик женског рода и множинска форма. Потврду за то имамо у следећем примеру где је супстантивизирана форма женског рода партиципа који је послужио као творбена база и за супстантиват у претходном примеру:

(103)

– Мне в остроге видетъ заклученную.

В, ч. I, г. XXXVI

– Ја бих да видим једну затвореницу у тамници.

Вас, д. I, г. XXXVI, стр. 146

Неколико примера из грађе бележи неке од супстантивата ове групе у форми плурала. Наводимо неке од таквих примера:

(104)

Она ездила на собрания, где проповедалось это бывшее модным тогда учение, и собирала у себя верующих.

В, ч. II, г. XIV

Одлазила је на скупове где се проповедало то учење које је онда било у моди и скупљала код себе вернике.

Вас, д. II, г. XIV, стр. 281

(105)

Иван узнал из рассказа гостя, как проводили день возлюбленные.

ММ, ч. I, г. XIII, с 151

Иван је сазнао из приче свога госта како су заљубљени проводили дан.

МиМ, ч. I, г. XIII, стр. 177

Руски супстантиват за преводни еквивалент у српском језику такође има супстантиват у форми плурала; облици сингулара (*заљубљени, заљубљена*) се ређе срећу у именичкој функцији. Следећи руски супстантиват из исте семантичке породице, међутим, на српски језик је преведен синтагмом.

(106)

Недалеко от них, в углу, сидела

Недалеко од њих у ћошку седео је

парочка влюбленных [...].

зальубљени пар [...].

В, ч. I, г. LIV

Вас, д. I, г. LIV, стр. 204

У функцији именице се, из ове групе, у српском језику још употребљавају и *оптужени, окривљени, ухапшени, осуђени, послани, пострадали*. У грађи на српском језику нисмо пронашли ниједан пример ових супстантивата, али у преводу са руског оригинала јесмо.

(107)

По этому поводу перешептывались, что часть подозреваемых ушла за реку.

Шапутало се да је један део *осумњичених* побегао преко реке.

ДЖ, к. II, ч. XIII, 16, с 470

ДокЖ, т. II, г. XIII, 16, стр. 186

(108)

Будто бы он выполз из толпы убитых [...].

Он је, тобож, испузао из гомиле *убијених* [...].

ДЖ, к. II, ч. XIV, 16, с 527

ДокЖ, т. II, г. XIV, 16, стр. 244

Супстантивизирани облици *осумњичени* и *убијени*, с обзиром на то да воде порекло од придева одређеног вида, ван наведеног контекста могу представљати и сингуларне форме мушког рода.

3.1.7 Лексичко-семантичка група са значењем „лице именовано према политичкој партији, покрету, класи“

Ова лексичко-семантичка група представљена је малим бројем ексцерпираних примера, али је зато продуктивна и савремена. Данас је именовање лица у складу са грађанским или друштвеним статусом врло актуелно како у живој језичкој пракси, тако и у социологији и социолингвистици.

Супстантивати као што су *левый, правый, белый* су заступљени у номинацији према припадности политичким партијама и покретима и углавном се, а неки искључиво, употребљавају у форми плурала: *умеренные, радикальные, зеленые, оранжевые*. Један од таквих супстантивата (*красный*) бележимо у грађи:

(109)

А ни код „дрвених“.

И среди *красных* тоже.

РЛ, к. II, стр. 315

РоЛ, к. II, с 403

Творбена база оваквих супстантивата су описни придеви.

У српском језику од супстантивата ове групе бележимо једино *зелени*, док сви остали руски супстантивати за еквиваленте у српском језику имају деривате или синтагме. Супстантиват *зелени* разматрамо у поглављу о стилским карактеристикама публицистичког стила (види поглавље 4.3)

Ову групу чине и супстантивати који представљају припаднике одређених социјалних класа. У питању је пар антонима *нищий – богатый*, које дајемо у примерима из грађе, као и супстантиват *бедный*.

(110)

Я — нищий!

ММ, ч. I, г. XIII, с 146

Ја сам сиромашак.

МиМ, ч. I, г. XIII, стр. 171

(111)

[...] что молодые люди из бедной среды, попадая в высшую школу, дорожат ею больше и занимаются прилежнее, чем дети богатых.

ДЖ, к. I, ч. VII, 30, с 293

[...] зато што млади људи из сиромашне средине много више држе до боравка на универзитету и варљивије уче него богаташка деца.

ДокЖ, т. I, г. VII, 30, стр. 328

Преводни еквиваленти оба ова супстантивата у наведеним примерима су у српском језику деривати; у првом случају због тога што се ради о појединцу, а супстантиват у овом значењу (*сиромашни*) се користи за означавање групе лица; а у другом наведеном случају због инверзије коју је преводилац направио и употребе придева од деривата *богаташ*.

Лексеме са овим значењем су и у српском језику представљене бинарном опозицијом *богати – сиромашни*, која указује на групу људи које повезује иста особина садржана у мотивском придеву.

(112)

Богати и силни ме мрзе.

ТХ, г. XXIV, стр. 447

Богатые и *сильные* меня ненавидят.

Тх, г. XXIV, с 356

У наведеном примеру, поред супстантивата *богати*, односно *богатые* у преводу на руски, имамо у оба језика супстантивате *силни*, то јест *сильные*, које такође можемо сматрати социјалном класом, данас више него икада. Још неке од новостворених социјалних класа савременог друштва су *велики* и *моћни*.

(113)

Он приговорио се к мисли о по-

Саживео се са мишљу о одласку у

ездке в Сибирь, о жизни среди со-
сланных и каторжных [...].

В, ч. II, г. XXIX

Сибир, о животу међу прогнаница-
ма и робијашима [...].

Вас, д. II, г. XXIX, стр. 340

И супстантивати из последњег примера такође именује припаднике социјалних група, и то веома маргинализованих. Семантички еквиваленти наведених руских супстантивата у српском језику су деривати.

3.2 Лексичко-семантичка група „називи биљака и животиња“

Ову групу чине именице које означавају различите редове, породице и класе у биљном и животињском свету. Супстантивати ове ЛСГ углавном припадају *pluralia tantum* иманицама јер се најчешће поименичавају множински облици мотивских придева и партиципа. Њихову творбену базу чине придеви настали афиксацијом, композицијом или срашћивањем. Представници ове групе именица се ретко срећу ван стручне литературе, оне су углавном појмови из научне терминологије те наводимо оне примере који се налазе у граматицама:²⁶ *бобовые, цитрусовые, однодольные, хоботные, сумчатые, бесхвостые, тресковые, иглокожие, ракообразные, яйцекладущие, двоякодышащие, парнокопытые, плотоядные, земноводные, хордовые, бесчерепные; пернатые, крылатые.*

Када се ради о конкретном представнику неке врсте, онда се супстантиват употребљава у једнини и обично је средњег рода: *насекомое, млекопитающее, пресмыкающееся.*

(114)

Только что он потушил свечу,
его, облипая, стали кусать насеко-
мые.

В, ч. II, г. VIII

Чим је угасио свећу прикрила га је
гамад и почела да га уједа.

Вас, д. II, г. VIII, стр. 256

Именица *насекомое* има устаљени преводни еквивалент у виду именице *инсект* па употреба именице *гамад* у наведеном преводу превазилази семантичке оквире оригинала.

²⁶ Грамматика Академии Наук, доступно на адреси <http://rusgram.narod.ru/502-549.html#546>

У грађи смо пронашли само један пример, уопштени назив групе, који такође припада овом типу: поименичени придев у примеру на руском језику срећемо у два облика – у форми генитива множине и номинатива једнине.

(115)

Это превращение достигается движением, по стремительности превосходящим движения животных, потому что животное не растёт так быстро, как растение [...].

ДЖ, к. II, ч. XIV, 14, с 522

Тај преображај постиже се кретањем које по наглости надмашује животињско кретање (јер животиње не расту тако брзо као биљке) [...].

ДокЖ, т. II, г. XIV, 14, стр. 238

У примарној грађи на српском језику нисмо пронашли ниједан пример који би припадао овој групи супстантивата; једини пример оваквог вида творбе је именица *стонога* [Николић 2000: 13], која је мотивисана придевом женског рода, али је у потпуности, и својом парадигмом, прешла у класу именица. Друге лексеме из области биљне и животињске класификације у српском језику настале су углавном суфиксацијом: *водоземци, кичмењаџи, сисари, гмизавџи; цветнице* и томе слично.

С обзиром на специфичност ове групе супстантивата, мали број примера забележених у књижевним делима је био очекиван. Више примера супстантивата ове групе дајемо у глави *Стилске карактеристике супстантивата*, у поглављу о научном функционалном силу. Примери који су тамо наведени преузети су из стручне литературе из области ботанике и зоологије (види т. 4.2/II).

3.3 Лексичко-семантичка група „називи митских бића“

Називи митских бића у руском језику такође припадају групи супстантивата. Ову групу, иначе, чини мали број супстантивати који спадају у безеквивалентну лексичку па је разумљиво да су преводни еквиваленти ових именица, као и у већини других случајева, у српском језику именице.

(116)

– Домовой!

ДЖ, к. II, ч. X, 7, с 380

– Вампир!

ДокЖ, т. II, г. X, 7, стр. 92

(117)

– Ты, леший, чего тут, язвџи-те,

А шта ти ту, враже, богу ли ти

делашь? – обратилась она к нему.

твоју, радиш? – обрати му се она.

В, ч. III, г. VII

Вас, д. III, г. VII, стр. 425

Овом типу, поред именица *домовой* и *леший* из наведених примера, припада и именица *водяной*.

Именице ове ЛСГ у српском језику нису образоване супстантивизацијом.

3.4 Лексичко-семантичка група са значењем „називи просторија“

Ова група супстантивата, како показује наше истраживање, бројна је и разноврсна. Чини је неколико подгрупа – именица женског рода, јер је придев из придевско-именичке синтагме преузео категорију рода елидиране именице – именице *комната*. Као творбена база послужио је придев са именичком или глаголском основом. Супстантивати су по облику слични мотивским придевима, а по смислу – именицама или глаголима који се налазе у њиховој основи.

Размотримо на примерима из грађе:

(118)

– Он положил себе в течение десяти леп составить капитал из пятидесяти тысяч [...] потому что скорее чиновник позабудет заглянуть в швейцарскую своего начальника, нежели немец решится переменить свое слово.

– Поставио је себи задатак да за десет година стекне капитал од педесет хиљада рубаља [...] јер пре ће чиновник заборавити да завири у пријемну канцеларију свог шефа, него што ће се Немац намерити да промени своју одлуку.

Г, Нп, стр. 202

Г, Нпр, стр.34

У наведеном примеру руски супстантиват означава просторију намењену одређеном лицу – именица која се налази у основи овог поимениченог придева је именица *швейцар*, која се на српски преводи као *стражар*. За поменути руски супстантиват се у руско-српском речнику може прочитати да му у српском језику одговарају именице *портирница* и *вратарница*, али у овом преводу имамо синтагну *пријемна канцеларија* [Станковић 1998: 947].

(119)

Впрочем, не описывать же всех этих ничтожностей; я только хочу сказать, что, устав ужасно, я поел чего-то в одной кухмистерской

Уосталом, не треба да описујем све те ситнице; хоћу само да кажем да сам се страшно уморио, па сам нешто појео у некој мензи кад се већ

уже почти когда смеркалось.

смркло.

П, ч I, г VIII, III

Д, д I, п VIII, III, стр. 187

(120)

Даже не заметил, как вошел в квартиру; но только что я вступил в нашу крошечную переднюю, как уже сразу понял, что у нас произошло нечто необычайное.

Нисам чак ни опазио како сам ушао у стан; али тек што закорачих у наше мало предсобље, одмах схватих да се код нас десило нешто необично.

П, ч III, г VI, II

Д, д III, п VI, II, стр. 202

Супстантиват са којим се срећемо у претходном примеру је *передная*, што означава собу која је испред свих осталих. Именица је настала поименичењем придева *передний*, односно облика женскога рода – *передняя*, док се у српском језику са истим значењем користи префиксално-суфиксална именица *предсобље*.

И ову групу супстантивата смо, по угледу на групу са значењем *лице*, поделили на неколико мањих и компактнијих подгрупа у зависности од ближих и конкретнијих критеријума као што је намена просторије одређеном лицу, именовање према предмету карактеристичном за ту просторију или према радњи која се у просторији одвија. Међутим, у грађи смо пронашли и два супстантивата код којих се такође може применити критеријум намене просторије, али није у питању особа, већ домаће животиње. С обзиром на то да су ово једина два примера из грађе, сматрали смо да није неопходно издвајати ове примере у посебну подгрупу, те их наводимо овде, у уводном делу групе са значењем просторија.

(121)

– Анна Петровна Бухмистерова и сарай и конюшню нанимает на два стойла [...].

– Ана Петрован изнјамљује и шупу и коњушницу за два коња.

Г, Пр, с 134

Г, П, стр. 74

(122)

В скотной лежала родильница с прекрасным здоровым младенцем.

У стаји је лежала породиља с дивним, здравим новорођенчетом.

В, ч. I, г. II

Вас, д. I, г. II, стр. 13

У првом примеру се, као што се види из превода, ради о просторији или здању намењеном за смештај и чување коња, док је супстантиват из другог примера општији, наиме, просторија је намења за узгој и чување различитих домаћих

животиња – руска именица *скот* која се налази у основи овог супстантивата означава стоку уопште.

3.4.1 Просторије назване према радњи која се у њима одвија

Подгрупу супстантивата који означавају просторије, тачније групу именица којима се означавају просторије назване према радњи за коју су предвиђене, чини релативно велики број именица. То су именице типа *перевязочная, гримировочная, курительная, массажная, закусовая, кладовая, моечная, примерочная, справочная, спальная*. Такви су супстантивати по облику повезани са именицама које означавају процес, а по смислу и са одговарајућим глаголима, на пример: *операция* → *операционная* — просторија у којој се врше операције.

Ове су именице настале од придева и све се могу семантизовати на исти начин – као просторија у којој се врши радња садржана у основи придева:

(123)

[...] именно – первая, входная, довольно просторная и довольно хорошо и мягко меблированная [...].

П, ч III, г VII, I

[...] и то прву, *улазну*, доста пространу, са прилично лепим тапацираним намештајем [...].

Д, д III, п VII, I, стр. 211

Семантика издвојеног руског супстантиват садржана је у основи придева глаголске основе – *входная* или *улазна*, на српском, прва је соба у коју се улази, те се и преводни еквивалент у српском језику може сматрати супстантиватом ове ЛСГ, наравно, контекстуалног карактера.

Још једна реч, по значењу сродна претходним двома, је именица *прихожая*, настала од придева мотивисаног глаголом *приходить*, у буквалном преводу са руског ‘просторија у коју (људи) долазе’ и отуда у преводу на српски поново срећемо именицу *предсобље*.

(124)

Квартира состояла из прихожей и четырех небольших, невысоких комнат.

П, ч I, г III, II

Стан се састојао од предсобља и четири омање, ониске собе.

Д, д I, п III, II, стр. 55

У следећа два примера која наводимо ради се о просторијама које су саставни део руских кућа – просторије за одржавање личне хигијене и складиштење

намирница. Творбена база супстантивата у првом примеру (129) је придев мотивисан глаголом *класть*. Супстантиват у следећем примеру мотивисан је глаголом *умываться*, док је његов српски парњак, такође мотивисан глаголом (*купати се*), дериват.

(125)

Дело в том, что, когда она служила в кафе, хозяин как-то ее звал в кладовую, а через девять месяцев она родила мальчика [...].

ММ, ч. II, г. XXIII, с 284

Ствар је у томе што ју је, док је радила у кафани, газда одвукао у магацин, а девет месеци касније родила је дечка [...].

МиМ, ч. II, г. XXIII, стр. 336

(126)

Ты не забыл еще, где наша умывальная?

ДЖ, к. I, ч. VI, 2, с 202

Ниси још заборави где нам је купатило?

ДокЖ, т. I, г. VI, 2, стр. 234

Супстантиват *умывальная* представља поименичену форме женског рода придева који је мотивисан глаголом *умываться*, а поменути глагол се и семантизује – ‘Помещение, комната (в каком-л. учреждении, общественном заведении и т.п.), где умываются посетители, постояльцы и т.п.’. У српском језику не постоји овакав концепт па самим тим ни његова номинација, те је овај супстантиват преведен речју чији је семантика најближа руском оригиналу – именицом *купатило*, мада се у речнику за ову одредницу налази превод *умиваоница* [Станковић 1998: 890].

Ниженаведени примери означавају називе просторија у јавним објектима и установама.

(127)

[...] и под руками ее раздвинулась внутренняя стена, за которой оказалось ванное отделение и прекрасно оборудованная уборная.

ММ, ч. I, г. VIII, с 93

[...] и под њеним рукама отвори се унутрашњи зид, иза којег се појави купатило и одлично уређени нужник.

МиМ, ч. I, г. VIII, стр. 106

Супстантиват из следећег примера у цитираном преводу за преводни еквивалент има синтагму *пријемно одељење*, мада се и у српском језику придев из наведене синтагме врло често среће у именичкој функцији.

(128)

Когда в приемную знаменитой психиатрической клиники [...]

Када је у пријемно одељење чувене психијатријске болнице [...]

вошел человек с острой бородкой и облаченный в белый халат, была половина второго ночи.

ММ, ч. I, г. VI, с 72

(129)

Вещи снеси вот, пока суд да дело, в пассажирский зал, в ожи- дальнюю.

ДЖ, к. II, ч. VIII, 7, с 312

шао човек шпицасте брадице у белом мантилу, било је већ пола два после поноћи.

МиМ, ч. I, г. VI, стр. 81

Однеси-де засад ове ствари у це- каоницу.

ДокЖ, т. II, г. VIII, 7, стр. 23

Супстантивати у претходна два примера именују просторије у јавним објектима намењене посетиоцима; назив прве просторије је мотивисан придевом именичке основе, док је други супстантиват настао од придева глаголске основе. Преводни еквиваленти нису супстантивати већ изведена именица и именичко-придевска синтагма.

Следећи пример садржи четири супстантивата: *хирургическая*, *гостиная*, *кладовая* и *прачечная*. Прва два примера спадају у групу просторија према намени одређеном лицу, именица *кладовая* спада у ову групу али смо о њој већ говорили и, на крају, имамо још један супстантиват, именицу *прачечная*, која означава просторију за прање веша, у чијој основи се налази стари словенски глагол *прать*.

(130)

А в доме есть еще раненные, два безногих наверху в *хирургической*, где прежде была *гостиная*, да полная *кладовая* дизентериков внизу, рядом с прачечной.

ДЖ, к. I, ч. V, 9, с 176

А у кући има још рањеника, двојица, без ногу горе на *хируршком*, у некадашњем салону, у пуно дизентеричара доле у остави поред пери- онице.

ДокЖ, т. I, г. V, 9, стр. 207

Руски супстантиват *прачечная* за преводни еквивалент има дериват. Преводилац је у наведеном примеру руски супстантиват *хирургическая* превео као *хируршко*; међутим, у руском језику постоји и супстантиват који одговара нашем *хируршко* (одељење) и такође је средњег рода. С обзиром на то да се овде не ради о правом болничком комплексу, већ о адаптираној породичној кући, наведени супстантиват има форму женског рода јер је род преузео од именице *комната*. Иначе, српски супстантиват *хируршко* припада групи елиптичних супстантивата, још увек се може васпоставити именица *одељење* која је саставни део

придевско-именичке синтагме, али се ова реч у нашем језику чешће користи у функцији именице.

Поред свих издвојених, у наведеном руском примеру имамо још и контекстуални супстантиват *безногий* (*два безногих*) којим се номинују особе и овакав супстантиват би припадао ЛСГ „лице са психичким или физичким карактеристикама“.

(131)

У них царил покой монашеской обители - шторы опущены, ни пылинки, ни пятнышка, как в операционной.

ДЖ, к. I, ч. II, 11, с 60

Код њих је владао калуђерски мир, – спуштени застори, ни труни прашине, ни мрљице, као у операционој сали.

ДокЖ, т. I, г. II, 11, стр. 89

Руски супстантиват *операционная* на српски језик преведен је синтагмом, а у одговарајућој ситуацији (у болничком ходнику, рецимо) семантичка кондензација у српском језику ишла би у другом правцу – ка одбацивању придева и коришћењу именице *сала* као потпуне семантичке замене за наведену синтагму.

Што се српског језика тиче, овој групи припадају, поред већ анализираних у горенаведеним примерима, још само два супстантивата, *дневна* и *спаваћа* – просторије у којима се проводи дан, односно преспава ноћ; иако ове речи још увек нису потпуно лексикализоване, иако их не бележи ниједан речник и именски члан синтагме се још увек може воспоставити (*соба*), склони смо да ове речи сматрамо супстантиватима због њихове честе употребе у колоквијалном говору у функцији именице, то јест, адвербијала за место. Ни примарни ни секундарни корпус не бележи именице овога типа. Српском супстантивату *спаваћа* у руском одговара супстантиват *спальня*, чија се старија варијанта, *спальная*, данас сматра историзмом.

У следећем примеру обе издвојене лексеме, руска *сборная* и српска *зборница*, воде порекло од семантички и генетски веома блиских глагола, с тим да је руска именица по форми супстантиват, а српска дериват.

(132)

– Так вы бы так говорили, когда в сборной были.

В, ч. I, г. XLII

– То је требало да кажете кад сте били у зборници.

Вас, д. I, г. XLII, стр. 163

Пример супстантивата који следи настао је од глаголске основе – означава полицијску управу или затворску јединицу какве су постојале у Русији пре револуције. Глагол *съездить*, који се налази у основи супстантивата, сугерише да се ради о месту на којем се људи скупљају, то јест, на које их доводе са разних страна.

(133)

– И странно то, что главный участок в этом деле есть мошенник цирюльник на Вознесенской улице, который сидит теперь на съезжей.

Г, Н, с 254

– И што је најчудније, главни кривац у овој ствари је она лопуза берберин из Вознесењске улице, која се сада налази у затвору.

Г, Нос, стр.54

Као семантички еквивалент за наведени руски супстантиват, уз који стоји одредница *ист*, у речнику још налазимо лексему *хапсана*, која и у српском језику представља историзам [Станковић 1998: 842].

3.4.2 Просторије назване према лицу којем је намењена

Ову ЛС групу чине супстантивати са значењем просторије назване по лицу за које је предодређена: *учительская, прорабская, операторская, ассистентская, лаборантская, дворницкая, гостиная, детская*, као и *мертвецкая, покойницкая, ординаторская* и *парикмахерская* из ниженаведених примера. То су, обично, супстантивизирани придеви изведени од именичких основа суфиксима *-к-* и *-ск-*. Размотримо на примерима из грађе.

(134)

Абрикосовая дала обильную желтую пену, и в воздухе запахло парикмахерской.

ММ, ч. I, г. I, с 10

Сок од кајсија се заклобуча богатом жутом пеном, а у ваздуху се осети мирис бербернице.

МиМ, ч. I, г. I, стр. 8

(135)

Светлая солнечная ординаторская со стенами, выкрашенными в белую краску, была залита кремовым светом солнца золотой осени [...].

ДЖ, к. I, ч. VI, 5, с 217

Светла, сунчана декарска соба бело обојених зидова била је обасјана жућкастом светлошћу златне јесени [...].

ДокЖ, т. I, г. VI, 5, стр. 250

(136)

[...] отпускали шутки и гоня-

[...] збијали шале и јурили за па-

лись за крысами, в большом количестве бегавшими по каменному полу мертвецкой.

ДЖ, к. I, ч. III, 2, с 83

цовима, којих је много трчало по каменом поду мртвачнице.

ДокЖ, т. I, г. III, 2, стр. 112

Обе именице, *мертвецкая* у руском, и *мртвачница* у српском, имају исту творбену базу – придев *мртав* од којег је извођењем настала именица *мертвец* у руском, односно *мртвак* у српском. Даљом деривацијом у руском добијамо придев *мертвецкий*, односно облик женског рода *мертвецкая* чијом супстантивизацијом добијамо поменути именицу, док се у српском језику деривацијом изведене именице добија још једна изведена именица која означава просторију ове намене. Дакле, у српском језику не постоји адекватан еквивалент у виду супстантивата. И следећи руски супстантиват означава просторију исте намене те отуда има исти преводни еквивалент у српском језику:

(137)

Покойницкая была обыкновенная небольшая камера.

В, ч. III, г. XXVII

Мртвачница је била обична омања ћелија.

Вас, д. III, г. XXVII, стр. 488

И следећи пример сведочи о већем богатству руске супстантивизирани лексике: овај руски супстантиват се код нас, у зависности од контекста, преводи као атеље или радионица.

(138)

Заказ из мужской мастерской и от портнихи принесли в один день.

ДЖ, к. I, ч. III, 4, с 88

Наруцбину из мушке радионице и од кројачице донесоше истог дана.

ДокЖ, т. I, г. III, 4, стр. 117

(139)

[...] и мы гурьбой моментально шмыг из детской на кухню.

ДЖ, к. I, ч. III, 4, с 90

[...] и ми сви тркиш из дечје собе у кујну.

ДокЖ, т. I, г. III, 4, стр. 119

Иако је у наведеном преводу за руски супстантиват употребљена синтагма, не може се занемарити тенденција у говору да и у српском облик *дечија* постане супстантиват.

У примеру који следи превод нам не даје информацију о каквој се просторији ради; руски супстантиват *дворницкая* настао је од придева изведеног од именице *дворник* па се на основу тога може закључити да је реч о просторији за послугу.

(140)

Половину дворницкой занимала высившаяся посередине широкая русская печь со свисающим с полатей краем стеганого одеяла.

ДЖ, к. II, ч. XV, 6, с 547

(141)

— Нет, не могу видеть этого, нет, не могу! – закричала Анна Ричардовна и выбежала в секретарскую [...].

ММ, ч. I, г. XVII, с 202

Половину просторије заузимала је широка руска пећ која се издизала на средини, са крајем штепованог прекривача који је висио с банка.

ДокЖ, т. II, г. XV, 6, стр. 265

— Не, не могу то да гледам, не, не могу! – повика Ана Ричардовна и истрча у своју канцеларију [...].

МиМ, ч. I, г. XVII, стр. 237|238

У наведеном примеру, поименичен је руски односни придев настао на бази именице *секретарь*. Српски језик, с друге стране, не познаје овај тип образовања супстантивата и, поред тога, у цитираном преводу изостаје конкретизација о лицу којем је просторија намењена јер синтагма *своја канцеларија*, која је употребљена као преводни еквивалент, не садржи ту врсту информације.

(142)

Об этом мне придется после сказать, но здесь лишь замечу, что Макар Иванович не разваливался в гостиной на диванах, а скромно помещался где-нибудь за перегородкой.

П, ч I, г I, VI

О томе ћу морати касније да испричам, а овде ћу само споменути да се Макар Иванович није заваљивао у примаћој соби на отоману, него би се скромно сместио негде иза застора.

Д, д I, п I, VI, стр. 20

(143)

В то время как она сидела в арестантской, дожидаясь суда [...].

В, ч. XXIX, г. I

Док је седела у затвореничкој соби у очекивању суђења [...].

Вас, д. I, г. XXIX, стр. 120

(144)

Смотритель разрешил свидание, но не в конторе и не в адвокатской, а в женской посетительской.

В, ч. LIX, г. I

Управник је дозволио састанак, али не у канцеларији, и не у адвокатској, већ у женској соби за посете.

Вас, д. I, г. LIX, стр. 218

У последњем примеру имамо чак два супстантивата ове групе, једно је просторија намењена адвокатима, друго – посетиоцима. Чињеница да је руски супстантиват на српски преведен речју *адвокатска* се више може приписати економији језичких средстава јер се реч која би била други члан ове синтагме, реч со-

ба, налази у оквиру синтагме *женска соба* и односи се и на ову, собу за адвоката, него што се у српском језику употребљава овакав супстантиват.

За именице ове групе нисмо пронашли потврду у грађи на српском језику, што због малог броја примера (*деч(и)ја, гостинска, родитељска, дневна, спаваћа*), што због чињенице да су ове лексеме у српском језику још увек у статусу контекстуалних, ситуативних супстантивата и карактеришу углавном разговорни стил.

3.4.3 Просторије назване према карактеристичном предмету

Подгрупу именица са значењем просторија чине и оне именоване по карактеристичном предмету који се у њима налази или се у њима производи: *душевая, ламповая, аппаратная, каталожная, телевизорная, бильярдная, гардеробная; бутербродная, блинная*. Сви наведени супстантивати, због елидирани именице *комната*, припадају женском роду. Њима придружујемо лексеме које означавају врсте продавница и које су, сем прве, мушки род преузеле од елидирани именице *магазин*: *булочная, галантерейный, ювелирный, обувной, хозяйственный, книжный, молочный, мясной* и групу именица са значењем угоститељских објеката где се на брзину може нешто појести и попити: *сосисочная, шашлычная, пельменная, чебуречная, чайная, пивная*.

Сви примери из грађе које наводимо припадају типу именованом по предмету карактеристичном за ту просторију; оне именоване према предмету који се у њима производи нису биле заступљене у примарној грађи.

(145)

Спустился в котельную, дал свисток – и кончен бал.

ДЖ, к. I, ч. II, 6, с 43

Спустио бих се у котларницу, дао сигнал и свршена ствар.

ДокЖ, т. I, г. II, 6, стр. 71

(146)

Иван Николаевич ничуть не растерялся в незнакомой обстановке и прямо устремился в коридор, рассуждая так: «Он, конечно, спрятался в ванной».

ММ, ч. I, г. IV, с 57

Иван Николајевич се уопште не збуни у непознатом му стану, улете право у ходник, умујући овако: „Он се, разуме се, сакрио у купатилу.“

МиМ, ч. I, г. IV, стр. 62

(147)

[...] прилетело воспоминание о каком-то сомнительном разговоре, происходившем, как помнится, двадцать четвертого апреля вечером тут же, в столовой [...].

ММ, ч. I, г. VII, с 89

[...] одмах се сетио и некаквог сумњивог разговора који је вођен, ако се добро сећа, двадесег и четвртог априла увече, баш овде, у трпезарији [...].

МиМ, ч. I, г. VII, стр. 100

Дакле, творбена база издвојених руских супстантивата су придеви изведени од именица *котель*, *ванна*, *стол*, док су именице употребљене у својству преводних еквивалената у српском језику изведене од именица *котао* и *трпеза*, а именица *купатило* је мотивисана глаголом *купати се*.

Српска именица *купатило* сматра се преводним еквивалентом још једног руског супстантивата којим се номинују просторије, с тим да супстантиват *умывальная* спада у подтип просторија номинованих према радњи која се у њима одвија (види тачку 3.4.1/II (130) пример).

(148)

По старой памяти их обещали устроить в бельевой.

ДЖ, к. I, ч. II, 19, с 68

На старо познанство обећаше да их сместе у собу за рубље.

ДокЖ, т. I, г. II, 19, стр. 97

Бельевая је просторија у некој установи, болници, санаторијуму, у којој се чува рубље. Поименичени придев мотивисан је именицом *белье*. У случају српског језика назив за собу такве намене није специјално одређен.

(149)

Он ее нашел в буфетной.

ДЖ, к. I, ч. V, 8, с 170

Нађе је у остави [...].

ДокЖ, т. I, г. V, 8, стр. 201

Издвојени руски супстантиват се може семантизовати као 'Комната, в которой хранятся посуда и продукты, приготовляются закуски, чай и т.п.' а том значењу је најближа именица употребљена у преводу.

За српски језик нисмо пронашли ниједан пример који би припадао овој групи супстантивата.

3.5 Лексичко-семантичка група са значењем „официјална документа“

Именице које чине ову групу специфика су руске историје и феудалних односа у руском друштву. Настале су од придева мотивисаних именицама и немају одговарајуће еквивалене у српском језику те се и преводе придевско-именичким синтаagmaма или изведеницама. Именице овога типа су архаичног карактера, не спадају у активну лексику савременог руског језика и тип данас није продуктиван. Грађа коју смо истраживали, и теоријски и књижевни корпус, није нам понудила много примера ових супстантивата. Наводимо само три посведочена у примарној грађи.

(150)

[...] и я тотчас же дам ему вольную, отпушчу ему жену, награжу их обоих [...].

П, ч I, г VII, II

[...] и одмах ћу га ослободити кметских обавеза, вратити му жену, наградити их обоје [...].

Д, д I, п VII, II, стр. 159

Именица *вольная* настала је од одговарајућег придева мотивисаног именицом *воля*, која се и данас користи у руском језику у значењу *слобода*, што и лежи у основи значења именице *вольная* ‘дати некоме слободу, ослободити га обавеза’.

(151)

– Петровичем начал называться с тех пор, как получил отпускную [...].

Г, Ш, с 269

– Петрович је почео да се назива откако је добио слободу [...].

Г, Шин, стр. 116

Иста је ситуација и са супстантивизираним придевом *отпускная*, насталим од придева мотивисаног именицом *отпуск*. Наиме, супстантиват се може семантизовати као ‘Документ об освобождении крестьянина от крепостной зависимости’, а семантичка вредност именице која му је у основи је у савременом руском језику мало измењена и гласи ‘Освобождение от работы, службы на определённый срок для отдыха и других целей’. У овом значењу, наведена лексема представља део активне лексику руског језика за чији еквивалент у српском језику сматрамо лексеми *одмор*.

(152)

Так я должен ему твою родо-

И ја њему треба твој родослов да

словную объяснять, что ли?

објашњавам, је ли?

П, ч I, г VIII, I

Д, д I, п VIII, II, стр. 171

Именица *родословная* као преводни еквивалент има именицу *родослов*, мотивисану истим основама, али ова сложеница у српском језику није супстантиват.

Поред већ наведених, овој групи припадају и следећи супстантивати: *накладная, подорожная, отступная, купчая, мировая*, које су, као и супстантивати наведени из грађе, женског рода, као и именица *больничный*, која је мушког рода.

Од речи које се у српском језику употребљавају у функцији именице, а припадају овој групи, наводимо супстантивате *месечна, возачка* и *саобраћајна*, које нисмо пронашли у грађи, нити их бележе речници, али су у свакодневной употреби. Овој групи припада и супстантиват средњег рода *лекарско*, настао елидираним именице *уверење*. Сви ови супстантивати у српском језику су колоквијалног карактера.

3.6 Лексичко-семантичка група са значењем „новчана јединица“

Група именица која означава новчана средства састоји се, углавном, од именица женског рода. Именице су мотивисане различитим описним придевима, у зависности од тога о којем се апоену радило или која је била боја монете. Међу примерима које наводимо из грађе само је први супстантиват дефинисан бојом, док се остале супстантивизирани именице односе на вредност новчанице – у том случају мотивски придев је сложена реч мотивисана синтагмом основни број + именица.

(153)

[...] не захотев даже спорить и подарив ему краснеңкую.

П, ч II, г VI, III

[...] тако да се нисам хтео ни расправљати са њим, и поклонивши му једну црвену новчаницу.

Д, д II, п VI, III, стр. 349

У српском језику се некада, као назив за новчаницу црвене боје, користила реч *црвендаћ*, али би то био само лексички еквивалент, с обзиром на то да је реч образована деривацијом.

(154)

Теперь же, честью клянусь, что эти три сторублевые были мои [...].

П, ч II, г VI, III

Сад се могу заклети чашћу да су те три новчанице од сто рубаља биле моје [...].

Д, д I, п VI, III, стр. 352

(155)

– И он вынул ей десятирублевую.

П, ч II, г IX, III

– И он јој даде новчаницу од десет рубаља.

Д, д II, п IX, III, стр. 67

(156)

[...] но я заметил, что когда он вынимал из портмоне два двугривенных, чтоб отдать офицеру, то у него дрожали руки [...].

П, ч II, г V, III

[...] али приметио сам кад је вадио из новчаника она два новчића од двадесет копејки да их да офицеру, дрхтале су му руке [...].

Д, д I, п V, III, стр. 335

Преводни еквиваленти ових именица у српском језику су синтагме (које се подударају са мотивским синтагмама руских супстантивата) јер овакав тип образовања није својствен српском језику.

3.7 Лексичко-семантичка група са значењем „таксе, порези, наплате“

Супстантивати који означавају врсте наплата карактеристика су руског језика и углавном су историзми. Ову групу чине именице које су осликавале друштвено уређење и односе у држави. У такве именице спадају: *отступное, подушное, поземельное, подворное, выкупное, мостовое*.

Савременију лексику из ове групе супстантивата чине именице *pluralia tantum* типа *алиментные, премиальные, суточные, сверхурочные, чаевые, отпускные, квартирные, командировочные, северные, комиссионные* ‘компенсационная плата клиенту посреднику за совершение операций по его поручению и оказание услуг’.

У грађи, међутим, не налазимо ниједан пример ни историзама, ни савременијих супстантивата ове групе. Тип је ограничен на мали број примера и сматра се непродуктивним. Српски језик не познаје ову врсту супстантивата.

3.8 Лексичко-семантичка група са значењем „врсте хране и пића“

ЛС групу са значењем врста хране и напитака у руском језику чине именице типа *съестное, мучное, горячительное, горячее, рыбное, жирное, жареное, заливное, острое, отбивная, спиртное, шампанское, красное (красенькое), белое (беленькое), горькая*. Наведеним супстантиватима придружујемо и примере посведочене у грађи:

(157)

Они кушают три блюда и всегда одно мясное: битки или котлеты.

Они добијају три јела и то увек једно од меса: шницле или котлете.

В, ч. II, г. XIX

Вас, д. II, г. XIX, стр. 302

Издвојени руски супстантиват у конкретном примеру могао би се сматрати само контекстуалним супстантиватом јер се именица *блюдо* односи и на њега, док у српском језику изостаје и контекстуална супстантивизација и семантика овог супстантивата се преноси предлошко-падежном синтагмом.

Ови и већина супстантивата овога типа за творбену базу имају придеве именске основе, док су *первое, второе и третье* образовани од редних бројева. Како ови супстантивати на бази бројева означавају три главна obroka у току дана, њихови семантички еквиваленти су српски деривати *доручак, ручак и вечера*, што је за један од ових руских супстантивата и посведочено у грађи:

(158)

Красавица Наташа, ее домработница, осведомилась о том, что сделать на второе [...].

Лепотица Наташа, њена кућна помоћница, упита шта да припреми за ручак [...].

ММ, ч. II, г. XIX, с 234

МиМ, ч. II, г. XIX, стр. 277

Именице овога типа, као што се може закључити из примера који следе, у највећем броју случајева су средњег рода: *мороженое, пирожное, сладкое*.

(159)

— И что ж это, дескать, нас задерживают, пора и мороженое подавать!

ММ, ч. II, г. XXVIII, с 377

(160)

– Если придут, скажи, чтоб меня не ждали к пирожному: я немножко пройдуся.

П, ч II, г V, I

(161)

– Молосное, наутро еще велели приходиться.

В, ч. III, г. VII

[...] па шта то треба да значи, нас, ето, заобилазе... Време је и сладолед да донесу.

МиМ, ч. II, г. XXVIII, стр. 445

– Ако се врате, реци им да ме не чекају с колачима: мало ћу прошетати.

Д, д II, п V, I, стр. 324

– Мало мрса, наредише да зором дођем опет.

Вас, д. III, г. VII, стр. 425

За наведени руски супстантиват могу се наћи различита објашњења, углавном је реч о скромној, сељачкој храни, нешто између посног и масног; реч је, очигледно, настала комбинацијом речи *масло и молочное*.

(162)

[...] Софья и я, мы не любим сладкого.

П, ч I, г VI, II

[...] Софија и ја не волимо слаткише.

Д, д I, п VI, II, стр. 130

Руски супстантиват *сладкое* као преводни еквивалент у првом примеру има дериват *слаткиш(и)*, мада се и у српском језику може чути форма *слатко* за означавање различитих слатких послатица. Међутим, примарно значење овог српског супстантивата је ‘у шећеру кувано воће’, а у том значењу се у руском језику користи именица *варенье*.

(163)

Паша ми – умишљај ја – понуди мјесто крај оцака, нареди секретарици да пристави кафу и да ме послужи слатким од јагода.

РК, стр. 169

Закончив разговор, паша жестом пригласил меня занять место у очага на пуховых подушках. Велит секретарше принести кофе и земляничное варенье.

РуссК, с 216/217

У свакодневној употреби у српском језику су, за врсте јела и јестива, и супстантивати *посно, масно, слано, кисело, љуто, кувано*.

(164)

[...] добра и чиста ракија, поде-

[...] чистейшая ракия разных сор-

љена у првенац, љуту, меку и па-
току [...].

ТХ, г. XXVI, стр. 482

тов: *первач, крепкая, слабая* и сиву-
ха [...].

Тх, г. XXVI, с 383

Треба напоменути и то, да наведена два српска супстантивата, *љуту* и *љута*, иако су настали од истог придева, разликом у роду означавају две различита појма: супстантиват средњег рода означава врсту јела, док супстантиват у женском роду означава врсту ракије.

Од поименичених придева који означавају врсту пића у фреквентној је употреби, поред оних наведених у примеру из грађе, и назив за врсту кафе – *турска*.

(165)

Потом мы воротились, захали в
гостиницу, взяли номер, стали
есть и пить шампанское; пришла
дама...

Д, ч II, г I, III

Затим се вратимо, свратимо у гос-
тионицу, узмемо собу, седнемо да
једемо и пијемо шампањац; онда до-
ђе једна дама...

Д, д I, п II, III, стр. 42

О настанку и мотивисаности руског супстантивата *шампанское*, који означава врсту вина и самим тим спада у анализирану ЛСГ, већ је било речи (види тачку 2.1.3.1/II (87)).

Од српских супстантивата, иако образованих контекстуалном супстантивизацијом, у ову ЛСГ спадају и *чајна*, настала елидирањем именице *кобасица* (Нарежите ми, молим Вас, триста грама *чајне*. – Ј.Л), затим називи салата *српска*, *руска*, *шопска*, *албанска*, *моравска* као и супстантивизирани називи за врсте еспреса: *дужи* и *краћи*.

3.9 Лексичко-семантичка група са значењем „врста одеће“

Ову лексичко-семантичку групу супстантивата чине лексеме ограничене неколиким факторима: врстом и наменом одеће, бојом или моделом, или да ли је, пак, одећа показатељ социјалног положаја. Творбена база оваквих супстантивата су описни и односни придеви. Овом типу образовања припадају супстантивати попут: *наружное, гражданское, военное, фабричное, теплое, зимнее, летнее, праздничное*.

Њима придружимо малобројне примере забележене у нашој грађи:

(166)

Тут увидел Иван, что пришедший одет в больничное.

ММ, ч. I, г. XIII, с 142

(167)

Около четырех часов жаркого дня большая компания мужчин, одетых в штатское, высадились из трех машин [...].

ММ, ч. II, г. XXVII, с 362

Тада Иван спази да је дошљак у болничкој одећи.

МиМ, ч. I, г. XIII, стр. 165

Око четири сата по подне тог истог дана овећа група мушкараца у цивилним одећима изађе из три аутомобила [...].

МиМ, ч. II, г. XXVII, стр. 428

Тип је продуктиван у колоквијалном стилу: *Ты уже в зимнем? Не рано?* или *У меня нет ничего нового летнего*.

Српски речници и граматике не бележе супстантивате овог типа. У грађи на српском језику овај тип образовања није посведочен ниједним примером. Међутим, сматрамо да лексеме *цивилно* и *маскирно*, из војничког жаргона, имају све карактеристике разматране групе (сфера њихове употребе је колоквијални стил) иако је у претходном примеру облик употребљен у примарном, придевском значењу. Још се у српском језику чује и *Обуци нешто топло/лагано/летње/светло (-ије)/свечано*, али се овакви ситуативни супстантивати не могу наћи ни у једном речнику. Чак се и супстантиват *купаћи* сматра елиптичним, а његова употреба је далеко фреквентнија од осталих супстантивата ове групе.

3.10 Лексичко-семантичка група са значењем „врста лека“

Именице које чине ову групу саставни су део савремене руске лексике. Такви су супстантивати типа: *снотворное, слабительное, жаропонижающее, успокаивающее, обезболивающее, возбуждающее, откашливающее, болеутоляющее, желчегонное*. Опет се ради о именицама искључиво средњег рода јер је саставни део мотивске именичко-придевске синтагме била именица *лекарство* или *средство*, обе средњег рода. Овај је тип најпродуктивнији у колоквијалном дискурсу, те је у истраживаној грађи посведочен само један пример супстантивата из ове групе.

(168)

Теперь эту старую дуру Гишарову отпаивали в двадцать четвер-

Сада су ону стару луду Гишарову из двадесет четири појили млеком,

том, давали ей рвотногo и поло-
скали кишки и желудок.

ДЖ, к. I, ч. II, 21, с 76

давали јој на повраћање и испирали
желудац и црева.

ДокЖ, т. I, г. II, 21, стр. 105

На основу темељно спроведеног истраживања примарне и секундарне грађе склони смо да закључимо да српски језик не познаје супстантивате којима се номинује врста лека.

3.11 Лексичко-семантичка група са значењем „медицински термин“

Што се тиче супстантивата који означавају медицинске термине, у грађи на руском језику није било много посведочених примера. Зато наводимо само један пример пронађен у ексцерпираној грађи који представља назив болести:

(169)

— Все признаки крупозногo.

ДЖ, к. I, ч. III, 3, с 85

— Сви знаци крупозног запаљења
плућа.

ДокЖ, т. I, г. III, 3, стр. 114

Супстантиват *крупозное* мотивисан је придевом истог облика у чијој се основи налази именица *круп*. Медицински термин за ово обољење је *ларингитис*, али како је у руском оригиналу издвојена лексема карактеристика разговорног језика, а не професионалног жаргона, преводни еквивалент је такође стилски маркиран.

У грађи на српском језику није било примера за дату групу, нити је у систему српског језика ово продуктиван творбени тип. Једини српски супстантивати, и то контекстуалног карактера, који би припадали овој групи били би *систематски* (преглед), *спонтани* (побачај), *царски* (рез) и *локална/тотална/епидурална* (анестезија), мада се у значењу последњег супстантивата чешће користи дериват *епидурал*.

Иако не спадају у медицинске термине у најужем смислу, неки називи одељења у медицинским установама, у оба језика, имају супстантивизирани форме: *урологическое, детское, заочное, хирургическое* (отделение) – *уролошко, дечије, очно, хируришко, ушно* (одељење) и томе слично. Наведени супстантивати су на нивоу контекстуалне супстантивизације али се одликују високим степеном употребе.

3.12 Лексичко-семантичка група са значењем „временски период“

Ову групу чини ограничен број именица. То су супстантивати *будуће* и *прошло* у примерима које наводимо, затим овој групи припадају и именице *настојаче* и *бывало* за које нисмо пронашли потврду у примарној грађи. У руском су то све именице средњег рода, док у српском не постоје одговарајући еквиваленти, већ се значења ових именица изражавају именицама изведеним помоћу суфикса -ост – *прошлост*, *садашњост*, *будућност*.

(170)

Нельзя не поверить в то, что вы старались выдумать для мастера наилучшее будущее [...].

ММ, ч. II, г. XXXII, с 406

Не можемо да не верујемо у то да сте се трудили да смислите за мајстора најбољу будућност [...].

МиМ, ч. II, г. XXXII, стр. 479

(171)

Замечу кстати, что прежде, в довольно недавнее прошлое, всего лишь поколение назад, этих интересных юношей можно было и не столь жалеть [...].

П, ч III, г XIII, III

Да узгред споменем да раније, не тако давно, још у претходном поколењу, човек није морао толико жалити те интересантне младиће [...].

Д, д III, п XIII, III, стр. 335

Руски супстантиват *прошло* је у преводу на српски језик сасвим изостављен јер се његова семантика назире у деловима реченице коју му претходе па није било потреба за буквалним преводом – *у не тако давној прошлости*.

Овој групи у руском језику још припада и супстантивати *выходной*. Апстрактне именице које смо досад наводили, попут *прошло*, *настојаче*, *будуће* немају множинске облике, али наведени супстантиват има – *выходные*.

У функцији именице са значењем временског периода у српском језику се употребљава једино супстантиват *годишњи* (одмор), али он припада колоквијалној лексици.

3.13 Лексичко-семантичка група са значењем „научни термин“

Супстантивати који чине ову групу су бројни и представљају значајан део термилошког апарата многих научних дисциплина. У таквим су се околности-

ма ови супстантивати углавном лексикализовали. Такав је случај са називима биљних и животињских врста у зоологији и ботаници, неки од таквих супстантивата су: *цитрусовые, хвойные, лиственные, бобовые, насекомое, пресмыкающееся, млекопитающее, яйцекладущие, пернатые, крылатые, покрытосеменные*. Одговарајући српски термини углавном су деривати.

Затим, већи број супстантивата представља важне појмове у математици или физици: *секущая, целая, неизвестное, прямая, кривая* и тако даље. Мотивска основа ове групе супстантивата је партицип пасива прошли. Ова група супстантивата заступљена је и у српском језику, неки од овде припадајућих термина су *права, крива, непозната*. За разлику од руских супстантивати који чине ову групу, супстантивати у српском језику мотивисани су придевима.

Још једна већа група супстантивата термилошког порекла свакако су они из области лингвистичких дисциплина. За разлику од већине претходних, ови облици се још увек могу користити и у функцији именица као и у функцији придева у оквиру синтагме. То значи да је њихова супстантивизација још увек контекстуална, али је истовремено и тенденција ка употреби ових термина као самосталних именица изузетно велика. У примерима које наводимо дајемо и један и други случај.

С обзиром на то да Руска граматика Академије Наука СССР у редакцији В. В. Виноградова, одакле потичу примери које наводимо у овом поглављу које се тиче лингвистичких термина, није преведена на српски, дајемо само примере на руском језику.

(172)

Имя существительное – это часть речи, обозначающая предмет (субстанцию) [...].

РуссГрамм, т 1, с 466

Существительное называет предметы в широком смысле слова [...].

РуссГрамм, т 1, с 466

Дакле, као што смо већ истакли, лингвистички појмови још увек нису потпуни супстантивати. Могу се, као што примери показују, користити и самостално и у оквиру синтагме. Међутим, уочили смо тенденцију да се синтагма користи када се први пут термин помиње, а да се касније аутори чешће служе супстантиватима.

(173)

Имя прилагательное – это часть

В состав прилагательного как ча-

речи, обозначающая непроцессуальный признак предмета [...].

РуссГрамм, т 1, с 542

(174)

Имя числительное – это часть речи, обозначающая количество [...].

РуссГрамм, т 1, с 571

сти речи [...].

РуссГрамм, т 1, с 542

Числительное как часть речи представляет собой непополняемую группу слов.

РуссГрамм, т 1, с 571

Сви ови термини у наведеним примерима потичу из морфологије, гране науке о језику која се, између осталог, бави класификацијом речи и односе се на именовање основних врста речи. Номинација ових појмова у српском језику је другачија, код нас су ти термини прости или изведене речи.

Термини из наредна два примера основни су појмови руске синтаксе, док се у српској синтакси за именовање ових појмова не користе супстантивати.

(175)

В состав такого предложения может быть введено подлежащее [...].

РуссГрамм, т 2, с 389

(176)

Придаточное предложение может функционировать как сказуемое.

РуссГрамм, т 2, с 485

Супстантивата, осим у наведеним лингвистичким дисциплинама, има и у фонетици – *щипящий, заднеязычные, альвеолярный, носовой (назальный)*; као и у области творбе – *производное, производящее, мотивированное, мотивирующее*.

Више о супстантиватима из ове групе говоримо у поглављу о стилским карактеристикама супстантивата, конкретније, у делу који се бави научним функционалним стилем (види тачку 4.2/II)

3.14 Лексичко-семантичка група са значењем „музички инструмент“

Ову групу супстантивата чини свега неколико именица у форми плурала: *ударные, клавишные, струнные, щипковые*. Могу се употребити и у сингулару, али те форме не припадају групи супстантивата – *ударный музыкальный инструмент*. Лексеме са овим значењем у српском језику нису супстантивати већ деривати: *гудачи, ударалке* и томе слично.

Супстантивати ове ЛСГ нису посведочени ни у примарној, ни у секундарној грађи.

3.15 Лексичко-семантичка група са значењем „врста рада“

Група супстантивата који означавају врсту рада подједако је заступљена у оба језика. У руском су то све именице женског рода, јер су настале елидирањем именице *работа*. Ову групу чине супстантивати попут *контрольная, курсовая, дипломная, практическая, самостоятельная, кандидатская, докторская, лабораторная*.

Супстантивати ове групе у српском језику заступљенији су у форми мушког рода, јер су род преузели од елидиране именице, у нашем случају то могу бити *задатак: писмени, контролни*; или именица *рад* као у руском, с том разликом да је она у српском језику мушког рода: *матурски, семинарски, дипломски*. Од супстантивата у женском роду овом типу припада *докторска* (дисертација). У ову групу спада још један супстантиват који се употребљава у два лика, у мушком роду када је елидирана именица *рад (магистарски)*, или у женском, када је елидирана именица *теза (магистарска)*.

У примарној грађи се не бележе примери за овај тип супстантивата, али смо пронашли један у виду новинског наслова, што сведочи о раширеној употреби наведеног супстантивата:

(177)

Защита детей и диссертаций. Астахов полностью списал свою
«докторскую»...

<http://reg-vesti.ru/archives/17982>

(28.1.2014.)

И у штампи на српском језику овај супстантиват је често део сензационалистичких наслова, додали бисмо, у последње време више него икад.

3.16 Лексичко-семантичка група „терминологија образовног система“

Група супстантивата, углавном контекстуалних, у активној је употреби у школском лексикону. Именица *разредни* рецимо, настала од синтагме *разредни*

старешина, по аналогiji (јер придев у женском роду не би могао бити део синтагме са наведеном именицом) је добила и форму у женском роду – *разредна*.

У ову групу, затим, спадају и сви супстантивизирани називи наставних предмета: најбројнији су они који означавају стране језике – *Српски, Руски, Немачки, Енглески, Шпански, Италијански*, и тако даље, затим *Ликовно, Музичко, Техничко* (образовање); *Физичко, Грађанско* (васпитање), *допунска, додатна* (настава), *родитељски* (састанак), *оправдани и неоправдани* (изостанак), *домаћи* (зада-так), а супстантивизирани су и називи такмичења у знању: *Школско, Окружно, Регионално, Републичко*.

У ову ЛСГ могу се сврстати и називи испита: *поправни, пријемни, стручни, дипломски, матурски, завршни, државни, правосудни*.

Овој групи припадају и супстантивати *школски* (друг) и *школска* (другарица), који представљају модерну творевину велике фреквентности употребе.

Ова група супстантивата у руском језику такође има колоквијални карактер и чине је углавном супстантивизирани називи наставних предмета из страних језика: *англиски, руски, немачки, француски* и томе слично (о супстантиватима овог типа види тачку 4.4/II).

Као и већина супстантивата ове ЛСГ, контекстуалног су порекла и супстантивизирани називи образовних институција:

(178)

Похађати *Економску, Правно-би-ротехничку, Медицинску, Техничку* (школу).

Ићи у *Прву, Пету, Девету београдску, Филолошку, Математичку* (гимназију).

Поред оваквог скраћивања назива образовних институција (одбацивањем уопштеног дела назива), постоји и номинација у зависности од места и положаја: на пример, једна нишка гимназија је познатија под називом *Гробарска*, него под званичним именом. Овај колоквијализам настао је тако што се школа налази у непосредној близини старог градског гробља.

С обзиром на то да се руски систем нижег образовања доста разликује од нашег и да не постоји основно осмогодишње и средње четворогодишње образовање, супстантивизације образовних установа на овом нивоу одлика је српског језика.

(179)

Трудно ли учитьса в медицинском, филологическом, театральном ?

Завршити *Медицински, Правни, Филозофски, Филолошки* (факултет).

Ситуација је посве другачија у сфери високог образовања и ту се, у оба језика, могу супстантивизирати готово сви називи високошколских установа. Као што се из примера види, у руском је елидирана именица ВУЗ или, као и у српском језику, именица *факул(ъ)тет*.

Баз обзира на њихов колоквијални карактер супстантивати ове групе су, поред примарне сфере образовања и употребе, веома фреквентни и у публицистичком стилу, па тако можемо читати наслове типа:

(180)

Првак преминуо на часу физичког

<http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/420209/Prvak-preminuo-na-casu-fizickog>
(15.11.2013.)

(181)

Студенти, убудуће ћете радити физичко

<http://www.24sata.rs/vesti/aktuelno/vest/studenti-ubuduce-cete-raditi-fizicko/114676.phtml>
(21.11.2013.)

Оба наведена примера садрже супстантиват *физичко*, што представља кондензовану форму званичног назива предмета – *Физичко васпитање*.

Следећи пример, такође у виду наслова новинског чланка, чине чак два супстантивата: *домаћи* (задатак) и *шпански* (језик):

(182)

Креативно: За домаћи из шпанског направио мини-сапуницу

<http://www.24sata.rs/vesti/luda-planeta/vest/kreativno-za-domaci-iz-spanskog-napravio-mini-sapunicu/116670.phtml>
(05.12.2013.)

Још једна врста задатка, али овај пут *писменог*, садржана је у следећем примеру. Наведени супстантиват, заједно са оним из претходног примера (*домаћи*), са пуним правом се могу сматрати делом претходне ЛСГ којом се означавају врсте радова.

(183)

Ђаци плаћају за лажне дојаве о бомби да избегну писмени

<http://www.24sata.rs/novi-sad/vesti/vest/daci-placaju-za-lazne-dojava-o-bombi-da-izbegnu-pismeni/116114.phtml>
(02.12.2013.)

- (184) Професор пред избацивањем с Правног: Лажирао научне радове, вређао студенте, пијан долазио на посао
- <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/437341/Profesor-pred-izbacivanjem-s-Pravnog-Lazirao-naucne-radove-vredjao-studente-pijan-dolazio-na-posao?ref=fbblc>
(25.1.2014.)
- (185) Швеђани истражују Математичку да виде у чему је штос
- <http://www.24sata.rs/vesti/aktuelno/vest/svedani-istrazuju-matematicku-da-vide-u-cemu-je-stos/122791.phtml>
(23.1.2014.)

Последња два наведена примера (184, 185) садрже супстантивате којима се означавају научне установе а који су добијени елидирањем именица *факултет* у првом, односно *гимназија*, у другом случају.

3.17 Лексичко-семантичка група „средства комуникације“

У време када су настајале граматике које су нам послужиле као база за ову класификацију, средства комуникације нису била развијена у тој мери у којој су то данас. Имајући то у виду, сматрамо да је оправдано што једна оваква група није део постојеће класификације, али је у данашње време потпуно немогуће, и неправедно, занемарити овакве лексеме. Заправо, ови супстантивати из сфере модерне технологије и савремене комуникације подједнако су развијени у оба језика и на томе треба захвалити друштву које се непрестано развија.

Наиме, ову групу чине супстантивати попут *сотовый, мобильный, домашний, рабочий, служебный*. Због убрзаног и непрестаног развоја у овој сфери, неки појмови имају и више назива – *сотовый, мобильный* и деривати *мобилник, мобила*, сва четири су подједнако заступљена у руском језику.

Српску групу чине супстантивати истог значења: *мобилни, фиксни, службени*.

Примере за овај тип нисмо забележили ни у примарном, ни у секундарном корпусу, али у поглављу које се бави публицистичким стилем наводимо два новинска наслова (види тачку 4.3/II).

3.18 Лексичко-семантичка група „топоними“

Посебну ЛСГ чине именице које представљају топониме. Карактеристика ових супстантивата је да се углавном ради о поимениченом облику средњег рода мотивског придева (остале врсте придевских речи нису продуктивне творбене базе код оваквих супстантивата). О овим супстантиватима је већ било речи у оквиру именица средњег рода, у поглављу о придевима као творбеним базама супстантивата (види тачку 1.1.3/II) а такође представљају материјал у поглављу о функционалностилски неутралним супстантиватима (види тачку 4.6/II).

У грађи није било посведочених примера ове ЛСГ па примери које наводимо у поглављима на која упућујемо воде порекло из секундарног корпуса: такви су *Новое, Глубокое, Отрадное, Дачное, Ягодное, Лебяжье, Пионерское, Лиственничное* у руском; или у српском језику: *Косово, Крново, Гацко, Купиново, Високо, Мозгово, Бербатово* и томе слично. Једини супстантивизирани назив насељеног места за који смо у току истраживања уочили да одступа од устаљене родне припадности је село *Равна* недалеко од Књажевца.

3.19 Лексичко-семантичка група „називи држава“

Ова група супстантивата карактеристична је само за српски језик. Ради се о супстантивизираним облицима мотивисаним придевима женског рода. Ове лексеме у свом основном, придевском значењу, указују на однос или припадност, док именице образоване од тих истих форми представљају називе држава. Ову групу чине именице типа *Бугарска, Данска, Мађарска, Норвешка, Словачка, Финска, Шведска*. Њима придружујемо и оне из следећих примера.

(186)

Иако зелених очију, има, и у Енглеској, и у Шкотској, али много ређе, него у Ирској – [...].

РЛ, к. I, стр. 70

(187)

Дошла је промена престола у Србији [...] а затим промена режима у Турској.

НДћ, г. XVII, стр. 268

Несмотря на то, что зеленые глаза встречаются в Англии, как и в Шотландии, хотя и значительно реже, чем в Ирландии [...].

РоЛ, к. I, с 100

Вслед за переворотом [...] на сербском престоле последовал государственный переворот в Турции.

МнД, г. XVII, с 300

О именицама овог типа говорили смо и у претходним поглављима и наводили и друге примере из грађе, као што су *Немачка, Француска, Хрватска, Пољска, Швајцарска, Чешка, Грчка* (види тачке 1.1.2/II и 2.1.2.2/II).

У руском језику ове лексеме се не употребљавају у именичкој функцији .

3.20 Лексичко-семантичка група „спортска терминологија“

Један мањи број супстантивата може се сврстати и у последњу групу коју наводимо. Реч је о терминологији везаној за спорт уопште: овде припадају официјелни и колоквијални називи наших спортских клубова типа *Црно-бели* и *Црвено-бели*, затим *Плави* и *Жути*, како су у једном периоду наши репрезентивци прозвани због боја дресова, а овим примерима придружујемо и онај који следи:

(188)

Обдукција утврдила: Навијач Радничког умро од инфаркта

<http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/422479/Obdukcija-utvrdila-Navijac-Radnickog-umro-od-infarkta>
(25.11.2013.)

Издвојени супстантиват такође представља назив фудбалског клуба.

(189)

Сборная России обыграла США на чемпионате мира

<http://sport.mail.ru/hockey2013/news/13013558/?frommail=1>
(8. 3. 2014.)

Што се руских супстантивата тиче, поменутој групи, поред супстантивата *сборная*, који је настао елидирањем именице *команда*, имамо још и именицу *ничья*, мотивисану обликом женског рода истоимене заменице, у чијем значењу ми користимо термин страног порекла – *реми*.

У српском језику овој ЛСГ припадају и термини попут *лична* (прекршај), *жути* и *црвени* (картон).

Осим наведених значења, супстантивизирана форма придева *жути* има и хомонимично значење којим се номинују припадници монголоидне расе (види тачку 3.1.4/II).

4.

СТИЛСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ СУПСТАНТИВАТА

Сваки функционални стил је својеврсни систем, одређен условима и циљевима комуникације у сфери друштвених делатности. Свака, или готово свака људска говорна делатност, била она у писаној или усменој форми, има за циљ преношење неке информације. Језик се диференцира, каже Б. Тошовић, у зависности од карактера информације коју ствара одређена врста људске делатности, што доводи до појаве различитих стилова.²⁷ У складу са сферама људске делатности (наука, уметност, медији, свакодневна комуникација, право и администрација) постоје следећи функционални стилови: *научни* (научный), *пословни* (официјално-деловой), *публицистички* (газетно-публицистический), *књижевни* (художественный) и *разговорни* (разговорно-обиходный). Наравно да људских делатности има много више од побројаних стилова, али, како смо више пута у току рада истицали, језик се води економисањем језичких средстава, те је за многе сличне и сродне људске активности развијен скоро идентичан језички систем, иначе бисмо, у супротном, имали онолико стилова колико је сфера људске делатности.²⁸ Функционални стилови су језички изрази свесно настали у одређеном периоду развоја људске цивилизације ради задовољавања друштвених и индивидуалних потреба људи.

Језик, човек и друштво, три основна чиниоца функционално-стилског раслојавања, одувек су били у вишесмерној међусобној спрези: човек је део друштва, он се служи језиком да пренесе своје утиске и искуство на друге чланове друштва, чији је и сам припадник. Свако ново искуство условљава одређене промене: мењајући себе човек мења поглед на свет, мења начин на који се изра-

---

²⁷ **Тошовић 2002:** Б. Тошовић, *Функционални стилови*, Београд: Београдска књига, стр. 12

²⁸ Исто, стр. 63

жава, а тиме посредно мења и друштво којем припада, па и сам језик којим говори.

Функционални стилови нису једнообразни; сваки је представљен низом одређених форми, при чему циљ вербалног општења диктира избор језичких средстава за сваки конкретан случај. Централне жанрове сваког стила у највећој мери чини за њих карактеристична лексика, док су периферни жанрови, када су језичка средства у питању, неутралнији. Сваки функционални стил одликује се типичном лексиком и синтаксичком структуром, који се у мањој или већој варирају од стила до стила.

Лексикон је одређен садржајем и тематиком дискурса: сваки функционални стил има свој круг тема, што не значи да се стил састоји само од сувопарних, за њега карактеристичних речи. Сваки се стил углавном састоји од функционално неутралних речи на чијој се основи издвајају стилски маркиране речи. О томе сведоче речи које се подједнако добро могу уклопити и употребљавати у више стилова. Премештање речи из једног у други функционални пласт може се објаснити и мултидисциплинарним потребама савременог човека, јачањем улоге науке у друштву, мултикултурним утицајем савременог друштва.

Дакле, сваки стил има своје особености, а супстантивати су изразито стилски диференцирани. Оно што је интересантно, међутим, јесте активна употреба супстантивата у свим функционалним стиловима. У неким супстантивати чине окосницу и терминолошку базу датог стила, као, рецимо, када су научни и административни стилови у питању. Супстантивати у одређеним гранама науке чине срж појмовног и терминолошког апарата без којег би функционисање у сферама те науке било незамисливо. У публицистичком стилу се прибегава супстантиватима када је порука изразито емоционална, усмерена да делује на читаоца или је, пак, јасна намера да се једна група разликују од друге. Притом се публицистички стил одликује већом слободом употребе супстантивата него што је то случај са научним или административним: у зависности од теме новинског чланка у њему се могу наћи супстантивати из било ког другог стила.

Најзаслужнији за настанак и богаћење лексичког фонда у лику супстантивата свакако су књижевни и колоквијални стилови. Због слободе којом се одликују, тежње да се што реалније представи ситуација или ослика књижевни лик, односно слободне и неусиљене комуникације у разговорном стилу, принцип је-

зичке економије је најснажније деловао управо у овим стилевима и готово сви супстантивати који нису термилошког карактера потичу из ова два стила.

У овом поглављу и у пет потпоглавља у његовом саставу, даје се преглед функционалних стилова, њихових основних карактеристика као и примери супстантивата који функционишу у оквиру сваког од стилова. Основна грађа за ово поглавље разликује се од досадашње – с обзиром на то да се ради о различитим врстама стилова, за сваки од њих смо узели аутентичан корпус: када се ради о књижевном функционалном стилу, примере из прозе обогатили смо примерима из поезије и драме; примери из научног функционалног стила су из више научних области попут математике, физике, лингвистике, ботанике и зоологије. Публицистички функционални стил је илустрован примерима из различитих новинских текстова штампаних медија и интернет портала. Највише примера за административно-пословни стил пронашли смо у уставима Републике Србије и Руске Федерације, и најзад, за колоквијални стил наводимо најшири спектар примера у жељи да осветлимо све аспекте употребе овог стила и супстантивате у свакодневној употреби.

Још једна разлика у односу на претходна поглавља биће у томе да примери неће бити анализирани у односу оригинал према преводу, већ ћемо анализирати само језик оригинала.

Поменута специфика теме условила је и да теоријску основу овог поглавља чине два референтна наслова: *Функционални стилови* Б. Тошовића и *Рускиј језик и култура речи* В. И. Максимова (ред).

4.1 Супстантивати карактеристични за књижевни функционални стил

Књижевни функционални стил своју примену налази у књижевноуметничким делима који су основна форма у којима се овај стил реализије. За књижевноуметнички дискурс је карактеристична рецепција путем осећања и редефинисање стварности, при чему се аутор труди да пренесе своје лично искуство, своје схватање или виђење неке појаве.

За књижевни стил, како се може прочитати код Максимова, карактеристично

је појединачно и случајно, иза чега се крије опште и типично, у њему главну улогу игра субјективни моменат – читава стварност представљена је очима аутора. Са тим су у вези емотивност, експресивност и метафоричност, као главне карактеристике стила.²⁹

Базу књижевног стила чини нормирани, књижевни језик. Иако највећи део вокабулара чине лексеме најшире сфере употребе, како Максимов даље истиче, лексички састав књижевног функционалног стила и употребу лексема у оквиру овог стила карактерише многозначност и синонимичност које управо потичу из ауторске наратије и жеље аутора да што више искористи богатство језика, али и да створи свој препознатљиви стил – за књижевног ствараоца језик је само средство остварења идејно-естетских замисли.³⁰ У те сврхе аутори се често служе не само нормираним књижевним језиком, већ и различитим експресивним средствима из разговорног стила, па чак и простог народног говора те су одступања од норми уобичајена на свим језичким нивоима.

Књижевни стил такође одликује и велика употреба како лексикализованих, тако и контекстуалних супстантивата. Рекли бисмо чак и да су контекстуални супстантивати и оказионализми карактеристика овога стила, с обзиром на то да је књижевнику који трага за сопственим стилем дата највећа слобода израза. Овај се закључак намеће из свега гореизложеног, јер су сви примери које смо до сада анализирали из дела лепе књижевности.

Код потпуне супстантивизације придевске форме означавају конкретне реалности или лица и углавном се ради о облицима мушког и женског рода:

- (1) Пожалуйста! Говорите! Учите меня! Я ведь ученый, а уче-
ные учатся всю жизнь.

Т, д. 1-ое

Руска именица *ученый* семантички је равна српској именици *научник*, с тим да је ова потоња образована деривацијом. У оба случаја се ради о именицама мушког рода, мада је српска именица део бинарне опозиције *научник – научница*. У руском језику, међутим, не долази до супстантивизације у женском роду, али зато издвојени супстантиват нормално образује множинску форму – *ученые*.

---

²⁹ Парафразирано према: В. И. Максимова (ред), *Русский язык и культура речи*, Москва, 2001, стр 48 – 50.

³⁰ Исто.

(2)

Я решил не держать больше у себя вольноотпущенных, бывших дворовых, или по крайней мере не поручать им никаких должностей, где есть ответственность.

ОД, с 9

Оба супстантивата из наведеног примера (*вольноотпущенный* и *дворовой*) имају форме и за женски род (*вольноотпущенная* и *дворовая*), али се у оба случаја ради о контекстуалној супстантивизацији, с обзиром на то да су придевске форме још увек у употреби, мада су семантички издиференциране.

(3)

И снова, проходя через переднюю, он услышал голос жены. Она пела в ванной.

КДВ

Два издвојена супстантивата у претходном примеру свакако нису карактеристика књижевног стила већ су део свакодневне комуникације, али како овај стил не би ни могао функционисати само са карактеристичним лексемама насталим захваљујући комплетној слободи образовања, лексеме које не носе обележје неког посебног стила имају највећи степен дистрибуције.

Још једна од карактеристика књижевног стила јесте да се супстантивизација партиципа спроводи слободно и у складу да потребама контекста; слична ситуација је још у разговорном стилу.

(4)

— Беда в том, – продолжал никем не останавливаемый связанный, – что ты слишком замкнут и окончательно потерял веру в людей. Ведь нельзя же, согласись, поместить всю свою привязанность в собаку. Твоя жизнь скудна, игемон, – и тут говорящий позволил себе улыбнуться.

ММ, ч. I, г. II, с 28

Ова појава је типична и уобичејена за руски језик; супстантиват овог типа мења синтагму са *который*.

С друге стране, непотпуна или контекстуална супстантивизација крије у себи велике могућности поетског израза, веће слободе померања семантичких граница, што аутору, али и читаоцима, дозвољава емотивнији доживљај. То се најјасније види у поезији.

(5)

В встретил Вас – и все былое
В отжившем сердце ожило;

Ф.И.Т.

(6)

Небесное умом неизмеримо,
Лазурное сокрыто от умов.

А.Б.

(7)

Несказанное, синее, нежное...
Тих мой край после бурь, после гроз,

С.Е.

Ови и њима слични супстантивати припадају поетском стилу; у њима присутна емотивност одаје утисак нечег апстрактног, недостижног, неуловљивог, привременог. Као што се из примера види, ради се о супстантиватима средњег рода у форми једнине или множине.

Поред оваквих супстантивата, у поезији налазимо и okazaционализме својствене ауторима попут Пушкина, Блока, Мајаковског. Такви супстантивати су јако емотивно маркирани и показују лични став аутора према субјекту радње.

(8)

Где милая ходила в вечер ясный.
Уже нигде не встретил я прекрасной,
Я не нашел нигде ее следов.
Задумчиво бродя в глуши лесов,
Произносил я имя незабвенной;

А.С.П.

(9)

Если Марс,
и на нем хоть один
сердцелюдый,
то и он
сейчас
скрипит
про то ж.

В.В.М.

Употреба супстантивата није била непозната ни нашим песница. Прибегавали су им углавном у љубавној поезији, у обраћању вољеном бићу. Наводимо неколико стихова са супстантиватом *драга*, једним од ретких који је у овом значењу (*љубљена, вољена жена, драгана*) забележен у речнику Матице српске [РМС, књига I, стр. 761].

(10)

Немој, драга, ноћас да те сан обрва

Осетиш ли, драга, да ми т'јело дрш-

И да склопиш очи на душеку ме-
ком!

А.Ш., Пролеће, стр. 114

(11)

Драга ми спава, склопила је очи...
Продужи власт, ноћи чаробна!

М.Ј., Летња ноћ, стр. 111

(12)

Јер ми смо давно, верна драга, – је
ли? – Искидали конце што нас вежу
За простор, време, тонове, и боје, –
ланце живота што звече и стежу;

С.П., Светковина, стр. 275

ће, и да силно горим огњевима сви-
јем;

А.Ш., Не вјеруј, стр. 113

Моја драга, кад ће наши свати!
– Никад!

А.Ш., Моја ноћи, стр. 125

Ја ћу ти, драга, опет рећи тада
Отужну песму о љубави, како
чезнем и страдам и љубим те, ма да
У том тренутку не осећам тако...

М.Р., Искрена песма, стр. 129

Оно на основу чега се може закључити да је неки придев дуго у именичкој функцији је његова слободна употреба у синтагми са другим придевом – *верна драга* или присвојном заменицом – *моја драга*.

Међутим, и облик мушког рода овог придева послужио је као мотивска база за настанак супстантивата *драги*.

(13)

Није, драги, у души мојој ко у тихој луци,
Сумње једро црно трза је и узбуркава;

ДМ, Сумња, стр. 31

Наводимо још два супстантивата у женском роду забележена у нашој поезији; један од њих, супстантиват *мила*, у свакодневној је употреби.

(14)

Месечина, – ал' месеца нема:
Моја мила зелен венац снила,

Ј.Ј.З., стр. 45

Јер ти не знаш, бедна! кроз све дане
дуге Да те вољах место ко зна које
жене!

Ј.Д., Враћање, стр. 128

У српском језику постоји и облик за мушки род, *мили*, и облик за средњи род, *мило*, али се у речнику Матице српске наводи само облик средњег рода у значењу 'вољена особа, мило биће' [Р МС, књига III, стр. 368]. Ми наводимо још неке супстантивате средњег рода забележене у нашој грађи.

(15)

–Аој, песмо, туго моја!
Ој пепеле, добро моје!

Хоћу ли рећи:
„Дико“, или „снаго“
Или ћу „лане“

Или „моје благо“
Хоћу ли „душо“
Или „моје драго“

Ј.Ј.З., Спаљена песма, стр. 57

Ј.Ј.З., стр. 42

Супстантивати средњег рода могу, такође, означавати апстрактне појмове, попут оних у следећим примерима:

(16)

И реч'ма пуним тајног, нејасног,
И несвесног – свест ћу ти занети.

Св.С., Тријумф Венере, стр. 232

(17)

У соби нашој све је по старом,
пуно књига и слика,
само што их нема насред пода.

ДМ, Све је по старом, стр. 82

Сви досадашњи супстантивати били су мотивисани придевима. У следећем примеру имамо супстантивате средњег рода мотивисане бројевима.

(18)

И једно друго тобож изгубили,
Па би се опет, уз клицање, нашли?

В.И.м., Звони, стр. 256

У примерима који следе имамо супстантиват *мртви* који су углавном употребљава у форми плурала да означи колектив чије припаднике карактерише особина садржана у основи придева.

(19)

И кад мртви почну устајати,
Нека тада све гробље оживи –
Камен нек' ми притисне гробницу,
Само да се ја дићи не могу.

В.Р., Завет, стр 248|249

(20)

У возу немој се бојати кондуктера, –
деца и мртви не плаћају карте.

ДМ, Путовање, стр. 87

Групи супстантивата који означавају колектив и употребљавају се у множинској форми припада и супстантиват *живи*, мада у следећем примеру имамо посведочену форму датива једнине.

(21)

Копач бунара је јуче погинуо.
Не да земља живоме да се спусти
тамо где би сан њен вековни чуо.

ДМ, Копач бунара, стр. 132

И да закључимо: лексика књижевног стила је разнолика, није ограничена ни стилски, ни тематски, ни функционално. Улога супстантивата у попуњавању лексичког фонда књижевног стила није занемарљива, посебно када се има на уму улога супстантивата у преношењу ауторске замисли, емоција и експресије. Књижевни стил је, поред публицистичког и разговорног, један од слободнијих стилова из кога и долазе многи нови супстантивати.

4.2 Супстантивати карактеристични за научни функционални стил

Сфера људске делатности у којој је заступљен научни стил је, свакако, наука. Научни стил се реализује превасходно у писаној, монолошкој форми. Научним стилем су писане научне монографије и радови, дисертације, научно-литерарна проза у коју спадају уџбеници и приручници сваке врсте и томе слично.

У зависности од тога која се тема обрађује и из које је области неко дело из наведених жанрова реализације научног стила, зависи и која ће лексика бити употребљена. Овај функционални стил карактерише специјална научна и термилошка лексика, при чему свака од научних области поседује свој термилошки апарат. У последње време, закључује Максимов, све се више места уступа међународној лексици, али се зато у научном стилу чак и вишезначна неутрална лексика употребљава само у једном од значења, које постаје термилошко, и наводи примере супстантивата *кислый* и *тяжелый* [Максимов 2001 (ред): 41].

Формирање научне лексике повезано је са диференцирањем науке од других области друштвеног живота. Језичка средства научног стила лишена су индивидуалности и емотивности и теже бескомпромисној објективности. Лексику научног стила чине општеприхваћени термини одређених наука као што су:

1) **Математички термини.** Термини из ове гране науке као што су *целая, делимое, секущая, касательная, кратное, неизвестное, вычитаемое, подчиненное, производящее, прямая, кривая, переменная, заданное, пройденное* представљају основни терминолошки апарат ове науке и њено функционисање без ових супстантивата са данашње тачке гледишта апсолутно је незамисливо. Мотивска основа ове групе супстантивата је партицип пасива прошли.

У српском језику такође постоје супстантивати који припадају овој групи; њих је свега три: *права, крива и непозната*. За разлику од руских супстантивата који чине ову групу, супстантивати у српском језику мотивисани су придевима.

(22)

Тако на пример [...] кроз једну праву и тачку ван те праве пролази јединствена равна [...].

Принадлежность точек прямым и окружностям.

еВм, г. VI, стр. 323

ЗпГ, с 43

(23)

Нека је *c* крива у простору чије је једначина дата као пресек двеју површи [...].

Секущая – прямая, пересекающая кривую в двух или более точках.

еВм, г. VI, стр. 339

Јефремова 2010: 896

(24)

Аналогно бројилац, који одговара непознатој *u*, добија се тако што се уместо друге колоне детерминанте *D* ставе слободни чланови.

Таким образом, мы получили систему четырех уравнений с четырьмя неизвестными.

еВм, г. IV, стр. 164

Платонова 1998: 78

(25)

Для того, чтобы ответить на вопрос задачи, нам достаточно найти сумму всех переменных.

Платонова 1998: 78

Сфера употребе ових и оваквих супстантивата превасходно је научни функционални стил, али они могу бити употребљени и у разговорном стилу, уколико се води разговор о послу, или у књижевном, уколико се неки од ликова бави неком од ових грана науке.

2) **Лингвистички термини.** За лингвистичке дисциплине се такође може рећи да имају развијен појмовни апарат у виду супстантивата, с том разликом да су то углавном међународни термини и да већина тих термина има аналоге у облику синтагме с тим да се, услед језичке економије, чешће употребљавају термини-супстантивати. С друге стране постоје и супстантивати образовани од до-

мањих основа, али по угледу на образовања из страног језика: *губные и лабиальные*. Супстантивати из лингвистичког појмовног апарата могу се поделити на неколико мањих група у зависности од области којима припадају: тако имамо супстантивате из области фонетике – *щиплящий, щелевые (фрикативные, спиранты), сонорный, палатальные, заднеязычные (велярные), альвеоларный, носовой (назальный)*; затим из творбе – *производное, производящее, мотивированное, мотивирующее*; из морфологије – *существительное, прилагательное, числительное*, из области синтаксе – *подлежащее, сказуемое, придаточное*.

(26)

Звуки делятся на гласные и согласные.

РуссГрамм, с 17

О супстантиватима из ове области расправљали смо и у поглављу које се бави синтагматским особеностима лексичко-семантичких група супстантивата, прецизније, потпоглављу посвећеном лингвистичким терминима (види тачку 3.13).

Супстантивати као лингвистички термини постоје и у српском језику ограничени, додуше, само на област фонетике. Супстантивате код нас представљају називе група гласова попут: *уснени (лабијални), двоуснени (билабијални), усненозубни, зубни (дентални), предњонепчани (палатални), експлозивни, фрикативни*.

(27)

Задњонепчани (веларни): г, к и х, који се стварају тако што ваздушна струја наилази на препреку [...].

ГСј, стр. 33

(28)

Према томе, сугласници се деле на звучне и беззвучне.

СтевМ, стр. 36

3) **Називи биљака и животиња.** Ову групу супстантивата представљамо искључиво терминима из руског језика, такве се именице попут *однодольные, цитрусовые, хвойные, листовые, бобовые, стопоходящие, перепончатокрыльные, членистоногие, яйцекладущие, парнокопытные, ракообразные, плотоядные, двудольные, пернатые, крылатые, рукокрылые, ластиногие, водоплавающие, губоногие, двупароногие, хоботные, тресковые, иглокожие, двоякодышащие, покрытосеменные*. Једина српска лексема која би овде припадала је поименовани облик *стонога*.

- (29) Комары – подотряд насекомых отряда двукрилых.

БЭС, с 553

- (30) Первые млекопитающие произошли от зверозубых пресмыкающихся [...]. К млекопитающим относятся первозвери, или клоачные (1 отряда – однопроходные), и живородящие (сумчатые и плацентарные).

БЭС, с 742

- (31) Земноводные (амфибии), класс позвоночных животных. Первые позвоночные, перешедшие от водного к водно-наземному образу жизни. Личинки дышат жабрами, взрослые – легкими. Икру откладывают в воду, некоторые – живородящие. 3 совр. отряда: безногие, хвостатые и бесхвостые.

БЭС, с 420

Колико је ова врста супстантивата распрострањена у руском језику показује чињеница да у само три наведене дефиниција имамо више од петнаест различитих супстантивата ове групе: *насекомые, двукрылые, млекопитающие, пресмыкающиеся, первозвери, клоачные, однопроходные, живородящие, сумчатые, плацентарные, земноводные, животные, позвоночные, взрослые, легкие, безногие, бесхвостые, хвостатые*.

У српском језику ова група супстантивата не постоји, термилошки апарат наука попут зоологије и ботанике чине, највећим делом, деривати.

4) **Термини из области филозофије и психологије.** Супстантивати карактеристични за ове области су или средњег рода или именице *pluralia tantum*. У ову групу спадају: *абстрактное, конкретное, бессознательное, чувственное, материальное, духовное, мыслимое, конечное, бесконечное*.

Ови и њима слични термини могу се пронаћи у тематским речницима (психолошким, педагошким), веома су заступљени у наведеним областима, а ми наводимо само један пример из филозофског речника – дефиницију у којој се појмови *апсолутно* и *релативно* објашњавају другим супстантиватима такође средњег рода.

- (32) АБСОЛЮТНОЕ И ОТНОСИТЕЛЬНОЕ (лат. *absolutus* – одделено, отпущено и лат. *relativus* – отнесенное в то или иное место) – противоположные по смыслу и сопряженные

философские категории.

А. – безусловное, независимое, безотносительное, самостоятельное, непреложное, само по себе сущее, несотворимое, вечное, всеобщее.

О. (релятивное) – временное, зависящее от тех или иных условий и обстоятельств и, следовательно, изменчивое; обусловливаемое системой отчета и оценок, а потому несовершенное и преходящее, характеризует явление в его отношениях и связях с другими явлениями и в зависимости от них.

НФС, с 7

У српском језику такође постоје супстантивати овога типа с тим да их не бељежи ниједан речник, чак их нисмо пронашли ни у оним тематским који су нам били доступни. Међу супстантивате овога типа у српском језику сврстали бисмо *познато, непознато, морално, неморално, реално, нереално, апстрактно, конкретно, несвесно, свесно, материјално, духовно, имагинарно*.

Тип је веома продуктиван у научној терминологији, пре свега природних наука, а такође у разговорном и уметничком стилу. Развој и популаризација науке могу довести само до још веће потребе за богаћењем терминолошког лексичког фонда.

4.3 Супстантивати карактеристични за публицистички функционални стил

Публицистички стил врши своју функцију у друштвено-политичкој сфери, у публицистичким жанровима дневне и периодичне штампе, саопштењима спикера на радио-станицама и телевизији. Сходно томе, две су варијанте реализације овог стила – писмена и усмена.

Публицистички стил као врста књижевног стила један је од најразвијенијих функционалних стилова у руском језику и одликују га сталне промене с обзиром на то да он најверније представља пулс данашњице. Једна од основних карактеристика публицистичког стила је, како каже професор Максимов, синтеза две тенденције – тенденције ка експресивности и тенденције ка стандардизованости³¹ [Максимов 2001: 47]. Он је истовремено и конзервативан и отворен за

---

³¹ Парафраза оригинала: „Одной из основных характерных черт газетно-публицистического

новине, а све у циљу задовољења потребе да се информација објави у што краћем року и да се код читалаца или слушалаца изазове што снажнија емотивна реакција.

Информација која се публицистичким подстиловима преноси намењена је најширем кругу читалаца на датом језику за разлику од, рецимо, научног стила, те зато лексика мора бити општепозната. С друге стране, жеља да информација која се саопштава изазове што снажније реакције доводи до потребе за новом лексиком изразито емотивног набоја. Публицистички стил је пример масовне комуникације и као такав препун је емоционалности.

Супстантиватима се у публицистичким подстиловима може изразити лични став аутора текста, иронијом се указује на лажност појаве или се игром речи указује, пак, на иронију. Користе се и као звучни називи емисија „*Очевидное - невероятное*“.

(33)

Единая справочная справок не дает

Редкий горожанин хотя бы раз в жизни не пытался дозвониться до справочной службы авто- или железнодорожного вокзала, речного порта. Далеко не у всех это получается сразу – с первого звонка. Вот и приходится просиживать у телефонного аппарата, пытаюсь вклиниться в паузу.

Но для начала требуется узнать номер справочной нужного перевозчика. Самый простой и верный вариант – позвонить по 09. Шанс, что здесь тоже будет занято, сейчас минимален. Телефон в справочной многоканальный, и операторов там достаточно, чтобы сразу же предоставить нужную информацию.

<http://dlib.eastview.com/browse/doc/5246504>

(07. 02. 2012.)

У наведеном одломку игром речи се указује на ироничну чињеницу да је до информација које се дају у инфо-центрама, управо код оних који су задужени за давање информација (супстантивату *справочная* у српском језику одговара именица: Позови *информације* и сазнај – Ј.Л.) најтеже доћи. Иначе, у руско-српским речницима се углавном наводи форма супстантивизирана у средњем роду *справочное*, која је род преузела од елидиране именице *бюро* [Станковић 1998: 816].

стиля является сочетание двух тенденций – тенденции к экспрессивности к тенденции к стандарту.“

У новинама се често срећу супстантивати типа *оранжевые, зеленый, правые, левые, радикальные* који означавају следбенике или симпатизере неких политичких партија и покрета. У српском, такође, имамо супстантивате овог типа као, на пример, у следећем одломку из новина:

(34)

Протест Зелених испред «Винче»

Београд — Странка Зелени Србије протестоваће сутра испред Института „Винча“ и ЈП „Нуклеарни објекти Србије“ због отварања складишта радиоактивног отпада у Винчи.

Та странка је затражила објављивање студије о стратешкој процени утицаја тог објекта на здравље и околину.

Зелени Србије подсећају да су у новембру прошле године покренули јавну расправу о отварању складишта нуклеарног отпада у Винчи, највећег у Европи, али да је једини одговор из „Нуклеарних објеката Србије“ била смена дотадашњег директора Радојице Пешића.

http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2012&mm=01&dd=23&nav_category=12&nav_id=576314
(25. 01. 2012.)

У следећем чланку преузетом са Интернета, поред већ поменутог супстантивата *зелени* имамо и пример супстантивата *надлежни*.

(35)

Зелени: Ваљево се гуши од загађења, власти крију податке!

Ваљевски одбор Зелених Србије саопштио је данас да је загађење ваздуха у Ваљеву алармантно и да се од тамошње јавности скривају тачни подаци.

Из те странке упућен је позив надлежнима да јавности саопште тачне и проверене податке о загађењу ваздуха у Ваљеву.

— Уколико се не може доћи до валидних података, подхитно треба обезбедити опрему за константан надзор загађења ваздуха, као и за константно обавештавање грађана путем званичног сајта, медија или система узбуњивања уколико се пређу дозвољене границе – захтев је Зелених Ваљева.

Они су оценили да је недопустиво да 100.000 грађана данима удише смог и чађ, не отвара прозоре, не излази без преке потребе, а да за то време надлежни не говоре о степену загађења и мерама које су тим поводом предузели.

<http://www.24sata.rs/vesti/aktuelno/vest/zeleni-valjevo-se-gusi-od-zagadenja-vlasti-kriju-podatke/26592.phtml>
(25. 01. 2012.)

Иначе, именица *Ваљево* у савременом српском језику се сматра немотиви-саном, али се такође ради о топониму коме се не оспорава придевско порекло, с тим да су стара основа и стари придевски суфикс срасли у нову коренску морфему. Поред ове, процес интеграције претрпеле су и именице *Таково*, *Смедерево*, *Панчево*, *Краљево*, *Купиново* и томе слично [о именицама овог типа види тачку 3 првог дела рада].

Поред супстантивата *зелени*, који се употребљава у форми плурала и означава припаднике покрета, наводимо још неке, такође у множинском облику у функцији номинације групе:

(36)

Заљубљени, а и они који то нису, синоћ
уживали у концертима

Заљубљени, али и они који се не осећају тако, могли су синоћ да уживају у једном од три велика концерта која су се одржала у престоници.

Осим заљубљених, публику су махом чиниле девојке.

<http://www.24sata.rs/sou/vesti/vest/zaljubljeni-a-i-oni-koji-to-nisu-sinoc-uzivali-u-koncertima/29219.phtml>

(15. 02. 2012.)

(37)

Москва: Воз прегазио петоро младих

<http://www.24sata.rs/vesti/svet/vest/moskva-voz-pregazio-petoro-mladih/113963.phtml>

(16.11.2013)

Супстантиват *млади* у наведеном примеру има све синтаксичке особености именице па отуда и веза са збирним бројем.

(38)

Студирање не сме да буде привилегија богатих

<http://www.24sata.rs/vesti/aktuelno/vest/studiranje-ne-sme-da-bude-privilegija-bogatih/114155.phtml>

(18.11.2013.)

(39)

Морбидно: Направио друштвену мрежу за мртве

<http://www.24sata.rs/specijal/it/vest/morbidno-napravio-drustvenu-mrezu-za-mrtve/114666.phtml>

(21.11. 2013.)

И издвојени супстантивати у горенаведеним примерима представљају множинске форме придева *богат(и)* и *мртав* којима се номинују припадници одре-

ђених друштвених група и које се чешће могу наћи у функцији именице од сингуларних форми.

Међутим, у информативним чланцима супстантивати често нису у служби емотивне експресије, већ се употребљавају у свом основном, номиналном значењу. Наводимо неколико примера преузетих из штампе.

(40)

Михаил Ардов считае, что потерпевший должен жаловаться патриарху.

<http://www.oldreadmetro.com/show/en/Moscow/20110721/1/05/#>
(09. 12. 2011.)

(41)

Телеканал ВВС извинился за ведущего.

Ведущий ВВС призвал расстреливать английских бунтовщиков.

<http://www.oldreadmetro.com/show/ru/Moscow/20111202/1/6/>
(02. 12. 2011.)

(42)

Полицейские назвали возможную причину аварии со свердловским губернатором.

<http://www.aif.ru/society/article/47818>
(02. 12. 2011.)

(43)

Запослени ће радити нормално, помоћ онима који су завејани

Запослени који могу да стигну до својих радних места требало би да се појаве на послу и у случају проглашења ванредне ситуације, изјавила је данас директорка Управе за безбедност и здравље на раду Вера Божић-Трефалт.

<http://www.24sata.rs/vesti/aktuelno/vest/zaposleni-ce-raditi-normalno-pomoc-onima-koji-su-zavejani/27983.phtml>
(08. 02. 2012.)

Најзаступљенији супстантивати у српским новинским чланцима свакако су називи држава. Наводимо делове два текста у којима имамо употребу супстантивата *Немачка* и *Турска* у више падежних облика.

(44)

Надам се да ћемо искуства из Немачке применити овде

Студенти који су учествовали у програму „Добро дошли у Немачку“ поделили су своја одушевљења и искуства из посете Немачкој са амбасадором.

24 сата, 14. фебруар 2012, број 1390, стр. 5
http://e24.24sata.rs/issue.php?issue=24sata_140212&uid=5708f874f6fdb5ec47b1c083bdb85241

(45)

Партизан без Шћеповића у Турској

Фудбалери Партизана отпутовали су у Турску где ће се до 25. фебруара припремати за други део сезоне.

24 сата, 14. фебруар 2012, број 1390, стр. 10
http://e24.24sata.rs/issue.php?issue=24sata_140212&uid=5708f874f6fdb5ec47b1c083bdb85241

Претходним примерима супстантивата–назива држава придружимо и следеће наслове:

(46)

„Анонимуси“ хаковали страницу Министарства спољних послова Хрватске

<http://www.blic.rs/Vesti/Svet/307379/Anonimusi-hakovali-stranicu-Ministarstva-spoljnih-poslova-Hrvatske>
(16. 02. 2012.)

(47)

Грчки министар: Чланице еврозоне не желе Грчку у свом блоку

<http://www.blic.rs/Vesti/Svet/307247/Grcki-ministar-Clanice-evrozone-ne-zele-Grcku-u-svom-bloku>
(16. 02. 2012.)

Поред потпуно лексикализованих именица, као што су називи држава, у новинским чланцима, а посебно насловима, може се уочити и супстантивизирана употреба назива улица:

(48)

Пијан бежао од полиције возећи у контрамеру у Сарајевској

<http://www.24sata.rs/vesti/beograd/vest/pijan-bezao-od-policije-vozeci-u-kontrasmeru-u-sarajevskoj/112315.phtml>
(04.11.2013.)

И у новинским чланцима забавног карактера не мањка употреба супстантивата. Како се ради о текстовима намењеним најширем кругу читалаца и супстантивати употребљени у оваквим текстовима, у складу са тим, морају бити општепознати. У наведеном тексту ради се о уопштеним називима медикамената.

(49)

Ким Чен Ир был фанатом Джеймса Бонда и Майкла Джордана

Однажды Ким Чен Ир упал с лошади и ему было надо ввести болеутоляющее. Как рассказывает его японский шеф-повар, це-

лый месяц административному персоналу Дорого Вождя ко-
лоли тоже болеутоляющее, что и вождю, каждый день. Ким
Чен Ир боялся попасть в зависимость от обезболивающих и
не хотел, оставаться с этой проблемой наедине.

<http://www.metronews.ru/novosti/kim-chen-ir-byt-fanatom-dzhejmsa-bonda-i-majkla-dzhordana/Тpokls!MvNgV3uYILw/>
(20. 12. 2011.)

(50)

Канделаки попросила Медведева отменить
контрольные 24 декабря

Телеведущая Тина Канделаки выступила с открытым пись-
мом к Дмитрию Медведеву, а также российскому министру
образования Александру Фурсенко и министру образования
Правительства Москвы. В нем Канделаки раскритиковала ре-
шение властей назначить в столичных школах городские кон-
трольные на 10, 17 и 24 декабря, когда в городе должны про-
ходить санкционированные митинги.

<http://www.metronews.ru/novosti/kandelaki-poprosila-medvedeva-otmenit-kontrol-nye-24-dekabrja/Тpokls!TEE6WDiduEgrc/>
(20. 12. 2011.)

У претходном тексту имамо два супстантивата – један представља назив ли-
ца према професији (*телеведущая*), а други супстантиват представља врсту рада
(*контрольная*).

Ниженаведени примери из српског језика садрже супстантивате типа *стари*
и *мобилни*.

(51)

Велики број старих у Србији жртве су, не само превараната
који желе да се домогну њихове имовине, већ и сопствене
деце која о њима неће да воде рачуна.

<http://www.smedia.rs/vesti/vest/82588/Gladni-i-stari-tuze-sinove-zbog-nebrige-Socijalna-zastita-Briga-o-starim-licima-Gladni-i-stari-tuze-decu-zbog-nebrige.html>
(16. 12. 2011.)

(52)

Северна Кореја: Казне за мобилне

Сеул — Они који покушају да побегну из Северне Кореје
или користе мобилни телефон током сто дана жалости биће
осуђени као ратни злочинци.

http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2012&mm=01&dd=25&navca-tegory=78&nav_id=576927
(26.01.2012)

Сличне је садржине и следећи текст који наводимо на ову тему, па стога дајемо само наслов чланка.

(53)

Северна Кореја против мобилних

24 сата, 26. јануар 2012, број 1377, стр. 6
http://e24.24sata.rs/issue.php?issue=24sata_260112&uid=5708f874f6fdb5ec47b1c083bdb85241

Да су супстантивати у штампи честа појава потврђују и следећи примери из часописа *Lisa*, у чланку *Драгуљ племенитог срца*.

(54)

Поред матерњег језика одлично је говорила и енглески, немачки и француски.

ДпС, бр. 48, стр. 46

(55)

Њена приватна и званична комуникација са народом и домаћим званичницима вођена је искључиво на српском.

ДпС, бр. 48, стр. 46

Затим, небројено је чланака на Интернету који саветују модерну и савремену жену како да живи што квалитетније. Незаобилазне теме у тим врстама текстова свакако су мушко-женски односи и, наравно, савети за бољи изглед. Погледајмо.

(56)

Како препознати оног правог?

Ако желите открити је ли он онај прави за вас, обратите пажњу на то како се понаша према вама. Доносимо вам неколико савјета који вам могу помоћи у томе. Већ сте неко вријеме у лијепој љубавној вези и почели сте се питати је ли он онај прави.

<http://novitalas.com/2011/12/22/kako-prepoznati-onog-pravog/>
(07.02.2012.)

(57)

Чоколада помаже при уклањању седих

<http://www.24sata.rs/specijal/zivot/vest/cokolada-pomaze-pri-uklanjanju-sedih/111138.phtml>
(25.10.2013)

У публицистичком стилу се често употребљавају супстантивати карактеристични за друге стилове, тако наводимо примере из чланака чије се супстантивати превасходно употребљавају у административном стилу – *осумњичени* и *оптужени*:

(58)

Подигнута оптужница против осумњичених за аферу
„вакцине“

Одлуком кривичног ванпретресног већа суда на предлог тужилаштва, свим оптуженим је продужен притвор због посебно тешких околности извршења кривичног дела које су довеле до узнемиравања јавности.

<http://www.24sata.rs/vesti/aktuelno/vest/podignuta-optuznica-protiv-osumnjicених-za-aferu-vaccine/29577.phtml>

(18. 02. 2012.)

У новинским чланцима срећемо још један супстантиват мотивисан трпним глаголским придевом:

(59)

Хулигански епилог финала Купа: Запаљен комби, више повређених

<http://www.24sata.rs/sport/vesti/vest/huliganski-epilog-finala-kupa-zapaljen-kombi-vise-povredених/29815.phtml>

(20. 02. 2012.)

У састав следећег новинског наслова улази и супстантиват чија је примарна сфера употребе разговорни стил: супстантиват *пешачки* настао је елидирањем именице *прелаз* али, као и већина српских супстантивата резултат је контекстуалне супстантивизације:

(60)

СТРАХОТА Снимљен како је аудијем покосио ученицу на сред пешачког, летела 20 метара

<http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/472130/STRAHOTA-Snimljen-kako-je-audijem-pokosio-ucenicu-nasred-pesakog-letela-20-metara>

(09. 06. 2014.)

Особита појава публицистичког стила је реклама. Језик рекламе је специфичан због ограниченог, јако кратког времена за које треба да остави што снажнији утисак. Језик рекламе је такође прилагођен узрасту циљне групе.

На једној од наших националних телевизија често се може видети овај слоган:

(61)

Само на Првој / Гледајте на Првој / Вечерас на Првој

Под *првом* се овде не подразумева само назив канала (Прва телевизија) него се алудира и на лидерску позицију овога канала, или бар на жељу да то и постане.

У рекламама се јавља и велики број супстантивата–топонима, мада су такви супстантивати карактеристичнији за руски, него за српски језик:

(62)

Дом книги на Профсоюзной.

<http://www.mdk-arbat.ru/shop?SID=48>

(09. 12. 2011.)

(63)

Аптека на Лесной.

<http://www.tabletka.ru/>

(09. 12. 2011.)

Оваква употреба супстантивата резултат је закона о језичкој економији и основно је средство рекламних слогана у постизању жељеног циља – јасно, кратко, ефикасно!

(64)

Курси руског, италијанског, грчког, шпанског, испанског.

Дајем приватне часове српског, енглеског, француског, немачког.

Супстантивати из реклама, будући да су намењени најширој популацији, углавном потичу из разговорног стила и то је још једна потврда да се закон о економисању језичким средствима најдоследније примењује у колоквијалном стилу и да се управо из овог стила иницирају промене у језичком систему.

4.4 Супстантивати карактеристични за разговорни функционални стил

Разговорним стилем се служимо у сфери свакодневне комуникације. Овај функционални стил се реализује у форми монолога или дијалога на свакодневне, животне теме, у виду вербалне комуникације, али и у форми писане речи у неофицијалној, интимној преписци.

Актери оваквих дискурса су међусобно блиска лица, чланови породице, познаници, зато овај стил обилује мимиком, гестовима, посебном интонацијом. Како истиче професор Максимов, употреба разговорног стила се темељи на не-

лингвистичкој ситуацији као врло битном фактору комуникације [Максимов 2001 (ред): 52].

Овим се стилем може обухватити готово свака тема позната човеку, па лексику разговорног стила чини и терминолошка лексика других стилова, али и књижевни термини, позајмљенице, дијалектизми и жаргонизми.

За разговорни стил је карактеристична емотивно-експресивна субјективна процена, с обзиром на то да говорник исказује личне ставове. Врло често је оцена неке ситуације и хиперболисана. Овај стил карактерише и употреба реч у пренесеном значењу.³²

Управо је разговорни стил, услед изражене језичке економије, основни миље у коме настају нови супстантивати. Такви супстантивати су одраз укуса језичке епохе у којој настају. Примери које наводимо из свакодневног су говора тако да ће подаци о аутору изостати; њима желимо да покажемо да је степен подударности у колоквијалном стилу врло висок, највиши у односу на све наведене стилове. Напомињемо да примери из српског језика нису пуки преводни еквиваленти руских фраза, већ се и код нас врло често чују наведене конструкције.

(65)	Позвони мне на <u>мобильный</u> .	Позови ме на <i>мобилни</i> .
(66)	Кто <u>последний</u> ?	Ко је <i>последњи</i> ?
(67)	На <u>следующей</u> выходите?	Излазите на <i>следећој</i> ?
(68)	Ты вызвал <u>скорую</u> ?	Зовите <i>хитну</i> !
(69)	<u>Остальные</u> в курсе?	Јесу ли <i>остали</i> у току?
(70)	Со <u>своей</u> вчера поссорился!	Посвађао сам се са овом <i>мојом</i> !
(71)	Ты <u>русски</u> сделал? Дай списать!	Имаш домаћи из <i>руског</i> ? Дај да препишем!

---

³² Парафразирано према: В. И. Максимова (ред), *Русский язык и культура речи*, Москва, 2001, стр 50 – 52.

ля боится, *смелого* штык не берет! о чему говоримо у следећој глави (види тачку 5.3)

Супстантивати који означавају врсту одеће, називе јела, врсте напитака, медикамената такође потичу из разговорног стила. Тип одликује висока продуктивност и, поред колоквијалног, ова именовање су употребљавају и у другим стиливима – публицистичком и књижевном. О овим именицама је већ било речи (види тачке 3.8, 3.9, 3.10).

Колоквијални стил српског језика се такође огледа бројним супстантиватима.

(79)

Срећна Нова!

Где ћеш за Нову?

Поред назива овог празника, разговорни стил српског језика богат је и другим супстантиватима сва три рода, али је само мали број њих забележен у речницима.

У групу именица мушког рода, поред оних потпуно лексикализованих које смо наводили у претходним поглављима, сврстали бисмо и елиптични супстантиват *разредни*, настао одбацивањем именице *старешина*. Иако се још увек не ради о потпуној лексикализацији и апсолутном одбацивању другог члана мотивске синтагме, и упркос томе да га ниједан речник српског језика не бележи, овај супстантиват се активно користи у српском језику. По аналогiji са обликом мушког рода настао је супстантиват за женски род, *разредна*, иако не постоји синтагма у којој би именички члан био женског рода.

Овој групи припадају и супстантивати *школски* (друг) и *бивши* (муж, партнер), који имају и облике женског рода и који се, поготову овај последњи, често срећу и у публицистичком стилу:

(80)

Миа Беговић: Мој бивши је провалник

<http://www.24sata.rs/vesti/svet/vest/mia-begovic-moj-bivsi-je-provalnik/30930.phtml>

(29.02.2012)

Именице женског рода, поред супстантивата који представљају називе земаља, представљају и оне колоквијалног карактера, а које су у фреквентној употреби у српском језику; називи предмета: *хемијска*, *графитна*, *техничка* (олов-

ка); термин из спортског лексикона: *лична* (прекршај), *жути* и *црвени* (картон); и супстантиват *интервентна* који означава врсту јединица, о чему је више речи било у поглављу посвећеном синтагматским особеностима лексичко-семантичких група речи (види тачке 3.16. и 3.20).

Супстантивати средњег рода означавају појмове, установе: *породиљско* (одсуство); *хемијско* (чишћење); *социјално, пензионо, здравствено* (осигурање); *возачки* (испит), *систематски* (преглед); *очно, хируршко, ушно* (одељење) и томе слично.

Колоквијалном стилу припадају контекстуални супстантивати које анализирамо у првом делу рада, у поглављу Типови супстантивизације: пуна и контекстуална (види тачку 2). Тој групи, поред већ поменутих супстантивата који означавају називе језика и одељења у медицинским установама, припадају и називи улица и станица метроа: *Тверская* (улица), *Невский* (проспект), *Большой, Малый* (театр), *Достоевская, Спортивная* (станција); *Победина, Сремска, Сарајевска* (улица) и томе слично. Овакви супстантивати су део свакодневне комуникације па их лако прихватају и други стилови, међу којима предњачи публицистички:

(81)

Поново удес на углу Церске и Вардарске: Аутомобили опет завршили у кројачкој радњи

<http://www.24sata.rs/vesti/beograd/vest/ponovo-udes-na-uglu-cerske-i-wardarske-automobili-opet-zavrshili-u-krojackoj-radnji/115223.phtml>

(25.11.2013.)

(82)

Бахати возач који је дивљао Немањином Кркобабићев службеник

На основу снимака камера на углу Немањине и Улице кнеза Милоша утврђен је регистрациони број “аудија А6”, којим су 15. новембра за само 20 секунди направљена чак четири тешка саобраћајна прекршаја.

<http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/421813/Bahati-vozac-koji-je-divljaon-Nemanjinom-Krkobabicev-sluzbenik>

(22.11.2013.)

У ову групу убрајамо и називе возова у оба језика (*скорый, почтовый, курьерский, пассажирский* (поезд) – *брзи, путнички, експресни, теретни* (воз)), а у

српском језику се могу супстантивизирати и називи других видова превозних средстава:

(83)

Ево ме у градском, стижем за пет минута.

Супстантиватима колоквијалног карактера сматрамо и оне карактеристичне за област школства: супстантивисани називи предмета и врста испита, такмичења и томе слично (види тачку 3.16).

Функционална маркираност и припадност разговорном стилу може се уочити и код супстантивизираних употребе бројева: наведени пример, међутим, слободно се употребљава у публицистичком стилу јер се њиме извештава и на свакодневне теме:

(84)

Жени за 8. март купио пекару, па отимао жито

<http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/422179/Zeni-za-8-mart-kupio-pekaru-pa-otimao-zito>
(24.11.2013.)

У оквиру разговорног стила, у жаргону одређених група, може се чути и *бело*, што је супстантивизирани назив опојних супстанци.

4.5 Супстантивати карактеристични за административно-пословни функционални стил

Примарна сфера употребе административно-пословног стила везана је за домен бирократије и законодавства. Овим су стилем писани различити правни акти, закони, одредбе, уставни, наредбе, жалбе, молбе, приговори и томе слично. Отуда је овај стил јасан, недвосмислен, стереотипан, стандардизован, официјалан, концизан, са пуно детаља и не дозвољава се могућност двојаког тумачења³³.

Супстантивата карактеристичних за овај стил је релативно мало и већина их је у потпуности прешла у именице. Углавном се ради о супстантиватима који означавају лица у односу на закон или занимање (*стряпчий, городничий, часовой, законопослушный, участвующий*), а има и оних који означавају врсте поре-

³³ Парафразирано према: В. И. Максимова (ред), *Русский язык и культура речи*, Москва, 2001, стр 44 – 46.

и личную неприкосновенность.

КонсРФ, статья 22

(88)

Каждому гарантируется право на получение квалифицированной юридической помощи. В случаях, предусмотренных законом, юридическая помощь оказывается бесплатно.

КонсРФ, статья 48

и безбедност.

Устав РС, члан 27

Свакоме се јемчи право на бесплатног преводиоца, ако не говори или не разуме језик који је у службеној употреби у суду и право на бесплатног тумача, ако је слеп, глув или нем.

Устав РС, члан 32

Поред анализираног пара супстантивата које имамо у ова два примера, у примеру на српском облици *слеп(и)*, *глув(и)* и *нем(и)* могу бити резултат контекстуалне супстантивизација и као такви би се могли сврстати у ЛСГ „лице са психичким или физичким карактеристикама“. Оваква номинација карактеристика је колоквијалног стила.

У деловима који се односе на конкретне ситуације и појединачна лица супстантивати су образовани од форми партиципа, углавном пасива, мада наводимо један пример мотивисан формом партиципа актива презента (*работающий*).

(89)

Обвиняемый в совершении преступления имеет право на рассмотрение его дела судом с участием присяжных заседателей в случаях, предусмотренных федеральным законом.

КонсРФ, статья 47

Окривљени који не може да сноси трошкове браниоца, има право на бесплатног браниоца, ако то захтева интерес правичности, у складу са законом.

Устав РС, члан 33

(90)

Каждый осужденный за преступление имеет право на пересмотр приговора вышестоящим судом в порядке, установленном федеральным законом, а также право просить о помиловании или смягчении наказания.

КонсРФ, статья 50

Осуђеном којем је изречена казна затвора до једне године, суд може одредити да се ова казна изврши на тај начин што осуђени не сме напуштати просторије у којима станује, осим у случајевима прописаним законом који уређује извршење кривичних санкција.

КЗ РС, члан 45

(91)

Права потерпевших от преступлений и злоупотреблений властью охраняются законом.

КонсРФ, статья 52

Закон одређује услове под којима *оштећени* има право да захтева накнаду штете непосредно од лица које је штету проузроковало.

Устав РС, члан 35

(92)

Работающему по трудовому договору гарантируются установленные федеральным законом продолжительность рабочего времени, выходные и праздничные дни, оплачиваемый ежегодный отпуск.

КонсРФ, статья 37

Запослени има право на накнаду зараде у случају привремене спремености за рад, као и право на накнаду у случају привремене незапослености, у складу са законом.

Устав РС, члан 69

Еквиваленти ових руских супстантивата у српском су такође супстантивати, разлика је само у томе што су супстантивати у српском мотивисани облицима трпног глаголског придева.

За следеће супстантивате у српском језику не постоје еквиваленти, осим за супстантиват *обвиняемый* који у српском језику има одговарајући еквивалет у форми супстантивата – *окривљени*:

(93)

Малоимущим, иным указанным в законе гражданам, нуждающимся в жилище, оно предоставляется бесплатно [...].

КонсРФ, статья 40

(94)

Каждый задержанный, заключенный под стражу, обвиняемый в совершении преступления имеет право пользоваться помощью адвоката (защитника) с момента соответственно задержания, заключения под стражу или предъявления обвинения.

КонсРФ, статья 48

За све супстантивате административно-пословног функционалног стила заједничко је то, да је као творбена база послужила партиципска основа.

Поред тога што су именице овога типа саставни део правно-регулативних докумената, оне се могу слободно употребљавати и у комуникацији (вербалној или писаној) и могу се пронаћи и у књижевним делима, посебно онима који се баве правосудном тематиком. Супстантивати који карактеришу административни стил посведочени су у делу Л. Н. Толстоја *Васкресење*. Размотримо неке од њих.

(95)

Пристава, адвокаты и судейские проходили то туда, то сюда, просители или подсудимые не под

Пристави, адвокаты и судийски чиновници пролазили су час овамо, час онамо, молиоци и *оптужени*

стражей уныло бродили у стен или сидели, дожидаясь.

В, ч. I, г. V

који су се бранили из слободe покуњено су ходали крај зидова, или су пак седели – ишчекујући.

Вас, д. I, г. V, стр. 27

Први супстантиват у наведеном примеру, *судейские*, је облик плурала супстантивата *судейский*. У српском језику не постоји одговарајући еквивалент за ову именицу, у преводу је употребљена синтагма *судијски чиновници*, мада код нас постоји тенденција ка редукцији ове синтагме, али у другом смеру, ка употреби само именског члана ове синтагме. Следећи супстантиват из овог примера, *подсудимые*, такође представља облик плурала именице која има облике за оба рода – *подсудимый* и *подсудимая*, које илуструјемо следећим примерима:

(96)

Подсудимый, оберегаемый двумя жандармами с оголенными саблями, был худой, узкоплечий двадцатилетний мальчик [...].

В, ч. I, г. XXXIV

Оптужени што су га чувала два жандарма са усуканим сабљама био је мршав двадесетогодишњи дечак уских рамена [...].

Вас, д. I, г. XXXIV, стр. 138

(97)

Подсудимая молчала.

В, ч. I, г. IX

Оптужена је ћутала.

Вас, д. I, г. IX, стр. 41

Као што се из претходна три примера види, именица *подсудимый* у српском језику има одговарајући еквивалент, који такође има форме за два рода и оба броја: форма *оптужени* може представљати мушки род сингулара и облик плурала, док форма *оптужена* упућује на лице женског рода.

(98)

Присяжные, кто познакомились, а кто так, только догадываясь, кто-кто, разговаривали между собой о погоде [...].

В, ч. I, г. V

Неки поротници пошто су се већ упознали, а неки само нагађајући ко је ко, разговарали су о времену [...].

Вас, д. I, г. V, стр. 28

(99)

В темном, холодном карцере не было ни кровати, ни стола, ни стула, так что посаженный сидел или лежал на грязном полу [...].

В, ч. I, г. XLVI

У тамној, хладној мрачници није било ни кревета, ни стола ни столице па је бачени у њу седао или лежао на прљавом поду [...].

Вас, д. I, г. XLVI, стр. 181

(100)

Привлеченные в качестве обвиняемых Маслова, Бочкова и Кар-

Позвани на одговорност у својству *оптужених* Маслова, Бочкова

тинкин виновными себя не признали [...].

В, ч. I, г. X

(101)

[...] и Нехлюдов уже хотел уходить, когда из задней двери вышел смотритель, еще более смущенный, чем его подчиненные.

В, ч. I, г. XLVII

и Картинкин, нису признали своју кривицу [...].

Вас, д. I, г. X, стр. 44

[...] и Нехљудов је већ хтео да оде кад из задњих врата изађе управник још збуњенији од својих *потчињених*.

Вас, д. I, г. XLVII, стр. 183|184

Последњи у овом низу примера је супстантиват у форми плурала – *подчиненные*. И у случају овог супстантивата у оба језика постоје облици сингулара у форми мушког, односно, женског рода.

(102)

Заплењено 85 кг марихуане, ухапшено осам осумњичених

<http://www.24sata.rs/vesti/aktuelno/vest/zaplenjeno-85-kg-marihuane-uhapseno-osam-osumnjicjenih/31531.phtml>

(05. 03. 2012.)

Још један пример за слободну употребу супстантивата овога типа и изван стила за који су карактеристични су и бројни новински наслови. О томе сведочи претходни пример.

4.6 Функционалностилски неутрални супстантивати

Супстантивати које смо разматрали у претходним поглављима су највећим делом били стилски маркирани. Њих за одређени стил везује њихова семантика и сфера примарне употребе. То, наравно, не значи да се такви супстантивати не могу употребљавати у функционалним стиловама различитим од онога за који су карактеристични, али ће се њихова стилска маркираност увек примећивати. С друге стране, постоје супстантивати који се ни по чему не могу приписати одређеном стилу, чија сфера употребе није стриктно одређена и који се могу слободно употребљавати у сваком од стилова. За такве супстантивате кажемо да су функционалностилски неутрални.

Групу функционално неутралних супстантивата у оба језика чине углавном топоними, називи насељених места, као, на пример, *Новое, Глубокое, Отрадное, Изобильное, Дачное, Ягодное, Лебяжье, Пионерское, Лиственничное*.

(103)

Приехав в Кузминское и занявшись делами, Нехлюдов забыл про это чувство.

В, ч. II, г. I

Стигавши у *Кузминско*, и удубивши се у послове Нехлюдов заборави на то осећање.

Вас, д. II, г. I, стр. 227

Из српског језика издвајмо једини овакав супстантиват мушког рода посведочен у грађи:

(104)

Па обећао је бар толико да ће га вратити у Нови!

ТХ, г. XI, стр. 234

Но он већ все-таки обецао отослать его назад в *Нови*!

Тх, г. XI, с 187

Иначе, овом типу припадају и топоними попут *Косово*, *Крново*, *Гацко*, *Купиново*, *Високо* и томе слично с том разликом да се већина ових супстантивата десемантизовала, да се у савременом српском језику сматрају немотивисаним и да припадају именичком типу промене.

Такође овој групи припадају супстантивати женског рода, попут оног у примеру који следи, о којима смо расправљали у претходним поглављима: поглављу о творбеној бази супстантивата (види тачку 1.1.2), поглављу које се бави парадигматским особеностима лексичко-семантичких група супстантивата (види тачку 2.1.2.2) и у поглављу о лексичко-семантичким групама супстантивата са значењем „назив државе“ (види тачку 3.19).

(105)

Под њиховим ударцима распаше се Аустро-Угарска, та тамница народа, као што се распала европска Турска.

НДћ, г. XIX, стр. 305

Под их натиском наступит крах Австро-Венгерской монархии, этой тюрьмы народов, как это случилось с европейской Турцией.

МнД, г. XIX, с 343

Супстантивати попут горенаведеног, са значењем назива држава, веома се често срећу у публицистичком стилу:

(106)

Грчкој предложили да прода острва Турској како би платила дугове

<http://www.24sata.rs/vesti/svet/vest/grckoj-predlozili-da-proda-ostrva-turskoj-kako-bi-platila-dugove/29624.phtml>

(18. 02. 2012.)

О супстантиватима са овим значењем говоримо и у поглављу о публицистичком функционалном стилу (види тачку 4.3).

Затим, групу стилски немаркираних супстантивата чине и руска, односно презимена словенског порекла:

(107)

Один сказал что-то неодобрительно о полку, в котором служил Каменский [...].

В, ч. II, г. XVI

Један је рекао нешто неповољно о пуку у коме је служио *Каменски* [...].

Вас, д. II, г. I, стр. 289

(108)

Рагожинский был человек без имени и состояния [...].

В, ч. II, г. XXXI

Рогожински је био човек без имена и иметка [...].

Вас, д. II, г. XXXI, стр. 351

(109)

Один был поляк Лозинский, другой - еврей, Розовский - фамилия.

В, ч. III, г. VI

Један је био Пољак, *Лозински*, други – Јеврејин, презименом *Розовски*.

Вас, д. III, г. VI, стр. 421

Еквивалентне форме оваквих презимена и у српском одликује придевски систем флексија:

(110)

Нехлюдов слушал, не вступая в разговор, и, как бывший офицер, понимал, хоть и не признавал, воды молодого Чарского [...].

В, ч. II, г. XVII

Нехљудов је слушао не уплићући се у разговор и као бивши офицер схватао је, иако се није слагао са аргументима младог *Чарског* [...].

Вас, д. II, г. XVII, стр. 293

У руском језику презимена имају засебне форме за женски род, па наводимо неке примере забележене у истраживаној грађи.

(111)

Маслова все еще думала и продолжала уверять себя [...].

В, ч. II, г. XXIX

Маслова је још увек мислила и наставила је да уверава себе [...].

Вас, д. II, г. XXIX, стр. 346

Придевски систем флексија, односно припадност неименичком типу промене одликује и женски род:

(112)

Барыня эта, узнав про положение Масловой [...].

В, ч. I, г. II

Ова госпођа, дознавши у каквом се положају налази *Маслова* [...].

Вас, д. I, г. II, стр. 15

(113)
[...] следует или не следует же-
ниться на Корчагиной [...].

В, ч. I, г. IV

[...] треба ли, или не треба да се
ожени *Корчагином*?

Вас, д. I, г. IV, стр. 25

(114)
Имея в кармане письмо к Бого-
духовской, Нехлюдов чувствовал
себя в положении провинившего-
ся человека [...]

В, ч. II, г. XXIX

Имајући у џепу писмо *Богодухов-*
ској, Нехљудов се осећао у положа-
ју кривца [...].

Вас, д. II, г. XXIX, стр. 343

И још једна специфика руског језика је да презимена имају и множинску форму, у значењу припадника чланова породице:

(115)
Вспомяная вчерашний вечер,
проведенный у Корчагиных, бога-
тых и знаменитых людей [...].

В, ч. I, г. III

Сећајући се синоћне вечери коју је
провео код *Корчагиних*, богатих и
угледних људи [...].

Вас, д. I, г. III, стр. 18

У српском језику такође постоје презимена, углавном на *-ски*, *-чки* и *-шки*, типа *Дунђерски*, *Парошки*, *Ивачки*, *Ладачки*, *Бинички* (види тачку 5 у првом делу рада), чији систем флексија припада придевској деклинацији, али ниједан од примера датог типа није забележен у истраживаној грађи. Налазимо, међутим, један пример српског супстантивизираних презимена у новинским насловима о дневно-политичким темама:

(116)
Вучић одлучио: Мали, Човић, Младеновић, Пашић и Никодије-
вић у привременом већу

<http://www.24sata.rs/vesti/beograd/vest/vucic-odlucio-mali-covic-mladenovic-paic-i-nikodijevic-u-privremom-vecu/114268.phtml>
(18.11.2013.)

(117)
Фотелје: Мали заузео Ђиласову канцеларију

24 сата, 21. новембар 2013, број 1842, стр. 2
http://e24.24sata.rs/issue.php?issue=24sata_211113

Издвојено презиме није уобичајено у систему српског језика а настало је супстантивизацијом облика мушког рода придева *мали*.

5. ПОРЕДБЕНА АНАЛИЗА РУСКИХ И СРПСКИХ СУПСТАНТИВАТА

Руски и српски језик припадају породици словенских језика, те је разумљиво да је сличност међу таквим, структурно и генетски сродним језицима, на свим језичким нивоима велика. Како су предмет нашег интересовања били супстантивати у руском и српском језику, ову појаву смо истраживали са творбеног, морфосинтаксичког, лексичкосемантичког и стилистичког нивоа – на сваком од наведених ступњева могу се повући одређене паралеле и уочити разлике и сличности.

Некада се та сличност огледа у формалнограматичким карактеристикама – супстантивати имају исту творбену базу, припадају истој граматичкој врсти, мењају се по истом типу деκлинације и, наравно, еквивалентни су и у погледу лексичке семантике.

Некада је сличност у руско-српском пару супстантивата само на нивоу лексичке семантике, док се сви остали нивои мимоилазе – супстантивати у руском имају другачију творбену базу од оних у српском или припадају различитим деκлинацијама. Разлика на овом плану може се огледати и у припадности различитим родовима.

У неким случајевима се ради о фразеолошкој еквивалентности, а у појединим примерима се ови језици толико међусобно мимоилазе да је немогуће успоставити било какве паралеле, те онда говоримо о безеквивалентној лексици.

Сваком смо, од горепоменутих типова односа, посветили по један сегмент овог поглавља.

Резултати до којих смо дошли конфронтирањем стање у руском и српском језичком систему, у погледу супстантивата, као и паралеле које се могу поставити, тема су следећих одељака.

5.1 Формалнограматички еквиваленти

О овој врсти односа говоримо када лексеме у оба језика припадају истој врсти речи и када су образоване истим творбеним поступком и помоћу истих средстава. У нашем би случају то значило да супстантивати из руског језика имају своје еквиваленте у српском језику у облику супстантивата образованих на истим творбеним базама.

Формалнограматичких еквивалената међу руско-српским супстантиватима, како се из нашег истраживања да закључити, има мање него осталих врста односа.

Степен формалнограматичке еквивалентности супстантивата на компаративном плану је велики када се ради о супстантиватима образованим на придевској бази. Међу таквима су и следећи примери:

(1)

Те ноћи је све живо у касаби и око моста заспало у страху.

В ту ночь все *живое* в городе и возле моста заснуло в страхе.

НДћ, г. IV, стр. 59

МнД, г. IV, с 62

Издвојени супстантивати у оба језика су мотивисани придевима: у српском је, наравно, придев одређеног вида, а у руском – дуги придев, оба су средњег рода и оба припадају придевској деklinацији.

Супстантивати у примерима који следе у облику су плурала, што је и основни облик њихове употребе у значењу колектива чије припаднике повезује особина садржана у мотивском придеву. Сходно томе и њихови еквиваленти у српском језику су супстантивати у форми плурала, то јест, именице категорије *plurality tantum*.

(2)

Тако је увек живело још по неколико стараца који су памтили последњи „велики поводањ“ о коме су увек могли да говоре међу собом, понављајући младима да

Во все время можно было найти несколько стариков, помнивших последнее „большое наводнение“, о котором они могли между собой бесконечно говорить, твердя *моло-*

нема више старих несрећа, али ни
некадашњег добра и благослова.

НДћ, г. V, стр. 87

дым, что нет больше таких бед, но
нет и прежней красоты и благодати.

МнД, г. V, с 95

У примеру на српском језику постоји, поред супстантивата *млади*, који у преводу на руски има одговарајући еквивалент, још једна именица – *добро*, која у истом облику постоји и у руском језику, али у овом преводу није употребљена.

(3)

Где Мехмедпаша, највећи међу мудрима и великима свога времена, оствари завет свога срца [...] и сагради мост на реци Дрини.

НДћ, г. IV, стр. 78

Здесь Мехмед-паша, мудрейший среди *мудрых* и величайший из *великих* своего времени, выполняя завет своего сердца [...] возвел мост на реке Дрине.

МнД, г. IV, с 84

За опис Мехмедпаше користи се облик суперлатива да означи најјачи степен изражености особине: у српском језику *нејвећи* се подједнако односи на обе групе, *мудре* и *велике*, док је у руском суперлативно значење појачано засебним формама за сваку групу.

(4)

Од одраслих једино је Алихоџа Мутевелић обилазио и загледао мрко и подозриво [...].

НДћ, г. XVII, стр. 274

Из *взрослых* один Али-ходжа Мутевелич с мрачной подозрительностью бродил вокруг палатки [...].

МнД, г. XVII, с 307

(5)

Глувонеми [...] – могли би бити добри хемичари, оптичари, електричари [...] а слепи, телеграфисте, музичари, органисте.

РЛ, к. I, стр. 143

Глухонемые [...] могли бы быть прекрасными химиками, оптиками, электриками, а *слепые* – телефонистами, музыкантами, органистами.

РоЛ, к. I, с 193

Неретко су супстантивати у оба језика употребљени и у истом падежу: у нашем следећем примеру у питању су генитив, односно, номинатив плурала:

(6)

А касаблице застају и посматрају те радове, али не као што деца воле да гледају радње одраслих, него напротив, као што одрасли застану за тренутак пред дечјим забавама.

НДћ, г. XI, стр. 168

И горожане, застревая у работ, гледали на них, – но не как дети, захваченные деятельностью *взрослых*, а, наоборот, как *взрослые*, которые останавливались на минутку посмотреть на детскую забаву.

МнД, г. XI, с 185

Не може се, међутим, увек очекивати да формално-граматички еквиваленти у руско-српском пару имају и исте падежне наставке, падеж супстантивата умногоме зависи од синтаксичких одлика контекста оригинала и њихових превода. Погледајмо:

(7)

Нашло се, као увек, малодушних и неповерљивих који су сматрали да је то јалова мисао [...].

НДћ, г. III, стр. 36

Находились, как водится, *малодушные* и *неверящие*, считавшие это пустой затеей [...].

МнД, г. III, с 36

Такође је велика лексичко-семантичка подударност међу руско-српским супстантиватима образованим од заменица:

(8)

И тогда всё пошло прахом.

ДЖ, к. II, ч. XV, 16, с 576

И отада се *все* суновратило.

ДокЖ, т. II, г. XV, 16, стр. 294

(9)

– Шта има да вам казујем; ви все можете па све и знате.

НДћ, г. III, стр. 47

– Что мне вам говорить: вы *все* можете, вы и знать *все* должны.

МнД, г. III, с 50

Што се тиче супстантивата образованих од партиципских основа, формално-граматичка подударност је на ниском нивоу, из простог разлога што је употреба партиципа карактеристичнија и својственија руском језику, док српски језик нема одговарајуће еквивалентне облике за све руске партиципе. Ови облици се у српском ређе користе те, сходно томе, ређе и бивају творбеном основом.

(10)

После последнег слова обвиняемых и переговоров сторон о форме постановки вопросов, продолжавшихся еще довольно долго, вопросы были поставлены, и председатель начал свое резюме.

В, ч. I, г. XXII

Након последње одбране *оптуженных* и преговора странака о форми постављања питања, што је потрајало још доста дуго, питања су била формулисана и претседник опточе своју завршну реч.

Вас, д. I, г. XXII, стр. 89

Издвојени супстантивати су због разлике у систему партиципа на руско-српском плану еквивалентни у свим сегментима сем по питању творбених база – руски супстантиват образован је поименичењем облика партицип пасива садаш-

њег, док је српска именица настала супстантивизацијом глаголског придева прошлог времена. Овој врсти односа посвећено је следеће потпоглавље.

О супстантиватима овог типа, мотивисаним формама партиципа, говорили смо у поглављу које се тиче супстантивата карактеристичних за пословно-административни стил (види тачку 4.5).

5.2 Лексичкосемантички еквиваленти

О (само) лексичкој еквивалентности говоримо онда када супстантиват из једног језика за еквивалент има реч са истим семантичким пољем, али другачијим формалним карактеристикама. Разлог томе могу бити различите творбене основе, различити творбени процеси којима су еквиваленти образовани, тип деκлинације или родна припадност. На основу досад анализиране грађе, може се закључити да је ово најзаступљенији тип односа у поредбеној анализи руско-српских супстантивата.

Да кренемо од различитих творбених основа:

(11)

Он не мог понять положения, при котором, если ты хуже других, ты не можешь приложить усилий, чтобы исправиться и стать лучше.

ДЖ, к. I, ч. I, 7, с 26

Он није могао да схвати положај у којем, чак ако си и гори од *других*, не можеш да се напрегнеш и поправиш, да постанеш бољи.

ДокЖ, т. I, г. I, 7, стр. 53

У овом пару примера, иако наизглед исти, супстантивати су образовани од различитих основа – руски супстантиват је мотивисан речју чије је категоријално значење придев, док је његов српски парњак настао од облика редног броја, додуше, у заменичком значењу.

(12)

Старији остадоше на каменим клупама. Млађи поустајаше и направише са обе стране капије живи зид [...].

НДћ, г. VII, стр. 115

Пожилые остались сидеть. *Молодые* встали и образовали по обеим сторонам ворот две живые стены [...].

МнД, г. VII, с 126

Супстантивате из наведеног примера такође можемо сматрати само лексичким еквивалентима: наиме, док су српски супстантивати настали од облика ком-

паратива, супстантивати у руском су мотивисани основном формом придева (позитив).

Наводимо још један пар примера у форми плурала, у којем је преводни еквивалент српског супстантивата *своји* у руском језику такође супстантиват, али мотивисан придевом:

(13)

[...] и кад би могао стићи до куће, да легне на свој душек и да види и чује некога од својих!

НДћ, г. XXIV, стр. 395

[...] только бы дотянуть до дому, повалиться на свою постель и увидеть, услышать кого-нибудь из *близких*!

МнД, г. XXIV, с 445

Иако се у оба језика ради о контекстуалном степену супстантивизације (јер се придевске заменице не могу подвргнути лексикализацији, а у овом случају ни руски придев није лексикализован) не можемо да не прокоментаришемо благу семантичку разлику између ова два супстантивата: српска заменица у функцији именице недвосмислено упућује на чланове породице (да стигне до [*своје* – Ј.Л.] куће, да легне на *свој* душек), у истом значењу се у руском језику употребљава истоимена заменица (Он ему *свой* 'родственник'). Поименичени придевски облик има шире значење, то јест, може се, поред генетске, односити и на емотивну блискост. На исти начин се могу семантизовати и поименичене форме српског придева *близак*.

И у следећем пару примера имамо два придевска облика у функцији именица: руски супстантиват је, најпре посредством адјективизације, а затим супстантивизације, настао на бази партиципа (презента актива) глагола *ожидать*, док је српски супстантиват директно мотивисан придевом партиципског порекла (форма глаголског придева прошлог), а индиректно глаголом *окупити* (*се*).

(14)

Ожидаящим нечего было делать.

ДЖ, к. II, ч. XVI, 3, с 585

Окупљени нису имали шта да раде.

ДокЖ, т. II, г. XVI, 3, стр. 304

И код следећег пара примера до формалнограматичке неподударности долази услед различитих творбених основа. Руски супстантиват је образован на бази придева у којем се јасно види основа именице *класс*, која се на српски преводи као *разред*. *Класная* (*комната*) би, дакле, била просторија за разред, односно, у српском се користи лексема *учионица*, мотивисана глаголом *учити*. Обе имени-

це, без обзира на то што српска није супстантиват, имају лексичко значење историје, с тим да је руска именица номинована према намени, а српска према радњи која се у њој одвија.

(15)

Дом был двухэтажный. Верх со спальнями, классной, кабинетом Александра Александровича и библиотекой [...] был для жилья [...].

ДЖ, к. I, ч. II, 20, с 71

Кућа је имала два спрата. Горњи, са спаваћим собама, учионицом, кабинетом Александра Александровића и библиотеком [...] служио је за свакодневни живот [...].

ДокЖ, т. I, г. II, 20, стр. 100

Лексички еквивалент за руски супстантиват *виновная* у примеру који следи, у конкретном преводу, је лексема *грешница*. Ове две лексеме не само да су настале различитим творбеним поступцима: руска именица је настала супстантивизацијом, а српска суфиксацијом, већ су и образоване од различитих основа – руски супстантиват је образован од придева у чијој се основи налази именица *вина*, док је у бази српског деривата именица *грех*. С друге стране, именица *грешница* има шире семантичко поље од употребљеног руског супстантивата: како руска именица *вина* значи *кривица*, супстантиват је могао бити преведен описно – *ону која је крива/погрешила*.

(16)

Пульхерия Ивановна обыкновенно бранила виновную.

Г, Сп, с 105

Пулхерија Ивановна би обично грдила грешницу.

Г, Сс, стр. 11

Форма компаратива придева *млад(и)*, која се у следећем примеру налази у функцији именице, иако се у већини случајева овај супстантиват преводи руским придевом *молодой* у именичкој функцији, овде за руски преводни еквивалент има дериват *прислужник*, што је адекватније значењу овог супстантивата у конкретном примеру:

(17)

Бијесан влах [...] скаче мубаширу у очи, виче на њега као на млађег и пријети му у главу.

НДћ, г. VII, стр. 111

Бешеный гяур [...] подскочил к мубашире, орет на него, как на прислужника, и кулаками в глаза ему тычет.

МнД, г. VII, с 121

Иста појава се може видети у следећем примеру (18): српским супстантиватима *млад* и *стар* одговарају руски *молодой* и *старый*, али се њиховом анали-

зом нећемо бавити јер су у питању формалнограматички еквиваленти. Оно на шта бисмо желели да скренемо пажњу у следећем примеру јесу супстантивати *наши* и *страни*, преведене на руски језик формом заменице *свой* у именичкој функцији и придевом *пришлый*, даље партиципског порекла, такође у функцији именице. Разлика у првом пару супстантивата сведочи о фреквентнијој употреби заменице *свой* у руском језику за сва лица, што за српски није карактеристично, а разлика у творбеним основама другог пара супстантивата може се објаснити и разликом у перспективи – српски супстантиват значи ‘неко ко није одавде’ јер је образован од придева *стран(и)*, док се руски може семантизовати као ‘неко ко је овде дошао’ јер је у директној творбеној вези са глаголом *прийти*. Иначе се поменути српски супстантиват на руски може пренети и лексемама *чужой* и *иностранный*.

(18)

Сада се по вас дан и још у неко доба ноћи смењивао на капији сав тај многобројни и шарени свет, наши и страни, млади и стари.

НДћ, г. XII, стр. 174

С утра до поздней ночи сменялись здесь многолюдные пестрые толпы своих и пришлых, молодых и старых.

МнД, г. XII, с 192

(19)

Оттуда доносился писк новорожденного.

ДЖ, к. I, ч. IV, 5, с 126

Оданде се разлегао плач новорожденчета.

ДокЖ, т. I, г. IV, 5, стр. 156

Разлика у последњем пару примера (19) не огледа се у другачијим творбеним основама јер се у оба језика ради о истим компонентама: придеву *нов* и глаголу *родити*. Разлика код овог пара је у творбеним процесима и, услед тога, и различитим творбеним начинима којима ове именице припадају. Руска именица је настала супстантивизацијом истоименог придева, док је придев у њеној основи образован чистом композицијом. Српска именица је по пореклу дериват, образован композицијом у комбинацији са суфиксацијом помоћу суфикса *-ч-*.

Као што смо рекли, лексичка синонимија је најзаступљенији тип односа на руско-српском плану и примери за то постоје и у другим деловима рада, сваки појединачни случај пропраћен је одговарајућим коментаром.

5.3 Фразеолошки еквиваленти

У једној фази развоја фразеологије, лингвистичке дисциплине која се бави проучавањем фразеолошких обрта, поставило се питање које све синтагматске везе треба класификовати као идиоме и колико јака веза међу члановима једне синтагме треба да постоји да би се они сматрали фразеологизмом. Данас фразеологизам дефинишемо као синтагматску везу међу чијим компонентама постоји јака семантичка веза, синтагма чије значење не представља прост збир значења њених компоненти већ је у питању својеврстан семантички резиме.

Концепција фразеологизма као устаљене синтагме, чији се смисао не може извући из збира лексема које га чине потекла је од швајцарског лингвисте Шарла Балија. На руском говорном подручју један од пионира на пољу фразеологије био је В.В. Виноградов, док је данас ово веома популарна лингвистичка дисциплина.

Виноградовљева теза да су ове синтагме за савремени језик целовите и не могу бити растављене ни на синтаксичкој, ни на лексикосемантичкој равни [Виноградов 1977: 141] данас је знатно ревидирана. То се посебно види у једном слободном стилу као што је књижевни функционални стил, где се компоненте које улазе у састав једне овакве језичке творевине могу мењати (у појединим случајевима могу међусобно заменити места), а такође се могу изоставити и скратити захваљујући чињеници да се ради о општепознатим синтагматским везама које сви познају у датом облику, а за наведени стил представљају један од начина карактеризације ликова.

Које јединице треба класификовати као фразеологизме, којим се критеријумима служити при њиховој подели, као и еквивалентност на руско-српском плану централна су тема докторске дисертације А. Пејановић. У *Фразеологији Горског вијенца* аутор полази од већ утемељених ставова својих претходника, али и износи низ другачијих решења који су блиски нашем схватању. Такође смо, по угледу на поменутог аутора, појам и термин *фразеологизам* (фразеолошка јединица) користили „у ширем смислу, у значењу језичке јединице коју карактерише релативна устаљеност облика и значења, способност репродуковања у готовом облику, експресивност, сликовитост, идиоматичност и синтагматичност (вишелексемност)“ [Пејановић 2010: 8].

Поред свих наведених карактеристика, фразеологизам поседује, што је можда и најважније, јаку национално-културолошку компоненту, те је проналажење адекватног еквивалента за одређени фразеологизам најтежи и најзахтевнији задатак са којим се преводилац, односно лингвиста, може срести. „Фразеологизам обично чува, поред јединственог лексичког значења, националну специфичност и сликовитост изражену управо одређеним лексичким јединицама које га чине. Тешкоће у превођењу фразеологизама огледају се и на плану семантизације – утврђивања њиховог значења, симболичког поља и функције у датом контексту, и на плану изражавања – налажења адекватних по сликовитости, значењу и стилској боји, израза у језику превода” [Маројевић 1989: 28].

Велики број теоретичара превођења сматра да је фразеолошки фонд сваког језика спада у онај језички слој који је најсложенији за превођење. „Разлози за то су неколики: а) фразеологизми су специфичне језичке јединице које, за разлику од већине лексичких јединица, имају изразито наглашену конотативну функцију. Она је понекад израженија од денотативне. За разлику од основне функције — именовања предмета и појава спољашњег свијета, конотативна функција (која је својствена и многим ријечима) заснована је на експресивности језичких јединица, помоћу које оне изражавају емоционални и вриједносни субјективни став говорника према одређеној појави; б) то су стилски маркиране јединице језика чија је сфера употребе ограничена (одређени фразеологизми користе се у разговорном, књишком језику или жаргону итд.); в) фразеологизми су лингвокултуролошке јединице у којима су регистровани и запамћени обичаји, обреди, вјеровања, навике, фолклор одређеног народа, а управо су ти сегменти духовне и материјалне културе човјекове самосвојни и другачији код сваког народа, па самим тим фразеолошки инвентар једног језика представља својеврсну ризницу културе одређеног народа, која се прелама кроз језик и налази свој одраз у њему, а посебно у фразеологији стварајући језичку слику свијета једног етноса. Другим ријечима, велики број фразеолошких јединица садржи у свом значењу и етнокултурну компоненту која је у већини случајева тешко преводива, а понекад можда и непреводива“ [Пејановић 2010: 157].

Такође, у теорији превођења влада мишљење да фразеологизам, кад год је то могуће, треба преводити фразеологизмом. Међутим, овај став се не може безусловно спровести у пракси: „Неподударење језичких слика свијета, а ми бисмо

додали: и фразеолошких слика свијета, често у процесу превођења приморава преводиоца да жртвује неку количину информација коју ће на другом мјесту евентуално компензовати“ [Пејановић 2010: 158].

Пронаћи примере за илустрацију ове појаве није било нимало лако. Фразеологизми су структуре које се употребљавају у одређеним, специфичним ситуацијама, њихова употреба у језику није насумична већ се фразеологизмом сумира, подвлачи, истиче се поука. Један од ретких примера које проналазимо у примарној грађи је следећи:

(20)

Мадемуазель знала подноготную
сестры Антиповой.

Мадмуазел је веровала да познаје
Антипову у душу.

ДЖ, к. I, ч. V, 4, с 161

ДокЖ, т. I, г. V, 4, стр. 191

Наведени фразеологизам [*Знать (узнать) всю подноготную* — знать все о ком-либо (От старинной пытки — запускания игл или гвоздей под ногти, чтобы заставить обвиняемого говорить правду) Ф/Л, с 378] није саставни део српског система па се као његов преводни еквивалент појављује конструкција *познавати (некога) у душу* – фразеологизам у чији састав не улази супстантиват, а такви фразеологизми нису представљали поље нашег интересовања³⁴.

Како је тематика овог сегмента била специфична, имајући у виду све досад изложено, није се ни могло очекивати да ћемо пронаћи адекватан број примера у нашем примарном корпусу, те смо материјал за ово поглавље потражили у секундарној грађи: у Жуковљевом *Речнику руских пословица и изрека*³⁵, те у Вуковим *Српским народним пословицама*³⁶. Фразеологизме смо, што се руског језика тиче, ексцерпирани из фразеолошких речника Феодосова/Лапицког³⁷ и Молоткова³⁸, док су примери на српском језику забележени у фразеолошким речницима Ђ. Оташевића³⁹ и Ј. Матешића⁴⁰.

³⁴ Ауторово истраживање *Супстантивати као структурни елементи фразема* је у штампи у *Радови*, Пале, бр. 16/1.

³⁵ Жуков 2000: В. П. Жуков, *Словарь русских пословиц и поговорок*, Москва: Русский язык

³⁶ Сабрана дела Вука Караџића 1965: *Српске народне пословице*, књига 9, Београд: Просвета

³⁷ Федосов/Лапицкий 2003: И.В. Федосов, А.Н. Лапицкий, *Фразеологический словарь русского языка*, Москва: ЮНВЕС.

³⁸ Молотков 1968: А.И. Молотков (ред.) и другие, *Фразеологический словарь русского языка*, Москва: Сов. Энциклопедия.

³⁹ Оташевић 2012: Ђ. Оташевић, *Фразеолошки речник српског језика*, Нови Сад: Прометеј

⁴⁰ Матешић 1982: Ј. Матешић, *Фразеолошки рјечник хрватског или српског језика*, Загреб: Школска књига

Један фразеологизам и његов преводни еквивалент мора карактерисати подударност и на плану сликовитости, и на плану семантике; притом, они могу, али и не морају бити исте лексичко-синтаксичке структуре. С обзиром на генетску сродност руског и српског језика и на велики степен еквивалентности на свим језичким нивоима, слично је и на фразеолошком нивоу.

(21)

Воскреснуть из мертвых – о човеке, считавшемся погибшем или пропавшем без вести.

Ф/Л, с 75

Дићи (дигнути/дизати) (некога) из (од) мертвых – неочекивано излечити некога ко је био озбиљно болестан.

ЂО, стр. 514

Лексичко-семантички еквивалент наведеном руском фразеологизму у српском језику би била синтагма *Васкрснути из мртвих*, али овај пример не налазимо у фразеолошком речнику који нам је послужио као секундарни корпус.

(22)

Глас вопиющего в пустыне книжн.– о призыве, остающемся без ответа.

Ф/Л, с 103

Глас *ванијућег* у пустињи – узалудан позив на нешто, улазудан покушај да се утиче на некога.

ЂО, стр. 93

(23)

Черным по белому (написано) – ясно, совершенно четко.

Ф/Л, с 578

Црно на *бело* – написано, потпуно, јасно, аргументовано.

ЂО, стр. 39

(24)

Переливать из пустого в порожнее – заниматься бесполезным делом, вести пустые разговоры.

Ф/Л, с 391

Пресипати (претакати) из *шупљег* у *празно* – бавити се бескорисним, жаловим пословима; водити празне разговоре.

ЂО, стр. 1045

Наведени идиом одликује фреквентна употреба у вербалном дискурсу, а проналазимо га и у књижевном материјалу:

(25)

[...] и Юрий Андреевич так устал от троесуточного переливания из пустого в порожнее, что был счастлив расстаться с ними.

ДЖ, к. I, ч. VI, 7, с 224

[...] и Јуриј Андрејевић се толико уморио од тродневног пресипања из *шупљег* у *празно* да је једва чекао да оде.

ДокЖ, т. I, г. VI, 7, стр. 257

(26)

Настаивать на своем — упорно и последовательно придерживать

Гонити *своје* – упорно остајати при свом ставу, мишљењу упркос

каких-то взглядов, принципов, отстаивать их.

Ф/Л, с 312

изнетим доказима, аргументима, тврдоглаво радити по својој вољи.

ЂО, стр. 160

Издвојени фразеологизми не припадају истом типу образовања, али се њихова семантичка поља у одређеним сегментима поклапају.

Серый у руској фрази у примеру (27) означава вука (валитъ на волка: напр., пропажу скотины), а у српском слична фраза са животињом у главној роли би била *Магаре товаре док не литие*, с тим да у њен састав не улази ниједан супстантиват:

(27)

Вали все на *серого, серый* все свезет — сваливай всю вину, тяжесть, работу и т. п. на того, кто не может ответить.

Ф/Л, с 46

Претурити бригу на *другога* – неки посао, дужност и сл. пребацити на другога.

ЂО, стр. 83

И следећи наведени фразеологизми нису лексичко-синтаксички еквиваленти, али семантички свакако јесу, јер се семантизују готово идентично:

(28)

Као глувом говорити — говорити узалуд.

ЂО, стр. 152

Дурака (дураков) *лечить, что мертвого* *лечить* — о бессмысленности, бесполезности объяснять, растолковывать кому-либо что-либо.

Као глухоме добро јутро — узалуд.

Мат, стр. 223

Ф/Л, с 153

У грађи на руском језику проналазимо и фразеологизме чији еквиваленти у српском језику постоје, али нису забележени у речницима које смо користили као секундарну грађу: рецимо, фразеологизам из примера (30) није забележен у фразеолошким речницима, као ни у речнику САНУ ни под одредницом *обешени нити конопац*. Из тог разлога, за неке од примера који следе, не можемо навести библиографске податке:

(29)

В доме повешенного не говорят о веревке — в чем-либо присутствии не говорят о том, что неприятно напоминает о его слабостях, недостатках, каких-либо бедах и т. п.

Ф/Л, с 374

У кући *обешеног* се не говори о конопцу.

Код наведеног фразеологизма руски супстантиват је поименичена форма партиципа која је најпре прошла кроз процес адјективизације, а у српском језику се ради о придеву одређеног вида *обешени*, чије је порекло такође партиципско. Наведени српски фразеологизам није забележен ни у једном од истраживаних речника.

(30)

Первый среди равных — выдающийся, главный, ведущий.

Први међу *првима* – најбољи од свих.

Ф/Л, с 362

Р МС, т. IV, стр. 869

За еквивалентну форму руском фразеологизму у литератури на српском језику налазимо потврду за наведени облик. Супстантивизиране форме *первый* и *први* представљају формалнограматичке еквиваленте, док код друга два супстантивата имамо разлику у творбеним базама: руски је настао на бази придева, а у српском језику се ради о поимениченој форми редног броја. Међутим, усталиени еквивалент је и *Први* међу *једнакима*, који у грађи није потврђен. У том случају се, и код другог пара супстантивата у оба језика ради о придеву као творбеној бази.

Тек код последњег пара еквивалената (31) немамо подударност на творбеном плану: наведена фраза се у српском јавља у два облика, али су обе именице деривати по пореклу.

(31)

Утопающий (и) за соломинку хватается — в безвыходном положении как к последней надежде на спасение прибегают даже к такому средству, которое вряд ли может помочь.

Утопљеник/дављеник се за сламку хвата – онај који је у великој опасности тражи спаса где било и где нема никаквог изгледа на успех.

Ф/Л, с 556

Р САНУ, т. IV, стр. 11

Наведена пословица потврђена је и у описној форми *ко се топи хвата се за пјену*. Овај облик забележен је у *Горском вјенцу*, који А. Пејановић користи као примарну грађу у својој докторској дисертацији. Даље се може прочитати: „Могло би се помислити да је у наведеном стиху пјесник трансформисао пословицу *Дављеник се за сламку хвата*, али варијанту посвједочене пословице налазимо у приповијести *Проклети кам* код С. М. Љубише: *Тонац се хвата за сваш-*

то па и за пјену, тако и ја чини што ми гођ ко каза / [Љубиша 2006: 166]. Наведена пословица, која у српском језику има неколике варијанте: *Дављеник (Утопљеник) се за сламку хвата* ‘у очајању, безизлазној ситуацији или на ивици смрти човјек користи сва могућа средства не би ли се спасао’, широко је распрострањена у словенским језицима. [...] Поредбена анализа пословице у словенском контексту показује да је структурно-семантички модел (термин В. М. Мокијенка) у свим језицима исти: ‘очајан човјек користи сва средства да би се спасао’, при чему прва компонента у структурно-семантичком моделу пословице може бити изражена како девербативом (глаголском именицом) тако и супстантивизираним партиципом. Та позиција може бити експлицирана и реченицом, као у Горском вијенцу: *Ко се топи*; уп. укр. *Як топишся*, болг. *Който се дави*, белорус. *Хто топицца*) са супстантивизираним обликом односне замјенице. У свим набројаним језицима осим пољског *сламка* је инваријант (упореди идиом у српском *сламка спаса*), а као њен контекстуални синоним само се у српском појављују *пјена*“ [Пејановић 2010: 88].

Иако су тема овог сегмента пре свега фразеолошки еквиваленти који су, услед велике генетске и структурне сличности између руском и српског језика, посведочени у великом броју, у секундарној грађи били су забележени и неки фразеолошки обрти који су карактеристика једног од језика, док у другом не постоје исте или сличне конструкције. Објашњење може бити следеће „Њихово значење [фразеологизама – Ј.Л.] се реализује као искључиво недељива целина, а управо као таква не постоји у свести носилаца неких других језика, културе и традиције (иако се можда његови појединачни елементи могу разумети). На тај начин се ствара празнина код носилаца другог језика (културе и традиције)“ [Џонић 2012²: 998]. Сматрамо да ће супстантивизирани форме пронађене у таквим фраземама обогатити наш лексички корпус па смо одлучили да и њих подвргнемо анализи, али ће фразеологизми у наредних неколико примера бити само на руском језику:

(32)

Вольному воля (спасенному рай) – поступай (делай, решай) как хочешь сам (выражение употребляется, когда доводы и советы *говорящего* не принимаются собеседником).

Ф/Л, с 72

(33)

Лежачего не бьют — *пострадавшего*, попавшего в беду щадят, не причиняют ему новых неприятностей.

Ф/Л, с 258

(34)
Мертвых с погоста не носят –
прошлое не вернешь.

Ф/Л, с 284

(35)
Слепой сказал: "Посмотрим" – там
видно будет, чем дело кончится.

Ф/Л, с 476

Осим форми супстантивата у самом фразеологизму, налазимо неке поимени-
чене придевске форме и у семантизацији датих фразеологизама: *говорящий, по-
страдавший* и *прошлое*.

(36)
С милым рай и в шалаше – с лю-
бимым человеком везде хорошо, в
любых условиях.

Ф/Л, с 289

(37)
Обещанного три года ждут – об
обещании, которое долго не выпол-
няется.

Ф/Л, с 333

Еквивалент последњем наведеном фразеологизму могла би бити фраза *Обе-
ћање, лудом радовање* [Р САНУ, т. XI, стр. 602], а ова би фраза спадала у наш
корпус истраживања јер у себи има супстантиват у форми датива једнине – *лу-
дом*.

Следеће група примера (38 – 49) представља фраземе на српском језику које
би код носилаца руског језика представљале „празно место“:

(38)
На правога беда – окривљен је,
оклеветан је невин.

ЂО, стр 35

(39)
Бити једно за друго – одговарати
једно другом.

ЂО, стр. 49

(40)
Превести жедна/жеднога преко
воде – преварити, насамарити, на-
магарчити некога, направити од
некога будалу.

ЂО, стр 112

(41)
Ићи (потуцати се, пребијати се) од
немила до недрага – ићи на све
стране, од места до места, од једно-
га до другога безуспешно тражити
помоћ.

ЂО, стр. 381

Први наведени фразеологизам има два могућа облика – са супстантиватом
именичке промене (*жедна*), то јест неодређеног вида, и са обликом одређеног
вида супстантивата придевске промене (*жеднога*), док у другом примеру оба
супстантивата имају именички систем флексија.

Следећа два супстантивата припадају придевском типу промене – придев
српски, творбена база првог супстантивата, има само одређени вид, а у другом
случају је реч о облику компаратива придева *јак(и)*.

(42)
Држати се (ухватити се/хватати се) (некога, нечега) ко пијан плота – непопустљиво, упорно се држати неког мишљења, ни најмање не одступати од нечега.

ЂО, стр. 660

(44)
Осећати се (бити) као риба на сувом – осећати се непријатно, беспомоћно, не сналазити се.

ЂО, стр 799

(43)
Закон јачега – право силе, јачи одређује закон и он је увек у праву.

ЂО, стр. 297

(45)
Лов у мутном – извлачење користи из нејасне, нерегуларне, компликоване, несређене ситуације.

ЂО, стр. 518

Фразеологизми из примера (42) и (44) се сматрају устаљеним поређењима и за њихова семантичка поља не постоје одговарајући еквиваленти у руском језику, док за идиом Лов у *мутном* у руском постоји синтагма *Охота в мутной воде*, која би била дослован превод (реч за реч) наше фраземе, с тим што наведена синтагма у руском језику нема фигуративно значење већ се ради о специјалној методи у риболову.

И следећа два фразеологизма представљају карактеристику српског система и у њиховом грађењу су учествовала два српска супстантивата, *Бачка* и *Косово*, оба у потпуности поименичена и оба данас и својом парадигмом припадају класи именица:

(46)
И (па) мирна Бачка – и све је у реду, све ће бити у реду.

ЂО, стр. 34

(47)
Све је равно до Косова – неко је равнодушан према нечему, сасвим је свеједно некоме.

ЂО, стр. 819

Још једна српска именица која је настала на придевској бази, а данас обично има именички систем флексије је именица *млада*, коју налазимо у следећим фраземама:

(48)
Држати се (стајати) као влашка (сеоска, сељачка, банатска, нова) млада – држати се укочено, усиљено, неприродно, збуњено.

ЂО, стр. 110

(49)
Чудити се као влашка млада – веома се чудити, снебивати се.

ЂО, стр. 1025

Издвојему лексему, чије је придевско порекло очигледно, неки граматичари сврставају у именичку деклинацију, неки у чисто придевску, а неки сматрају да су обе врсте наставака подједнако правилне (види тачку 3 првог дела рада).

Пословице и народне изреке представљају својеврсну фразеолошку форму. Ако бисмо њихову употребу покушали да дефинишемо према вертикалној подели језичких средстава, досад наведени фразеологизми припадали би средњем према високом стилу, док је за пословице природнија употреба у средњем према ниском стилу. Другим речима, и пословицама се кроз одређени устаљени облик изражава одређена порука, али је у пословицама акценат на поуци. Погледајмо:

(50)

Ти знаш да има пословица: да *Сит гладного* не разумеет.
сит гладном не верује.

РЛ, к. I, стр. 35

РоЛ, к. I, с 57

Супстантивати из наведеног примера су истовремено и формалнограматички еквиваленти, разлика у формама другог супстантивата је настала једино због употребе различитих глагола и глаголске рекције: српски глагол захтева допуњу у дативу па је и супстантиват са карактеристичном дативском флексијом *-ом*, док се руски глагол употребљава са допуном у облику акузатива — *голодн-ого*. На основу наведених морфолошких карактеристика може се закључити да и српски супстантиват има придевски тип промене и да је образован на бази придева одређеног вида.

Следећи пример који наводимо је руска пословица која у српском нема одговарајући, адекватан фразеолошки еквивалент, па у преводу видимо дословно значење ове фразе. Иначе, руски супстантиват има семантички еквивалент у српском деривату *сиромаш*.

(51)

Бедному жениться и ночь корот-ка [...]. Сиромаш да се жени и ноћ му је кратка [...].

В, ч. I, г. XLVIII

Вас, д. I, г. XLVIII, стр. 188

Још један фразеологизам посведочен у нашој грађи је и онај из следећег примера:

(52)

– Удивительное дело, – проговорил он вдруг, когда я уже высказал – Чудна ствар – рече наједном кад сам испричао све до последње речи

зал все до последней запятой [...]. [...].

П, ч II, г V, III

Д, д II, п V, III, стр. 338

Руски супстантиват *запятая* у српском језику има еквивалент у виду супстантивата *запета*. Реч *запета* води порекло од истоименог придева који је настао адјективизацијом глаголског придева *запет, запета, запето*. Упоредо са овом лексемом се у српском језику, у истом значењу, употребљава и реч *зарез*, али она не спада у овај творбени тип.

Велики број забележених руских изрека имао је одговарајуће еквиваленте, фразеологизме који су адекватни и на плану лексике, и семантике, и сликовитости. Међутим, неке од тих изрека нису забележене ни у Вуковом речнику, па их дајемо у оном облику у којем се и данас у говору могу чути.

(53)

На всех не угодишь.

Ж, с 183

Свима се не може угодити.

(54)

Один за всех, все за одного.

Ж, 234

Сви за једног, један за све.

Р САНУ, т. VIII, стр. 627

(55)

Что у трезвого на уме, то у пьяного на языке.

Ж, с 362

Шта трезан мисли, то пијан говори.

Наведена два фразеологизма из примера (53) и (55) нису посведочена у нашој грађи, како примарној, тако и секундарној: нису забележени у фразеолошким речницима, као ни у речницима САНУ и МС под одредницама *сви, трезан, пијан*.

Постоје, међутим, и изрази који на међујезичком нивоу нису исте лексичке структуре, али су на фразеолошком плану еквивалентни. Такви фразеологизми, фразеолошки аналози, посведочени су у следећим примерима:

(56)

Семеро одного не ждут.

Ж, с 294

Два трећега не чекају.

ВСтК, стр 89

(57)

Богатому житье, а бедному вытье.

Ж, с 48

Богати чоху носе, а ја блато ганизим.

Богат једе код куће, а сиромах кад може.

ВСтК, стр. 58

Руски супстантиват *бедный* у српском језику, иако је састав мотивске основе идентичан – *бедный человек* : *сиромашан човек*, нема еквивалент у виду супстантивата јер се он у српском језику није развио, већ његовом значењу у српском језику одговара дериват *сиромах*.

Да граница међу фразеологизмима у ужем смислу и пословицама није увек јасна, говоре и следећи примери које смо пронашли у оба речника: у једном су, дакле, класификовани као пословице, у другом као фразеологизми:

(58)

Кто другому яму роет (копает), сам в нее попадет (попадает).

Ж, с 219

Ко *другоме* јаму копа, сам ће у њу пасти – онај ко *другоме* припрема закму, зло и сл. настрада сам.

Не рой *другому* яму, сам в нее попадешь — неприятность может случиться и с тем, кто желает или делает ее другим .

Ф/Л, с 451

Р САНУ, т. VIII, стр. 548

(59)

Всякому (каждому) своя болячка больна.

Ж, с 81

Свакоме је своја мука највећа.

Всякому (каждому) своя болячка больна — каждого волнует то, что ему близко, дорого.

Ф/Л, с 84

(60)

Береженого и бог бережит.

Ж, с 42

Ко се чува, и Бог га чува.

Береженого Бог бережет – осторожность, осмотрительность никогда не бывает лишней.

Ф/Л, с 22

Српски еквиваленти нису забележени у нашој секундарној грађи (речницима пословица и фразеологизама српског језика), али се у употреби могу чути у наведеном облику. Последњи преводни еквивалент не спада у домен нашег интересовања, с обзиром на то да у свом саставу нема супстантивате — заменица *ко* већ припада именичким заменицама, а супстантивизирају се једино придевске

заменице. Поред тога, српски аналози за последња два руска фразеологизма нису забележени у речницима (одреднице *свако, мука, ко, Бог*).

Постоји, с друге стране, значајан број примера који нема одговарајући међујезички еквивалент. Неки од ниженаведених, иако се могу дословно превести, у српском језику немају еквиваленте у виду устаљене фразеолошке форме:

(61) <u>Горбатого</u> (одна) могила исправит.	Ж, с 89	(62) <u>Всякий</u> по-своему с ума сходит.	Ж, с 78
(63) <u>Пьяному</u> (и) море по колена (по колена).	Ж, с 272	(64) <u>Глупый</u> киснет, а <u>умный</u> все промыслит.	Ж, с 85
(65) <u>Пеший конному</u> не товарищ.	Ж, с 249	(66) <u>Смелый</u> там найдет, где <u>робкий</u> потеряет.	Ж, с 308
(67) Толкуй <u>больной</u> с подлекарем.	Ж, с 326	(68) Что <u>русскому</u> здорово, то немцу смерть.	Ж, с 360

Последњи пример постоји и са варијантом *Что русскому хорошо, то немцу смерть*, али овај фразеологизам није био забележен у истраживаној грађи.

Наравно, и међу српским пословицама има оних који у руском језику не постоје у тој форми:

(69) Болан се пита, а <u>здравоме</u> се даје.	ВСтК, стр. 62	(70) Боље је са <u>мудрим</u> плакати него са <u>лудим</u> пјевати.	ВСтК, стр. 65
---	---------------	--	---------------

Именица *болан*, иако припада истом творбеном гнезду као и придев *болестан* (обе лексеме мотивисане су именицом *бол*) и његов је синоним, по својој творбеној структури је дериват. Данас ова именица звучи архаично па се и поменута изрека чешће употребљава са придевом *болестан* који, у том случају, има функцију именице, то јест, супстантивата.

Вреди још додати да именица *бџлан* има хомограф *бџлан* који по својим морфолошким карактеристикама спада у речце и најчешће се употребљава у Босни (акценат цитиран према Р МС, т. I: 246). Наведена речца такође је настала

транспозицијом, тачније граматикализацијом као подврстом транспозиције: придевски облик је трансформисан у речцу уз промену акцента (прозодијску творбу). Употреба поменутог облика посведочена је у једном од цитираних примера (види тачку 2.1.1.4, (54) пример).

(71)
Дођоше дивљи па ишћераше питеме.

ВСтК, стр. 92

(72)
Док се једном не смркне, не може другоме да сване.

ВСтК, стр. 96

Супстантиват у претходном примету (*другоме*) и у наредна два (*трећему*, *другоме*) настали су на бази редних бројева и утолико су значајнији, јер нисмо забележили много примера овог творбеног обрасца. Ради се, дакле, о супстантивизираним облицима редних бројева *други* и *трећи*; облик *другоме* је у једном примеру форма датива, док је у другом исти облик у функцији локатива једнине.

(73)
Ђе се двоје ваљају, трећему се надају.

ВСтК, стр. 103

(74)
Свак по себи суди и о другоме.

ВСтК, стр. 256

(75)
Куд луди продријеше, мудри не могоше.

ВСтК, стр. 168

(76)
Ласно је здравому болеснога савјетовати.

ВСтК, стр. 171

(77)
На млађима свет остаје.

ВСтК, стр. 189

(78)
Смрт не пази ни старо ни младо.

ВСтК, стр. 265

(79)
Мутав мутавог најбоље разумије.

ВСтК, стр. 185

(80)
Нашао глух ћораво.

ВСтК, стр. 191

Последња наведена изрека има и форму *Нашао глув ћоравога* и у том случају бисмо имали други супстантиват придевске деклинације. У облику какав је забележен у Вуковом речнику, оба придева су употребљена у неодређеном виду, а такви се придеви у српском језику мењају по именичком типу промене. Супстантиват придевске промене од поменуте базе имамо у следећем примеру:

(81)
Води слеп ћоравога.

(82)
Добар и будала – браћа.

(83)
Паметан пише, будала памти.

(84)
Провео се ко бос по трњу – врло

Последњи примери које смо навели, осим примера (84), нису ексцерпирани из грађе јер за њихово постојање није било потврде у истраживаној грађи (одреднице *слеп(и)*, *ћорав(и)*, *добар*, *будала*, *паметан* у фразеолошким речницима, као ни у речницима САНУ и МС нису бележиле овакве фразеологизме), али су саставни део српске ризнице народних умотворина.

5.4 Безеквивалента лексика

Међујезичке разлике, условљене културним разликама, најпре се могу приметити у лексици и фразеологији јер су ова два језичка плана у директној вези са ванлингвистичком стварношћу. Сваки језик, сваки дијалекат, има лексеме које се не могу на други језик превести помоћу једне речи; такве лексеме обично означавају специфичне појаве локалне културе.

Уобичајени назив ове лингвистичке појаве је *безеквивалентна лексика*, мада неки аутору о овом проблему реферишу као о лакунарности, односно о постојању „празног места“ које се попуњава различитим језичким средствима: „Под лакуном подразумевамо безеквивалентну лексику која није апсолутно непреводива, осим историографских лакуна које се односе на реалије које представљају културолошке појмове везане за одређену националну културну средину. Лакуне су лингвистичке празнине, не само на лексичком плану већ и на морфолошком, синтаксичком, стилистичком, фразеолошко-паремиолошком, за које постоји могућност попуњавања другим средствима која постоје у неком другом језику, на чијем се плану оне и манифестују“ [Џонић 2012²: 127].

Оно што је битно напоменути је да поменути аутор супстантивате такође сматра својеврсном манифестацијом морфолошке лакунарности [Џонић 2011: 470].

У теорији превођења безеквивалентна лексика се дефинише као лексеме које се не могу семантизовати помоћу превода: оне немају устаљене еквиваленте у другим језицима, то јест, то су речи чији се план садржаја не може поредити ни са једном страном речју или изразом. Зато суштина појма безеквивалентна лек-

сика није само у непостојању еквивалента већ и у разлозима његовог непостојања — у једној речи је садржана специфичност једне материјалне и духовне културе која се, иако карактеристична одлика једне епохе или друштвеног уређења, у другом друштву није добила свој лексички израз.

У једном од својих истраживачких радова В. Џонић даје и комплетан приказ средстава за семантизацију безеквивалентне лексике у језику превода, али како наведени примери не припадају групи супстантивата, нећемо се тиме ближе бавити [види Џонић 2013].

Безеквивалентна лексика, односно лексика са специфичном и доминантном културном компонентом у теорији превођења, на основу семантичких критеријума, дели се на различите групе. Међутим, у састав неких од тих група уопште не улазе супстантивати. Супстантивати чине групу историзама и лексике са специфичностима националног колорита, као и ону из области друштвено-политичког живота.

Супстантивати са изразито културном компонентом су називи руских митских бића попут *домовой* (дух дома), *водяной* (дух воды) и *леший* (дух леса).

(85)

А може кого и домовой во сне
душит.

ДЖ, к. I, ч. X, 7, с 380

А можда је неког вампир давио у
сну.

ДокЖ, т. II, г. X, 7, стр. 92

Ове именице немају одговарајуће преводне еквиваленте у српском језику: иако је прва од наведених именица преведена са *вампир*, семантичка поља ових речи се не подударaju (види тачку 3.3).

Српске именице које би припадала овој лексичко-семантичкој групи такође немају устаљене преводне еквиваленте на руски језик, с тим да су ове лексеме најчешће деривати по пореклу.

Друга група супстантивата без адекватне преводне схеме су историзми. У историзме убрајамо лексеме које носе дух одређене епохе, али ти појмови данас више нису актуелни – не постоје у стварности епохе. Они су осликавале друштвено уређење и односе у држави. Руске именице које означавају врсте наплата у савременом руском језику се сматрају историзми. У такве именице, настале на бази придевских речи, спадају: *подушное*, *поземельное*, *подворное*, *выкупное*, *мостовое* као и именица *отступное* коју наводимо у следећем примеру:

(86)

– Оттого, что у него стачки с купцами; он дал отступного.

АннаК, ч. II, г. XVI, с 169

– Зато што се онај договорио с купцима; платио им да одустану од куповине.

АК, д. II, г. XVI, стр. 218

Издвојени руски супстантиват, настао на бази односног придева мотивисаног глаголом *отступить*, може се семантизовати на више начина, у зависности од тога да ли се ради о термину из правно-политичког живота или појму у економији. Најопштија дефиниција која се може наћи у лингвистичком речнику је 'Плата, вознаграждение за отказ от чего-либо' [Јефремова 2000: 861]. У српском језику овај руски супстантиват је тешко превести једном речју па у наведеном примеру имамо описни превод а у речнику још налазимо да се поменити супстантиват може превести и као *уступнина, накнада за уступање* [Станковић 1998: 506].

Групу именица која означава начине и врсте плаћања чини и савременија лексика, међу којима су супстантивати углавном *pluralia tantum* (види тачку 3.7). Једини који у овој групи нема одговарајући еквивалент у српском језику је супстантиват *северные*, који означава додатак на плату због тешких услова рада у северним областима. С обзиром на то да код нас не постоји такав концепт *надокнаде*, не постоји ни одговарајућа номинација.

Називи официјалних докумената попут *вольная, отпускная* сведоци су друштвено-политичког уређења у царској Русији до одговарајућег периода. Поред већ наведених, овој групи припадају и следећи супстантивати: *подорожная, отступная, мировая* (види тачку 3.5). Овим именицама придружимо и супстантивате *накладная* и *купчая* из примера који следе:

(87)

– Вашу тару, – сказал кладовщик профессору и доктору, беглым взглядом окинув их накладные.

ДЖ, к. I, ч. VII, 3, с 247

– Дајте у шта ћете – рече магационер профессору и доктору, прелетевши погледом њихове налоге.

ДокЖ, т. I, г. VII, 3, стр. 280

(88)

– Да, но как же я отдам ему? Поеду с ним и совершу купчую?

АннаК, ч. VI, г. XI, с 155

– Да, али како да му дам? Да одем с њим и да пренесем на њега тапију?

АК, д. VI, г. XI, стр. 175

Ови и овакви супстантивати на српски језик се преводе у зависности од контекста, углавном описно, немају устаљене преводне еквиваленте, јер суштина садржана у њима никада није била наша реалија. Као преводне еквиваленте наведеним двома руским именицама видимо српске именице *налог* и *тапија*, али оне имају шире (и нешто друкчије) семантичко поље од руских супстантивата. У руско-српском речнику се за супстантиват из примера (88) даје још и могућност превода синтагмом *купопродајни уговор* [Станковић 1998: 317].

Што се српских супстантивата тиче, у грађи не налазимо ниједан који би спадао у беспреводну лексику: групе именица које смо анализирали у овом поглављу, оне са изразито социокултурно-историјском компонентом, које су најкомплексније за преношење у други језички код у српском језику нису сачињене од супстантивата, а све друге форме нису улазиле у наш проблемски корпус.

6. СУПСТАНТИВАТИ КАО ПРЕВОДИЛАЧКИ И ОРТОГРАФСКИ ПРОБЛЕМ

Чињеница је да не могу сви супстантивати једног језика, ма колико генетски и структурно сродни били, у другом за преводне еквиваленте имати увек супстантивате. У тим случајевима се, приликом преношења семантике оригинала на језик превода прибегава превођењу семантичке структуре самог супстантивата. Превод или „семантизација лексеме оригинала лексичким средствима језика превода представља једно од најважнијих питања у теорији превођења и у преводачкој пракси. За овакву семантизацију ми употребљавамо термин преводна семантизација. Под преводном семантизацијом подразумевамо утврђивање актуалне семантичке вредности језичке појаве у контекстуално одређеним условима и изражавање те семантичке вредности средствима другог језика у преводу“ [Маројевић 1989: 13].

У току истраживања приметили смо да постоји неколико типова односа између лексема које су биле предмет нашег интересовања у једном и њихових преводних еквивалената у другом језику. Први, и најмање заступљени тип односа је онај у којем супстантиват из једног језика у другом за преводни еквивалент такође има одговарајући супстантиват. Овај тип односа је, као што смо већ истакли, најмање заступљен и не представља, са преводачке и ортографске позиције, никакав проблем. Парови оваквих супстантивата, као на пример *дежурный* – *дежурни*, *посыльный* – *посилни*, *пострадавший* – *повређени* или *подчиненный* – *потчињени* устаљени су преводни еквиваленти и као такве их нећемо посебно разматрати у овом поглављу.

С друге стране, супстантивати који у језику превода немају одговарајуће еквиваленте и чија преводна вредност није тако устаљена, што представља други

тип односа, предмет су разматрања у овом поглављу. Размотрићемо којим се преводним средствима и којим лексемама преводиоци служе приликом преношења семантике оригинала на језик превода.

Проблематику преводних еквивалената разматрали смо у две засебне целине: први се бави руским супстантиватима чији семантички еквиваленти у српском језику нису супстантивати већ углавном изведене именице које у већини случајева, с обзиром на то да се ради о сродним језицима, имају исту коренску морфему као и руске поименичене форме. Има, међутим, и оних супстантивата у руском, попут *мостовая, набережная, данные* чији су преводни еквиваленти у српском језику такође именице, али образоване на сасвим другачијим творбеним базама.

Други аспект преводне еквивалентности бави се лексичким еквивалентима српских супстантивата у руском језику. Овај однос је заступљен у много мањој мери и на мањем броју примера: наше истраживање је показало да већина српских супстантивата има супстантивате као преводне еквиваленте у руском језику, док обратно то није случај. Размотрићемо на примерима ексцерпираним из грађе који су то српски супстантивати који у руском немају одговарајуће формалнограматичке еквиваленте у форми супстантивата и којим се лексичким средствима врши њихова семантизација.

Делови овог поглавља који за предмет имају транскрипцију руских, односно српских супстантивата, посвећени су анализи проблема на пољу графије. До потешкоће на овом пољу долази када један систем преузме лексему, у нашем случају супстантивизирану, из другог језика јер у своме нема дату појаву или средства да дати појам номинује. Такав је случај, када су супстантивати у питању, најчешће са руским презименима и топонимима, које је српски језик морао да преузме, али и да адаптира у складу са својим фонетско-графијским нормама.

За израду овог сегмента, поред примарне грађе, као референтан извор користили смо *Правопис српског језика*, прецизније, поглавље о транскрипцији и прилагођеном писању речи из страних језика. Осим уопштених правила о гласовним вредностима руских графема, у *Правопису* се дају опширна упутства о преношењу руских антропонима и топонима, а управу су те лексеме прошле кроз процес супстантивизације и представљају предмет нашег интересовања у овом раду.

Руска ортографија такође познаје норме за преношење речи из страних језика али се наведена правила не могу применити на српске супстантивате. Разлози томе се могу пронаћи у чињеници да је супстантивизација много продуктивнији творбени процес у руском језику и да највећи број српских супстантивата има одговарајуће супстантивизирани облике за преводне еквиваленте.

6.1 Српски еквиваленти руских супстантивата

На основу истраживане грађе можемо закључити да је, од свих типова односа који се могу успоставити, најфреквентнији однос између руско-српског пара управо следећи: руском супстантивату у српском језику одговара дериват изведен од исте мотивске основе. У прилог тој тези говори велики број примера које смо разматрали у претходним поглављима, као и они које управо наводимо. Погледајмо.

(1)

Предположим даје, что нас не хватаются, но скажи ты мне ради всего святого, чем и как мы будем жить?

ММ, ч. II, г. XXX, с 388

Претпоставимо такође да нас нико неће ухватити, али реци ми, тако ти свих светаца, како ћемо и од чега да живимо?

МиМ, ч. II, г. XXX, стр. 457

Као што се из примера јасно види, као преводни еквивалент руском супстантивату *святое* у српском језику је употребљен дериват добијен суфиксом *-ац* од исте основе (*светац*). Међутим, како је руски супстантиват средњег рода (семантици нашег деривата би више одговарала супстантивизирана форма мушког рода придева) пожељно би било и у преводу користити именицу средњег рода којом би се указало на апстрактнију појаву – тако ти свега *светог*.

(2)

– В самом деле, Александр Семенович, как сегодня наш дорогой больной? – осведомился Версиров.

П, ч III, г II, III

– Збиља, Александре Семјоновичу, како је данас наш драги болесник? – упита Версиров.

Д, д III, п II, III, стр. 101

(3)

Тут уж была толчечя, Иван налетел на кой-кого из прохожих, был обруган.

ММ, ч. I, г. IV, с 55

Иван налете на неког пролазника који га испсова.

МиМ, ч. I, г. IV, стр. 60

(4)

Любопытно, что этот человек, столь поразивший меня с самого детства, имевший такое капитальное влияние на склад всей души моей и даже, может быть, еще надолго заразивший собою все мое будущее [...].

П, ч I, г I, III

Занимљиво је да је овај човек, коме сам се толико дивео од самог детињства, који је тако снажно утицао на формирање читаве моје душе и који је, можда, још задуго заразио сву моју будућност [...].

Д, д I, п I, III, стр. 9

Супстантивату *больной* у српском језику одговара дериват образован уз помоћ суфикса *-ник* (*болесник*); истим овим суфиксом образован је и еквивалент руског супстантивата *прохожий* – *пролазник*; и, у последњем примеру, улогу еквивалента супстантивату *будущее* у српском језику има дериват на *-ност* (*будућност*).

Највеће разлике примећују се код супстантивата партиципског порекла који, готово увек, у српском језику имају еквиваленте образоване или од другачијих основа, и/или другачијим творбеним средствима. На пример, руски супстантиват *учащийся* има устаљени преводни еквивалент у деривату *ученик*, а обе су именице настале од глагола *учиться*, односно, *учити*. Изузев пар случајева лексичко-семантичке еквивалентности, слична ситуација је и са осталим супстантивизираним облицима руских партиципа (види тачку 1.2).

Још једна могућност односа у руско-српском пару лексема јесте да супстантиват из једног језика буде замењен сасвим другом лексемом у језику превода јер језик превода нема одговарајући еквивалент са одговарајућом мотивском основом. Овакав однос углавном влада на релацији: руски супстантиват – српски еквивалент. У својству еквивалената у српском језику имамо како просте тако и изведене речи. Размотримо их на примерима.

(5)

– Нет, я – сын дворового человека, бывшего крепостного.

П, ч I, г I, III

– Нисам, него син слуге, бившег кмета.

Д, д I, п I, III, стр. 11

Руским супстантиватима *дворовой* и *крепостной* у српском језику одговарају лексеме *слуга* и *кмет*.

У следећа два примера руски супстантивати, *чернорабочий* и *чернорабочая*, на српски језик су преведени двома различитим именицама, *надничар* и *служавка*, једна за мушки, друга за женски род руских супстантивата.

(6)

— А эти, – спрашивал Николай Николаевич Павла, чернорабочего и сторожа из книгоиздательства [...].

ДЖ, к. I, ч. I, 4, с 18

— А ове – питао је Николај Николајевић Павла, надничара и чувара из издавачке куће [...].

ДокЖ, т. I, г. I, 4, стр. 44

(7)

Какая она мне чернорабочая?

ДЖ, к. II, ч. XV, 6, с 549

Није она моја служавка.

ДокЖ, т. II, г. XV, 6, стр. 267

Следећи руски супстантивати такође су на српски језик преведени речима од других основа: руски супстантиват *заведующий* на српски језик се преводи, у зависности од контекста, као *шеф*, *управник*, односно *руководилац*:

(8)

— Итак, следующим номером нашей программы — Никанор Иванович *Босой*, председатель домового комитета и заведующий диетической столовкой.

ММ, ч. I, г. XV, с 172

— Следећа тачка нашег програма је – Никанор Иванович *Босој*, председник савета станара и шеф мензе за дијеталну исхрану.

МиМ, ч. I, г. XV, стр. 204

У наведеном примеру, поред издвојеног супстантивата, имамо и супстантивизирани форму придева *босой* која је прошла кроз процес потпуне лексикализације и представља мушко презиме.

(9)

Пойдемте сейчас, я вас укрою, я буду работать для вас как каторжный, для вас и для Лизы...

П, ч II, г VIII, IV

Хајдемо одмах, ја ћу вас склонити, радићу за вас као робијаш, за вас и за Лизу...

Д, д II, п VIII, IV, стр. 45

Супстантиват *каторжный* је поименичени придев од именичке основе, мотивисан именицом *каторга*. Семантички еквивалент ове руске именице у српском језику је именица *робија*, па је и еквивалент руског супстантивата, иначе дериват, добијен од ове основе.

У следећем примеру преводни еквивалент руског супстантивата је, такође, дериват:

(10)

Они обессилили мой ум и даже чувства, и если б я под конец, не устояв, совершил преступление

Откупили су ми разум, па чак и осећања, и да пред крај нисам издржао и починио злочин [...] порот-

[...] то присяжные, весьма может
быть, оправдали бы меня.

П, ч II, г VII, II

ници би ме, врло вероватно, ослобо-
дили.

Д, д II, п VII, II, стр. 13

Супстантиват *присяжный* настао је елидирањем именичке компоненте из синтагме *присяжный заседатель*: у основи придева је именица *присяга*. Семантички еквивалент ове именице у српском језику је *заклетва*. Међутим, српска именица није настала од ове основе, већ је изведена суфиксом *-ник* од именице *порота*.

(11)

Первым показался шагом следую-
щий мимо решетки сада конный
милиционер, а за ним три пеших.

ММ, ч. II, г. XIX, с 237

Прво се појавио милиционар на ко-
њу, који је кораком пролазио поред
ограде парка, а за њим су ишла пе-
шице три милиционара.

МиМ, ч. II, г. XIX, стр. 280

Наведени руски супстантиват контекстуалног је карактера јер се именица *милиционер* из претходног дела реченице односи и на њега, што се осликава у српском преводу. Иначе, ван овог контекста, руска поименичена форма се на српски језик може превести именицом *пешак* [Станковић 1998: 551].

За остале супстантивате заиста није било ни бољег, ни другог решења од описног превода. Поред супстантивата који следе, ову групу чини велики број оних који су настали на бази партиципа актива, како презента тако и перфекта, јер у систему српског језика иначе не постоје њима еквивалентне форме. Тако имамо супстантиват *млекопитающее*, чији је српски семантички еквивалент дериват *сисар*, затим *насекомое* које се преводи као *инсект*, *зодчий* (неимар, градитељ, архитекта), *горничная* (собарица), *мостовая* (коловоз), *портной* (кројач, снајдер). Овај тип односа је био посведочен великим бројем примера – наведеним придружимо и супстантивате из примера који следе:

(12)

– Как тебе не стыдно шептаться
у чужих?

ДЖ, к. I, ч. II, 21, с 79

– Како те није стид да шапућеш у
туђој кући?

ДокЖ, т. I, г. II, 21, стр. 108

(13)

Столь же растерянные лица бы-
ли и у *пеших* провожающих [...].

ММ, ч. II, г. XIX, с 237

Исто тако беху збуњена лица и он-
их у пратњи [...].

МиМ, ч. II, г. XIX, стр. 281

Семантика издвојеног руског супстантивата (13), као и већине сличних, због његовог партиципског порекла, у српском језику не може бити садржана у једној лексеми (јер супстантивизирани партиципске форме нису карактеристичне за српски језик) већ се овакви супстантивати обично преводе синтаagmaма. Иако се описани однос може приметити и у горенаведеном примеру, у оквиру српске синтагме имамо једну супстантивизирану форму – придевску заменицу *онѝ* уз коју се подразумева именица *људи*.

(14)

[...] и я даже подозреваю, что многое дурное в его жизни произошло и началось из этой идеи [...].

П, ч II, г I, IV

[...] и ја чак мислим да многе рђаве ствари у његовом животу воде порекло и извиру из те идеје [...].

Д, д II, п I, IV, стр. 270

Издвојени руски облик представља поименичену придевску форму средњег рода чији би еквивалент у српском био супстантиват такође средњег рода (нешто *лоше*). Међутим, у преводу је семантика овог супстантивата пренета придевско-именичком синтагмом *рђаве ствари*.

(15)

Это – вор: он украл у меня сейчас сторублеваю! – восклицал я, озираясь кругом, вне себя.

П, ч II, г VIII, VI

Ово је лопов: украде ми новчаницу од сто рубаља! – узвикивао сам избезумљен осврћући се око себе.

Д, д II, п VIII, VI, стр. 51

(16)

Десятирублевая была в жилетном кармане, я просунул два пальца пощупать – и так и шел не вынимая руки.

П, ч I, г III, II

Новчаница од десет рубаља била ми је у џепу од прслука, завукао сам два прста да је опипам – и тако сам ишао не вадећи руку.

Д, д I, п III, II, стр. 59

Нарочито неки супстантивати из лексичко-семантичке групе која означава новац немају одговарајуће еквиваленте у српском, те се такви супстантивати једино описно и могу превести.

Ексерцираних примера који сведоче о овом типу односа је много – највише у група супстантивата насталих на партиципским основама. Примери слични наведеним могу се јавити и у другим поглављима чија тема није конкретно преводилачки аспект али су увек пропраћени одговарајућим коментарима.

6.2 Руски еквиваленти српских супстантивата

На основу истражене грађе закључујемо да је однос руско-српског пара супстантивата представљен у следећем примеру, где српском супстантивату у руском језику одговара лексема која није супстантиват, изузетно редак. Пракса показује да највећи број српских супстантивата за семантичке еквиваленте у руском такође има супстантивате, док обратно није исти случај.

(17)

Сада су га водили кући, пажљиво и свечано као младу.

Его повели домой бережно и торжественно, как невесту.

ТХ, г. XVI, стр. 334

Тх, г. XVI, с 266

Поред наведене именице, која има придевско порекло, али се у савременом српском језику сматра правом именицом, од српских супстантивата чији руски еквиваленти нису супстантивати издвојили бисмо именице *стрина* и *ујна* које се на руски језик преводе истом лексемом – *тетя*, имамо, затим, супстантиват *хемијска*, чијем значењу одговара руски дериват (шариковая) *ручка*, именица *даљински* за еквивалент у руском језику има именицу *пулт*, а семантика српског супстантивата *возачка* на руски језик се преноси синтагмом *водительские права*, или само *права*.

Поред ових појединачних случајева, указана врста односа јавља се и када српски супстантивати припадају лексичко-семантичкој групи са значењем „називи држава“ (види тачке 1.1.2 и 2.1.2.2). Сви еквиваленти овим српским супстантиватима у руском су, заправо, изведене именице.

Превођење синтагмом је такође један од начина преношења семантичког садржаја супстантивата и то у оба смера, и са руског на српски, и са српског на руски. Неретко се дешава да супстантиват језика оригинала у језику превода има одговарајући еквивалент у лику супстантивата, али је преводац изабрао да семантику оригинала пренесе другим лексичким средствима. Такав је случај са српским супстантиватом *остали*, који у руском постоји у лику *остальные*, али га преводац не користи:

(18)

Најпре су се окупила деца и докони људи, а затим су почели да

Вслед за ребятишками и праздными зеваками, первыми стоплив-

стижу и остали.

НДћ, г. XVII, стр. 269

шимся у объявления, потянулся к нему и прочий люд.

МнД, г. XVII, с 301

Иста је ситуација и са српском заменицом *онај*. Ова је заменица део трочла-ног система *овај — тај — онај*, којима се у српском језику указује на нешто што је у близини говорника (*овај*), саговорника (*тај*), или што је просторно удаљено (*онај*). Овом српском систему показних заменица одговара у руском дво-члани систем *этот — тот*. Дакле, иако српска заменица има еквивалент у руском језику у заменици *тот*, супстантиват настао поименичавањем ове заменице такође се на руски може превести наведеном руском заменицом. Преводаца је, међутим, у датом контексту, за семантизацију овог српског супстантивата одабрао синтагму *первый гость* која је, очигледно, деловала најадекватније за дати контекст.

(19)

– Ама ја као велим, као рачун-ам... – брани се онај.

НДћ, г. XVI, стр. 257

– Так вот я и считаю... – оправды-вается первый гость.

МнД, г. XVI, с 287

(20)

[...] а госпођа Давил само оно што је блиско и у најужој вези са њом и њенима.

ТХ, г. XVIII, стр. 365

[...] а госпожа Давиль делилась только тем, что близко ее касалось и было связано с ней и ее семье.

ТХ, г. XVIII, с 291

Значење присвојне придевске заменице која се, у датом примеру, налази у функцији именице, има руска присвојна заменица *ее*. Тачније, форме *его, ее, их* представљају окамењене форме генитива руских личних заменица и у руском језику служе за изражавање посесивности. Ове непроменљиве форме нулте де-клинације представљају еквиваленте српским облицима *његов, -а, -о; њен, -а, -о; њихов, -а, -о*, које су променљиве. Због тако велике разлике у систему при-својних заменица, суштина садржана у српском супстантивату никако другачије није могла бити пренета на руски језик, осим описним преводом.

Осим наведених, појединачни случајеви примера који сведоче о овој врсти односа могу се пронаћи и у другим поглављима, али како је чисто лексичка ек-вивалентност најмање заступљен тип односа међу супстантиватима (из смера

српски оригинал – руски превод) у пропратним коментарима ће засигурно бити указано на овај тип односа.

6.3 Транскрипција руских супстантивата

Када у једном језичком систему одређени означитељ, и оно на шта реферише, не постоје, и када се преузимају из система другог језика, означитељ неминуовно мора претрпети извесне промене. У суштини, свака позајмљеница пролази кроз различите фазе адаптације, а оне су најочигледније на фонетско-фонолошком и ортографском плану.

Исто важи и за руске супстантивате који функционишу у оквиру српског језика. Њихов граfiјски лик је промењен и прилагођен српском писму и правописној норми: док је руски правопис традиционални, морфемско-фонемски, где коренске и афиксалне морфеме често задржају свој облик, а приликом изговора долази до великих одступања од онога што је написано, српска правописна норма поштује фонетски принцип. Ова разлика, наравно, морала се одразити и на преношење руских лексема на српски језик.

Дуго је, и у више наврата, у правописној норми српског језика вођена борба између транскрипције (преношења изговора) и транслитерације (преношења писања) лексема са изразито културном компонентом. У такве лексеме спадају руски антропониими, топоними и називи неких институција културе. С обзиром на то да ово питање још увек није недвосмислено решено, преношење оваквих лексема са руског питање је избора, становишта или личних преференција онога ко преводи. Најчешће су интерпретацији подложна руска властита имена⁴¹. У *Правопису српског језика* стоји следеће: „Велика међусобна сродност словенских језика омогућује да словенска имена не преносимо само формалном транскрипцијом, него и уз извесна системска прилагођавања, која омогућују да се име складније уклопи у наш граматички систем“ [Пижурица и др 2010: 176]. Међутим, та ‘извесна системска прилагођавања’ се у пракси доживљавају суви-

---

⁴¹ Напомињемо да смо термин властита имена користили у значењу лица и да под њима подразумевамо, пре свега, презимена и надимке, с обзиром на то да руска лична имена нису супстантивизирани форме.

ше слободно због чега имамо неуједначено преводне вредности руских антропонима.

„Преводна или практична транскрипција антропонима, топонима и апелативне лексике спада у ону врсту превођења којом се утврђује еквивалентност између језика изворника и језика превода на нивоу фонема. При превођењу с руског на српски језик овај темељни принцип науке о превођењу модификује се у два правца. С једне стране, традиција преношења руских властитих имена (личних и географских) и апелативне лексике са доминантном културном компонентом показује изразиту тежњу да се транскрипција комбинује с елементима транслитерације, тј. превођења на нивоу графема. С друге стране, фонолошки принцип у транскрипцији на сродни словенски језик мора да се у одређеним случајевима допуни морфемским и морфонолошким принципом, тј. мора се водити рачуна о творбеној адаптацији оних морфема које се јасно и по значењу и по структури издвајају и у руском и у српском језику, а такође и о сугласничким алтернацијама на граници морфема. Топонимске и антропонимске изведенице морају се при том уклопити у граматички систем језика превода тако да се у природном облику изрази њихово деривационо значење. У таквим случајевима превод се остварује и на нивоу морфема“ [Маројевић 2000: 132].

Руски и српски језик, с обзиром на то да припадају истој језичкој породици, одликује велика генетска и системска блискост. Међутим, постоје одређени сегменти у којима се поменути језици разликују, одређена ограничења која су непреносива средствима другог језичког система. Имајући у виду овакве разлике, у *Правопису српског језика* се каже: „Ослањајући се на писмо, наша транскрипција по правилу занемарује три битне позиционо условљене промене руских гласова: (1) обезвучавање сугласника на крају речи, (2) промене самогласника везане за неакцентоване слоге и (3) умекшавање сугласника испред *е* и *и*. Те појаве не предочавају се ни у руском писму, осим што на мекоћу сугласника указује самогласничка графема (то наша азбука не може опонашати). Зато наш основни поступак није утврђивање руског изговора и наших најближих еквивалената за руске гласове него пресловљавање руске ћирилице“ [Пижурица и др 2010: 217]. Дакле, правописна норма српског језика у адаптацији руских антропонима даје предност транслитерацији.

Размотримо поменута правила на неколиким примерима:

(21)

— Какой такой черт Долгорукий?

П, ч II, г IX, II

— Какав вражји *Долгоруки*?

Д, д II, п IX, II, стр. 64

У српском еквиваленту руске супстантивизирани форме, поред испадања финитне јоте, не долази до преношења вредности руских вокала из неакцентованих позиција, већ је форма задржала облик врло близак оригиналу и такође се одликује системом флексија сложене придевске деклинације. Облик *Долгоруки* би, с друге стране, имао различите основе у номинативу и зависним падежима.

У следећем примеру можемо видети да у српском преводном еквиваленту, поред испадања финитне јоте, руска графема *e* после вокала (исто важи и када се нађе у иницијалној позицији или иза полугласника) има вредност дифтонга *je*, што значи да су у адаптацији овог супстантивата примењивани принципи и транскрипције и транслитерације:

(22)

— Вы – не Достоевский, – сказала гражданка, сбиваемая с толку Коровьевым.

ММ, ч. II, г. XXVIII, с 375

— Ви нисте *Достојевски* – рече грађанка, коју је Коровјов потпуно збунио.

МиМ, ч. II, г. XXVIII, стр. 442

Према старијим решењима, у преношењу руских антропонима и топонима требало је поштовати фонолошку опозицију тврдоћа – мекоћа сугласника што је у српском језику било немогуће испоштовати. Наиме, подела сугласника по мекоћи представља једну од највећих разлика у фонетском систему руског и српског језика. Док српски језик има само пет меких сугласника (*j, љ, њ, ђ, љ*), у руском језику мекоћа/тврдоћа сугласника зависи од самогласничке околине. Да би се поменути принцип испоштовао, не може се примењивати селективно (нашим писмом се може пренети мекоћа само сугласника *л* и *н* графемама *љ* и *њ*) јер у руском језику има 15 парова оваквих сугласника. Као пример, код Маројевића налазимо руско презиме *Белинский* код кога у српском лику *Белински* није показана мекоћа сугласника *б*, а у лику *Бјелински* увођењем јоте се не означава мекоћа сугласника, а додата је фонема која у оригиналу не постоји. Зато аутор предлаже да се у оваквим случајевима користи транслитерација (превођење на нивоу графема) констатујући да је овакво решење прихватљиво и са морфем-

ског и са морфонолошког аспекта [Маројевић 2000: 135|136]. Управо такво решење имамо у следећем пару примера:

(23)

Старый князь Сокольский относился к ней с необыкновенным почтением [...].

П, ч I, г II, I

Стари кнез *Соколски* односио се према њој са необичним уважавањем [...].

Д, д I, п II, I, стр. 30

С друге стране, неки ексцерпирани примери илуструју примену старијег принципа означавања мекоће сугласника л и н (види примере (27) и (30)).

Како даље налазимо у *Правопису српског језика*, „Многа имена преузета из руског језика или његовим посредством постала су постојани и укореењени део нашег културног израза. Њихов облик резултат је историјског и културолошког процеса, а не језикословне транскрипционе методологије. Главно је нормативно начело да су та имена правилна у оном облику у ком су усвојена и прихваћена у нашем културном изразу. [...] Начелно узето, наше уобличавање руских имена не полази од фонолошке транскрипције, од гласовне структуре имена у данашњем руском изговору, него од једног старијег стања руског језика, одраженог у руском писму и правопису, који је у великој мери конзервативан и историјски.” [Пижурица и др 2010: 217]. Да се надовежемо на цитирани пасус, овакво преносење руских презимена би се могло назвати финалном фазом јер је било покушаја да се руски антропонији транскрибују, па бисмо онда имали облике *Долго-рукиј*, *Достојевскиј*, *Сокољскиј*. Форме зависних падежа оваквих облика морале би бити образоване од другачијих основа, што би за српски језик било несвојствено, па је као коначно решење узет облик без финитне јоте.

Овако, имамо исте флексије које имају ова презимена у руском језику, прецизније, и у нашем деклинационом систему ова презимена имају придевски систем флексија. У примеру који следи и српски и руски супстантивати образују форму генитива једнине помоћу флексије *-ог(о)*.

(24)

Они су годинама имали, много пријатеља, међу руским емигрантима [...] око члана Думе, Шульгина, око принца Волконског [...].

РЛ, к. I, стр. 69

У них было много добрых знакомых среди русских эмигрантов [...] вокруг члена Думы Шульгина, вокруг князя *Волконского* [...].

РоЛ, к. I, с 99

Исти се принцип користи и када су женска презимена у питању, и код њих се губи финална јота, а у осталим позицијама се поштују горенаведена правила:

(25)

[...] – как раз Александра Петровна, – третьего дня [...] – Александра Петровна Синицкая [...].

П, ч I, г II, III

[...] – баш ми Александра Петровна – прекјуче [...] Александра Петровна Синицка [...].

Д, д II, п II, III, стр. 43

(26)

[...] как это советовала ему Богодуховская [...].

В, ч. III, г. I

[...] како му је саветовала Богодуховска [...].

Вас, д. III, г. I, стр. 405

(27)

Знакомы? Мадам Белявская, Михаил Иванович Чернов.

В, ч. I, г. LVII

Познајете се? Мадам Белявска, Михаил Иванович Чернов.

Вас, д. I, г. LVII, стр. 213

У последњем наведеном примеру граfiјски лик српског еквивалента руском супстантивату одражава и лабијализованост сугласника *л*.

Међутим, у контакту са руском културом, српски језик је преузео и антропонимске форме на *-ој*. Презимена са овом флексијом у руском језику спадају у придевску деκлинацију и имају облике два рода (мушког и женског) и оба броја. Ипак, осим презимена *Толстој*, и то нарочите ове форме мушког рода због познатог руског писца, остале форме, како облик женског рода наведеног презимена, тако и његов множински облик и остала презимена са овом флексијом, нису се одомаћила у српском језику па отуда и овакво запажање у *Правопису*: „Ако руска придевска презимена на *-ој* (*-ој*) наше језичко осећање не идентификује као придевске структуре, она се мењају као именице: *Толстој – Толстоја, Корчној – Корчноја, Кошевој – Кошевоја* и сл.“ [Пижурица и др 2010: 220].

У преношењу неких руских презимена на *-ој*, како се може прочитати у *Правопису*, још увек постоје колебања: „Познато руско презиме *Трубецкой* (како је било нормирано Правописом из 1960) треба преносити као *Трубецки*, али се покаткад наилази и на облик *Трубецкој*, што је можда инспирисано чињеницом да постоје руска презимена *Трубецкой* и *Трубецкий*, као *Руцкой* и *Руцкий* (или се пак ради о ослоњу на фреквентна презимена попут *Толстој, Корчној*).“ [Пижурица и др 2010: 221].

Још једна разлика у односу на руски систем тиче се презимена која представљају окамењене форме генитива сингулара или плурала и која су у руском непроменљива, док се код нас већина тих облика за означавање лица мушког пола уклапа у именски систем деклинација (примере овог типа разматрамо у тачки 2.4), а множински облици имају придевски систем флексија. Иста та презимена тек у вези са женским именима у српском језику имају нулту деклинацију.

Супстантивати у примерима који следе су углавном у неком од падежних форми, њихов основни облик, номинатив сингулара, има *й* – *Кузнецкий, Невский, Нижний, Надеждинска[j]а*, али се та финитна јота из њиховог основног облика у српски језик не преноси. Ова појава очигледна је само у последњем примеру из ове групе, јер се у осталим случајевима ради о падежним облицима датих супстантивата који у оба језика имају исти или сличан граfiјски лик.

(28)

На Кузнецком он купио двухствольное ружье [...].

П, ч II, г IX, II

На Кузнецком мосту је купио пушку двоцевку [...].

Д, д I, п II, III, стр. 41

(29)

На Невском француз парикмахер со мной на короткой ноге [...].

П, ч II, г I, I

На Невском проспекту фризер Француз добро ме познаје [...].

Д, д II, п I, I, стр. 249

Извојени руски супстантивати у конкретним примерима у српском језику нису семантизовани супстантивизираним формама, а разлог томе може бити што наведени називи нису део наше стварности те поименичена форма нема исту семантичку вредност коју има у руском језику. И поред тога, придевски чланови издвојених синтагми у преводу на српски одражавају поштовање граfiјских норми српског језика.

Супстантивати у следећа два примера имају у српском језику еквиваленте у супстантивизираној форми: први зато што је добропознато да се ради о називу града, а у другом случају се на основу ширег контекста може схватити да је у питању назив улице.

(30)

От Нижнего до Перми Нехлюдову удалось видется с Катюшей только два раза: один раз в Ниж-

Од Нижњега до Перма Нехљудову пође за руком да се види са Каћушом само двапут: једанпут у

нем, перед посадкой арестантов
на [...] баржу [...].

В, ч. III, г. V

Нижнем, пред укрцавања затворе-
ника у дереглију [...].

Вас, д. III, г. V, стр. 415

Иако се у *Правопису* каже да српски језик нема средства да подражава меко-ћу свих руских сугласника, стоји и следеће: „Руско л' и н' [...] замењујемо нашим љ и њ не само испред а, у, о (ЛЯ, ЛЮ, ЛЁ, НЯ, НЮ, НЁ = ља, љу, љо, ња, њу, њо) него и испред сугласника и на крају речи, транскрибујући ЛЬ, НЬ у љ, њ” [Пижурица и др 2010: 219]. Примењујући наведено, еквивалентан облик руског супстантивата би требало да гласи *Нижњи*, јер је и иницијално *н* у слогу испред *и* умекшано.

(31)

Надеждинская, – он назвао но-
мер.

В, ч. II, г. XXII

Надеждинска – он рече број.

Вас, д. II, г. XXII, стр. 314

Топоним који наводимо у следећем примеру овде није у функцији именице, иако се може срести и као супстантивизирана форма – *Царское*. Пример смо навели зато што се ради о руској реалији употребљеној у оригиналу на српском језику и то у транскрибованом облику:

(32)

А не као што се облачи ваше друштво, као да вас шаље Царско-је Село, из доба светских изложби Париза.

РЛ, к. I, стр. 66

А не так, как было принято одеваться в вашем кругу, во времена всемирных выставок в Париже, когда наших посылали из *Царского Села*.

РоЛ, к. I, с 94

У случају оваквих руских двочланих имена са придевом треба тежити граматичком прилагођавању првог члана синтагме, чије се придевско значење осећа и у српском језику (*Царско Село*), да не бисмо у зависним падежима имали другачију основу.

Називи институција су још један проблематичан сегмент. Супстантиват из следећег примера се врло често користи у руском – *Большой*. Док у руском овај супстантиват припада придевској промени, код нас долази до извесних колебања и мењања основа. Наиме, у српском језику се поред основног облика *Большој* употребљавају облици зависних падежа *Большог*, *Большом* са флексијама тврде промене иако је у српском језику *ш* историјски мек сугласник.

У наведеном примеру облик је претрпео још неке промене: палаталност сугласника л није пренета из језика оригинала на језик превода и, према форми наведене лексеме, може се закључити да јој је основни лик *Болшој*, те да припада именичкој деклинацији.

(33)

Међутим, старији су и тада – [...] – пред црквом, љубили руке својим бапцима, као да су, све саме лепотице, балерине, из Болшоја.

И тем не мене – [...] – они не изменили старинной привычке целовать дамам ручки перед церковью, словно все они красавицы, балерины из Большого театра.

РЛ, к. I, стр. 42

РоЛ, к. I, с 66

Како пише у *Правопису*, „Двочлана властита имена у којима први члан има облик и улогу атрибута или детерминатива (придев, редни број, присвојна заменица) по правилу се и у нашем језику уобличавају тако и први члан се мења по нашој придевској односно заменичкој промени. Овакву промену треба применити кад год се облик у нашем језичком осећању може схватити као променљиви атрибут, укључујући и случајеве у којима номинатив остављамо неприлагођен; на пример: *Болшој театар — БОЉШОГ театра — у Большом театру.*“ [Пижурица и др 2010: 176|177].

Иначе, било је неких напора да се преводни еквивален назива ове институције стандардизује; међу предлозима су били *Велико позориште* и полусложеница *Болшој-теарат*, у којој би само други члан могао бити променљив [Маројевић 1989: 54]. Нажалост, ниједно од ових решења није заживело у нашој пракси те и данас у штампи можемо наићи на различите преводне еквиваленте овог супстантивата:

(34)

"Балетска мафија" у Русији: Директору "Болшоја" бачена киселина на лице, угрожен му вид

<http://www.blic.rs/Vesti/Svet/363261/Baletska-mafija-u-Rusiji-Direktoru-Boljsoja-bacena-kiselina-na-lice-ugrozen-mu-vid>

(18. 01. 2013.)

(35)

Директор Болшој балета у опасности да изгуби вид након напада киселином: Мислио сам да ће ме убити

<http://www.blic.rs/Kultura/Vesti/363451/Direktor-Boljsoj-baleta-u-opasnosti-da-izgubi-vid-nakon-napada-kiselinom-Mislilo-sam-da-ce-me-ubiti>

(19.01.2013.)

У последњем примеру преводни еквивалент *Болшој балет* никада није био међу предлозима за стандардизацију и очигледно је да, у недостатку коначног и општеприхваћеног решења, аутори новинских текстова овој теми прилазе са превеликом слободом интерпретације.

6.4 Транскрипција српских супстантивата

И у правописној норми руског језика постоје одређена правила која се морају поштовати приликом преношења речи из страних језика. Када је, конкретно, српски језик у питању та правила се односе на графијске вредности наших фонема у руском писму {ј : й, я, е, ю, и (у зависности од позиције и окружења); ћ : ч; љ, њ : љ, њ; ђ, џ : дж}, на наше двокомпонентне називе градова који су у руском језику полусложенице (*Нови-Сад, Нови-Пазар*) где је, за разлику од српског језика, само друга компонента променљива; затим, називи неких градова са ових простора у руском језику губе способност деклинирања, а код неких долази до промена границе основе (*Крагуевац, Крагуеваце, Крагуевацем* итд.), али не можемо издвојити неко правило које би се односило на супстантивате који представљају тему нашег рада.

Разлог томе проналазимо у чињеници да је руски много богатији од српског језика када су супстантивизирани форми у питању и да готово сваки српски супстантиват у руском језику има одговарајући (најчешће формалнограматички) еквивалент.

У случају када је еквивалентност на плану руско-српских супстантивата само на лексичком нивоу, односно када у руском језику не постоји одговарајућа супстантивизирана форма, лексема којом се семантизује значење српског супстантивата већ поштује све принципе руске ортографије (види супстантивате ЛСГ Називи држава).

У прилог оваквом закључку говори и чињеница да у примарној грађи није посведочен ниједан пример који би требало анализирати у оквиру овог сегмента.

7. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

7. 1. Морфолошко-синтаксичка творба један је од најоспораванијих творбених поступака у савременој дериватологији. Неки научници су јој оспоравали статус самосталног творбеног поступка, па самим тим и постојање продуката овог творбеног поступка, јер су сматрали да се ради само о способности придевских речи да врше функције именица. Затим, дуго су се водиле дебате о томе шта условљава овај процес, да ли њиме уопште настају нове речи или се придевске речи само налазе у улози „замене“ за именицу.

Истина је да се у именичкој функцији могу употребити све врсте придевских речи — придеви у ужем смислу, партиципи, придевске заменице, па и неки бројеви, али оно што је досад било занемаривано је способност неких од наведених основа да се више и чешће од неких других употребљавају у именичким функцијама. Такав је сличај са придевима у ужем смислу који могу претрпети процес потпуне лексикализације.

То што једна лексема има способност да врши функцију именице је не класификује као именицу. Бар не у правом смислу речи. С друге стране, такви контекстуални супстантивати у конкретном случају имају све категорије карактеристичне за именице. Такви супстантивати су важни још из једног разлога – они представљају почетак категоријалне промене једног облика који се може завршити комплетним поименичењем.

Наиме, у току истраживања смо увидели да се разлози за настанак и јачање супстантивата могу поделити у две категорије: лингвистичке и ванјезичке. Језик, као систем знакова чија је примарна функција да омогући несметану комуникацију, константно тежи економији⁴². Полазишна теза да су супстантивати

---

⁴² Принцип језичке економије представља рационални одабир и организацију језичких средстава

најпре настали у ситуацији где је познат контекст разговора, да су се честом и дугом употребом изгубиле или ослабиле синтагматске везе међу некадашњим члановима мотивске синтагме (на тај начин придев постаје апсолутни лексичко-семантички еквивалент некадашње придевско-именске синтагме) у току истраживања је потврђена.

Имајући у виду ситуацију у којој поменути принцип најинтензивније делује (вербални дискурс), не чуди да је велики број супстантивата функционално маркиран и да припада разговорном стилу. Управо је слободна и неусиљена комуникација којом се овај стил одликује омогућила погодне услове за развој једне овакве појаве. И тако је један од ванлингвистичких фактора постао важан лингвистички услов за настанак и развој супстантивата – људска говорна делатност као, уосталом, и сваки вид људске делатности, налази се под великим утицајем ванјезичких фактора социокултурне и комуникативно-ситуативне реалности. У принципу, сваки случај употребе језика има ванлингвистичке корене. Свака употреба језичких средстава потчињена је комуникативној, информативној или емотивној функцији. Али, ниједан случај употребе језика не може се проучавати сам за себе, одвојено од свога носиоца и отуда се као критеријум у проучавању језика јављају ванлингвистички фактори – социјални, старосни, културолошки, антрополошки.

С обзиром на време у којем живимо, склони смо мишљењу да ће се појава супстантивизације у језику још више учврстити и да се ради о веома продуктивном поступку.

7. 2. Иако је дериватолошки систем руског језика подвргнут исцрпнијој анализи него српски, питање супстантивизације је у оба језика донекле маргинализовано. То се јасније види у српској науци о творбе речи где се веома мали број лингвиста бави питањем супстантивизације, и у моменту када је овај рад настајао, у науци о српском језику не постоје јасни критеријуми у вези са овим творбеним поступком.

поштујући при том комуникативни задатак акта комуникације. Суштина принципа језичке економије састоји се у употреби минимума језичких средстава за преношење максимума, или барем оптимума, садржаја: понављање онога што је актом комуникације утврђено или учесницима од раније познато сматра се непотребним утрошком времена и енергије. (Више о вези принципа језичке економије и супстантивата у раду *Испитивање принципа економије у језику на примерима супстантивата*, Филолог, Бања Лука, број X-2014).

Разлог томе може се формулисати и на следећи начин: „[...] с обзиром на то да конверзија не поседује материјално изражена творбена средства, ретко се укључује у творбу“ [Ђорић 2008: 17]. Управо у овој реченици лежи основни проблем спора о статусу самосталног творбеног поступка транспозиције: да од творбене базе уз помоћ творбених форманата настаје нова реч која се својим формалним карактеристикама јасно разликује од своје мотивске, нико не би оспоравао статус самосталног творбеног поступка. Међутим, формална обележја код транспозиције, конкретније супстантивизације, много су суптилнија од тога и има више елемената – од промене функције и значења, преко скраћивања парадигме па све до комплетног преласка у именичку деклинацију. Због свега наведеног многи научници и не разматрају наведене степене супстантивизације и склони су да их све сврстају у најзаступљенији, али и најслабији, контекстуални тип.

Међу питањима за која сматрамо да је круцијално имати јасан и недвосмислен одговор јесу: *Шта је то супстантивизација?*; *Који творбени формант учествује у грађењу нових речи?*; *Којим термином називати продукте овог творбеног поступка?*

Па да кренемо редом!

Супстантивизација је, поред *адјективизације*, *адвербијализације*, *прономинализације*, *вербализације* и *граматикализације*, један од видова морфолошко-синтаксичке творбе или транспозиције, како се још назива. У руском језику је присутнији термин *транспозиција*, који је близак и неким српским лингвистима, док други користе термин *конверзија*.

Сам процес подразумева прелазак других врста речи у именице без додавања посебног творбеног форманта. Овај је творбени поступак најпродуктивнији од свих видова транспозиције и у руском и у српском језику, условљен је сплетом морфолошких, синтаксичких и семантичких фактора и најверније одражава језичку тенденцију ка економисању језичким средствима. Ово је процес са дугом историјом који је умногоме утицао на савремене категорије придева и именица.

У дериватологији не постоји јединствен став о дефиницији овог творбеног процеса, а разликују се и мишљења услед чега је дошло до ове појаве. Тако једни сматрају да је до супстантивизације дошло услед елидирања именице из придевско-именичке синтагме, док је други виде само као резултат ситуативне и

контекстуалне употребе придева у функцији именице. Морамо, међутим, истаћи да су ове две тезе донекле и тачне и нетачне. Наиме, процес је могао бити покренут контекстуалном употребом придева у својству именице. Даљом употребом овај облик постаје апсолутни семантички синоним раније синтагме – именички члан се доживљава као редундантан а употреба придева у функцији именице постаје уобичајена, готово нормативна. Такви су придеви даље пролазили кроз низ промена – значења, облика, скраћивања парадигме, а постоје и оне који су сасвим променили врсту парадигме па из сложене придевске прешли у именичку.

Као што нема јединственог става о творбеном процесу, тако нема ни јединственог става о питању резултата овога процеса, тј. речи насталих супстантивизацијом. Ми смо у раду речи настале преласком из других у именичку врсту називали супстантиватима. Овај термин је у науку о грађењу речи руског језика увео В. В. Лопатин, прихватили су га Ј. А. Земска многи други угледни научници. Питање термина постављао је и Зализњак⁴³, предлажући за овај појам термин „*отадъективные существительные*“. У српском језику се у овом значењу често употребљава термин *поименичени придев* за који сматрамо да није адекватан, јер творбену базу супстантивата не чине само придеви, иако већина речи које представљају творбену базу супстантивата јесу придеви у ширем смислу – партиципи, редни бројеви и придевске заменице.

Разлози за настанак и све већу продуктивност овог творбеног поступка нису само језички (економисање језичким средствима), већ има и оних ванјезичких. Наше је мишљење да су супстантивизација и њени продукти условљени структурним променама граматичког система изазваних говорном делатношћу људи која је под великим утицајем ванјезичких чинилаца социокултурне и комуникативно-ситуативне средине. Овим путем стварају се најпре контекстуални супстантивати, а придевска реч, услед дуге и честе употребе у функцији именице, губи придевска својства и добија значење предметности.

7.3. Као што смо већ истицали у раду, код супстантивизације не постоји творбени формант у виду неке засебне морфеме којим би се мотивисана реч разликовала од своје мотивске. Та чињеница је у великој мери главни разлог због

---

⁴³ Зализњак 2002: А. А. Зализњак, *Русское именное словоизменение*, Москва: Языки славянской культуры

којег многи научници не сматрају супстантивизацију, и транспозицију уопште, самосталним, равноправним творбеним поступком. Ситуацију отежава и чињеница да се скоро сваки придев може употребити у функцији именице. Такви се случајеви сматрају резултатом контекстуалне супстантивизације и таквих је лексема у оба језика знатно више него правих, лексикализованих супстантивата.

Међутим, постоје речи које су прошле кроз извесне промене општеграматичке припадности и значења, и такве речи сматрамо правим супстантиватима. Њихова парадигма је прошла кроз процес сужавања — систем од 24 флексије у руском, односно 42 у српском језику, сведен је на 12 у руском, односно 14 у српском, а ако се ради о именицама које не образују форму плурала или су фиксирани само у множинској форми па немају форму сингулара, онда њихов систем флексија у руском чини само 6 облика. Даље, њихова функција у реченици идентична је функцији именица: углавном су то функције субјекта, објекта и адвербијала. Категорије рода и падежа супстантивата постале су самосталне као и код именица, и такви супстантивати добијају способност допуне у виду других придева или присвојних заменица, што је, можда, један од најјаснијих знакова промене врсте речи.

Поред два наведена, крајња случаја – речи које се само контекстуално употребљавају у служби именица и оне које су у потпуности лексикализоване да се више не могу користити као придеви, постоји још једна врста облика који се могу употребљавати и у функцији именице и у функцији придева. Такви се супстантивати налазе негде на половини пута од придева до именица; наиме, ради се о формама које као придеви функционишу регуларно а када се налазе у функцији именице још увек се могу повезати са елидираном именицом чије су граматичке категорије преузели.

7. 4. Око творбених база на којима супстантивати настају мање-више се сви слажу. Супстантивати настају на различитим творбеним основама. Најпродуктивнији у оба језика су придеви у ужем смислу. Именице настале од придевских форми задржавају један од могућа три облика сингулара или, уколико се ради о именице класе *Pluralia tantum*, њена творбена база су у српском језику могла бити три облика плурала, док руски језик има само један множински облик за све родове.

Уколико је именица добијена од облика придева у мушком, односно женском роду, она у оба језика углавном означава лице мушког, односно женског пола или надимке. Велики број именица у руском језику мотивисаних придевима у женском роду означавају називе просторија и докумената. Исте такве форме придева су творбена основа групи назива држава само у српском језику. Именице образоване на бази придевске форме у средњем роду углавном означавају предмете, појаве, научне појмове и топониме. За српски језик нису карактеристичне именице које су се усталиле у форми плурала, док се у руском срећу и такви супстантивати.

7. 5. Мало је другачија ситуација када се ради о супстантиватима насталим на бази придева партиципског порекла. У руском језику творбену базу супстантивата могу чинити све четири партиципске форме – партицип актива садашњи и прошли и партицип пасива садашњи и прошли. У српском језику постоје само два глаголска придева, радни и трпни, и од обе форме се могу образовати супстантивати, мада се у улози творбене основе чешће среће трпни облик. Супстантивизација партиципских облика у руском језику је далеко фреквентнија него у српском.

7. 6. Што се заменица као творбених основа супстантивата тиче, ситуација је поприлично уједначена на руско-српском плану — супстантивизираних придевске заменице се често употребљавају и у руском и у српском језику. Наравно, супстантивизирани заменички облици не подвргавају се потпуном преласку у именичку врсту већ се само семантички приближавају именичким заменицама. Као и код супстантивата мотивисаних придевима и партиципима, и овде се подела може извршити у односу на род.

7. 7. И последња врста речи која може послужити као творбена база за образовање именица су бројеви. Овај вид образовања карактеристичнији је за руски језик, где су од форми бројева настали називи јела (*первое, второе, третье*), затим супстантивизирани су бројеви у изражавању датума, времена у току дана и разломака. У свим овим случајевима ради се о поименичавању искључиво редних бројева, док основни и збирни бројеви не подлежу супстантивизацији, осим у случајевима када означавају групу лица као у крилатици *Семеро одного не ждут!*

У литератури на руском језику се као творбена база супстантивата не помиње основни број *један*, мада се ми са тиме не бисмо сложили.

С друге стране, у српском језику, творбена база супстантивата могу бити и редни бројеви и основни број *један*. И, као и у случају са заменицама, поименичени бројеви не прелазе у потпуности у именице, већ им се само семантички приближавају.

7. 8. Осим ових питања, у раду смо се бавили и парадигматским особеностима супстантивата које је директно повезано са претходно разматраним питањем творбених основа супстантивата. Творбена база супстантивата је у директној вези са парадигматским карактеристикама с обзиром на то да новонастале речи уз фиксирање у једном роду задржавају систем флексија своје мотивске основе. Тако, у зависности од творбене базе, супстантивати могу припадати придевској, заменичкој, мешовитој или нултој деklinацији. Именице које су настале на придевској бази, али су временом, поред значења, промениле и тип парадигме и тиме апсолутно прешле у категорију именица, попут *млада*, *добро*, *зло*, *благо*, у овом поглављу нису истраживане јер нису улазиле у наш опсег – именице неименичких деklinација.

7. 9. Разматрали смо супстантивате још са једног аспекта – значењског. Семантика супстантивата које смо забележили у истраживаној грађи била је главни критеријум за поделе на одређене лексичко-семантичке групе (ЛСГ). У овом сегменту компарирања приметили смо велике разлике у заступљености и фреквентности појединих ЛСГ супстантивата на руско-српском плану. Свакако треба напоменути да нам језици нису дали подједнак број примера, да одређене групе постоје само у једном од језика, док се код неких ЛСГ разликује само степен фреквентности.

ЛСГ „лице“ је, рецимо, најбројнија у оба језика. Због великог броја примера супстантивата ове групе увели смо додатне критеријуме за поделу као што су, на пример, психичке и физичке карактеристике, професија, узраст, национална припадност, место боравка, однос према другом лицу, однос према радњи, припадност политичкој партији, покрету или класи.

ЛСГ „врста хране и пића“, „врста рада“ и „средства комуникације“ такође су заступљене у оба језика, с тим да се примери из српског језика (*слатко* ’слатки-

ши' и 'ушећерено воће', *слано, масно, турска, домаћа; контролни, писмени, пријемни; мобилни, фиксни*) још увек сматрају контекстуалним колоквијализмима.

Поред тога, ЛСГ са значењем „просторија“ је у руском језику представљена великим бројем примера док у српском постоји само пар оваквих супстантивата контекстуалног карактера.

С друге стране, постоје групе које су у једном језику заступљене великим бројем примера, а да у другом то буде ограничен број, или да уопште нема супстантивата одређене групе. У такве ЛСГ спадају супстантивати који означавају митска бића, официјална документа, новчане јединице, таксе, порезе и наплате, одећу, лекове, временске периоде и називе музичких инструмената. Супстантивати са овим значењем заступљени су у руском језику, и велики број њих се данас сматра историзмима.

Од свих наведених група из поглавља које се бави семантиком супстантивата само једну чине искључиво српски супстантивати. То је ЛСГ „називи држава“. Супстантивати који чине ову групу једни су од ретких и малобројних у српском језику који су у потпуности лексикализовани, а у исто време су задржали систем флексија мотивске, придевске основе. Управо због тога су ове именице веома важна у систему српских супстантивата.

7. 10. Стилске карактеристике супстантивата су, поред дериватолошких, парадигматских и семантичких, још један аспект који смо разматрали у раду и још један критеријум за класификацију супстантивата. Поглавље које је посвећено овом аспекту даје анализу супстантивата кроз призму заступљености, карактеристичности или фреквентности супстантивата као категорије у сваком од функционалних стилова појединачно. У складу са потребама, сврхом и циљевима комуникације, који се разликују од стила до стила, дошли смо до закључка да је највећи број супстантивата функционално маркиран — највећи проценат супстантивата припада колоквијалном стилу. Овакви резултати нису били изненађујући с обзиром на то да је економисање језичких средстава, које највише долази до изражаја у разговорном стилу, поред неких других ванјезичких фактора, један од главних узрока настанка супстантивата. Поред тога, за све оне елиптичне супстантивате које речници не бележе управо колоквијални стил представља

онај пут о којем метафорично говори Пешковски, пут на чијем крају неименичке речи постају именице са свим именичким категоријама и функцијама.

Стил који се одликује високом фреквентношћу супстантивата, који се готово не може замислити без њих, јесте административни. Стил којим су написани различити закони, уставни, укази, пресуде, решења и сличне форме био би хаотичан и апсолутно нефункционалан, редувантан и рогобатан када не би било супстантивата: супстантиватима се у овом стилу одржава логична и узрочно-последична (каузална) веза између синтаксичких чланова, што је једна од најбитнијих одлика стила и на тај начин се укида могућност вишеструког тумачења написаног, што је за овај стил од пресудног значаја.

Још један стил који би много изгубио на својој суштини и јасноћи без карактеристичних супстантивата свакако је научни стил. Науке попут лингвистике, биологије, ботанике, физике, математике, психологије, филозофије остале би без већег дела термилошког апарата и функционисање у оквирима ових наука би било отежано.

И за публицистички функционални стил супстантивати представљају значајан део лексичког фонда. Њихова најчешћа употреба је у новинским насловима, чији је задатак да у што мање речи буде садржана суштина или нека битна информација из текста, или се користе за звучне називе емисија. Овај функционални стил, поред разговорног и књижевног, један је од основних извора настанка нових супстантивата и слободније употребе других врста речи у функцији именица. Супстантивати који се користе у овом жанру нису посебно стилски маркирани, њихов избор зависи од теме о којој се извештава, што у суштини значи да се у публицистичком стилу могу подједнако слободно употребљавати и функционално-стилски неутрални супстантивати, али и они који су карактеристични за одређени стил.

Међу последњима, наводимо и књижевни функционални стил, који није дефинисан употребом супстантивата, али је њихова употреба у осликавању неког књижевног лика више него честа појава. Ово је један од „најслободнијих“ стилова у којем је поштовање правила и норми подједнако битно као и њихово кршење када је у питању типолошко структурирање. Плод те слободе су и многе нове лексеме међу којима, свакако, има и супстантивата. За разлику од, рецимо, административног стила, где је већина супстантивата потпуно лексикализована

и чини велики део термилошког апарата, књижевни стил карактерише употреба контекстуалних супстантивата и околионализама.

Употреба супстантивата у различитим стилевима није ничим ограничена. Постоје, с друге стране, супстантивати чија је примарна сфера употребе одређени стил, али то не значи да се не могу употребити и у неком другом. Такви су супстантивати *осумњичени*, *оптужени*, *осуђени*, без којих се административни стил не може замислити, али се исти ти супстантивати могу подједнако успешно користити у разговорном, публицистичком или књижевном стилу. Исто тако, постоје и функционалностилски неутрални супстантивати који се могу адекватно употребљавати у свим стилевима; највећи број таквих супстантивата представљају називи држава и насељених места.

7. 11. У раду смо се бавили још и поређењем супстантивата двају језика. Резултати до којих смо дошли током овог истраживања, а тичу су конфронтативно-контрастивног плана, сумирани су у једно поглавље. Супстантивате смо класификовали у неколико група — формалнограматичке, лексичке или фразеолошке еквиваленте и безеквивалентну лексику. Под формалнограматичким еквивалентима подразумевамо руско-српски пар супстантивата у којем су оба члана мотивисана истом врстом, настала од истих основа, имају исти облик, припадају истој деклинацији у оба језика, и наравно, њихова семантичка поља су идентична. Највећи број еквивалената ове групе која подразумева подударане на свим наведеним нивоима мотивисана је придевима и заменицама.

Другу врсту односа, лексичку еквивалентност, дефинише само поклапање на плану семантике. Супстантивати не морају бити образовани од истих основа, не морају припадати истој деклинацији у оба језика, али сфера њихове употребе и значења мора бити иста. Овакав вид еквивалентности заступљен је у већој мери када се ради о руским супстантиватима и њиховим српским преводним еквивалентима, док у супротном смеру, за српске супстантивате углавном постоји еквивалентност на формалнограматичком нивоу.

Појаву супстантивизираних облика истраживали смо у још једној лингвистичкој дисциплини — фразеологији. Фразеолошке јединице су нас, више него са било ког другог, занимале са аспекта лексичког састава. Истраживали смо који и какви супстантивати функционишу у саставу фразеолошких исказа, на којим су творбеним основама творени и које су им мотивске синтагме. Највећи

број наведених примера заиста јесу међујезички еквиваленти, а наводимо и неке фразеологизме који немају одговарајуће еквиваленте, али су нам се учинили значајним због супстантивата који улазе у њихов састав.

Последњи сегмент у оквиру наведеног поглавља представља беспреводна, односно, безеквивалентна лексика. Ради се о појмовима карактеристичним за једно друштвено-историјско уређење који у другом социо-културном амбијенту нису познати. Преводна решења за такве лексеме су различита: транскрипција /транслитерација, калкирање, адаптација, описно превођење (парафразирање), приближни превод и трансформациони превод. Нисмо, међутим, имали прилике да анализирамо све наведене опције, с обзиром на то да је група супстантивата за изразито културно-историјском компонентом, у односу на све супстантивате обухваћене истраживањем мала и да је чине руски називи митских бића и по-неки супстантиват, данас историзами, којим су се означавали начини плаћања или документи. Најчешће примењивани поступци у семантизацији супстантивата без адекватних аналога у другом језику јесу описни и приближни превод.

7. 12. Још један аспект кога смо се у раду дотакли јесу супстантивати као преводиљачки и ортографски проблем. Поређењем преводних еквивалената, дошли смо до закључка да се односи између руских и српских супстантивата могу сврстати у три групе: семантички еквиваленти су и исто време и формалнограматички, односно супстантивизирана форма из једног језика за еквивалент има одговарајућу супстантивизирану форму у другом језику; затим, супстантиватима из руског у српском језику одговарају друге граматичке форме и обрнуто, семантика српских супстантивата у руском језику се исказује неким другим језичким средствима. Како је први вид односа најједноставнији и при превођењу не проузрокује велике потешкоће, посветили смо му најмање простора.

Други тип односа анализирали смо у поглављу *Српски еквиваленти руских супстантивата* и дошли до закључка, што се уосталом и на анализираним примерима да видети, да само ограничен број руских супстантивата у српском језику има еквиваленте у поимениченим придевским речима, а да се семантика највећег броја руских супстантивата на српски језик углавном преноси дериватима односно, када су партиципи послужили као творбене базе супстантивата, углавном се прибегава описном преводу.

Друго потпоглавље у оквиру овог поглавља обрађује тему руских еквивалентних српских супстантивата, што представља трећи тип односа. Разлика у односу на претходно поглавље састоји се у томе да, с обзиром на то да у српском има мање супстантивата, готово сви српски супстантивати као преводне еквиваленте имају руске супстантивизирани форми. Случајеви када српском супстантивату у руском језику одговара дериват су ређи, али не и немогући, па се у оквиру овог сегмента даје анализа неких примера ексцерпираних из грађе.

У деловима који се баве транскрипцијом руских, односно, српских супстантивата, позивали смо се на правила која важе у овим језичким системима а тичу се преношења страних речи.

Српска правописна норма познаје већи број правила за преношење страних речи која се, између осталог, могу применити на супстантивате, него што је то случај са руским језиком. Осим уобичајених разлика графичког према фонетско-фонолошком апарату у ова два језика, српска правописна норма уређује и преузимање руских презимена и топонима који, са творбеног становишта, представљају речи придевског порекла. Већина преузетих руских презимена сачувала је и у српском језику ту придевску компоненту и придевски систем флексија, а само се у појединачним случајевима руска презимена придевске деklinације у српском језику не доживљавају као придевске форми па се таква презимена, као на пример *Тојстој*, код нас мењају као именице.

С друге стране, не може се много правила из руске правописне праксе применити на српске супстантивате, а разлози томе могу бити различити. Наиме, изгледа да је у међусобном контакту српски језик преузео више из руског, него обрнуто. Затим, већини српских супстантивата у руском језику такође одговарају супстантивати, а као треће, остале лексеме на које се поменуте норми односе у српском језику нису супстантивати и као такве не спадају у наш проблемски корпус.

7. 13. Значај једног оваквог истраживања вишеструк је услед његове компаративно-конфронтативне природе. Теоријска литература на руском језику на ову тему је прилично обимна, па се значај нашега рада на овом пољу огледа у прикупљању, класификовању и систематизацији грађе. Што се супстантивизације

на српском језику тиче, корист је вишеструка јер супстантивизација као тип творбе није детаљније разматрана у домаћој литератури.

Први искорак представља дефинисање творбене базе супстантивата, с обзиром на то да се у граматицима и радовима на српском језику као творбене основе за образовање супстантивата углавном наводе само придеви и понеки глаголски придев. Наше истраживање показује да се супстантивати могу градити и од бројева и придевских заменица.

Такође смо мишљења да је уместо досадашњег термина *поименичени придев* упутније користити термин *супстантиват*, који се већ користи у руској грама-тичкој литератури. Овај је термин довољно конкретан да укаже на начин на-станка одређене речи, а опет довољно широк да, што је случај са актуелним тер-мином, не сугерише да се могу супстантивизирати само придеви.

Оно што сматрамо посебно значајним сегментом овог рада јесте разгранича-вање појмова потпуна и елиптична супстантивизација. Ови појмови у литерату-ри на српском језику нису до краја разграничени, па није редак случај да се ме-ђу њима ставља знак једнакости.

Када се у српским граматицима говори о супстантивизацији, она је обично илустрована примерима *добро, зло, благо, млада* који јесу историјски посматра-но супстантивизирани, али су исто тако и својом парадигмом прешли у именице и изгубили везу у виду флексија са својим мотивским основама. Насупрот томе, методологија нашег рада инсистира на поимениченим речима придевског по-рекла које припадају свим другим деклинацијама, сем именичкој.

С обзиром на то да је поименичавање у српском језику тема о којој се ретко пише, део овог истраживања који се тиче парадигматских особености супстан-тивата, које досад нису систематски обрађиване, представља одређену новину.

Још једно поглавље у раду, оно које се тиче семантичких карактеристика супстантивата, иако је рађено по угледу на постојећу руску класификацију и до-пуњено лексичко-семантичким групама српских супстантивата, представља но-вину за српску граматику, с обзиром на то да супстантивате српског језика нико није проучавао са тог аспекта.

Дотакли смо се и проблема на који смо више пута у раду указивали, а то је чињеница да речници српског језика већину супстантивата и не бележе, а да тематски речник не постоји.

Практична вредност једног оваквог истраживања огледа се, пре свега, у могућности коришћења забележеног материјала у настави из области морфологије, лексикологије, творбе или стилистике руског језика. Затим, прикупљени материјал би могао бити почетак настанка речника супстантивата, што једнојезичних, што руско-српских, а тренутно не постоје ни једни ни други. Теоријски материјал и изнети закључци могли би чинити структуру неког универзитетског уџбеника на ову тему.

8. БИБЛИОГРАФИЈА

8.1 Извори

1. **А.Б.:** Блок, Александр Александрович, *Небесное умом не измеримо*, преузето са адресе: <http://ilibrary.ru/text/1798/p.1/index.html> (08. 12. 2011.)
2. **АК:** Толстој, Лав Николајевич (2004), *Ана Каренина*, превела Зорка Велимировић, Београд: ЗУНС.
3. **АннаК:** Толстой, Лев Николаевич (1983), *Анна Каренина*, Тула: Приокское книжное издательство.
4. **А.С.П.:** Пушкин, Александр Сергеевич, *Осеннее утро*, преузето са адресе: <http://www.world-art.ru/lyric/lyric.php?id=217> (08. 12. 2011.)
5. **А.Ш.:** Шантић, Алекса (1971), *Антологија новије српске лирике*, Београд: Српска књижевна задруга.
6. **Б.Р.:** Радичевић, Бранко (1971), *Антологија новије српске лирике*, Београд: Српска књижевна задруга.
7. **БЭС:** Прохоров А. М. и др (²2004), *Большой энциклопедический словарь*, Санкт-Петербург: Норинт.
8. **В:** Толстой, Лев Николаевич, *Воскресение*, текст преузет са адресе: http://az.lib.ru/t/tolstoj_lew_nikolaewich/text_0090.shtml (04. 11. 2011.)
9. **Вас:** Толстој, Лав Николајевич (1954), *Васкрсење*, превео Виктор Димитријев, Београд: Задруга.
10. **В.И.м.:** Илић Млађи, Војислав (1971), *Антологија новије српске лирике*, Београд: Српска књижевна задруга.
11. **В.В.М.:** Маяковский, Владимир Владимирович, *Про это*, преузето са адресе: http://v-mayakovsky.com/pro_eto.html (08. 12. 2011.)
12. **В.Р.:** Рајић, Велимир (1971), *Антологија новије српске лирике*, Београд: Српска књижевна задруга.

13. **ВСтК:** Сабрана дела Вука Караџића 1965: *Српске народне пословице*, књига 9, Београд: Просвета.
14. **Г, К:** Гогољ, Николай Васильевич (1977), Проза, статњи, *Кољаска* [226 – 237], Москва: Советская Россия.
15. **Г, Коч:** Гогољ, Николај Васильевич (1991), Сабана дела, приповетке, Шињел и друге приповетке, *Кочије* [138 – 149], књига трећа, превели Зоран Божовић, Вида Стевановић, Београд: Југославијапублик.
16. **Г, Н:** Гогољ, Николай Васильевич (1977), Проза, статњи, *Нос* [238 – 262], Москва: Советская Россия.
17. **Г, Нос:** Гогољ, Николај Васильевич (1991), Сабана дела, приповетке, Шињел и друге приповетке, *Нос* [39 – 61], књига трећа, превели Зоран Божовић, Вида Стевановић, Београд: Југославијапублик.
18. **Г, П:** Гогољ, Николай Васильевич (1977), Проза, статњи, *Повесть о том, как поссорился Иван Иванович с Иваном Никифоровичем* [55 – 54], Москва: Советская Россия.
19. **Г, Пр:** Гогољ, Николај Васильевич (2003), Старовремске приче, превела Мира Чехова, *Прича о томе како су се завадили Иван Никофорович и Иван Иванович* [31 – 84], Београд: Српска књижевна задруга.
20. **Г, Сп:** Гогољ, Николай Васильевич (1977), Проза, статњи, *Старосветские помещики* [100 – 121], Москва: Советская Россия.
21. **Г, Сс:** Гогољ, Гогољ, Николај Васильевич (2003)., Старовремске приче, превела Мира Чехова, *Старовремске спахије* [5 – 30], Београд: Српска књижевна задруга.
22. **Г, Ш:** Гогољ, Николай Васильевич (1977), Проза, статњи, *Шинель* [263 – 291], Москва: Советская Россия.
23. **Г, Шин:** Гогољ, Николај Васильевич (1991), Сабана дела, приповетке, Шињел и друге приповетке, *Шињел* [111 – 138], књига трећа, превели Зоран Божовић, Вида Стевановић, Београд: Југославијапублик.
24. **ГСј:** Станојчић, Поповић⁴ 1995: Ж. Станојчић, Љ. Поповић, *Граматика српскога језика. Уџбеник за I, II, III и IV разред средње школе*, Београд: ЗУНС.
25. **Д:** Достојевски, Фјодор Михајлович (1992), *Дечко*, превели Милена и Радмило Маројевић, Москва: Радуга.
26. **ДЖ:** Пастернак, Борис Леонидович (2004), *Доктор Живаго*, Москва: Эксмо
27. **ДкС, т. I:** Црњански, Милош (2002), *Друга књига сеоба, I*, Београд: ЗУНС.

28. **ДкС, т. II:** Црњански, Милош (2002), *Друга књига сеоба*, II, Београд: ЗУНС.
29. **ДМ:** Максимовић, Десанка (⁵1985), *Изабране песме*, Београд: БИГЗ.
30. **ДокЖ:** Пастернак, Борис Леонидович (1962), *Доктор Живаго*, превела Олга Влатковић, Београд: Просвета.
31. **ДпС:** чланак *Драгуљ племенитог срца*, часопис Lisa, број 48, од 2. 12. 2011.
32. **ЂО:** Оташевић, Ђорђе (2012), *Фразеолошки речник српског језика*, Нови Сад: Прометеј.
33. **евм:** Миличић, П. М. и Ушћумлић, М. П. (⁴1990), *Елементи више математике*, Београд: Научна књига.
34. **Ж:** Жуков, Влас Платонович (⁷2000), *Словарь русских пословиц и поговорок*, Москва: Русский язык.
35. **ЗпГ:** Шарыгин И. Ф. (1982), *Задачи по геометрии*, Москва: Наука.
36. **ЗиК:** Достојевски, Фјодор Михаилович (2008), *Злочин и казна*, превео Јован Максиновић, Београд: Феникс либрис.
37. **Ј.Д.:** Дучић, Јован (1971), *Антологија новије српске лирике*, Београд: Српска књижевна задруга.
38. **Ј.Ј.З.:** Јовановић Змај, Јован (1971), *Антологија новије српске лирике*, Београд: Српска књижевна задруга.
39. **КДВ:** Набоков, Владимир (2004), *Король, дама, валет*, преузето са адресе <http://www.lib.ru/NABOKOW/king.txt> (08. 12. 2011.)
40. **КЗ РС:** Кривични закон Републике Србије, (07. 02. 2012.) http://paragraf.rs/propisi/krivicni_zakonik.html
41. **КонсРФ:** Конституција Российской Федерации, <http://www.constitution.ru/>, (09. 12. 2011.)
42. **Мат:** Матешкић, Јосип (1982), *Фразеолошки рјечник хрватског или српског језика*, Загреб: Школска књига.
43. **М.Ј.:** Јакшић, Милета (1971), *Антологија новије српске лирике*, Београд: Српска књижевна задруга.
44. **ММ:** Булгаков, Михаил Афанасьевич (2005), *Мастер и Маргарита*, Москва: Эксмо.
45. **МиМ:** Булгаков, Михаил Афанасјевич (2010), *Мајстор и Маргарита*, превела Злата Коцић, Београд: ЗУНС.
46. **МнД:** Андрич, Иво (1988), *Мост на Дрине*, превод Т. Вирты, Белград: „Просвета“

47. **М.Р.:** Ракић, Милан (1971), *Антологија новије српске лирике*, Београд: Српска књижевна задруга.
48. **НДћ:** Андрић, Иво (1981), *На Дрини ћуприја*, Сабрана дела Иве Андрића, књига прва, Београд: Просвета.
49. **НФС:** Кондрашов В. (¹2009), *Новейший философский словарь*, Ростов: Феникс.
50. **П:** Достоевский, Федор Михайлович, *Подросток*, текст преузет са адресе: http://az.lib.ru/d/dostoewskij_f_m/text_0090.shtml (04. 11. 2011.)
51. **Пере, т. I, к. I:** Црњанский, Милош (1978), *Переселение*, књига I, превео И. Дорба, Москва: Художественная литература.
52. **Пере, т. I, к. II:** Црњанский, Милош (1978), *Переселение*, књига I, превео И. Дорба, Москва: Художественная литература.
53. **Пере, т. II, к. II:** Црњанский, Милош (1978), *Переселение*, књига II, превео И. Дорба, Москва: Художественная литература.
54. **ПиН:** Достоевский, Федор Михайлович (2004), *Преступление и наказание*, Москва: Эксмо.
55. **РК:** Драшковић, Вук (2000), *Руски конзул*, Београд: Српска реч.
56. **РЛ:** Црњански, Милош (2006), Роман о Лондону, Београд: Новости.
57. **РоЛ:** Црњанский, Милош (1991), Роман о Лондоне, перевод Т. Вирты и Т. Поповой, Москва: Художественная литература.
58. **Р МС:** *Речник српскохрватскога књижевног језика*, Нови Сад: Матица српска.
59. **Р САНУ:** *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, Београд: Научно дело.
60. **РуссК:** Драшкович, Вук (2004), *Русский консул*, превод Иљя Числов, Белград: Сербское слово.
61. **РуссГрамм:** *Русская грамматика* (2005), том I, Институт русского языка им. В. В. Виноградова, Москва: РАН.
62. **С:** Црњански, Милош (2002), *Сеобе*, Београд: ЗУНС.
63. **С.Е.:** Есенин, Сергей Александрович, *Несказанное, синее, нежное...*, преузето са адресе <http://feb-web.ru/feb/esenin/texts/es1/es1-215-.htm> (08. 12. 2011.)
64. **СиГ:** Щукин А. Н., Златкина С. И. (1970), *Смотри и говори*, пособие по развитию речи для студентов-иностранцев, Москва: Просвещение.

65. **С.П.:** Пандуровић, Сима (1971), *Антологија новије српске лирике*, Београд: Српска књижевна задруга.
66. **Св.С.:** Стефановић, Светислав (1971), *Антологија новије српске лирике*, Београд: Српска књижевна задруга.
67. **Т:** Шварц, Евгений, *Тень*, преузето са адресе http://books.rusf.ru/unzip/add-on/xussr_ty/shvare16.htm?1/10 (08. 12. 2011.)
68. **ТХ:** Андрић, Иво (1981), *Травничка хроника*, сабрана дела, књига друга, Београд: Просвета.
69. **Тх:** Андрич, Иво (1985), *Травницкая хроника*, перевод М. Волконского, собрание сочинения, том третий, Москва: Художественная литература.
70. **Устав РС:** текст Устава Републике Србије преузет са адресе http://www.srbija.gov.rs/cinjenice_o_srbiji/ustav.php (09. 12. 2011.)
71. **Ф.И.Т.:** Тютчев, Федор Иванович, «*Я встретил вас – и всё былое...*», преузето са <http://www.ruthenia.ru/tiutcheviana/stihi/bp/324.html> (08. 12. 2011.)
72. **Ф/Л:** И.В. Федосов, А.Н. Лапицкий (2003), *Фразеологический словарь русского языка*, Москва: ЮНВЕС.

8.2 Речници

1. **Артемјева 2010:** Н. А. Артемьева, *Большой словообразовательный словарь русского языка*, Москва: Дом славянской книги.
2. **Бабенко и др ²2005:** Л. Г. Бабенко и другие, *Большой толковый словарь русских существительных*, Москва: АСТ-ПРЕСС КНИГА.
3. **Даль 2002:** В. И. Даль, *Толковый словарь русского языка. Современная версия*, Москва: Эксмо-Пресс.
4. **Желистратов 2010:** В. С. Елистратов, *Толковый словарь русского сленга*, Москва: АСТ-ПРЕСС.
5. **Јефремова 2000:** Т. Ф. Ефремова, *Новый толково-словообразовательный словарь русского языка*, Москва: Русский язык.
6. **Јефремова ²2005:** Т. Ф. Ефремова, *Толковый словарь словообразовательных единиц русского языка*, Москва: Астрель.
7. **Јефремова 2010:** Т. Ф. Ефремова, *Современный словарь русского языка, три в одном*, Москва: Астрель.

8. **Зализняк 1977:** А. А. Зализняк, *Грамматический словарь русского языка*, Москва: Русский язык.
9. **Молотков 1968:** А. И. Молотков (ред.) и другие, *Фразеологический словарь русского языка*, Москва: Сов. Энциклопедия.
10. **Николић 2000:** М. Николић, *Обратни речник српског језика*, Београд - Нови Сад: Институт за српски језик САНУ и Матица српска.
11. **Ожегов, Шведова (ред) 2003:** С. И Ожегов, Н. Ю. Шведова, *Толковый словарь русского языка*, Москва: РАН.
12. **Оташевић 2012:** Ђ. Оташевић, *Фразеолошки речник српског језика*, Нови Сад: Прометеј
13. **Попова, Зајкова 2009:** Т. В. Попова, Е. С. Зайкова, *Морфемно-словообразовательный словарь русского языка*, Москва: АСТ-ПРЕСС.
14. **Прохоров и др ²2004:** А. М. Прохоров и др, *Большой энциклопедический словарь*, Санкт-Петербург: Норинт.
15. **Речник САНУ IV 1966:** *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, књ. IV, Београд: Научно дело.
16. **Речник САНУ VIII 1973:** *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, књ. VIII, Београд: Научно дело.
17. **Речник САНУ XI 1981:** *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, књ. XI, Београд: Научно дело.
18. **Речник МС ²1990 I:** *Речник српскохрватског књижевног језика*, књ. I, Нови Сад: Матица српска.
19. **Речник МС ²1990 III:** *Речник српскохрватског књижевног језика*, књ. III, Нови Сад: Матица српска.
20. **Речник МС ²1990 IV:** *Речник српскохрватског књижевног језика*, књ. IV, Нови Сад: Матица српска.
21. **Речник МС ²1990 V:** *Речник српскохрватског књижевног језика*, књ. V, Нови Сад: Матица српска.
22. **Сазанова ³2010:** И. К. Сазанова, *Толково-грамматический словарь русских причастий*, Москва: АСТ-ПРЕСС.
23. **Станковић ²1998:** *Руско-српски речник*. У редакцији Богољуба Станковића, Нови Сад – Москва: Будућност – Русский язык.
24. **Тихонов 2010:** А. Н. Тихонов, *Школьный словообразовательный словарь русского языка*, Москва: Цитадель-трейд.

25. **Тихонов, Беркович 2009:** А. Н. Тихонов, Т. Л. Беркович, *Все трудности русского словообразования*, Москва: Астрель.
26. **Уша 2010:** Т. Ю. Уша, *Словарь иностранных слов*, Санкт-Петербург: Виктория плюс.
27. **Федосов/Лапицкий 2003:** И.В. Федосов, А.Н. Лапицкий, *Фразеологический словарь русского языка*, Москва: ЮНВЕС.
28. **Шведова 1998:** *Русский семантический словарь*, под ред. Н. Ю. Шведовой, РАН, Ин-т рус. яз. им. В. В. Виноградова, Москва: Азбуковник: преузето са адресе <http://slovari.ru/default.aspx?s=0&p=235> (01.02.2014.)

8.3 Литература

1. **Бабић 1986:** S. Babić, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, Nacrt za gramatiku, Zagreb: Djela JAZU.
2. **Бабић ²1991:** С. Бабић, *Творба ријечи у хрватском књижевном језику*, Загреб: Матица хрватска.
3. **Барић и др ⁴2005:** Еугенија Барић и други, *Хрватска граматика*, Загреб: Школска књига.
4. **Белић 1949:** А. Белић, *Савремени српскохрватски књижевни језик. II. Наука о грађењу речи*. Београд: Научна књига.
5. **Белошопкова (ред) ³1999:** *Современный русский язык*, Москва: Азбуковник.
6. **Бенвенист 1975:** Е. Бенвенист, *Проблеми опште лингвистике*, Београд: Нолит.
7. **Блумфилд 1968:** Л. Блумфилд, *Язык*, Москва: Прогресс.
8. **Блинова ³2010:** О. И. Блинова, *Мотивология и ее аспекты*, Москва: КРАС-АНД.
9. **Будагов 1972:** Р. А. Будагов, *Определяет ли принцип экономии развитие и функционирование языка*, Вопросы языкознания, № 1, с. 17– 36.
10. **Валгина 1991:** Н. С. Валгина, *Синтаксис современного русского литературного языка*, Москва: Высшая школа.
11. **Валгина и др ⁶2002:** Н. С. Валгина и другие, *Современный русский язык*, Москва: Логос.

12. **Валгина 2003:** Н. С. Валгина, *Активные процессы в современном русском языке*, Москва: Логос.
13. **Верещагин, Костомаров 1990:** Е. М. Верещагина, В. Г. Костомаров, *Язык и культура*, Москва: Русский язык.
14. **Виноградов и др 1960:** *Грамматика русского языка*, том I, Фонетика и морфология, Москва: АН СССР.
15. **Виноградов ²1972,** В. В. Виноградов, *Русский язык* (грамматическое учение о слове), Москва: Высшая школа.
16. **Виноградов 1975:** В.В. Виноградов, *Словообразование в его отношении к грамматике и лексикологии*. Москва: Наука.
17. **Виноградов 1977:** В. В. Виноградов, *Избранные труды. Лексикология и лексикография*, Москва: Наука.
18. **Виноградов ⁴2001,** В. В. Виноградов, *Русский язык*, Москва: Русский язык.
19. **Виноградова ²2011:** В. Н. Виноградова, *Стилистический аспект русского словообразования*, Москва: ЛИБРОКОМ.
20. **Винокур 1959:** Г. О. Винокур, *Заметки по русскому словообразованию*. Избранные работы по русскому языку, текст преузет са адресе: <http://danefae.org/lib/vinokur/1959/> (04. 11. 2011.)
21. **Гвоздјев 1968:** А. Н. Гвоздев, *Современный русский литературный язык* Москва: Просвещение.
22. **Голуб 1997:** И. Б. Голуб, *Стилистика современного русского языка*, Москва: Айрис-пресс.
23. **Денисов 1980:** П. Н. Денисов, *Лексика русского языка и принципы ее описания*, Москва: Русский язык.
24. **Дешеријев, Панов и др. 1988:** Ю.Д. Дешериев, М.В. Панов и др, *Соотношение собственно языковых и социально обусловленных процессов в развитии языка//Влияние социальных факторов на функционирование и развитие языка*, Москва: Наука.
25. **Добровольска, Барикина 1987:** В.В. Добровольская, А.Н. Барыкина, *Изучение именного словообразования в иностранной аудитории*, Москва: Русский язык.
26. **Зализняк ²2002:** А. А. Зализняк, *Русское именное словоизменение*, Москва: Языки славянской культуры.
27. **Земска и др 1981:** Е. А. Земская и другие, *Русская разговорная речь*, Мос-

ква: Наука.

28. **Земска 1996:** Е. А. Земская, *Русский язык конца XX столетия 1985-1995*, Москва: Языки русской культуры.
29. **Земска 2009:** Е. А. Земская, *Современный русский язык Словообразование*, Москва: Флинта.
30. **Јермакова, Земска и др 2008:** О.П. Ермакова, Е.А. Земская и другие, *Современный русский язык. Активные процессы на рубеже XXв*, Москва: Языки славянских культур.
31. **Јесперсен 1958:** О. Есперсен, *Философия грамматики*, Москва: Иностранная литература.
32. **Кисельова 2010:** М. С. Киселева, *Лексика и словообразование*, Москва: Флинта/Наука.
33. **Клајн 2002:** И. Клајн, *Творба речи у савременом српском језику*. Први део. *Слагање и префиксација* (Прилози граматички српскога језика, I), Београд – Нови Сад: ЗУНС, САНУ – Матица Српска.
34. **Клајн 2003:** И. Клајн, *Творба речи у савременом српском језику*. Други део. *Суфиксација и конверзија* (Прилози граматички српскога језика. II), Београд – Нови Сад: ЗУНС, САНУ – Матица Српска.
35. **Клајн 2005:** И. Клајн, *Грамматика српског језика*, Београд: ЗУНС.
36. **Копривица 2003:** В. Копривица, *Именице са придевском деklinацијом у чешком и српском језику*, Српски језик – студије српске и словенске, вол. 8, бр. 1-2, стр. 267-278.
37. **Копривица 2004:** В. Копривица, *Супстантивизација придева мушког рода у чешком и српском језику*, Славистика, бр. 8, стр. 369-374.
38. **Копривица 2006:** В. Копривица, *Творба именица од придева у чешком и српском језику*, монографија, Београд: Филолошки факултет.
39. **Костомаров и др 2005:** В. Г. Костомаров/Е. М. Верещагин, *Язык и культура*, Москва: Индрик.
40. **Куртене 1963:** И. А. Бодуэн де Куртенэ, *Избранные труды по общему языкознанию*, Москва: АН СССР.
41. **Лазаревић 2001:** В. Лазаревић, *Српски именослов: одабране руковети*, Београд: Book Marso.
42. **Лепојевић 2013:** Ј. Лепојевић, „Испитивање принципа економије у језику на примерима супстантивата”, *Радови*, Пале: Филозофски факултет, број 15/1,

357-368.

43. **Лепојевић 2014:** Ј. Лепојевић, „Супстантивизација у оквиру властитих имена према супстантивизацији у оквиру апелатива (на материјалу руског и српског језика)”, у штампани у *Филолог*, Бањалука, број X.
44. **Листрова-Правда и др ²1993:** Ю. Т. Листрова-Правда и друге, *Лексика и словообразование современного русского языка*, Воронеж: ВГУ.
45. **Лопатин 1967:** В. В. Лопатин, *Субстантивация как способ словообразования в современном русском языке*, Москва: Русский язык.
46. **Лопатин 1977:** В. В. Лопатин, *Русская словообразовательная морфемика. Проблемы и принципы ее описания*, Москва: Наука.
47. **Максимов 2001:** В. И. Максимов (ред), *Русский язык и культура речи*, Москва: Гардарики.
48. **Маретић ³1963:** Т. Maretić, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Загреб: Матица хрватска.
49. **Маројевић 1980:** Р. Маројевић. *Фразеолошки проблеми превођења*. – Преводна књижевност: Зборник радова Четвртих београдских преводачких сусрета. Београд, 146–153.
50. **Мароевић 1983:** Радмило Мароевич. *Проблема перевода фразеологизмов на родственный славянский язык*. – Тетради переводчика, вып. 20, Москва, с. 49–57.
51. **Маројевић 1988:** Р. Маројевић, *Бошковићев метод творбено-семантичке реконструкције* (и његов значај за компаративно-историјску дериватологију словенских језика), Први лингвистички научни скуп у спомен на Радосава Бошковића, Радови са научног скупа: Даниловград, 14. и 15. маја 1987. Титоград, 1988 (ЦАНУ. Научни скупови, књ. 17. Одјелјење умјетности, књ. 6), с. 141–156
52. **Маројевић 1989:** Р. Маројевић, *Лингвистика и поетика превођења* (међусловенски превод), Београд: Научна књига.
53. **Маројевић ⁴1994:** Р. Маројевић, *Грамматика руског језика*, Београд: ЗУНС.
54. **Маројевић 2000:** Р. Маројевић, *Српски језик данас*. [Зборник радова]. Београд: ЗИПС.
55. **Мароевић 2001:** Р. Маројевић, *Русская грамматика, сопоставительная грамматика русского и сербского языков с историческими комментариями* (в двух томах), том I, Типология. Фонология. Морфология имени, Москва –

- Белград: Фото Футура.
56. **Мароевић 2001¹**: Р. Маројевић, *Русская грамматика*, сопоставительная граматика русског и сербског јазыков с историческими коментаријами (в двух томах), том II, Морфологија глагола. Синтаксис. Теорија перевода, Москва – Белград: Фото Футура.
57. **Маројевић 2005¹**: Р. Маројевић, *Творба речи у савременом српском језику Ивана Клајна* (I). [Приказ књиге: Клајн 2002 I], Београд: Студије српске и словенске. Серија I, број 10/1–2, година X, 685–779
58. **Маројевић 2005²**: Р. Маројевић, *Творбена и морфолошка анализа у граматичком систему савременог српског језика* (I), Бања Лука: Наука и образовање, Зборник радова са научног скупа, књ. 6. т. I, 123–151
59. **Маројевић 2007**: Р. Маројевић, *Творба речи у савременом српском језику Ивана Клајна* (II). [Приказ књиге: Клајн 2002 II], Београд: Студије српске и словенске. Серија I, број 12/1–2, година XII, 501–600
60. **Мартине 1963**: А. Мартине, *Основы общей лингвистики//Новое в лингвистике*, Москва: Прогресс.
61. **Мартине 2006**: А. Мартине, *Принципы экономии в фонетических изменениях, Проблемы диахронической фонологии*, Москва: КомКнига.
62. **Матијашевић 1994**: Ј. Матијашевић, *Транспозиција у систему агентивних средстава руског и српског језика*. Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, Нови Сад, XXVII/1-2/, 347-357.
63. **Матијашевић 2000**: Ј. Матијашевић, *Дериватологија данас*. Славистика бр. 4, стр. 25-31.
64. **Матијашевић 2004**: Ј. Матијашевић, *Творбене новине у руском и српском језику с почетка 20. и почетка 21. века – социолингвистички аспект*. Славистика бр. 8, стр. 103-113.
65. **Матијашевић 2006**: Ј. Матијашевић, *Конвергентне појаве у области творбе речи руског и српског језика*. Годишњак Филозофског факултета, Нови Сад, бр. 31, стр. 241-250.
66. **Матијашевић 2007**: Ј. Матијашевић, *Реч са творбеног аспекта*. Годишњак Филозофског факултета, Нови Сад, бр. 32, стр. 387-396
67. **Михајловић 2002**: В. Михајловић, *Српски презименик*, Нови Сад: Аурора.
68. **Николић 1978**: В. Николић, *Грамматика руског језика (фонетика и морфологија)*, Београд: ЗУНС.

69. **Пешковски** ⁸**2001**: А. М. Пешковский, *Русский синтаксис в научном освещении*, Москва: Языки славянской культуры.
70. **Пејановић** **2010**: Ана Пејановић, *Фразеологија Горског вијенца*, Подгорица: ЦАНУ.
71. **Пипер, Клајн** **2012**: П. Пипер, И. Клајн, *Нормативна граматика српског језика*, Нови Сад: Матица српска.
72. **Пижурица** **2010**: М. Пижурица и други, *Правопис српског језика*, Нови Сад: Матица српска
73. **Појатић, Д.** *Основна питања творбе ријечи у руском и српском језику*, Српски језик IV/1–2, 1999, 469–480.
74. **Поливанов** **1988**: Е.Д. Поливанов, *Где лежат причини языковой эволюции? //История советского языкознания: Некоторые аспекты общей теории языка*, Москва: Высшая школа.
75. **Раздобудко-Човић** **2001**: Лариса Раздобудко-Човић. *Руско-српска компаративна истраживања*, Београд: Vedes.
76. **Ракић, С.** *О проблему конверзије придева у именице*. Наш језик 2002-2003, вол. 34, бр. 3-4, стр. 195-208
77. **Ристић** **2009**: С. Ристић, *Преглед најновијих творбених процеса – по врстама речи*. Српски језик, vol. 14, број 1-2, стр. 77-90.
78. **Розентаљ** **2001**: Д. Э. Розентаљ, *Справочник по русскому языку. Практическая стилистика*, Москва: «ОНИКС 21 век»: Мир и образование.
79. **Розентаљ и др** ⁵**2003**: Розентаљ Д. Э. – Голубь, И. Б – Теленкова, М. А. *Современный русский язык*, Москва: Айрис-Пресс.
80. **Русская грамматика (2005)**, том I, Институт русского языка им. В. В. Виноградова, Москва: РАН.
81. **Смољска** **1996**: А. Смольская, *Еволуција творбе речи у српском језику и њено проучавање*. Научни састанак слависта у Вукове дане, Београд, 25/2, 235-243
82. **Сонцев** **1977**: В. М. Солнцев, *Язык как системно-структурное образование*, Москва: Наука.
83. **Сосир** **1977**: Ф. дэ Соссюр, *Труды по языкознанию*, Москва: Прогресс.
84. **Сосир** **1999**: Ф. дэ Соссюр, *Курс общей лингвистики*, Москва: Логос.
85. **Стакић** **1997**: М. Стакић, *Видови деривационе основе именских речи у српском језику*, КњJ XLV, бр. 4, 11–16.

86. **Стакић 1998: М. Стакић**, *Врсте речи и структура деривационе основе именица и придева у српском језику*. НССУВД 27/2, 1998, 275–278.
87. **Станојчић, Поповић ⁴1995: Ж. Станојчић, Љ. Поповић**, *Граматика српско-га језика. Уџбеник за I, II, III и IV разред средње школе*, Београд: ЗУНС
88. **Стевановић ⁵1986: М. Стевановић**, *Савремени српскохрватски језик (Гра-матички системи и књижевнојезичка норма) I*, Београд: Научна књига.
89. **Телија 1996: В.Н. Телия**, *Русская фразеология. Семантический, прагмати-ческий и лингвокультурологический аспекты*, Москва: «Языки русской куль-туры».
90. **Тошовић 1988: Б. Тошовић**, *Руска граматика у поређењу са српскохрват-ском*, Сарајево: Светлост.
91. **Тошовић 2002: Б. Тошовић**, *Функционални стилови*, Београд: Београдска књига.
92. **Улуханов ²2010: И. С. Улуханов**, *Мотивация в словообразовательной сис-теме русского языка*, Москва: ЛИБРОКОМ.
93. **Фисина 2007: Фысина Ульяна Николаевна**, магистарска дисертација *Суб-стантиваты в русском языке (стилистический и семантический аспекты)*, <http://library.cie.ru/file.php/2f123ddd728ea5c776c513d1a7445892.pdf?load=true>.
94. **Ћорић 2008: Б. Ћорић**, *Творба именица у српском језику*, Београд: Књижев-ност и језик.
95. **Џонић 2011: Виолета Џонић**, „Морфолошки аспект лакуна у руском и срп-ском језику“, *Радови*, 13/1, Пале: Филозофски факултет, 457 - 473.
96. **Џонић 2012¹: Виолета Џонић**, „Властите именице као лакуна на плану рус-ког језика и проблем њиховог превођења на српски језик“, *Филолог*, V/2012, Бања Лука, 177-186.
97. **Џонић 2012²: Виолета Џонић**, „Фразеологизми као лакуне (на материјалу руског и српског језика)“, *Филологија и универзитет*, Ниш: Филозофски фа-култет, 997-1007.
98. **Џонић 2013: Виолета Џонић**, „Могућности превођења лакуна (на материја-лу руског и српског језика)“, *Филолог*, IV/2013, Бања Лука, 127-134.
99. **Шански 1957: Н. М. Шанский**, *Лексика и фразеология современного рус-ского языка*, Москва: Учпедгиз.
100. **Шански ²1978: Н. М. Шанский**, *В мире слов*, Москва: Просвещение.
101. **Шански ³2010: Н. М. Шанский**, *Очерки по русскому словообразованию*,

Москва: КомКнига.

102. **Шмельов 1977:** Д. Н. Шмелев, *Русский язык в его функциональных разновидностях*, Москва: Наука.
103. **Шчерба 1957:** Л.В. Щерба, *Избранные труды по русскому языку*, Москва: Учпедгиздат.
104. **Шчерба 1974:** Л.В. Щерба, *Языковая система и речевая деятельность*, Ленинград: Наука.

Прилог 1. Индекс руских супстантивата

А

абстрактное, с, види т. 4.2/П
авторские, пл, види т. 1.1.4/П
адвокатская, ж, види т. 3.4.2/П (144)
Александр Великий, м, види т. 5/П (56)
алиментные, пл, види т. 3.7/П
альвеоларный, м, види т. 3.13/П; т. 4.2/П
английский, м, види т. 2/П (22)
Андреев, м, види т. 2.3.1/П (132)
Антипов, м, види т. 2.3.1/П (133)
Антипова, ж, види т. 2.3.2/П (148)

аппаратная, ж, види т. 3.4.3/П
арестантская, ж, види т. 3.4.2/П (143)
арестованная, ж, види т. 1.2.2/П
арестованный, м, види т. 0.4.3 а (11); т. 1.2.1/П (75); т. 2.1.1.1/П (13); т. 3.1/П; т. 3.1.6/П; т. 6/П
ассистентская, види т. 0.4.3 б; т. 3.4.2/П
атакующий, м, види т. 3.1/П (18)
Афердов, м, види т. 2.3.1/П (140)
Ахмакова, ж, види т. 2.3.2/П (157)

Б

Белинский, м, види т. 5/П
белый, види т. 0.4.3. а/П
Бездомный, м, види т. 1/П (1); т. 2.1.1.1/П (15)
Белолобый, м, види т. 1.1.1/П
беспартийный, м, види т. 1.1.1/П (18)
беззубый, м, види т. 2/П (1); т. 3.1.1/П
безумный, м, види т. 3.1.1/П (41)
беременная, ж, види т. 3.1.1/П (44)
бежавший, м, види т. 1.2.1/П; т. 3.1/П
близкое, види т. 0.4.3 в; т. 1.1.3/П
Бирюлево, с, види т. 2.3.3/П
Бельева, ж, види т. 3.4.3/П (148)
бильярдная, ж, види т. 1.1.2/П; т. 3.4.3/П
блинная, ж, види т. 1/П; т. 3.4.3/П
бесхвостые, пл, види т. 1.1.4/П
бобовые, пл, види т. 1.1.4/П; т. 3.13/П; т. 3.2/П; т. 4.2/П
безродные, м, види т. 3.1.5/П
ближний, м, види т. 2/П (35); т. 3.1.5/П (91)

близкие, мн, види т. 1.4/П (107); т. 3.1.5/П (92); т. 5.1/П (13); т. 6/П
близкий, м, види т. 3.1.5/П
богатые, мн, види т. 3.1/П (7); т. 3.1.7/П (111), (112)
бесчерепные, пл, види т. 3.2/П
белое (беленькое), с, види т. 3.8/П
безногий, м, види т. 4.2/П (31)
безотносительное, с, види т. 4.2/П (32)
безусловное, с, види т. 4.2/П (32)
бесконечное, с, види т. 4.2/П
бессознательное, с, види т. 4.2/П
бесхвостые, пл, види т. 3.2/П; т. 4.2/П (31)
бедный, м, види т. 5.3/П (51); т. 5.3/П (57)
Береженный, м, види т. 5.3/П (60)
богатый, м, види т. 5.3/П (57); т. 6/П
Белявская, ж, види т. 6.3/П (27)
Богодуховская, ж, види т. 4.6/П (114); т. 6.3/П (26)
Болдино, с, види т. 2.3.3/П
болеутоляющее, с, види т. 3.10/П; т. 4.3/П (49)

больная, ж, види т. 2.1.1.1/П
больничное, с, види т. 3.9/П (166)
больничный, м, види т. 3.5/П
больной, м, види т. 1/І; т. 1.1.1/П; т.
2/І (13); т. 2.1.1.1/П (12); т. 2.1.1.4/П
(43); т. 5.3/П (67); т. 6.1/П (2)
большой, м, види т. 3.1.3/П
Большой, м, види т. 2/І; т. 6.3/П (33),
(34), (35)
Бородино, с, види т. 2.3.3/П
Босой, м, види т. 1/П (2)
босой, м, види т. 3.1.1/П; т. 6/І

босоногий, м, види т. 3.1.1/П
Бочкова, ж, види т. 2.3.2/П (150)
будущее, с, види т. 1/П; т. 1.2/П; т.
1.1.3/П; т. 2.1.3.1/П (94); т. 3.12/П
(170); т. 6.1/П (4)
Буланый, м, види т. 1.1.1/П
булочная, ж, види т. 1.1.2/П (27); т.
3.4.3/П
бутербродная, ж, види т. 3.4.3/П
буфетная, ж, види т. 3.4.3/П (149)
бывалое, с, види т. 3.12/П
былое, с, види т. 1/П (5); т. 4.1/П (5)

В

вагоновожатый, м, види т. 3.1.2/П
ванная, види т. 0.4.3 б (14); т.
1.1.2/П; т. 3.4.3/П (146); т. 4.1/П (3)
вареничная, ж, види т. 1.1.2/П
Васильевский, м, види т. 2/І (7)
Васин, м, види т. 2.3.1/П (145)
ведущий, м, види т. 1.2.1/П (68); т.
3.1/П; т. 3.1.6/П; т. 4.3/П (41)
Великая Отечественная, ж, види т.
2/І
великие, мн, види т. 2.1.1.4/П (42); т.
5.1/П (3)
Верный, м, види т. 1.1.1/П
Версилов, м, види т. 2.3.1/П (139),
(141)
верующая, ж, види т. 1.2.2/П
верующие, мн, види т. 3.1/П (22); т.
3.1.6/П (104)
верующий, м, види т. 1.2.1/П (63)
верховой, м, види т. 1/І
вестовой, м, види т. 1/І; т. 3.1.2/П
(60)
весчее, с, види т. 4.5/П
весь, м, види т. 1/П (10)
вечное, с, види т. 4.2/П (32)
взрослая, ж, види т. 3.1.3/П (83)
взрослые, мн, види т. 1/П (8); т.
2.1.1.3/П (33); т. 2.1.1.4/П (39); т.
2.1.1.4/П (45); т. 3.1/П (35); т. 3.1.3/П
(79); т. 5.1/П (4), (6)
взрослый, м, види т. 1.1.1/П; т.
3.1.3/П

виновная, ж, види т. 2.1.2.1/П (60); т.
5.1/П (16)
виновный, м, види т. 6/І
влюбленные, мн, види т. 3.1.6/П
(106)
влюбленный, м, види т. 3.1.6/П (101)
Внуково, с, види т. 2.3.3/П
внутреннее, с, види т. 0.4.3 в
водоплавающие, пл, види т. 4.2/П
водяной, м, види т. 3.3/П
военное, с, види т. 1.1.3/П; т. 3.9/П
военный, м, види т. 1.1.1/П (19); т.
2/І (10), (11); т. 2.1.1.1/П (6); т.
3.1.2/П
вожатая, ж, види т. 3.1.2/П (77)
возбуждающее, с, види т. 3.10/П
возлюбленные, мн, види т. 3.1.6/П
(105)
воинский, м, види т. 3.1.2/П (47)
Волконский, м, види т. 6.3/П (24)
волосатый, м, види т. 3.1.1/П
вольная, ж, види т. 3.5/П (150)
вольноотпущенный, м, види т. 4.1/П
(2)
вольный, м, види т. 5.3/П (32)
вопиющий, м, види т. 5.3/П (22)
Вороной, м, види т. 1.1.1/П
Воскобойников, м, види т. 5/І (51)
восставшие, мн, види т. 3.1/П (24)
вошедший, м, види т. 3.1/П (25)
временное, с, види т. 4.2/П
(32)

все, мн, види т. 0.4.3 в; т. 1/П (6); т. 1.4/П (104), (106) т. 2.2.1.3/П (108); т. 4.5/П (86)
всё, с, види т. 1.4/П (100), (103); т. 2.2.3.1/П (118), (121); т. 5.1/П (8), (9)
Всевышний, м, види т. 2.1.1.2/П (25)
вселенная, ж, види т. 1.3/П (89); т. 2/І (33); т. 6/І
всенощная, ж, види т. 2.1.2.1/П (59)
всеобщее, с, види т. 4.2/П (32)
встречный види т. 0.4.3 а (7); т. 1/І; т. 2.1.1.2/П (24); т. 3.1.6/П
всякая, ж, види т. 1.4/П (102)
вторая мировая, ж, види т. 2/І
второе, с, види т. 1/І; т. 1.1.3/П; т. 1.5/П (110); т. 3.1.6/П; т. 3.8/П (158)

входная, ж, види т. 3.4.1/П (123)
входящий, м, види т. 3.1/П (14); т. 3.1.6/П
вшивый, м, види т. 3.1.1/П
вызывающий, м, види т. 3.1.6/П
выигравший, м, види т. 3.1.6/П
выкупное, с, види т. 1.1.3/П; т. 3.7/П; т. 5.4/П
выходной, м, види т. 4.4/П (75)
выходные, мн, види т. 3.12/П
выходящий, м, види т. 3.1.6/П
вычитаемое, с, види т. 1.2.3/П; т. 4.2/П
вышепоименованный, м, види т. 4.5/П
вышеуказанный, м, види т. 4.5/П

Г

галантерейный, м, види т. 3.4.3/П
гардеробная, ж, види т. 0.4.3 б; т. 3.4.3/П
гинекологическое, с, види т. 2/І
главное, с, види т. 4.5/П
главноуправляющий, м, види т. 3.1.2/П (72)
глазатый, м, види т. 3.1.1/П
гласный, м, види т. 3.1.2/П (57)
гласный [линг], м, види т. 4.2/П (26)
Глубокое, с, види т. 1.1.3/П; т. 3.18/П; т. 4.6/П
глупый, м, види т. 5.3/П (64)
глухой, м, види т. 1/І; т. 2/І; т. 3.1.1/П
глухонемой, м, види т. 1/І; т. 2.1.1.4/П (38); т. 3.1.1/П (37); т. 5.1/П (5)
Гнедой, м, види т. 1.1.1/П
говоривший, м, види т. 1.2.1/П (71)
говорящий, м, види т. 4.1/П (4)
Голицыно, с, види т. 2.3.3/П
голодный, м, види т. 2.1.1.4/П (35); т. 3.1/П (1); т. 5.3/П (50)
Гончаров, м, види т. 2.3.1/П

Горбатый, м, види т. 5.3/П (61)
горделивое, види т. 0.4.3 в (17)
горничная, ж, види т. 2.1.2.1/П (57); т. 3.1.2/П (69); т. 6/І
городничий, м, види т. 3.1.2/П (52); т. 4.5/П; т. 6/І
городовой, м, види т. 2.1.1.1/П (14), т. 2.1.1.3/П (27); т. 3.1.2/П (49)
городской, м, види т. 3.1.4/П
горькая, ж, види т. 2/І; т. 3.8/П
Горький, м, види т. 2.1.1.1/П (16)
горячее, с, види т. 0.4.3 в; т. 3.8/П
горячительное, с, види т. 1.1.3/П; т. 3.8/П
гостиная, ж, види т. 1/І; т. 1/П; т. 2.1.2.1/П (56); т. 3.4.2/П (142)
гражданская, ж, види т. 2/І
гражданское, с, види т. 3.9/П
грамотный, м, види т. 2/І (31)
греческий, м, види т. 2/І (2)
гримировочная, ж, види т. 3.4.1/П
Громеко, м, види т. 2.4/П (168), (168), (170)
губоногие, пл, види т. 4.2/П

Д

далекое, види т. 0.4.3 в
данные, пл, види т. 1.2.4/П (86), (87)
данный, м, види т. 4.5/П
Дачное, с, види т. 1.1.3/П; т. 3.18/П;
т. 4.6/П
двадцатилетний, м, види т. 3.1.3/П
дворецкий, м, види т. 3.1.2/П
дворницкая, ж, види т. 0.4.3 б (12);
т. 3.4.2/П (140)
дворницкий, м, види т. 6/І
дворовая, ж, види т. 3.1.2/П (70)
дворовый, м, види т. 2.1.1.3/П (31);
т. 3.1.2/П (48); т. 4.1/П (2); т. 6.1/П
(5)
двойкодышащие, пл, види т. 1.2.4/П;
т. 3.2/П; т. 4.2/П
двугривенный, м, види т. 3.6/П (156)
двудольные, мн, види т. 4.2/П
двупароногие, пл, види т. 4.2/П
девичья, ж, види т. 1.1.2/П (25); т.
2.2.2.1/П (112), (113)
дежурный, м, види т. 1.1.1/П (21); т.
3.1.6/П (98)
делимое, с, види т. 1.2.3/П; т. 4.2/П
Дергачев, м, види т. 2.3.1/П (136); т.
5/І (50)
деревенский, м, види т. 3.1.4/П
десятирублевая, ж, види т. 3.6/П
(155); т. 6.1/П (16)
детская, ж, види т. 1.1.2/П (26); т.
3.4.2/П (139)
детское, с, види т. 2/І
дизельная, ж, види т. 1.1.2/П

дипломная, ж, види т. 3.15/П
диспетчерская, ж, види т. 1.1.2/П
длинноносый, м, види т. 1.1.1/П (23)
добро, с, види т. 2/І (36), т. 3/І (38),
т. 3/І (40), т. 3/І (41)
добрый, м, види т. 6/І
докторская, ж, види т. 3.15/П (177)
Долгорукий, м, види т. 5/І (44); т.
6.3/П (21)
домашние, мн, види т. 3.1.5/П (89)
домашний, м, види т. 3.17/П
домовой, м, види т. 3.3/П (116); т.
5.4/П (85)
Домодедово, с, види т. 2.3.3/П
допрашиваемый, м, види т. 1.2.1/П
(78)
Достоевская, ж, види т. 5/І
Достоевский, м, види т. 5/І; т. 6.3/П
(22)
другие, м, види т. 3.1.5/П
другие, мн, види т. 1/П (6)
другое, с, види т. 1.4/П (98)
другой, м, види т. 1.4/П (108)
Дудоров, м, види т. 2.3.1/П (129)
Дурново, с, види т. 2.4/П
дурное, с, види т. 1.1.3/П (39); т.
6.1/П (14)
духовное, с, види т. 4.2/П
душевая, ж, види т. 0.4.3 б; т.
1.1.2/П; т. 3.4.3/П
душевнобольной, м, види т. 3.1.1/П
(39)

Е

едущий, м, види т. 3.1/П (19)

Есенин, м, види т. 2.3.1/П

Ж

жареное, с, види т. 2/І; т. 3.8/П
жаркое, с, види т. 1/І

жаропонижающее, с, види т. 1.1.3/П;
т. 3.10/П
желтолицый, м, види т. 3.1.1/П

желчегонное, с, види т. 3.10/П
Живаго, м, види т. 2.4/П (164), (165),
(166)
живо, с, види т. 5.1/П (1)
живородящие, пл, види т. 4.2/П (30),
(31)

животное, с, види т. 1.1.3/П (42); т.
2.1.3.1/П (92); т. 2.1.3.3/П (103),
(104); т. 3.2/П (115)
живущее, с, види т. 2.1.3.1/П (93)
живые, мн, види т. 1/П (7); т. 3.1/П
(34)
жирное, с, види т. 2/П; т. 3.8/П

З

заведующая, ж, види т. 1.2.2/П
заведующий, м, види т. 0.4.3 а (9); т.
1.2.1/П; т. 2.1.1.3/П (30); т. 3.1.2/П; т.
6.1/П (8)
заведывающий, м, види т. 3.1.2/П
(59)
заданное, с, види т. 0.4.3 в; т.
1.2.3/П; т. 4.2/П
задержанный, м, види т. 4.5/П (94)
заднеязычный (велярный), м, види т.
3.13/П; т. 4.2/П
зажитое, с, види т. 1/П
закладная, ж, види т. 1.1.2/П
заклученная, ж, види т. 3.1.6/П (103)
заклученный, м, види т. 3.1.6/П
(102)
законнорожденный, м, види т.
3.1.6/П (100)
законопослушный, м, види т. 4.5/П
закусочная, ж, види т. 1/П; т. 1.1.2/П;
т. 3.4.1/П
закусывающий, м, види т. 3.1/П (16)
заливное, с, види т. 0.4.3 в; т. 1/П; т.
1.1.3/П; т. 2/П; т. 3.8/П

замыкающий, м, види т. 1.2.1/П; т.
3.1/П
заочное, с, види т. 2/П
запятая, ж, види т. 2.1.2.3/П (82); т.
5.3/П (52); т. 6/П
зарезанный, м, види т. 1.3/П (92)
звеньевой, м, види т. 1.1.1/П; т.
3.1.2/П
здешний, м, види т. 3.1.4/П
здоровые, мн, види т. 2.1.1.4/П (43)
здоровый, м, види т. 0.4.3 (6)
зеленые, мн, види т. 3.1.7/П
зеленый, м, види т. 6/П
земноводные, пл, види т. 3.2/П; т.
4.2/П (31)
земский, м, види т. 3.1.2/П (45)
Зерщиков, м, види т. 2.3.1/П (140)
зимнее, с, види т. 1.1.3/П; т. 3.9/П
зло, с, види т. 3/П (38), т. 3/П (39)
знакомая, ж, види т. 2.1.2.1/П (58)
знакомый, м, види т. 2.1.1.3/П (28),
(29); т. 3.1.5/П; т. 3.1.5/П (94), (95)
зодчий, м, види т. 2/П; т. 3.1.2/П

И

Иваново, с, види т. 2.3.3/П
иглокожие, пл, види т. 1.1.4/П; т.
3.2/П; т. 4.2/П
идуший, м, види т. 3.1/П (19)
избранный, м, види т. 3.1.6/П
изменчивое, с, види т. 4.2/П
(32)

Изобильное, с, види т. 4.6/П
иногородний, м, види т. 3.1.4/П
иной, м, види т. 2.1.1.4/П (55)
иностранное, с, види т. 0.4.3 в
испытываемый, м, види т. 3.1.6/П
исследуемый, м, види т. 3.1.6/П

К

- каждый, м, види т. 1.4/П (93), (101); т. 2.1.1.1/П (11); т. 2.1.1.2/П (21), (22), (23); т. 4.5/П (87), (88)
- казенный, м, види т. 2.1.1.2/П (24); т. 3.1/П (31)
- Калинин, м, види т. 2.3.1/П; т. 2.3.3/П
- Калинина, ж, види т. 2.3.2/П (149)
- Каменский, м, види т. 4.6/П (107)
- кандидатская, ж, види т. 3.15/П
- караульная, ж, види т. 1.1.2/П
- кардиологическое, с, види т. 2/П
- Картинкин, м, види т. 2.3.1/П (131)
- касательная [мат], ж, види т. 4.2/П
- каталожная, ж, види т. 3.4.3/П
- каторжная, ж, види т. 3.1/П (10)
- каторжный, м, види т. 3.1.7/П (113); т. 6.1/П (9)
- квартирный, м, види т. 3.1.2/П (53)
- квартирные, пл, види т. 0.4.3 г; т. 3.7/П
- киевский, м, види т. 3.1.4/П
- Китаева, ж, види т. 2.3.2/П (153)
- китайский, м, т. 4.4/П (72)
- клавишные, пл, види т. 3.14/П
- кладовая, ж, види т. 3.4.1/П; т. 3.4.1/П (125)
- классная, ж, види т. 2.1.2.1/П (65); т. 5.1/П (15)
- клоачные, пл, види т. 4.2/П (30)
- книжный, м, види т. 3.4.3/П
- Кологривов, м, види т. 5/П (51)
- Кологривовы, мн, види т. 2.3.3/П (159), (162)
- командированный, м, види т. 0.4.3 а
- командировочные, пл, види т. 0.4.3 г; т. 1.1.4/П; т. 3.7/П
- командировочный, м, види т. 1.1.1/П (20)
- командующая, ж, види т. 1.2.2/П
- командующий, м, види т. 0.4.3 а (10); т. 1.2.1/П; т. 3.1/П
- Комаровский, м, види т. 5/П (46)
- комиссионные, пл, види т. 1.2.4/П; т. 3.7/П
- компрессорная, ж, види т. 1.1.2/П
- кондитерская, ж, види т. 2.1/П (3)
- кондитерское, с, види т. 2.1/П (2)
- конечное, с, види т. 4.2/П
- конкретное, с, види т. 4.2/П
- конная, ж, види т. 1/П
- конная, ж, види т. 1/П
- конный, м, види т. 3.1.2/П (76); т. 5.3/П (65)
- контрольная, ж, види т. 3.15/П; т. 4.3/П (50)
- конюшня, ж, види т. 3.4/П (121)
- коридорный, м, види т. 3.1.2/П (55)
- кормчий, м, види т. 3.1.2/П
- Коровьев, м, види т. 2.3.1/П (142)
- Королев, м, види т. 2.3.1/П
- Корчагина, ж, види т. 2.3.2/П (156), (158); т. 4.6/П (113)
- Корчагины, мн, види т. 2.3.3/П (161), (163); т. 4.6/П (115)
- косоглазый, м, види т. 3.1.1/П
- котельная, ж, види т. 3.4.3/П (145)
- котлетная, ж, види т. 1.1.2/П
- красенькая, ж, види т. 3.6/П (153)
- красное (красенькое), с, види т. 3.8/П
- краснокожий, м, види т. 3.1.1/П
- красные, мн, види т. 3.1.7/П (109)
- кратное, с, види т. 4.2/П
- крепостной, м, види т. 6.1/П (5)
- крестная, ж, види т. 3.1.5/П
- крестный, м, види т. 3.1.5/П
- кривая [мат], ж, види т. 3.13/П; т. 4.2/П (23)
- кричащий, м, види т. 3.1.6/П
- крупозное, с, види т. 3.11/П (169)
- Кручёных, мн, види т. 2.4/П
- крылатые, пл, види т. 1.1.4/П; т. 3.2/П; т. 3.13/П; т. 4.2/П
- Кузминское, с, види т. 4.6/П (103)
- Кузнецкий, м, види т. 2/П (3); т. 6.3/П (28)
- Кунцево, с, види т. 2.3.3/П
- купчая, ж, види т. 1.1.2/П; т. 3.5/П; т. 5.4/П (88)
- курительная, ж, види т. 0.4.3 б; т. 1.1.2/П; т. 3.4.1/П
- курсовая, ж, види т. 3.15/П

курьерский, м, види т. 2/1
куращий, м, види т. 1.2/П (58); т.
3.1.6/П

кухмистерская, ж, види т. 3.4/П
(119)

Л

лаборантская, ж, види т. 3.4.2/П
лабораторная, ж, види т. 3.15/П
Лавровский, м, види т. 1/П (3)
лазурное, с, види т. 4.1/П (6)
ламповая, ж, види т. 1.1.2/П; т.
3.4.3/П
ластоногие, пл, види т. 4.2/П
Лебяжье, с, види т. 1.1.3/П; т. 3.18/П;
т. 4.6/П
Левин, м, види т. 2.3.1/П (137)
Левина, ж, види т. 2.3.2/П (155)
левый, м, види т. 1.1.1/П; т. 3.1.7/П
легкие, мн, види т. 1.1.4/П (49); т.
4.2/П (31)
Лежачий, м, види т. 5.3/П (33)
Лермонтово, с, види т. 2.4/П
Лесная, види т. 4.3/П (63)
лесничий, м, види т. 2/Л (34); т.
3.1.2/П (68)

летнее, с, види т. 1.1.3/П; т. 3.9/П
леший, м, види т. 3.3/П (117)
лисий, м, види т. 2.2.1.1/П
Лиственничное, с, види т. 1.1.3/П; т.
3.18/П; т. 4.6/П
лиственные, пл, види т. 3.13/П; т.
4.2/П
Лиходеев, м, види т. 2.3.1/П (135)
лишнее, с, види т. 2.1.3.1/П (87)
лишний, м, види т. 3.1.5/П
ловчий, м, види т. 3.1.2/П
Лозинский, м, види т. 4.6/П (109)
ломовой м, види т. 3.1.2/П (62)
лысый, м, види т. 2/Л; т. 3.1.1/П
Львов, м, види т. 2.3.1/П (137)
любимая, ж, види т. 1.2.2/П (80)
любой, м, види т. 1/П (10)
любопытный, м, види т. 3.1/П (5)

М

маленький, м, види т. 3.1.3/П
малодушный, м, види т. 5.1/П (7)
малоимущий, м, види т. 4.5/П (93)
малый, м, види т. 2/Л; т. 3.1.3/П (85)
Маслова, ж, види т. 2.3.2/П (146),
(152); т. 4.6/П (111), (112)
массажная, ж, види т. 1.1.2/П; т.
3.4.1/П
мастерская, ж, види т. 0.4.3 б (13);
т. 3.4.2/П (138)
материальное, с, види т. 4.2/П
Маяковская, ж, види т. 5/Л
медицинский, м, види т. 3.16/П
Мертваго, м, види т. 2.4/П
мертвецкая, ж, види т. 3.4.2/П (136)
мертвый, м, види т. 5.3/П (28); т. 6/Л
мертвые, мн, види т. 3.1.1/П (38); т.
3.1/П (34); т. 5.3/П (21)

Мертвых, м, види т. 5.3/П (34)
местный, м, види т. 2.1.1.2/П (19); т.
3.1.4/П
Метров, м, види т. 2.3.1/П (137)
милая, ж, види т. 4.1/П (8)
милый, м, види т. 3.1.5/П (90); т.
5.3/П (36)
минувшее, с, види т. 0.4.3 в; т.
1.2.3/П
мировая, ж, види т. 3.5/П
мировой, м, види т. 3.1.2/П (63)
младший, м, види т. 3.1.3/П
млекопитающее, с, види т. 1/Л; т. 2/Л;
т. 3.13/П; т. 4.2/П (30)
многое, с, види т. 1.4/П (96)
многие, мн, види т. 1.4/П (95)
мобильный, м, види т. 3.17/П; т.
4.4/П (65); т. 6/Л

моечная, ж, види т. 1.1.2/П; т. 3.4.1/П
молодая, ж, види т. 3/І (42)
Молодежный, м, види т. 2/І
молодой, м, види т. 2.1.1.2/П (20); т.
2.1.1.4/П (49); т. 3.1.3/П
молодые, мн, види т. 1.1.4/П (51); т.
5.1/П (12)
молосное, с, види т. 3.8/П (161)
молочный, м, види т. 3.4.3/П
мороженое, с, види т. 0.4.3 в; т.
1.1.3/П; т. 1.2/П; т. 3.8/П (159)
Морская, ж, види т. 2/І (6)
московский, м, види т. 3.1.4/П (87)
мостовая, ж, види т. 1.1.2/П (29); т.
2.1.2.1/П (66)

мостовое, с, види т. 1.1.3/П; т. 3.7/П;
т. 5.4/П
мотивированное, с, види т. 3.13/П; т.
4.2/П
мотивирующее, с, види т. 3.13/П; т.
4.2/П
мртвые, мн, види т. 2.1.1.4/П (43)
мудрые, мн, види т. 5.1/П (3)
мучное, с, види т. 1.1.3/П; т. 2/І; т.
3.8/П
мыслимое, с, види т. 4.2/П
мясное, с, види т. 3.8/П (157)
мясной, м, види т. 3.4.3/П

Н

набережная, ж, види т. 1.1.2/П (30);
т. 2/І; т. 6/І
Надеждинская, ж, види т. 6.3/П (31)
накладная, ж, види т. 1.1.2/П; т.
3.5/П; т. 5.4/П (87)
наличные, пл, види т. 1.1.4/П (47)
наружное, с, види т. 0.4.3 в; т.
1.1.3/П; т. 3.9/П
насекомое, с, види т. 2.1.3.3/П (102);
т. 3.2/П (114); т. 3.13/П; т. 4.2/П (29);
т. 6/І
настоящее, с, види т. 1.2/П; т. 3.12/П;
т. 6/І
наступающий, м, види т. 3.1/П (17)
начальствующий, м, види т. 3.1.6/П
небесное, с, види т. 4.1/П (6)
неверующий, м, види т. 3.1.6/П
неверящий, м, види т. 5.1/П (7)
невинные, мн, види т. 2/І (14)
Невский, м, види т. 2/І (27); т. 6.3/П
(29); т. 2/І (5); т. 2/І (5)
нежное, с, види т. 4.1/П (7)
незабвенная, с, види т. 4.1/П (8)
независимое, с, види т.
4.2/П (32)
неизвестное, с, види т. 1.1.3/П; т.
2.1.2.2/П (80); т. 3.13/П; т. 4.2/П
неизвестное, с, види т. 4.2/П (24)
неизвестный, м, види т. 3.1/П (2)
нейрохирургическое, с, види т. 2/І

некоторый, м, види т. 1.4/П (94)
Некрасов, м, види т. 2.3.1/П
немецки, види т. 4.4/П (73)
немой, м, види т. 2/І; т. 3.1.1/П
непокупное, с, види т. 1/І
непредвиденное, с, види т. 2.1.3.1/П
(84)
непреложное, с, види т. 4.2/П (32)
нервнобольной, м, види т. 3.1.1/П
несказанное, с, види т. т. 4.1/П (7)
несовершенное, с, види т. 4.2/П (32)
несовершеннолетний, м, види т.
3.1.3/П
несотворимое, с, види т. 4.2/П (32)
несчастливая, ж, види т. 3.1/П (8)
несчастный, м, види т. 2/І (29)
нефрологическое, с, види т. 2/І
Нехлюдов, м, види т. 2.3.1/П (127)
нижепоименованный, м, види т.
4.5/П
нижеследующее, с, види т. 4.5/П
Нижний, м, види т. 6.3/П (30)
нищий, м, види т. 1.1.1/П (15); т.
2.1.1.1/П (10); т. 3.1.7/П (110)
Нови, м, види т. 4.6/П (104)
новобрачные, м, види т. 3.1.5/П (86)
новое, с, види т. 0.4.3 в (16)
новое, с, види т. 0.4.3 в; 0.4.3 в (16);
т. 1.1.3/П (38); т. 3.18/П; т. 4.6/П

новорожденный, м, види т. 3.1.3/П (80); т. 5.1/П (19)
номерной, м, види т. 3.1.2/П (54)

носовой (назальный) м, види т. 4.2/П; т. 3.13/П

О

обвиняемая, ж, види т. 1.2.2/П
обвиняемый, м, види т. 0.4.3 а; т. 1.2.1/П; т. 3.1.6/П (99); т. 3.1/П (26); т. 4.5/П (89); т. 4.5/П (94), (100); види т. 5.1/П (10)
обезболивающее, с, види т. 3.10/П; т. 4.3/П (49)
обещанное, с, види т. 5.3/П (37)
обиженный, м, види т. 3.1.6/П
Обломов, м, види т. 2.3.1/П
обсуждаемое, с, види т. 1.2.3/П
обувной, м, види т. 3.4.3/П
обычное, с, види т. 0.4.3 в (17); т. 2.1.3.2/П (97)
одинокый, м, види т. 3.1.5/П
Одинцово, с, види т. 2.3.3/П
однодольные, пл, види т. 1.1.4/П; т. 3.2/П; т. 4.2/П
одной, м, види т. 1.4/П (108)
однопроходные, пл, види т. 4.2/П (30)
ожидаемое, с, види т. 1.2.3/П
ожидальная, ж, види т. 3.4.1/П (129)
ожидающий, м, види т. 5.1/П (14)
околоточный, м, види т. 3.1.2/П (61)
окружающее, с, види т. 1.2/П (57)
окружающий, м, види т. 2.1.1.3/П (34)
операторная, ж, види т. 1.1.2/П
операторская, ж, види т. 0.4.3 б; т. 3.4.2/П
операционная, ж, види т. 0.4.3 б; т. 3.4.1/П (131)

оплетенный, м, види т. 3.1/П (30)
опоздавший, м, види т. 0.4.3 а; т. 3.1.6/П
оранжевые, мн, види т. 3.1.7/П
ординаторская, ж, види т. 2.1.2.1/П (61); т. 3.4.2/П (135)
Орлецов, м, види т. 2.3.1/П (143)
особенное, с, види т. 0.4.3 в (17)
остальное, с, види т. 1.4/П (97)
остальные, мн, види т. 2.1.1.4/П (52); т. 3.1/П (36); т. 4.4/П (69)
Островских, мн, види т. 2.4/П
острое, с, види т. 2/П; т. 3.8/П
осужденная, ж, види т. 1.2.2/П
осужденный, м, види т. 1.2.1/П (74); т. 3.1/П (33); т. 3.1.6/П; т. 4.5/П (90)
отбивная, с, види т. 3.8/П
отживающее, с, види т. 1.2.3/П
отжившее, с, види т. 1.2.3/П
откашливающее, с, види т. 3.10/П
отпускная, ж, види т. 1.1.2/П; т. 3.5/П (151)
отпускные, пл, види т. 0.4.3 г; т. 1.1.4/П; т. 3.7/П
Отрадное, с, види т. 3.18/П; т. 4.6/П
отстающий, м, види т. 0.4.3 а; т. 1.2.1/П; види т. 3.1/П
отступная, ж, види т. 3.5/П
отступное, с, види т. 1.1.3/П; т. 3.7/П; т. 5.4/П (86)
отсутствующий, м, види т. 3.1.6/П
отъезжающий, м, види т. 3.1.6/П

П

палатальный, м, види т. 4.2/П
парадное, с, види т. 1.1.3/П (36)
параличный, м, види т. 2/П (13)
парикмахерская, ж, види т. 1.1.2/П; т. 3.4.2/П (134)

парнокопытные, пл, види т. 4.2/П
парнокопытые, пл, види т. 3.2/П
пассажирский, м, види т. 2/П
Патриаршие, пл, види т. 2/П (28)

пельменная, ж, види т. 0.4.3 б; т. 1/І; т. 1.1.2/ІІ; т. 3.4.3/ІІ
первая, ж, види т. 2/І
первое, с, види т. 1.1.3/ІІ; т. 1.5/ІІ (109)
первый, м, види т. 5.3/ІІ (30)
перевязочная, ж, види т. 0.4.3 б; т. 1.1.2/ІІ; т. 3.4.1/ІІ
передняя, ж, види т. 2.1.2.1/ІІ (62); т. 3.4/ІІ (120); т. 4.1/ІІ (3)
передовое, с, види т. 0.4.3 в
переменная, ж, види т. 4.2/ІІ (25)
перепончатокрыльные, пл, види т. 4.2/ІІ
пернатые, пл, види т. 1.1.4/ІІ; т. 3.2/ІІ; т. 3.13/ІІ; т. 4.2/ІІ
Петров, м, види т. 1/ІІ
Петрова, ж, види т. 2.3.2/ІІ (160)
пеший, м, види т. 5.3/ІІ (65); т. 6.1/ІІ (11)
пивная, ж, види т. 3.4.3/ІІ
Пионерское, с, види т. 1.1.3/ІІ; т. 3.18/ІІ; т. 4.6/ІІ
пирожковая, ж, види т. 1.1.2/ІІ
пирожное, с, види т. 1/І; т. 3.8/ІІ (160)
писчее, с, види т. 4.5/ІІ
питерский, м, види т. 3.1.4/ІІ
плацентарные, пл, види т. 4.2/ІІ (30)
пленный, м, види т. 3.1.6/ІІ; т. 6/І
плотницкая, ж, види т. 1.1.2/ІІ
плотоядные, пл, види т. 3.2/ІІ; т. 4.2/ІІ
плохое, с, види т. 1.1.3/ІІ (40)
побежденный, м, види т. 1.2.1/ІІ (79); т. 1.3/ІІ (89)
поверенный, м, види т. 2.1.1.1/ІІ (4); т. 3.1.2/ІІ (74)
повешенный, м, види т. 3.1/ІІ (28); т. 5.3/ІІ (29)
повседневное, с, види т. 2.1.3.2/ІІ (97)
поданное, с, види т. 1.2/ІІ (60)
подберезовый, м, види т. 6/І
подворное, с, види т. 1.1.3/ІІ; т. 3.7/ІІ; т. 5.4/ІІ
подлежащее [линг], с, види т. 3.13/ІІ (175); т. 4.2/ІІ
подноготная, ж, види т. 5.3/ІІ (20)
подозреваемая, ж, види т. 1.2.2/ІІ
подозреваемый, м, види т. 1.2.1/ІІ; т. 3.1.6/ІІ (107)
подорожная, ж, види т. 1.1.2/ІІ; т. 3.5/ІІ
подсудимая, ж, види т. 4.5/ІІ (97)
подсудимый, м, види т. 4.5/ІІ (95), (96)
подушное, с, види т. 1.1.3/ІІ; т. 3.7/ІІ; т. 5.4/ІІ
подчиненное, с, види т. 1.2.3/ІІ; т. 4.2/ІІ
подчиненный, м, види т. 1.2.1/ІІ (76); т. 1.3/ІІ (90); т. 4.5/ІІ (101)
подъемные, пл, види т. 1.1.4/ІІ (48)
пожарный, м, види т. 3.1.2/ІІ (64); т. 6/І
пожилые, мн, види т. 5.1/ІІ (12)
позвоночные, мн, види т. 4.2/ІІ (31)
поземельное, с, види т. 1.1.3/ІІ; т. 3.7/ІІ; т. 5.4/ІІ
покойницкая, ж, види т. 3.4.2/ІІ (137)
покойный, м, види т. 2/І; т. 3.1.1/ІІ; т. 3.1/ІІ (3); т. 6/І
покрытосеменные, пл, види т. 3.13/ІІ; т. 4.2/ІІ
покушавшийся, м, види т. 1.2.1/ІІ; т. 3.1/ІІ
Полевой, м, види т. 1/ІІ; т. 5/І
полицейский, м, види т. 3.1.2/ІІ (66); т. 4.3/ІІ (42)
полный, м, види т. 2/І; т. 3.1.1/ІІ
половой, м, види т. 3.1.2/ІІ (58)
польский, м, види т. 2/І (17)
Польских, мн, види т. 2.4/ІІ
Попов, м, види т. 2.3.1/ІІ
порожнее, с, види т. 5.3/ІІ (24), (25)
портной, м, види т. 1/І; т. 2.1.1.1/ІІ (9); т. 3.1.2/ІІ (65); т. 6/І
пруганный, м, види т. 3.1/ІІ (30)
посаженный, м, види т. 4.5/ІІ (98), (99)
посевная, ж, види т. 1/І
посетительская, ж, види т. 3.4.2/ІІ (144)
последний, м, види т. 4.4/ІІ (66)
посторонний, м, види т. 3.1.5/ІІ (96)
посторонное, с, види т. 1.2/ІІ (61)
пострадавшая, ж, види т. 1.2.2/ІІ

пострадавший, м, види т. 0.4.3 а; т. 1.2.1/П (69); т. 1.3/П (88); т. 3.1.6/П; т. 5.3/П (33)
посыльный, м, види т. 0.4.3 а; т. 1/П; т. 3.1.6/П
потерпевшая, ж, види т. 1.2.2/П
потерпевший, м, види т. 1.2/П (59); т. 4.3/П (40); т. 4.5/П (91)
похоронная, ж, види т. 1.1.2/П
почтовый, м, види т. 2/И (25)
правоверные, мн, види т. 3.1/П (11), (12); т. 2.1.1.4/П (36)
правый, м, види т. 1.1.1/П; т. 3.1.7/П
праздничное, с, види т. 3.9/П
практическая, ж, види т. 3.15/П
прачечная, ж, види т. 3.4.1/П (130)
председательствующий, м, види т. 4.5/П (85)
предстоящее, с, види т. 1.2.3/П
предыдущее, с, види т. 1.2/П (56)
прежний, м, види т. 1.1.1/П (16)
прекрасная, ж, види т. 4.1/П (8)
прекрасное, с, види т. 1.1.3/П
премиальные, пл, види т. 0.4.3 г; т. 1.1.4/П; т. 3.7/П
преследуемая, ж, види т. 1.2.2/П
преследуемые, мн, види т. 1.3/П (91)
преследуемый, м, види т. 1.2.1/П (72); т. 3.1/П; т. 3.1.6/П
пресмыкающееся, с, види т. 3.13/П; т. 4.2/П (30); т. 6/И
престарелый, м, види т. 3.1.3/П
преходящее, с, види т. 4.2/П (32)
приближенный, м, види т. 3.1.5/П (97)
приданое, с, види т. 2/И (32); т. 2.1.3.1/П (90)
придаточное, с, види т. 4.2/П
придверное, с, види т. 4.5/П
приезжий, м, види т. 3.1.4/П (87)
приемная, ж, види т. 0.4.3 б (15); т. 1.1.2/П (24); т. 2.1.2.1/П (64); т. 3.4.1/П (128)
прилагательного [линг], с, види т. 3.13/П (173); т. 4.2/П
примерочная, ж, види т. 3.4.1/П

присутствующий, м, види т. 3.1/П (23)
присяжный, м, види т. 6.1/П (10)
прихожая, ж, види т. 3.4.1/П (124)
пришедший, м, види т. 1.2.1/П (70)
пришлый, м, види т. 1.4/П (105); т. 5.1/П (18)
приятное, с, види т. 0.4.3 в (16); т. 2.1.3.1/П (85)
провожатая, ж, види т. 3.1.2/П (78)
провожающий, м, види т. 6.1/П (13)
прогрессивное, с, види т. 0.4.3 в
проезжее, с, види т. 4.5/П
проезжий, м, види т. 3.1.4/П (88)
пройденное, с, види т. 0.4.3 в; т. 1.2.3/П; т. 4.2/П
производное, с, види т. 3.13/П; т. 4.2/П
производящее [линг], с, види т. 1.2.3/П; т. 3.13/П т. 4.2/П
происходящее, с, види т. 1.2.3/П (81)
происходящееся, с, види т. 1.2/П (55)
происшедшее, с, види т. 1.2.3/П (82)
прокаженный, м, види т. 2.1.1.4/П (40); т. 3.1.1/П
прорабская, ж, види т. 3.4.2/П
простые, мн, види т. 1.1.4/П (53)
профессорская, ж, види т. 1.1.2/П
Профсоюзная, ж, види т. 4.3/П (62)
проходная, ж, види т. 1.1.2/П
проходящий, м, види т. 3.1/П (21)
прохожий, м, види т. 6.1/П (3)
прочее, с, види т. 1.1.3/П (41)
прочие, мн, види т. 2.1.1.4/П (54)
прошлое, с, види т. 1.1.3/П; т. 2.1.3.1/П (94); т. 3.12/П (171); т. 6/И
Пруткова, ж, види т. 5/И (53)
прямая [мат], ж, види т. 2.1.2.2/П (79); т. 3.13/П; т. 4.2/П (22), (23)
психическая, ж, види т. 2.1.2.1/П (63); т. 3.1.1/П
пустое, с, види т. 5.3/П (24), (25)
Пушкин, м, види т. 2.3.1/П
Пушкино, с, види т. 2.4/П
пьяный, м, види т. 2/И; т. 3.1.1/П; т. 5.3/П (55), (63); т. 6/И

Р

работающий, м, види т. 4.5/П (92)
 рабочие, мн, види т. 2/І (15); т. 3.1/П (4)
 рабочий, м, види т. 2.1.1.3/П (26); т. 3.17/П; т. 6/І
 равные, мн, види т. 5.3/П (30)
 Рагожинская, ж, види т. 5/І (48)
 Рагожинский, м, види т. 4.6/П (108)
 радикальные, мн, види т. 3.1.7/П
 разводящий, м, види т. 1.2.1/П; т. 3.1/П
 развязанный, м, види т. 3.1/П (27)
 ракообразные, пл, види т. 1.1.4/П; т. 3.2/П; т. 4.2/П
 раненый, м, види т. 1.2/П; т. 2.1.1.4/П (44); т. 3.1.6/П
 рассказываемое, с, види т. 2.1.3.1/П (91)
 рассыльный, м, види т. 3.1.6/П
 растущее, с, види т. 1.2.3/П
 рвотное, с, види т. 1/І; т. 1.1.3/П; т. 3.10/П (168)
 реальное, с, види т. 1.1.3/П (37)
 ревматологическое, с, види т. 2/І
 релятивное, с, види т. 4.2/П (32)
 Репино, с, види т. 2.4/П

решающий, м, види т. 1/І
 робкий, м, види т. 5.3/П (66)
 родильное, с, види т. 2/І
 родное, с, види т. 0.4.3 в
 родной, м, види т. 1/І
 родные, мн, види
 родные, пл, види т. 1.4/П (107); т. 2.1.1.3/П (29); т. 3.1.5/П (93)
 родословная, ж, види т. 3.5/П (152)
 рожаящая, ж, види т. 2.1.2.1/П (67)
 Розовский, м, види т. 4.6/П (109)
 ротный, м, види т. 1.1.1/П
 рукокрылые, пл, види т. 4.2/П
 рулевой, м, види т. 1/І; т. 1.1.1/П; т. 3.1.2/П
 русская, ж, види т. 1.1/П (12)
 русские, мн, види т. 1.1/П (13), (14)
 русский, м, види т. 1.1/П (11); т. 2/І (17); т. 3.1.4/П (86); т. 4.4/П (71); т. 5.3/П (68)
 русско-японская, ж, види т. 2/І
 русский, м, види т. 3.1.1/П
 рыбное, с, види т. 3.8/П
 рыжий, м, види т. 1.1.1/П (22); т. 3.1.1/П; т. 5/І (54); т. 6/І
 рядовой, м, види т. 1/І

С

Савойский, м, види т. 5/І (57)
 самостоятельная, ж, види т. 3.15/П
 самостоятельное, с, види т. 4.2/П (32)
 Сапожкова, ж, види т. 5/І (52)
 сборная, ж, види т. 1.1.2/П; т. 3.20/П (189); т. 3.4.1/П (132)
 сварочная, ж, види т. 1.1.2/П
 сверхурочные, пл, види т. 1.1.4/П; т. 3.7/П
 светлое, с, види т. 0.4.3 в
 свое, с, види т. 1.4/П (99); т. 2.2.3.1/П (119), (120); т. 5.3/П (26)
 своеобразное, види т. 0.4.3 в (17)
 свой, м, види т. 5.1/П (18)
 свои, мн, види т. 1/П (9)

связанный, м, види т. 3.1/П (32); т. 4.1/П (4)
 святое, с, види т. 6.1/П (1)
 северные, пл, види т. 3.7/П
 седой, м, види т. 3.1.1/П
Седых, пл, види т. 1/П
 секретарская, ж, види т. 3.4.2/П (141)
 секущая [мат], ж, види т. 3.13/П; 4.2/П (23)
 сербский, м, види т. 2/І (21)
 сердцелюдый, м, види т. 4.1/П (10)
 Серый, м, види т. 1.1.1/П
 серый, м, види т. 5.3/П (27)
 сильные, мн, види т. 1.1.4/П (50); т. 3.1.7/П (112)

синее, с, види т. 4.1/П (7)
Синицкая, ж, види т. 5/І (47); т. 6.3/П (25)
сказанное, с, види т. 1.2.3/П (84); т. 2.1.3.1/П (88)
сказуемое [линг], с, види т. 3.13/П (176); т. 4.2/П
скорая, ж, види т. 4.4/П (68), (78)
скорый, м, види т. 2/І
скотная, ж, види т. 3.4/П (122)
слабительное, с, види т. 1.1.3/П; т. 3.10/П
слабонервный, м, види т. 3.1.1/П
слабоумный, м, види т. 3.1.1/П (40)
слабые, мн, види т. 3.1/П (6)
сладкое, с, види т. 0.4.3 в; т. 1.1.3/П; т. 3.8/П (162)
следующая, ж, види т. 4.4/П (67)
слепой, м, види т. 1/І; т. 1.1.1/П (17); т. 2.1.1.4/П (38); т. 3.1.1/П; т. 5.1/П (5); т. 5.3/П (35)
слесарная, ж, види т. 1.1.2/П
служащая, ж, види т. 1.2.2/П
служащий, м, види т. 1.2.1/П (67); т. 2.1.1.1/П (5); т. 2.1.1.3/П (32); т. 3.1.2/П (73)
служебный, м, види т. 3.17/П
служивый, м, види т. 3.1.2/П
случившееся, с, види т. 1.2/П (54); т. 1.2.3/П (83); т. 2.1.3.1/П (89)
Смелый, м, види т. 1.1.1/П;
смелый, м, види т. 5.3/П (66)
Смельков, м, види т. 2.3.1/П (138)
смеющийся, м, види т. 2.1/П (1)
снотворное, с, види т. 1.1.3/П; т. 3.10/П
совершеннолетний, м, види т. 3.1.3/П
согласный [линг], м, види т. 4.2/П (26)
Соколов, м, види т. 2.3.1/П (128); т. 5/І (49)
Сокольский, м, види т. 2.1.1.1/П (17); т. 6.3/П (23); т. 5/І (45)
сонорный [линг], м, види т. 4.2/П
сопроводительная, ж, види т. 1.1.2/П
соровое, с, види т. 4.5/П

Сорокин, м, види т. 1/П
сосисочная, ж, види т. 1/І; т. 1.1.2/П; т. 3.4.3/П
сосланный, м, види т. 3.1.7/П (113)
сотовый, м, види т. 3.17/П
спальная, ж, види т. 3.4.1/П
спасенный, м, види т. 5.3/П (32)
спиртное, с, види т. 1.1.3/П; т. 2/І; т. 3.8/П
справочная, ж, види т. 3.4.1/П; т. 4.3/П (33)
спящий, м, види т. 3.1/П (15)
ссылный, м, види т. 0.4.3 а (8)
становой, м, види т. 3.1.2/П (56)
стар, м, види т. 3.1.3/П (84)
старое, с, види т. 0.4.3 в; т. 1.1.3/П (35)
старшие, мн, види т. 1.1.4/П (52)
старший, м, види т. 1.1.1/П; т. 3.1.3/П
старый, м, види т. 3.1.3/П; т. 6/І
Стебельков, м, види т. 2.3.1/П (144)
столовая, ж, види т. 1/І; т. 3.4.3/П (147)
столярная, ж, види т. 1.1.2/П
стопоходящие, пл, види т. 4.2/П
сторублевая, ж, види т. 6.1/П (15)
сторублевые, мн, види т. 3.6/П (154)
струнные, пл, види т. 3.14/П
стряпчий, м, види т. 3.1.2/П; т. 4.5/П
судейский, м, види т. 4.5/П (95)
сумасшедшая, ж, види т. 3.1/П (9)
сумасшедший, м, види т. 3.1.1/П (42)
сумчатые, пл, види т. 1.1.4/П; т. 3.2/П; т. 4.2/П (30)
суточные, пл, види т. 1.1.4/П; т. 3.7/П
Сухово, с, види т. 2.4/П
существительное [линг], с, види т. 3.13/П (172); т. 4.2/П
съезжая, ж, види т. 3.4.1/П (133)
съестное, с, види т. 2/І; т. 1.1.3/П; т. 3.8/П
сыт, м, види т. 5.3/П (50)
сытый, м, види т. 3.1.1/П

Т

табельная, ж, види т. 1.1.2/П
тайное, с, види т. 2.1.3.2/П (99)
Тверская, ж, види т. 2/І (26)
театральный, м, види т. 3.16/П
телеведущая, ж, види т. 4.3/П (50)
телевизорная, ж, види т. 1.1.2/П; т. 3.4.3/П
темная, ж, види т. 1.1.2/П
темных, мн, види т. 2/І (14)
теплое, с, види т. 3.9/П
Тиверзин, м, види т. 2.3.1/П (134)
Тиверзина, ж, види т. 2.3.2/П (154)
тифозный, м, види т. 3.1.1/П
Тихомиров, м, види т. 2.3.1/П (130); т. 5/І (50)
Толстая, ж, види т. 5/І
Толстой, м, види т. 5/І
толстый, м, види т. 2/І; т. 3.1.1/П; т. 6/І

тонкий, м, види т. 3.1.1/П
трезвый, м, види т. 3.1.1/П; т. 5.3/П (55)
тресковые, пл, види т. 1.1.4/П; т. 3.2/П; т. 4.2/П
третий, м, види т. 1/І
третье, с, види т. 1.1.3/П; т. 1.5/П (111)
тридцатилетний, м, види т. 3.1.3/П (82)
Тришатов, м, види т. 2.3.1/П (132)
трудящиеся, мн, види т. 1.2/П, т. 1.2.1/П (65)
трудящийся, м, види т. 3.1/П
туберкулезный, м, види т. 6/І
Тунцевы, мн, види т. 2.3.3/П (160)
Тушино, с, види т. 2.3.3/П

У

убиенный, м, види т. 3.1.6/П
убитая, ж, види т. 1.2.2/П
убитый, м, види т. 2.1.1.4/П (44); т. 3.1/П (23), (29); т. 3.1.6/П (108)
убогий, м, види т. 2/І (14)
уборная, ж, види т. 1/І; т. 2.1.2.3/П (81); т. 3.4.1/П (127)
уборочная, ж, види т. 1/І
угнетенные, мн, види т. 1.2.1/П (77)
уголовное, с, види т. 2.1.3.1/П (95)
уголовный, м, види т. 6/І
Удалой, м, види т. 5/І (55)
ударные, пл, види т. 3.14/П
уездный, м, види т. 3.1.2/П (46)
уезжающий, м, види т. 3.1/П (20)
указанный, м, види т. 4.5/П
умеренные, мн, види т. 3.1.7/П
умершие, мн, види т. 1/П (7)
умиравший, м, види т. 2.1.1.1/П (7)
умный, м, види т. 5.3/П (64)
умывальная, ж, види т. 3.4.1/П (126)
уполномоченная, ж, види т. 1.2.2/П

уполномоченный, м, види т. 1.2.1/П (73)
управляющая, ж, види т. 1.2.2/П
управляющий, м, види т. 1.2.1/П (64); т. 3.1.2/П; т. 3.1.2/П (71); т. 6/І
урологическое, с, види т. 2/І
урядничий, м, види т. 6/І
услышанное, с, види т. 1.2.3/П (85)
успокаивающее, с, види т. 3.10/П
утопающий, м, види т. 5.3/П (31)
уходящее, с, види т. 0.4.3 в; т. 1.2.3/П
участвующий, м, види т. 4.5/П
участковый, м, види т. 1.1.1/П
учащийся, м, види т. 0.4.3 а; т. 1.2.1/П (66); т. 3.1/П; т. 3.1.6/П
ученый, м, види т. 1.2/П (62); т. 2.1.1.1/П (8); т. 3.1.2/П (75); т. 4.1/П (1)
учительская, ж, види т. 0.4.3 б; т. 3.4.2/П; т. 1.1.2/П

Ф

фабричное, с, види т. 3.9/П
фабричный, м, види т. 3.1.2/П (67)
Фетисова, ж, види т. 2.3.2/П (147)

филологический, м, види т. 3.16/П
французский, м, види т. 2/І (1)

Х

хвойные, пл, види т. 3.13/П; т. 4.2/П
хвостатые, пл, види т. 4.2/П (31)
херное, с, види т. 4.5/П
хирургическое, с, види т. 2/І
Хитрово, с, види т. 2.4/П
хоботные, пл, види т. 1.1.4/П; т.
3.2/П; т. 4.2/П
хозяйственный, м, види т. 3.4.3/П

холерный, м, види т. 3.1.1/П
холодная, ж, види т. 1.1.2/П; т. 2/І
холодное, с, види т. 0.4.3 в
хордовые, пл, види т. 3.2/П
хорунжий, м, види т. 3.1.2/П
хромой, м, види т. 1/І; т. 2/І (13)
хромоногий, м, види т. 3.1.1/П

Ц

Царское, с, види т. 2/І (4)
целая [мат], ж, види т. 3.13/П; т.
4.2/П

цитрусовые, пл, види т. 1.1.4/П; т.
3.2/П; т. 3.13/П; т. 4.2/П

Ч

чаевые, пл, види т. 0.4.3 г; т. 3.7/П
чайная, ж, види т. 1.1.2/П (28); т.
3.4.3/П
Чайсковский, м, види т. 5/І
Чарский, м, види т. 4.6/П (110)
часовой, ж, види т. 1/І; т. 1/П (4); т.
3.1.2/П (50); т. 4.5/П
частный, м, види т. 3.1.2/П (51)
чебуречная, ж, види т. 3.4.3/П
челобитная, ж, види т. 1.1.2/П
Чернишевский, м, види т. 5/І
чернорабочая, ж, види т. 6.1/П (7)

чернорабочий, м, види т. 6.1/П (6)
Черных, мн, види т. 2.4/П
числительное [линг], с, види т.
3.13/П (174); т. 4.2/П
читающий, м, види т. 3.1/П (13)
членистоногие, пл, види т. 4.2/П
чокнутый, м, види т. 2/І; т. 3.1.1/П;
т. 4.4/П (76)
чувственное, с, види т. 4.2/П
чужой, м, види т. 3.1.5/П; т. 6.1/П
(12)

Ш

шампанское, с, види т. 2.1.3.1/П (86); т. 3.8/П
шашлычная, ж, види т. 1.1.2/П; т. 3.4.3/П
швейцарская, ж, види т. 3.4/П (118)
Шереметьево, с, види т. 2.3.3/П

шестилетний, м, види т. 3.1.3/П
шестнадцатилетний, м, види т. 3.1.3/П (81)
штабной, м, види т. 6/І
штатское, с, види т. 1.1.3/П; т. 3.9/П (167)

Щ

щелевые (фрикативные, спиранты), мн, види т. 4.2/П

щипковые, пл, види т. 3.14/П
щипящий, м, види т. 3.13/П; т. 4.2/П

Э

эвакуированный, м, види т. 0.4.3 а
эксплуатируемый, м, види т. 0.4.3 а;
т. 1.2.1/П; т. 3.1/П

эндокринологическое, с, види т. 2/І
это, с, види т. 2.2.3.1/П (122), (123)

Ю

ювелирный, м, види т. 3.4.3/П

японский, м, т. 4.4/П (74)

Я

явное, с, види т. 2.1.3.2/П (99)
Ягодное, с, види т. 1.1.3/П; т. 3.18/П;
т. 4.6/П

яйцекладущие, пл, види т. 1.2.4/П; т. 3.2/П; т. 3.13/П; т. 4.2/П

Прилог 2. Индекс српских супстантивата

А

Адамов, м, види т. 2.3/II
албанска, ж, види т. 3.8/II
Александар Велики, м, види т. 5/I
(56)
Александар Невски, м, види т. 5/I
Александров, м, види т. 2.3/II
Александровна, ж, види т. 2.2.2.2/II
(117)

Андрејевна, ж, види т. 5/I (43); т.
2.2.2.2/II (115)
Антипова, ж, види т. 2.3.2/II (148)
апстрактно, с, види т. 4.2/II
Арацки, м/ж, види т. 5/I
Ахмакова, ж, види т. 2.3.2/II (157)

Б

Баќјарев, м, види т. 2.3/II
Балканска, ж, види т. 2/I
Бачка, ж, види т. 5.3/II (46)
бедна, ж, види т. 4.1/II (14)
безвучни, мн, види т. 4.2/II (29)
Бездомни, м, види т. 1/II (1); т.
2.1.1.1/II (15)
бели, м, види т. 1.1.1/II; т. 5/I
Бељавска, ж, види т. 6.3/II (27)
Бербатово, с, види т. 3.18/II
бивши, м, види т. 4.4/II (80)
Бинички, м, види т. 5/I; т. 4.6/II
благо, с, види т. 1/I; т. 4.1/II (15)
Благојев, м, види т. 2.3/II
ближњи, м, види т. 2/I (35)
ближњи, мн, види т. 3.1.5/II (91)
блиски, мн, види т. 1.4/II (107)

богати, мн, види т. 2.1.1.4/II (42); т.
3.1.7/II (112); т. 4.3/II (38); т. 5.3/II
(57)
Богданов, м, види т. 2.3/II
Богодуховска, ж, види т. 4.6/II (114);
т. 6.3/II (26)
болестан, м, види т. 2/I (30); т. 5.3/II
(76)
бос, м, види т. 5.3/II (84)
Босој, м, види т. 1/II (2)
Бочкова, ж, види т. 2.3.2/II (150)
брзи, м, види т. 2/I; т. 5/I
брзоплета, ж, М.Н. стр. 184
Бугарска, ж, види т. 3.19/II
Бугарски, м, види т. 5/I
буљав, м, види т. 1.1.1/II

В

Ваљево, с, види т. 3/I; т. 5/I
вапијући, м, види т. 5.3/II (22)
Вардарска, ж, види т. 2/I; т. 4.4/II
(81)
Васиљевско, с, види т. 2/I (7)
Васин, м, види т. 2.3/II

велики, мн, види т. 2.1.1.4/II (41); т.
3.1.7/II; т. 5.1/II (3)
вечерња, ж, види т. 2.1.2.1/II (59)
Високо, с, види т. 1.1.3/II
Високо, с, види т. 3.18/II; т. 4.6/II
возачка, ж, види т. 3.5/II; т. 6.1/II
возачки, м, види т. 4.4/II

Волконски, м, види т. 6.3/II (24)
вољена, ж, види т. 1.2.2/II (80)
вољена, ж, види т. 3.1.5/II
Воскобојников, м, види т. 5/I (51)

враћено, с, М.Н. стр. 1129
вселењаја, ж, види т. 2/I (33)
Вукмиров, м, види т. 2.3/II
Вулин, м/ж, види т. 2.3/II

Г

Гаврилов, м, види т. 2.3/II
Гацко, с, види т. 1.1.3/II; т. 3.18/II; т. 4.6/II
главнокомандујући, види т. 1.1.1/II; 1.2/II;
гладан, м, види т. 1/I; т. 3.1/II (1); т. 2.1.1.4/II (35); т. 5.3/II (50)
глув(и), м, види т. 2/I; т. 5.3/II (28)
глувонем, м, види т. 2.1.1.4/II (38); т. 3.1.1/II (37); т. 5.1/II (5); т. 5.3/II (28)
глуп, м, види т. 1.1.1/II; т. 6/I
глух, м, види т. 5.3/II (80)
годишњи, м, види т. 3.12/II
гологуза, ж, М.Н. стр. 27

Горки, м, види т. 2.1.1.1/II (16)
гостинска, ж, види т. 3.4.2/II
градски, м, види т. 4.4/II (83)
Грађанско, с, види т. 3.16/II
графитна, ж, види т. 4.4/II
Гробарска, ж, види т. 3.16/II
Громекови, мн, види т. 2.4/II (168), (168), (170)
Грујин, м/ж, види т. 2.3/II
Грчка, ж, види т. 2.1.2.2/II (74); т. 3.19/II; 4.3/II (47); т. 4.6/II (106)
грчки, м, види т. 2/I (2)
губави, м, види т. 2.1.1.4/II (40)

Д

даљински, м, види т. 6.1/II
Дамјанов, м, види т. 2.3/II
Данска, ж, види т. 3.19/II
двоуснени (билабијални), м, види т. 4.2/II
дебели, м, види т. 2/I
дежурни, м, види т. 1.1.1/II (21); т. 3.1.6/II (98)
Дергачев, м, види т. 5/I (50)
десни, пл, види т. 0.4.3 г; т. 1.1.4/II
деч(и)ја, ж, види т. 3.4.2/II
дечије, с, види т. 2/I
дивљи, мн, види т. 5.3/II (71)
дипломски, м, види т. 3.15/II; т. 3.16/II
дневна, ж, види т. 3.4.2/II
добро, с, види т. 1/I; т. 2/I (36); т. 3/I (38); т. 3/I (40); т. 3/I (41); т. 2.1.3.1/II (85); т. 4.1/II (15)
додатна, ж, види т. 3.16/II
докторска, ж, види т. 3.15/II

Долгоруки, м, види т. 5/I (44); т. 6.3/II (21)
домаћи, м, види т. 1/I; т. 2.1.1.2/II (19); т. 3.1.5/II (89); т. 3.16/II (182)
допунска, ж, види т. 3.16/II
Достојевски, м, види т. 6.3/II (22)
достојно, с, М.Н. стр. 1133
Драга, ж, види т. 3/I; т. 5/I
драга, ж, види
драга, ж, види т. 3.1.5/II; т. 4.1/II (10), (11), (12); М.Н. стр. 11
Драганов, м, види т. 2.3/II
драги, м, види т. 3.1.5/II; т. 4.1/II (13); М.Н. стр. 474
Драгин, м, види т. 2.3/II
драго, с, види т. 0.4.3 в (16); т. 4.1/II (15)
Дрварска, ж, види т. 2/I
државни, м, види т. 3.16/II
други, м, види т. 1.4/II (105); т. 1.5/II (117); т. 5.3/II (72)

друго, с, види т. 1.4/II (98); т. 4.1/II (18)
дугонога, ж, М.Н. стр. 13
дугоноси, м, види т. 1.1.1/II (23)
дужи, м, види т. 3.8/II

Дунђерски, м, види т. 5/I; т. 4.6/II
духовно, с, види т. 4.2/II
Душан Силни, м, види т. 5/I
душевна, ж, види т. 2.1.2.1/II (63)

Б

Бердапска, ж, види т. 2/I

Буричков, м, види т. 2.3/II

Е

Економска, ж, види т. 3.16/II (178)
експлозивни, м, види т. 4.2/II
експресни, м, види т. 2/I
Енглеска, ж, види т. 1.1.2/II (31); т. 2.1.2.2/II (72), (73); т. 3.19/II (186); т. 5/I (59)

енглески, м, види т. 2/I (22); т. 3.16/II; т. 4.3/II (54)
епидурална, ж, види т. 3.11/II
Епископска, ж, види т. 2/I
Ердевички, м, види т. 5/I

Ж

жедна/жеднога, м, види т. 5.3/II (40)
живи, м, види т. 1/II (7); т. 4.1/II (21)
живо, с, види т. 1.1.3/II (44); т. 5.1/II (1)

Жути, м, види т. 3.20/II
жути, м, види т. 3.20/II; т. 4.4/II

З

Заблаћански, м, види т. 5/I
завршни, м, види т. 3.16/II
задњонепчани (веларни), мн, види т. 4.2/II (27)
заклани, м, види т. 1.3/II (92)
заљубљени, мн, види т. 3.1.6/II (105); т. 4.3/II (36)
запета, ж, види т. 2.1.2.3/II (82)
запослена, ж, види т. 3.1/II
запослени, м, види т. 1.1.1/II
запослени, м, види т. 1.3/II; т. 3.1/II; т. 4.3/II (43); т. 4.5/II (92)
затворена, ж, види т. 6/I
звучни, мн, види т. 4.2/II (28)

здрав, м, види т. 0.4.3 (6); т. 2/I (30); т. 5.3/II (69); т. 5.3/II (76)
здрави, мн, види т. 2.1.1.4/II (43)
здравији, мн, види т. 2.1.1.4/II (47)
здравствено, с, види т. 4.4/II
Зеленгорска, ж, види т. 2/I
зелени, мн, види т. 4.3/II (34), (35)
зеленоока, ж, М.Н. стр. 94
златокоса, ж, М.Н. стр. 181
зло, с, види т. 1/I; т. 2/I (37), т. 3/I (38), т. 3/I (39)
змијоглава, ж, М.Н. стр. 6
зубни (дентални), м, види т. 4.2/II

И

Иван Грозни, м, види т. 5/1
Иванов, м, види т. 2.3/П
Ивачки, м, види т. 5/1; т. 4.6/П
имагинарно, с, види т. 4.2/П
инвазивна, ж, види т. 2/1
интервентна, ж, види т. 4.4/П

интерна, ж, види т. 2/1
инфективна, ж, види т. 2/1
Ирска, ж, види т. 3.19/П (186)
исмејани, м, види т. 3.1/П (30)
испљувани, м, види т. 3.1/П (30)
италијански, м, види т. 3.16/П

Ј

јавно, с, види т. 2.1.3.2/П (99)
Јасна, ж, види т. 5/1
јапански, м, види т. 4.4/П (74)
јачи, м, види т. 5.3/П (43)
један, м, види т. 2.2.1.2/П (105)
једна, ж, види т. 1.5/П (118)

једнаки, мн, види т. 5.3/П
један, м, види т. 5.3/П (72)
једно, с, види т. 4.1/П (18)
једнорог, м, М.Н. стр. 330
Јерков, м, види т. 2.3/П
Југословенско драмско, с, види т. 2/1

К

Кајмакчаланска, ж, види т. 2/1
Калињина, ж, види т. 2.3.2/П (149)
Каменски, м, види т. 4.6/П (107)
Карађорђева, ж, види т. 2/1
Карацићева, ж, види т. 2/1
Карло Велики, м, види т. 5/1
Качарево, с, види т. 3/1
кинески, м, види т. 4.4/П (72)
кисело, с, види т. 0.4.3 в; т. 2/1; т. 3.8/П
Китајева, ж, види т. 2.3.2/П (153)
Кладово, с, види т. 3/1; т. 5/1
Кологривов, м, види т. 5/1 (51)
Кологривови, мн, види т. 2.3.3/П (159), (162)
командујући, м, види т. 1.1.1/П
Комаровски, м, види т. 5/1 (46)
конкретно, с, види т. 4.2/П
контролни, м, види т. 3.15/П

Корчагина, ж, види т. 2.3.2/П (156), (158); т. 4.6/П (113)
Корчагини, мн, види т. 2.3.3/П (161), (163); т. 4.6/П (115)
Косово, с, види т. 1.1.3/П; т. 3.18/П; т. 4.6/П; т. 5.3/П (47)
Краљево, с, види т. 3/1; т. 5/1
краћи, ж, види т. 3.8/П
кресуб(и), м, види т. 1.1.1/П; т. 2/1
крива, ж, види т. 3.13/П; т. 4.2/П (23)
Крново, с, види т. 1.1.3/П; т. 3.18/П; т. 4.6/П
Крунска, ж, види т. 2/1
кувано, с, види т. 2/1; т. 3.8/П
Кузминско, с, види т. 4.6/П (103)
купаћи, м, види т. 3.9/П
Купиново, види т. 3/1; т. 1.1.3/П; т. 3.18/П; т. 4.6/П

Л

Лавровски, м, види т. 1/II (3)
Ладачки, м, види т. 5/I; т. 4.6/II
Лазански, м, види т. 5/I
Лапово, с, види т. 3/I
латински, м, види т. 2/I (2)
лекарско, с, види т. 3.5/II
леп, м, М.Н. стр. 1160
Лепа, ж, види т. 5/I
лепи, м, види т. 1.1.1/II
Ликовно, с, види т. 3.16/II

лична, ж, види т. 3.20/II; т. 4.4/II
Лозински, м, види т. 4.6/II (109)
локална, ж, види т. 3.11/II
лоше, с, види т. 1.1.3/II (39), (40)
луд(и), м, види т. 2/I; т. 6/I; т. 4.4/II (76); т. 5.3/II (70);
луди, мн, види т. 5.3/II (75)
Луј IX Свети, м, види т. 5/I
Лукин, м, види т. 2.3/II
Луткарско, с, види т. 2/I

Љ

Љевина, ж, види т. 2.3.2/II (155)
љута, ж, види т. 2/I; т. 3.8/II (164)

љуто, с, види т. 0.4.3 в; т. 2/I; т. 3.8/II

М

Мѝла, ж, види т. 3/I
магистарска, ж, види т. 3.15/II
магистарски, м, види т. 3.15/II
Мађарска, ж, види т. 3.19/II
мали, м, види т. 2.1.1.2/II (18); т. 3.1.3/II; т. 4.6/II (116), (117)
малодушни, м, види т. 5.1/II (7)
малолетни, м, види т. 3.1.3/II
Маринков, м, види т. 2.3/II
маскирно, с, види т. 3.9/II
Маслова, ж, види т. 2.3.2/II (146), (152); т. 4.6/II (111), (112)
масно, с, види т. 2/I; т. 3.8/II
Математичка, ж, види т. 3.16/II (178), (185)
материјално, с, види т. 4.2/II
матори, м, види т. 3.1.3/II
матурски, м, види т. 3.15/II; т. 3.16/II
махагони, м, М.Н. стр. 585
Медицинска, ж, види т. 3.16/II (178)
Медицински, ж, види т. 3.16/II (179)
мека, ж, види т. 2/I; т. 3.8/II (164)
месечна, ж, види т. 3.5/II
мила, ж, види т. 3.1.5/II; т. 4.1/II (14)

Мила, ж, види т. 5/I
мили, м, види т. 3.1.5/II
мило, с, види т. 3.1.5/II
Милованов, м, види т. 2.3/II
Миљанов, м, види т. 2.3/II
мини, м, види т. 2.4/II; М.Н. стр. 582
млада, ж, види т. 1/I; т. 3/I (42); т. 5.3/II (48), (49); т. 6.1/II (17)
млади, м, види т. 2.1.1.2/II (20); т. 3.1.3/II
млади, мн, види т. 4.3/II (37); т. 5.1/II (18); т. 5.1/II (2)
младо, с, види т. 3.1.3/II (84)
млађа, ж, М.Н. стр. 21
млађи, м, види т. 1.1.4/II (51); т. 3.1.3/II; т. 5.1/II (17);
млађи, мн, види т. 2.1.1.4/II (48), (49), (50); т. 5.1/II (12); т. 5.3/II (77)
многи, мн, види т. 1.4/II (95)
мобилни, м, види т. 3.17/II; т. 4.3/II (52), (53); т. 4.4/II (65)
Мозгово, с, види т. 3.18/II
моравска, ж, види т. 3.8/II
морално, с, види т. 4.2/II

Морска, ж, види т. 2/І (6)
моћни, мн, види т. 3.1.7/ІІ
мртви, мн, види т. 1/ІІ (7); т.
2.1.1.4/ІІ (43), (44); т. 3.1/ІІ (34); т.
4.1/ІІ (19), (20); т. 4.3/ІІ (39); т. 5.3/ІІ
(21)
мртво, с, види т. 1.1.3/ІІ (44)

мудар, м, види т. 5.3/ІІ (70)
мудри, мн, види т. 5.1/ІІ (3); т. 5.3/ІІ
(75)
Музичко, с, види т. 3.16/ІІ
мутава, м, види т. 6/І; т. 5.3/ІІ (79)
мутно, с, м, види т. 5.3/ІІ (45)
мушко, с, види т. 2.1.3.2/ІІ (100)

Н

Надеждинска, ж, види т. 6.3/ІІ (31)
надлежни, мн, види т. 4.3/ІІ
(35)
надређени, м, види т. 1.1.1/ІІ
најближи, мн, види т. 2.1.1.4/ІІ (51)
Народно, с, види т. 2/І
нарочито, с, види т. 0.4.3 в (17)
настрадали, м, види т. 1.2/ІІ (59); т.
1.3/ІІ; т. 3.1/ІІ (29); т. 3.1.6/ІІ
наши, мн, види т. 5.1/ІІ (18)
Невски, м, види т. 2/І (5)
недраг, м, види т. 5.3/ІІ (41)
недужни, мн, види т. 2/І (14)
нејасно, с, види т. 4.1/ІІ (16)
неки, м, види т. 2.1.1.4/ІІ (55)
неки, мн, види т. 1.4/ІІ (108)
нем, м, види т. 1.1.1/ІІ
Немањина, ж, види т. 4.4/ІІ (82)
Немачка, ж, види т. 1.1.2/ІІ (33); т.
2.1.2.2/ІІ (71); т. 3.19/ІІ ; т. 4.3/ІІ
(44); т. 5/І (58)
немачки, м, види т. 3.16/ІІ; т. 2/І
(19), (23); т. 4.3/ІІ (54); т. 4.4/ІІ (73)

неми, м, види т. 2/І
немио, м, види т. 5.3/ІІ (41)
неморално, с, види т. 4.2/ІІ
немоћни, мн, види т. 2/І (13)
неоправдани, м, види т. 3.16/ІІ
неповерљиви, м, види т. 5.1/ІІ (6)
непозната, ж, види т. 2.1.2.2/ІІ (80);
т. 3.13/ІІ; т. 4.2/ІІ (24)
непознато, с, види т. 4.2/ІІ
нереално, с, види т. 4.2/ІІ
несвесно, с, види т. 4.1/ІІ (16); т.
4.2/ІІ
неуки, мн, види т. 2/І (14)
Николајева, ж, види т. 2.2.2.2/ІІ
(116)
нова, ж, види т. 4.4/ІІ (79)
Нови, м, види т. 4.6/ІІ (104)
ново, с, види т. 0.4.3 в (16); т. 1.1.3/ІІ
(38), (43), (45); т. 2.1.3.2/ІІ (96)
Норвешка, ж, види т. 1.1.2/ІІ (34); т.
3.19/ІІ
нуклеарна, ж, види т. 2/І

Њ

Његошева, ж, види т. 2/І

њени, мн, види т. 6.1/ІІ (20)

О

обешени, м, види т. 5.3/ІІ (29)
обично, с, види т. 2.1.3.2/ІІ (97)
Обреновићева, ж, види т. 2/І
одвезани, м, види т. 3.1/ІІ (27)

одрасла, ж, види т. 3.1.3/ІІ (83)
одрасли, мн, види т. 2.1.1.4/ІІ (39), т.
2.1.1.4/ІІ (45); т. 3.1.3/ІІ (79); т. 5.1/ІІ
(3), (6)

окривљени, м, види т. 1.3/II; т. 3.1.6/II; т. 4.5/II (89)
Окружно, с, види т. 3.16/II
окупљени, мн, види т. 5.1/II (13)
Опово, с, види т. 3/I
оправдани, м, види т. 3.16/II
оптужена, ж, види т. 4.5/II (97)
оптужени, м, види т. 3.1.6/II; т. 3.1.6/II (99); т. 3.1/II (26); т. 4.3/II (58); т. 4.5/II (95), (96), (100); т. 5.1/II (10)
особено, с, види т. 0.4.3 в (17)

остали, мн, види т. 1/II (6); т. 2.1.1.4/II (42), (53), (54); т. 3.1/II (36); т. 4.4/II (69); т. 6.1/II (18)
остало, с, види т. 1.1.3/II (46); т. 1.4/II (97); т. 2.1.3.2/II (101)
осуђена, ж, види т. 6/I
осуђени, м, види т. 1.3/II; т. 3.1.6/II; т. 4.5/II (90); т. 6/I
осумњичени, м, види т. 1.3/II; т. 3.1.6/II (107); т. 4.3/II (58); т. 4.5/II (101)
очно, с, види т. 2/I; т. 4.4/II
оштећени, м, види т. 1.3/II; т. 4.5/II (91)

II

Павловна, ж, види т. 2.2.2.2/II (114)
паметан, м, види т. 5.3/II (83)
Панчево, с, види т. 3/I; т. 5/I
Парошки, м, види т. 4.6/II; т. 5/I
пензионо, с, види т. 4.4/II
Петар Први, м, види т. 5/I
петопрста, ж, М.Н. стр. 193
Петрова, ж, види т. 2.3.2/II (160)
пешачки, м, види т. 4.3/II (60)
пијан, м, види т. 2/I; т. 5.3/II (42), (55)
Пипин Мали, м, види т. 5/I
Писарев, м, види т. 2.3/II
писмени, м, види т. 3.15/II; т. 3.16/II (183)
писмени, мн, види т. 2/I (31)
писмено, с, М.Н. стр. 1128
питоме, мн, види т. 5.3/II (71)
плави, м, види т. 1.1.1/II; т. 3.20/II; т. 5/I
Победина, ж, види т. 2/I
побеђени, м, види т. 1.2.1/II (79); т. 1.3/II (89)
повређени, м, види т. 4.3/II (59)
погубљени, м, види т. 3.1/II (31)
подређени, м, види т. 1.1.1/II
Подујево, с, види т. 3/I
пожарни, м, М.Н. стр. 590
познато, с, види т. 4.2/II
покојна, ж, види т. 6/I
покојни, м, види т. 2/I; т. 6/I

Пољска, ж, види т. 2.1.2.2/II (70), (78); т. 3.19/II; т. 5/I (60)
пољски, м, види т. 2/I (17)
понеки, м, види т. 1.4/II (94)
поносито, с, види т. 0.4.3 в (17)
Попов, м, види т. 2.3/II
поправни, м, види т. 3.16/II
породиљско, с, види т. 4.4/II
посилни, м, види т. 1.1.1/II; т. 3.1.2/II (60); т. 3.1.6/II
последњи, м, види т. 4.4/II (66)
посно, с, види т. 2/I; т. 3.8/II
потчињени, м, види т. 1.2.1/II (76); т. 1.3/II (90); т. 4.5/II (101)
права [мат.], ж, види т. 2.1.2.2/II (79); т. 3.13/II; т. 4.2/II (22)
прави, м, види т. 4.3/II (56); т. 5.3/II (38)
Правни, ж, види т. 3.16/II (179), (184)
Правно-биротехничка, ж, види т. 3.16/II (178)
правовјерни, мн, види т. 3.1/II (11)
православни, мн, види т. 2.1.1.4/II (36); т. 3.1/II (12)
правосудни, м, види т. 3.16/II
празно, с, види т. 5.3/II (24), (25)
Прва/Пета/Девета београдска, ж, види т. 3.16/II (178)
први, м, види т. 5.3/II (30)
прегажени, м, види т. 1.3/II (88)

предњонепчани (палатални), м, види т. 4.2/П
председавајући, м, види т. 1.1.1/П; т. 4.5/П (85)
пређашњи, м, види т. 1.1.1/П (16)
Прибојска, ж, види т. 2/П
пријемни, м, види т. 3.16/П
присутни, м, види т. 2.1.1.3/П (34)

прогоњени, мн, види т. 1.3/П (91)
променљива, ж, М.Н. стр. 9
просед, м, види т. 1.1.1/П
Пруткова, ж, види т. 5/П (53)
пунолетни, м, види т. 3.1.3/П
пупава, ж, М.Н. стр. 7
путнички, м, види т. 2/П (25)

Р

Равна, ж, види т. 3.18/П
Раднички, м, види т. 3.20/П (188)
разапети, м, види т. 3.1/П (28)
разредна, ж, види т. 2/П; т. 3.16/П; т. 4.4/П
разредни, м, види т. 2/П; т. 3.16/П; т. 4.4/П
рањени, м, види т. 2.1.1.4/П (44)
реално, с, види т. 4.2/П
регионално, с, види т. 3.16/П
републичко, с, види т. 3.16/П
риђа, ж, М.Н. стр. 21

риђи, м, види т. 1.1.1/П (22); т. 5/П (54)
риђокоса, ж, М.Н. стр. 181
Ристин, м, види т. 2.3/П
Рогожинска, ж, види т. 5/П (48)
Рогожински, м, види т. 4.6/П (108)
родитељска, ж, види т. 3.4.2/П
родитељски, м, види т. 3.16/П
Розовски, м, види т. 4.6/П (109)
Рузвелтова, ж, види т. 2/П
руска, ж, види т. 3.8/П
руски, м, види т. 2/П (17); т. 3.16/П; т. 4.4/П (71)

С

Савојски, м, види т. 5/П (57)
Савска, ж, види т. 2/П
саобраћајна, ж, види т. 3.5/П
Сапошкова, ж, види т. 5/П (52)
Сарајевска, ж, види т. 2/П; т. 4.3/П (48)
свак(и), м, види т. 1.4/П (101), (104); т. 2.1.1.2/П (21), (22), (23), (24)
свака, ж, види т. 1.4/П (102)
свако, с, види т. 0.4.3 в; т. 1/П (10); т. 1.4/П (93), (104); т. 4.5/П (87), (88)
све, с, види т. 1/П (10); т. 1.4/П (100), (103); т. 2.2.3.1/П (118), (121); т. 2.2.3.2/П (124), (125), (126); т. 5.1/П (8), (9)
Свевишњи, м, види т. 2.1.1.2/П (25)
свегдашње, с, види т. 2.1.3.2/П (97)
свесно, с, види т. 4.2/П

свето, с, види т. 6.1/П
Светосавска, ж, види т. 2/П
сви, м, види т. 4.5/П (86)
сви, мн, види т. 2.2.1.3/П (108); т. 2.2.1.4/П (109), (110),
све, с, види т. 1.4/П (106)
свој, м, види т. 2.2.1.2/П (106), (107)
своје, с, види т. 1.4/П (105); т. 2.2.3.1/П (119); т. 5.3/П (26)
своји, мн, види т. 1/П (9); т. 1.4/П (107); т. 5.1/П (13)
сед, м, види т. 1.1.1/П
седе, мн, види т. 1.1.4/П; т. 4.3/П (57)
Секицки, м, види т. 5/П
семинарски, м, види т. 3.15/П
Силашки, м, види т. 5/П
силни, мн, види т. 1.1.4/П (50); т. 3.1.7/П (112)

Синицка, ж, види т. 5/І (47); т. 6.3/ІІ (25)
систематски, м, види т. 3.11/ІІ; т. 4.4/ІІ
сит(и), м, види т. 1/І; т. 5.3/ІІ (50)
скровито, с, види т. 2.1.3.2/ІІ (99)
слаби, мн, види т. 3.1/ІІ (6)
слано, с, види т. 0.4.3 в; т. 2/І; т. 3.8/ІІ
слатко, с, види т. 0.4.3 в; т. 2/І; т. 3.8/ІІ (163)
следећа, ж, види т. 4.4/ІІ (67)
слеп, м, види т. 1.1.1/ІІ; т. 2.1.1.4/ІІ (38); т. 2.1.1.4/ІІ (38); т. 5.1/ІІ (5); т. 5.3/ІІ (81); т. 6/І
Словачка, ж, види т. 3.19/ІІ
службени, м, види т. 3.17/ІІ
Смедерево, с, види т. 3/І; т. 5/І
Соколов, м, види т. 5/І (49)
Соколски, м, види т. 2.1.1.1/ІІ (17); т. 5/І (45); т. 6.3/ІІ (23)
Сомборска, ж, види т. 2/І
социјално, с, види т. 4.4/ІІ
спаваћа, ж, види т. 3.4.2/ІІ
спонтани, м, види т. 3.11/ІІ
споредно, с, види т. 1.2/ІІ (61)
Сремска, ж, види т. 2/І

срески, м, види т. 3.1.2/ІІ (46), (47)
српска, ж, види т. 3.8/ІІ
српски, м, види т. 2/І (21); т. 3.16/ІІ; т. 4.3/ІІ (55)
стари, м, види т. 3.1.3/ІІ
стари, мн, види т. 2.1.1.4/ІІ (37); т. 4.3/ІІ (51); т. 5.1/ІІ (18)
старији, м, види т. 3.1.3/ІІ; т. 2.1.1.2/ІІ (20)
старији, мн, види т. 1/ІІ (8); т. 1.1.4/ІІ (52); т. 2.1.1.4/ІІ (46); т. 3.1/ІІ (35); т. 5.1/ІІ (12)
старо, с, види т. 1.1.3/ІІ (45); т. 2.1.3.2/ІІ (96), (98); т. 3.1.3/ІІ (84); т. 4.1/ІІ (17)
Стефан Првовенчани, м, види т. 5/І
Стојков, м/ж, види т. 2.3/ІІ
стонога, ж, види т. 3.2/ІІ
страни, мн, види т. 5.1/ІІ (18)
страно, с, види т. 0.4.3 в
стрина, ж, види т. 1/І; т. 6.1/ІІ
стручни, м, види т. 3.16/ІІ
суво, с, види т. 5.3/ІІ (44)
сумасишавши, м, види т. 3.1.1/ІІ; М.Н. стр. 868
супер, м, М.Н. стр. 1189

Т

тајно, с, види т. 4.1/ІІ (16)
Таково, с, види т. 3/І
Таковска, ж, види т. 2/І
Тасев, м, види т. 2.3/ІІ
Тверска, ж, види т. 2/І (26)
теретни, м, види т. 2/І
Техничка, ж, види т. 3.16/ІІ (178)
техничка, ж, види т. 4.4/ІІ
Техничко, с, види т. 3.16/ІІ
Тиверзина, ж, види т. 2.3.2/ІІ (154)
Тимочка, ж, види т. 2/І
Тихи, м, види т. 5/І

Тихомиров, м, види т. 5/І (50)
то, с, види т. 2.2.3.1/ІІ (122), (123)
тотална, ж, види т. 3.11/ІІ
трезан, м, види т. 5.3/ІІ (55)
Троицки, м, види т. 5/І
туђе, с, види т. 1.4/ІІ (105)
Тунцеви, мн, види т. 2.3.3/ІІ (160)
Турска, ж, види т. 2.1.2.2/ІІ (68); т. 3.19/ІІ (187) ; т. 4.3/ІІ (45); т. 4.6/ІІ (105), (106)
турска, ж, с, види т. 3.8/ІІ
турски, м, види т. 2/І (18), (20)

Ћ

ћелави, м, види т. 2/І
Ћирилов, м, види т. 2.3/ІІ

ћорав(и), м, види т. 1.1.1/ІІ; т. 5.3/ІІ (80), (81); т. 6/І

У

убијени, м, види т. 1.3/II; т. 3.1.6/II (108)
убоги, мн, види т. 2/I (14)
угњетени, мн, види т. 1.2.1/II (77)
Удалој, м, види т. 5/I (55)
узети, мн, види т. 2/I (13)
ујна, ж, види т. 1/I; т. 6.1/II
улазна, ж, види т. 3.4.1/II (123)
умрло, с, види т. 1/II (5)

уролошко, с, види т. 2/I
Урош Нејаки, м, види т. 5/I
уснени (лабијални), м, види т. 4.2/II
уснено-зубни, м, види т. 4.2/II
Устаничка, ж, види т. 2/I
ухапшена, ж, види т. 6/I
ухапшени, м, види т. 3.1.6/II; т. 6/I
Учитељски, м, види т. 2/I
ушно, с, види т. 2/I; т. 4.4/II

Ф

Фетисова, ж, види т. 2.3.2/II (147)
физичко, с, види т. 3.16/II (180), (181)
фиксни, м, види т. 3.17/II
Филип IV Лепи, м, види т. 5/I
Филозофски, ж, види т. 3.16/II (179)
Филолошка, ж, види т. 3.16/II (178)
Филолошки, ж, види т. 3.16/II (179)

Финска, ж, види т. 2.1.2.2/II (75)
Финска, ж, види т. 3.19/II
Француска, ж, види т. 2.1.2.2/II (69); т. 3.19/II
француски, м, види т. 2/I (24); т. 4.3/II (54)
фрикативни, м, види т. 4.2/II

Х

хемијска, ж, види т. 4.4/II; т. 6.1/II
хемијско, с, види т. 4.4/II
хируршко, с, види т. 2/I; т. 4.4/II
хитна, ж, види т. 2/I; т. 4.4/II (68)

Хрватска, ж, види т. 1.1.2/II (32); т. 2.1.2.2/II (77); т. 3.19/II; т. 4.3/II (46)
хроми, мн, види т. 2/I (13)

Ц

царски, м, види т. 3.11/II
Церска, ж, види т. 2/I; т. 4.4/II (81)
цивилно, с, види т. 3.9/II
црвени, м, види т. 3.20/II; т. 4.4/II
црвени, мн, види т. 3.1.7/II (109)
Црвено-бели, м, види т. 3.20/II

црвенокоса, ж, М.Н. стр. 181
црвенорепа, ж, М.Н. стр. 167
црни, м, види т. 1.1.1/II; т. 5/I
Црно-бели, м, види т. 3.20/II
црноока, ж, М.Н. стр. 94
Црњански, м, види т. 5/I

Ч

чајна, ж, види т. 3.8/II
Чарски, м, види т. 4.6/II (110)

Чешка, ж, види т. 3.19/II; т. 5/I (60)

Ш

Швајцарска, ж, види т. 2.1.2.2/II
(76); т. 3.19/II; т. 5/I (59)
Шведска, ж, види т. 3.19/II
шиљоуста, ж, М.Н. стр. 193
школска, ж, види т. 3.16/II
школски, м, види т. 3.16/II
школско, с, види т. 3.16/II
Шкотска, ж, види т. 2.1.2.2/II (73); т.
3.19/II (186); т. 5/I (59)

шопска, ж, види т. 3.8/II
шпански, м, види т. 3.16/II; т. 3.16/II
(182)
Шувачки, м, види т. 5/I
Шуматовачка, ж, види т. 2/I
шупље, с, види т. 5.3/II (24), (25)

Јелена Б. Лепојевих (1982), дипломирала на Филозофском факултету Универзитета у Нишу, на Департману за руски језик и књижевност. Магистрирала на Филолошком факултету Универзитета у Београду, одсек Наука о језику, одбранивши тезу под насловом *Двотематске творенице у руском језику и њихови српски еквиваленти* (2010).

Од октобра 2007. године ради као асистент на Департману за руски језик и књижевност Филозофског факултета Универзитета у Нишу.

Бави се конфронтационим истраживањима на пољу руско-српске дериватологије и морфологије. Аутор је више радова из ових области.

У сврхе научноистраживачког и стручног усавршавања више пута је боравила у иностранству, а посебно треба истаћи три студијска боравка на ФПК (Факултет повышения квалификаций) за предаваче руског језика, који функционише у оквиру Државног института за руски језик „А. С. Пушкин“ у Москви.

Прилог 2.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора Јелена Лепојевић

Број уписа _____

Студијски програм _____

Наслов рада Супстантивизација као творбени процес и именице неименичких деклинација у руском и српском језику

Ментор проф. др Радмило Маројевић

Потписани Јелена Лепојевић

изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

У Београду, 19. XII 2014.

Потпис докторанда

Јелена Лепојевић

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Супстантивизација као творбени процес и именице неименичких деклинација у руском и српском језику

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство - некомерцијално - без прераде
4. Ауторство - некомерцијално - делити под истим условима
5. Ауторство - без прераде
6. Ауторство - делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

У Београду, 19. XII 2014.

Потпис докторанда

